

Noblețea , Suferinței ,

*Sabina
Wurmbrand*

*Sabina
Wurmbrand*

Noblețea Suferinței

Editura Stephanus

Coperta: CORNEL MIU

© 2002 Editura Stephanus

Toate drepturile rezervate.

Este interzisă reproducerea integrală sau parțială
a cărții, fără permisiunea scrisă a Editurii.

Editura Stephanus

Bibescu Vodă 1, sect. 4,

București - 70521

tcl. 335.33.49, fax. 335.59.48,

e-mail: stephanu@fx.ro

<http://www.stephanus.ro>

ISBN 973-95463-5-8

PREFAȚĂ

Noblețea suferinței, scrisă în urmă cu aproape un sfert de secol și publicată mai întâi în S.U.A. (ediția I – 1970, ultima ediție – 1989), sub titlul **Soția pastorului**, vede lumina tiparului în România abia acum, după ce între timp a fost tradusă și publicată la alte edituri din străinătate.

Cartea aceasta este o carte de mărturii, privitoare la timpul petrecut de Sabina Wurmbrand în închisori și lagăre de muncă forțată. În ea sunt surprinse ca pe o peliculă cinematografică suferințele îndurate de întreaga sa familie, în anii grei de opresiune a unui regim totalitar, precum și suferințele familiei lărgite – cea a creștinilor de la noi, care au suferit pentru Hristos.

În 1948, într-o zi de duminică, pastorul Richard Wurmbrand, soțul Sabinei, în timp ce se îndrepta spre biserică este arestat.

Cu puțin timp înainte, autoritățile au organizat un Congres al Cultelor la care au participat conducători religioși de toate nuanțele: ortodocși, protestanți, evrei, musulmani, pastori, rabini, imami mahomedani. În timp ce alți slujitori ai altarului, în cuvântul rostit de la tribuna acestui Congres, își exprimau entuziasmul față de guvernul lui Petru Groza, în care vedeau garantul libertăților religioase depline, pastorul Wurmbrand, reprezentantul Consiliului Mondial al Bisericii, face notă discordantă, apreciind că datoria de slujitori ai lui Dumnezeu „este aceea de a preamări pe Creatorul și Mântuitorul nostru, nu puteri pământene care sunt trecătoare“ și că „numai lui Hristos I Se cuvine cinstea și gloria, căci a murit pentru păcatele noastre, ale tuturor“.

De bună seamă că un act de curaj ca acesta, o așa îndrăzneală nu au fost trecute cu vederea de cei aflați la putere.

Din clipa arestării soțului, Sabina face eforturi disperate pentru a afla unde este închis, pentru a putea lua legătura cu el.

*Speranța că ar putea fi eliberat, neștiindu-l vinovat cu nimic, îi este spulberată, iar într-o dimineață, pe la orele cinci și jumătate este trezită din somn de bătaii puternice în ușă. Sub pretextul că în casă ar fi ascunse arme, în urma unei amănunțite percheziții, **oamenii fărădelegii**, îmbrăcați în hainele celor care ar fi trebuit să apere și să respecte legile, **o arestează și pe ea**, chiar dacă singura **armă** pe care o descoperă în locuința ei este Biblia, pe care Sabina li-o arată polițiștilor. Cu multă greutate și după multe insistențe i se permite să îngenucheze (era împreună cu o prietenă și soră de credință) pentru a face o rugăciune.*

Soțul închis, mama arestată, iar Mihai, copilul soților Wurmbrand, în vârstă de numai 11 ani, rămâne în grija Tatălui Ceresc și a... prietenilor. După anchete și interogatorii nesfârșite, fără să poată fi învinuită cu ceva, este închisă la Jilava – cea mai temută închisoare din țară, iar de aici, după o vreme, trecând prin închisoarea de tranzit Ghencea, ajunge la Canal, apoi la Târgșor.

Descrierea celulei 4 de la Jilava, evocarea acelor zile și nopți de coșmar petrecute acolo, precum și zugrăvirea fapturilor care populau celula vădesc o extraordinară forță de sugestie a scrisului Doamnei Wurmbrand, talentul său înăscut de a povesti.

*Trebuie să spunem însă răspicat că **Noblețea suferinței** nu este o carte de ficțiune, nu este rodul imaginației cuiva care se așază confortabil la masa de lucru și scrie despre ororile din închisorile comuniste din România, ci este mărturia dramatică, zguduitoare despre torturile și umilințele de tot felul la care a fost supusă autoarea în timpul detenției, alături de alți frați și surori într-o credință, alături de alți semeni de-ai noștri.*

*Fenomenul concentraționar din România comunistă este **pus sub reflector** și analizat pe viu, prin trăire directă. Anchetatorii, gardienii, schingiuitorii, într-un cuvânt – torționarii sunt prezenți în carte, în toată monstruozitatea lor. Regimul de exterminare la care erau supuși deținuții, comportarea inumană a paznicilor în relațiile cu*

întemnițării sunt realități cutremurătoare la care cititorul este făcut părtaș prin intermediul lecturii.

Ce uimește de-a dreptul în carte este puterea victimei de a-i ierta pe călăi. De unde această forță morală de a-ți ierta și iubi dușmanul? Desigur că ea vine din Isus, Stânca veacurilor, care pe crucea de la Golgota a spus cu glasul stins: „Tată, iartă-i, că nu știu ce fac“. Altfel nu se poate explica seninătatea, detașarea chiar, cu care Sabina Wurmbbrand povestește scene îngrozitoare, trăite în închisoare de ea, nu auzite, nu contrafăcute, mirosind a aer de cabinet. Poate cineva să creadă altceva decât că numai un creștin real, care L-a întâlnit pe Isus, care a gustat din iubirea și bunătatea Lui, așa cum este Doamna Wurmbbrand, poate să ierte și să se consacre cauzei lui Hristos, cu și mai mult devotament decât înainte de detenție, imediat ce este eliberată, când soțul este pe mai departe închis și nu știe nimic despre el?

Biserica Subterană cum, pe bună dreptate, este numită Biserica vie, a putut funcționa chiar și în acei ani de cumplită teroare, datorită curajului și încrederii depline în Hristos a unora ca Doamna Wurmbbrand.

Parcurgând paginile acestei cărți, cititorul onest, cu el și cu cei din jur, nu poate să nu recunoască adevărul Scripturii cu privire la suferință, adevăr consemnat în Filipeni, capitolul 1, versetul 29: „Căci cu privire la Hristos, vouă vi s-a dat harul nu numai să credeți în El, ci să și pătimiți pentru El“.

Spunem cititorul onest, deoarece numai un om cinstit va recunoaște în fața lui Dumnezeu că una e să citești acest verset, să predici, chiar, din acest verset și alta este să trăiești acest verset. Sigur că adevărurile Sfintei Scripturi sunt general valabile, universale, dar acesta din Filipeni se aplică în viața acelor pe care El, Isus, Mântuitorul nostru, i-a învrednicit, le-a dat harul acesta să poată suferi pentru El, asemenea Lui.

În orice împrejurare, oricât de dramatică și tensionată ar fi fost ea în închisoare, Sabina Wurmbbrand n-a încetat să-L slujească pe Dumnezeu, mărturisind tuturor, chiar și anchetatorilor, credința în El și în iubirea Fiului Său – Isus Hristos, care ne-a iubit, dându-Se

pe Sine la moarte în locul nostru, pentru a ne salva din starea de păcat în care ne aflam.

Riscurile pe care și le asuma în mod deliberat erau enorme, dar ea n-a pregetat nici o clipă și le-a vorbit tuturor despre iubirea lui Isus. Așa se întâmplă atunci când un tânăr locotenent le ține deținutelor de la Spitalul **Văcărești** un discurs pompos în care laudă binefacerile comunismului și-ale științei în materie de medicină și încheie negând existența lui Dumnezeu. Doamna Wurmbrand îl contrazice cu toată franchețea afirmând că atâta timp „cât oamenii vor trăi pe pământ vor avea totdeauna nevoie de Dumnezeu, care dă și viață și sănătate“, iar pentru această îndrăzneală a doua zi a „fost trimisă din nou la colonia de muncă, la o crescătorie de porci“. Dar această umilință, această răzbunare din partea unei slugi preaplecate a regimului – l-am numit pe locotenentul ateu – n-o înfricoșează, deoarece Sfânta Scriptură afirmă că „... Necazul, sau strâmtorarea, sau prigonirea, sau foametea, sau lipsa de îmbrăcăminte, sau primejdia, sau sabia“ (Romani 8.35) nu-l pot despărți de dragostea lui Hristos pe adevăratul credincios.

Celula și apoi baraca din lagărele de muncă de la Canal sunt împărțite cu tot felul de femei: doamne de la Curte, din înalta societate, scriitoare, cântărețe, prostituate, ȣigănci; creștine (ortodoxe, catolice, călugărițe, protestante), musulmane (soția unui hodja musulman). Unele dintre ele se făceau vinovate de faptul că soții lor – închiși și ei – făcuseră politică, altele erau bănuite că au simpatizat cu anumite partide, iar altele ispășeau o pedeapsă de câțiva ani de zile pentru vini închipuite. Așa bunăoară, o doctoriță este închisă pentru că „**prefera să folosească termometrele din Occident, acestea fiind mai ușor de citit**“, dar și înfirmiera doctoriței este arestată fiind „**acuzată de complicitate și nedenunțare, adică era vinovată de crima de a nu-și fi făcut datoria să trimită imediat raportul autorităților despre afirmația ostilă a superioarei ei**“.

Erau, evident, între deținute și unele de drept comun, dar regimul cel mai sever le era aplicat **politicelor**, între care era socotită și Sabina Wurmbrand.

În această lume atât de pestriță a închisorilor, sentimentul dez-nădejzii, al disperării le cuprindea și pe cele mai optimiste din fire; singură Doamna Wurmbrand avea un cuvânt de îmbărbătare, de mângâiere pentru fiecare dintre **colegele ei de suferință**.

Dealtminteri chiar în aceste condiții inumane din închisoare, Sabina Wurmbrand desfășura o activitate vie, predicându-L pe Isus cel răstignit care aduce pace și mângâiere celor împovărați; face din celulă amvon și se roagă pentru mântuirea celor aflate în impas, aduce un strop de lumină în sufletele atât de întristate ale celor private de libertate. Câteva dintre ele pentru prima oară în viață încep **„să vadă peste tot semnele bunătății lui Dumnezeu, amprentele prezenței Sale“** ceea ce pentru Sabina Wurmbrand însemna o mare bucurie, constituind totodată **„«pietre de aducere aminte» pe care le-am cules și le-am adus ... din valea suferinței. Și erau atât de frumoase !“**

Deosebit de activă în câmpul Evangheliei, în cadrul **Bisericii Subterane**, înainte de-a fi închisă, Doamna Wurmbrand nu încetează să vestească pe Hristos și marea Sa iubire pentru păcătoși nici atunci când comandanta unuia din lagărele prin care a trecut îi interzice categoric să mai **„predice deșinutelor despre Dumnezeu“**. Răspunde inspirată de Duhul Sfânt cu multă înțelepciune la toate amenințările comandantei, astfel încât aceasta, furioasă peste măsură, atunci când ridică pumnul ca să lovească, rămâne cu el suspendat în aer, nemaiputând face altceva decât s-o poștească pe Sabina Wurmbrand afară, pe un ton calm și liniștit. Și astfel din această confruntare Doamna Wurmbrand iese biruitoare și continuă să mărturisească despre Hristos vecinilor sale **„ca și mai înainte, iar comandanta n-a mai încercat să mă împiedice de atunci“**.

Una dintre cele mai îngrozitoare pedepse aplicate deșinutelor era izolarea în carceră, mijloc de torturare diabolic, aplicat cu scopul de a **„zdrobi orice rămășiță de rezistență“** fizică și mai ales nervoasă a deșinutelor, **„drumul cel mai sigur spre nebunie“**. Prin puterea cu care este îmbrăcată de Sus, încercând să-și reamintească tainele numerice ale Bibliei, scapă și din această încercare, pentru că Dumnezeu i-a pregătit și mijlocul de a ieși din ea.

După trei ani de suferințe fizice și psihice, Doamna Wurmbrand se întoarce acasă, dar locuința le-a fost confiscată; cu greu își găsește un loc într-o mansardă pe care o împarte cu Mihai și cu alți năpăstuiți.

Împreună cu alte soții de pastori, care erau închiși, asemeni lui Richard, iau „**asupra lor responsabilitatea soților (...) de a încuraja și menține Biserica Subterană, continuând să predicăm Evanghelia și să instruim pe alții din Cuvânt**“.

Nevoiți să părăsească țara în 1965, soții Wurmbrand își pun întreaga energie în slujba lui Hristos, continuând – de departe – să sprijine **Biserica Subterană**. Înființează misiuni pentru țări din Europa, Asia, Australia, Noua Zeelandă și America, misiuni care, pe lângă literatura creștină și Bibliei, trimit și ajutor practic pentru familiile celor persecutați pentru credința lor.

Călătoresc mult în țări de pe toate continentele, depunând mărurie peste tot, făcând cunoscut oamenilor de toate rasele mesajul sfânt al Evangheliei.

Evrei creștini fiind, soții Wurmbrand se simt „**acasă și cu frații germani**“ chiar dacă „**între poporul german și cel evreu au curs râuri de sânge**“. Această părtășie n-ar fi posibilă între oameni aparținând unor neamuri și culturi atât de diferite fără această forță extraordinară – **iubirea creștină**, care îi poate strânge pe cei ce se iubesc „**chiar trecând peste o mare de sânge**“.

Ajuns cu lectura la sfârșitul cărții, cititorul nu poate să nu se întrebe cum e posibil să iasă biruitor un om, după ce trece prin atâta suferință, și să-și păstreze neîntinat sufletul. Răspunsul la această întrebare ni-l dă autoarea acestei cărți prin exemplul personal. Viața ei, petrecută timp de 3 ani în închisori și lagăre de muncă, vine să confirme un alt mare adevăr al Sfintei Scripturi, rostit prin gura apostolului Pavel: „**Pot totul în Hristos, care mă întărește**“ (Filipeni 4.13).

București, 15 iulie 1992
TEODOR PANDREA

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

*Versiunea românească a acestei cărți apare sub titlul **Noblețea suferinței**.*

*Luându-ne răspunderea prezentei ediții, ne-am permis, cu autorizarea necesară, această schimbare de titlu, față de ediția americană, cea din 1989 (una dintre multele ediții ale acestei cărți), care purta titlul **Soția pastorului**.*

*De asemenea, i-am adăugat subtitlul **Mărturii din închisori și lagăre de muncă**.*

Ni s-a părut că atât titlul, cât și subtitlul sunt în acord cu ideea cărții, cu mesajul ei, cu realitatea surprinsă în carte.

Fiind concepută în anii '70, când cenzura funcționa din plin, și din dorința de a scuti de noi represalii, persoanele care se liberează din închisori după 1964 sau pe cele care activau în Biserica Subterană, autoarea a preferat să le dea nume fictive.

Sunt, evident, și câteva excepții: Traian Moța, soția lui Corneliu Zelea Codreanu etc.

Pentru a păstra neștirbită valoarea de document a cărții, n-am adus la zi schimbările petrecute la noi în țară, în plan politic, după 1989.

Editorul

Partea întâi

ÎNTÂLNIREA CU ARMATA SOVIETICĂ

Anul 1944. Germania nazistă era zdrobită, iar Armata Roșie trimisese un milion de soldați în România. Ca să întâmpinăm cele dintâi coloane, am luat tramvaiul spre periferia orașului.

Era o zi caldă de august. Tunurile amuțiseră. Acum, numai clopotele bisericilor se auzeau, vestind încetarea războiului.

„Poporul rus e religios din fire, cu toată educația ateistă pe care i-a impus-o regimul stalinist, vreme de un sfert de veac“, îmi spunea soțul meu, Richard, care avusese prilejul să cunoască mulți prizonieri ruși în vizitele prin închisorile țării, ca pastor, în care calitate servise în timpul războiului.

Acum e momentul să-i întâlnim pentru a le vesti Evanghelia.

Coborând din tramvai la stația de periferie pe unde armata urma să treacă, am observat de departe câțiva comuniști locali care, lucru vădit, tocmai ieșiseră de prin ascunzătorile lor ca să-i întâmpine pe soldații ruși, cu steaguri roșii în mâini. Ei priveau cu o oarecare suspiciune.

Bucuroși că războiul cu ororile lui s-a sfârșit și că de-acum putem să ne împrietenim iarăși cu poporul rus, așteptam zâmbitori sosirea soldaților.

Ceva mai la umbră, așteptau și câțiva delegați oficiali ai guvernului nostru pentru a le face primirea cuvenită. Repetând puțin nervos cele câteva cuvinte rusești, de bun-venit, învățate pe dinafară, țineau în mână tradiționalul dar: pâine și sare.

Dar la ce ar trebui să ne așteptăm acum? ne întrebam fiecare din noi în sinea noastră. Rușii ne sunt de-acum aliați, și nu inamici, ca până acum. Noi însă știam că această armată are o faimă rea în toată lumea, datorită abuzurilor, violurilor și tâlhăriilor de tot felul ...

Deodată, venind din direcția spre care ne uitam, apărură un băiețuș pe o bicicletă. Avea o privire speriată și striga cât îl ținea gura: „Vin rușii! Vin rușii!”

Comuniștii din partea locului se aliniară în grabă, ridicându-și cât mai sus drapelele roșii, iar delegația guvernamentală, în așteptare, se trase mai aproape, sub soarele arzător de august.

În fine, cele dintâi tancuri apărură la orizont. Comuniștii începură să cânte **Internaționala** tremurând de emoție, în timp ce șoseaua pietruită se zguduia puternic sub greutatea coloșilor de fier. Apoi tancurile se opriră chiar în dreptul nostru, îndreptându-și în sus țevele de tragere. După ce ascultară micul discurs de bun-venit, unul din ofițeri se aplecă puțin, pentru a primi darul oferit din mâna funcționarului; privi, însă, cu suspiciune spre pâine, ezitând s-o atingă, temându-se, de bună seamă, că aceasta ar putea să ascundă, mai știi, vreun exploziv. Apoi izbucni în râs. Tânărul sergent care-l însoțea își îndreptă privirea spre mine, rânjind:

– Dar tu, păpușico, ce ne-ai adus?

Prea puține femei se aflau în acea zi pe străzi. I-am răspuns:

– Eu v-am adus în dar Sfânta Scriptură. Și i-am întins o Biblie în limba lui.

– Cum? Pâine și sare ne-aduceți, și Bibliei? De acestea avem noi nevoie acum? Dați-ne de băut mai bine!

Și, punându-și din nou chipiul pe cap, adăugă, râzând batjocoritor:

– Mulțumesc, în orice caz.

Motorul tancului se pușe din nou în mișcare, făcând șanțuri adânci în pavaj. Prima coloană trecuse cu mare zgomot, lăsând nori groși de fum în urmă. Întorcându-ne spre casă, de la fereastra tramvaiului, i-am văzut pe soldații aceștia spărgând în drumul lor vitrine și prăvălii de tot felul, scoțând din cârciumi butoaie cu băutură și rostogolindu-le pe trotuar. Găinile de prin curțile gospodăriilor în trecere, hălciile de șuncă și salamurile dispăreau iute în ranițele lor. Priveau cu uimire mărfurile din vitrine, pe semne că orașul li se păruse nespus de bogat, deși Bucureștiul nu rămăsese decât o biată epavă a ceea ce fusese odinioară. Iar când, ceva mai târziu, soțul meu a încercat să discute cu ei despre credință, toți au reacționat la fel:

– Mai bine spune-ne unde am putea găsi vodcă!

De îndată ce am ajuns acasă, am început să socotim care ar fi calea cea mai potrivită pentru a le atinge inimile cu Cuvântul mântuirii, Cel care le fusese răpit atâta vreme, în schimbul promisiunilor unui „paradis pământesc“.

Cetățenii țării își închipuiau că războiul a trecut și că, după un scurt popas în țara noastră, invadatorii se vor calma și se vor întoarce de unde au venit. Prea puțini erau aceia care-și dădeau seama că întâia teroare a trecut doar pentru a face loc celei de a doua, mult mai îndelungată, mai plină de durere și de lacrimi. Nici noi nu bănuiam atunci că noua cale va fi presărată, în curând, cu închisori, suferințe și cu mormintele atâtor prieteni dragi...

Înainte de căsătoria noastră, cu ani în urmă, Richard mă avertizase: „Vreau să știi de pe acum că nu vei avea o viață ușoară lângă mine!“

În acele zile duceam o viață lipsită de griji și eram în căutare de plăceri. Gândul la Dumnezeu și la propriul nostru suflet era departe de noi. De aceea nici nu eram interesați să avem copii, ca să nu fim stânjeniți în umbletul nostru frivol, prin lume.

Într-o zi, însă, ne-a cuprins dezgustul de felul de viață pe care îl trăiam. Înțelegând și crezând că Isus Hristos este Mesia, Mântuitorul care ne poate elibera de păcate, am acceptat credința în El, renunțând la felul nostru păcătos de viețuire. Apoi, ne-am pus viața

în slujba Lui. Richard a devenit pastor, lucrând în câteva biserici ale misiunii norvegiene, suedeze și britanice. A fost numit și reprezentant al Consiliului Mondial al Bisericii, abia înființat în țara noastră. El propovăduia Evanghelia oriunde era invitat și, chiar prin cârciumi și baruri, prin închisori, vestind păcătoșilor calea mântuirii. Iar când Armata Roșie ne-a invadat țara, el era deja un predicator cunoscut și autor al câtorva cărți de învățătură creștină.

Mai înainte, sub regimul nazist, fusese arestat de trei ori și avusese de întâmpinat greutăți, nu o dată, atât ca evreu, cât și ca creștin.

Odată, împreună cu un alt grup de evrei din oraș, am fost arestați, duși spre a fi judecați de Curtea Marțială, sub învinuirea de-a fi ținut adunări religioase ilegale. Cu acel prilej, o soră de credință neevreică s-a prezentat și ea la poliție cerând să fie întemnițată împreună cu frații ei de credință evrei, spunând: „Arestați-mă și pe mine. Vreau să sufăr și eu cu ei!“

Și a fost arestată și judecată, într-adevăr, împreună cu noi.

Mulți au fost acei „*îngeri cu față omenească*“, prieteni devotați care ne-au sărit în ajutor în zilele acelea, ori de câte ori ne aflam în cumpănă. Unul dintre aceștia, preot ortodox, cu influență pe lângă autorități, a pledat la proces în favoarea noastră. Cu alte prilejuri, pastorul baptist Fleischer, german de origine, ne-a luat totdeauna apărarea în fața autorităților, afirmând că lucrarea pe care o facem e importantă pentru răspândirea creștinismului în țara noastră. Nu o dată, frații aceștia și-au riscat propria lor libertate punându-se chezași pentru noi. Până la urmă, știind că nu suntem vinovați, judecătorii erau nevoiți să ne achite. Dar fără intervenția acestor frați și prieteni fideli în acele zile ale războiului, Richard ar fi rămas întemnițat pe întreaga durată a dominației naziste.

Un puternic trio ne sărea totdeauna în ajutor: pastorul Magne Solheim, soția sa Cilgia și, de asemenea, domnul Patrick von Reutersward, ambasadorul Suediei în România, pe care-l cunoscusem prin intermediul celor dintâi. Acesta avea trecere pe lângă mareșalul Antonescu, pentru că reprezenta o țară neutră, care i-ar fi putut fi de folos în viitor, în cazul când naștii ar fi pierdut războiul.

În acest timp, pogromuri înfiorătoare se dezlănțuiseră în orașele de provincie, locuitorii Bucureștiului fiind, oarecum, scutiți de atrocități mai mari.

La Iași, în Moldova, mii de evrei au fost măcelăriți într-o singură zi! Poate că la noi, în capitală, trăiau pe atunci acei „**zece oameni neprihăniți**” despre care vorbește Scriptura și care ar fi putut salva chiar Sodoma și Gomora de la distrugere, dacă s-ar fi găsit în ele.

În Iași locuia o misionară norvegiană, sora Olga, care ținea în locuința misiunii noastre de acolo șapte tinere evreice. Acum erau în primejdie și ele, deși supraviețuiseră primului val de pogromuri din orașul lor. Cum am putea face să le salvăm aducându-le la noi, la București? Soluția era greu de găsit, deoarece evreii n-aveau voie să folosească pe atunci nici un fel de căi de transport public. Atunci, un prieten din cadrele poliției „arestă” pe tinerele noastre și le aduse „sub escortă” la noi, în casa misiunii de la București.

Un alt tânăr evreu care reușise și el să fugă din timp din acel oraș împreună cu logodnica lui s-a refugiat la noi, și s-a dovedit apoi a ne fi de un real folos în lucrarea noastră. Tânărul acesta a înlocuit apoi pe soțul meu pe timpul șederii lui la închisoare. Mulți frați de credință neevrei refuzau să se amestece în „afaceri riscante” pentru a încerca să salveze vieți de evrei, neglijându-și astfel datoria creștină elementară: *aceea a iubirii aproapelui*. Așa au pierit multe mii de nevinovați care ar fi putut fi salvați. Mulți alții au fost deportați din orașele lor de provincie fără să le întindă nimeni o mână de ajutor. Printre aceștia s-a aflat și propria mea familie. În marșul obositor din orașul lor de la frontieră, Cernăuți, spre locul unde ar fi trebuit să fie noua lor destinație, pe acea iarnă grea, flămânzi, desculți și goi, mulți au murit pe drum. Alții au fost împușcați pe la spate de către soldații care ar fi trebuit să-i păzească. Așa mi-a pierit familia întreagă: părinți, surori și un frate, împreună cu mulți alți prieteni și rude.

În adevăr, istoria poporului evreu e atât de plină de suferințe și dureri, încât acest popor simte, poate mai mult ca oricare altul, durerea altor popoare care trec prin tragedii similare.

Mihai, fiul nostru, avea 5 ani pe atunci. Teroarea, frica și groaza erau simțite pretutindeni, iar copilul nostru vedea și auzea tot ce se

petrecea în jurul lui. Locuința noastră devenise un fel de *zid al plângerii* pentru acei mulți care ne vizitau regulat povestindu-ne necazurile lor; iar copilul nostru aflase deja de la acea vârstă fragedă despre cruzime și suferință. Tatăl lui îl învăța și-i povestea istorioare, făcându-și totdeauna timp pentru el cu toată activitatea obositoare pe care o depunea în cadrul misiunii noastre. Iar când, într-o zi, Richard i-a citit copilului cuvintele lui Ioan Botezătorul din Evanghelia: „*Cine are două haine să dea una celui ce n-are nici una*“ – copilul l-a întrerupt, zicând:

– Dar, tăticle, și tu ai două haine acum, nu-i așa?

– Da, am, răspunse tatăl său care tocmai își făcuse un costum nou, primul după mulți ani.

– Atunci de ce n-ai da și tu costumul tău cel nou domnului Ionescu? Sărmanul, îl văd mereu cu aceeași haină peticită.

Tatăl său i-a promis că așa va face, iar copilul s-a dus în pace la culcare, căci știa că tatăl său își ține totdeauna făgăduiala.

Copilul lua totdeauna în serios tot ce i se spunea. El era mai ales interesat să observe pe fețele ascultătorilor, în biserică, reacția predicilor rostite de tatăl său. Unii îi aduceau adesea dulciuri sau jucării copilului, ca recunoștință față de tatăl lui care îi adusese la lumina lui Hristos.

Vecinii noștri, însă, s-au dovedit a fi atinși de veninul anti-semismului, ca atâția alții în acea atmosferă de ură, din perioada ocupației naziste. Chiar unii înalți prelați ai bisericilor creștine incitau la ură împotriva poporului evreu. În curtea casei, ca și pretutindeni, afișe mari cu chipul lui Corneliu Codreanu – simbolul antisemitismului din țara noastră și conducătorul partidului politic „Garda de Fier“ – erau lipite în văzul tuturor; carnetele noastre de identitate aveau ștampilate, cu litere de o șchioapă, cuvântul **EVREU**, pentru a putea fi ușor deosebiți de restul populației.

În acea atmosferă, soțul meu a început să viziteze pe fiecare din acești vecini în parte pentru a le arăta că și noi suntem oameni ca ei și căuta să-i aducă și pe ei la lumina Evangheliei. Avea pentru fiecare din ei cuvântul potrivit, fie de mângâiere, fie de mustrare pentru refuzul lor de a se pocăi de faptele lor rele. Mărturia lui era totdeauna

directă și fără ocolișuri, uitându-se cu privirea lui pătrunzătoare drept în ochii celor cărora le vorbea.

Aceste vizite nu rămâneau fără ecou. La început, el le povestea ceva amuzant pentru a le descreți frunțile. Și încetul cu încetul, gheața începea să se topească din inimile lor. Unul din vecinii de la etajul I, domnul Pârvulescu, a răspuns mai întâi cu ură la prima vizită pe care Richard a făcut-o în casa sa, spunând răstit:

– Voi, evreii, n-ați făcut niciodată ceva bun!

Stând în picioare în pragul locuinței acestei familii, Richard observă pe stăpâna casei lucrând într-un colț, la o mașină de cusut. Atunci îi spuse:

– Se pare că sunteți mulțumită de mașina aceasta de cusut, doamnă Pârvulescu. Ce marcă are? Aha, văd: e o mașină Singer. Dar știți oare dumneavoastră că inventatorul ei a fost un evreu, cu numele Singer? Iar dacă dumneavoastră, doamnă Pârvulescu, socotiți că evreii nu sunt buni de nimic, n-ar trebui să încetați a vă folosi de o astfel de mașină?

Altă vecină care nu înceta să profereze insulte la adresa evreilor a fost vizitată și ea, într-o zi, de soțul meu. Richard i-a câștigat repede încrederea doamnei Georgescu – așa se numea –, pentru că obișnuia să asculte răbdător când această vecină își povestea necazurile: era părăsită de soț, iar fiul ei cel tânăr se înhăitase cu o bandă de „prieteni” – oameni de nimic – și ducea o viață de desfrâu. Acum, teama ei cea mare era că acest fiu s-ar putea îmbolnăvi de vreo boală venerică. Soțul meu i-a promis că va căuta să stea de vorbă cu fiul ei.

– Dar – a adăugat el – chiar dacă fiul dumneavoastră ar contracta o astfel de boală, nu trebuie să vă îngrijoreze prea mult acest fapt. Există acum pe piață un medicament nou care vindecă orice boală de acest gen. Iar acest leac a fost descoperit de... un evreu.

Așa reușea el nu o dată să risipească orbirea din ochii celor orbiți de prejudecăți și de ură împotriva poporului evreu.

Apoi le aducea mesajul Evangheliei. Curând atitudinea lor începea să se schimbe. Ei deveneau respectuoși, chiar prietenoși și nutriend o oarecare afecțiune pentru familia noastră. Portretele lui Codreanu de pe zidurile casei erau acum înlocuite cu versete din Scriptură. Și astfel,

În timp ce afară domnea ura și răutatea, clădirea noastră era locuită de evrei și neevrei care trăiau cu toții în pace și armonie.

Unul din vecinii noștri era polițist. Dar, dedat băuturii, omul acesta se întorcea acasă târziu, bătându-și adeseori nevasta. Într-o zi a auzit despre Evanghelia iertării pe care i-a vestit-o Richard. El a crezut și s-a întors la Dumnezeu, căpătând „o inimă nouă și un duh nou“ după făgăduința Scripturii. Omul acesta a devenit apoi cel mai bun „prieten“ al copilului nostru, mai ales pentru că îl plimba adesea pe motocicletă sa – vehicol rar pe atunci – ceea ce era un eveniment emoționant pentru copil. Iar mai târziu, când bombardamentele aeriene au început să se abată asupra capitalei, polițistul acesta l-a luat pe copil la țară, la familia lui, pentru a-l pune la adăpost. Când era întrebat de străini care-i e numele, copilul răspundea: „Ion M. Vlad“ (nume specific românesc) așa cum fusese instruit mai dinainte, pentru a-și ascunde originea evreiască și a-l feri de primejdii. Era atât de emoționat de această „aventură“ văzându-se pe sine eroul ei! El a fost tratat la familia de la țară a noului nostru prieten cu multă dragoste și bunătate, și acest exemplu i-a fost mult de folos mai târziu în viață.

Una dintre prietenele noastre mai apropiate era Anuța. Mică de statură, cu fața plăcută și mereu vioaie, ea ne-a făcut într-o zi o vizită, și ca de obicei, a început:

– Ați auzit despre noul pact comercial care a fost recent semnat între țara noastră și Moscova? Iată-l: rușii vor lua grâul nostru, iar noi le vom da, în schimb, petrolul românesc. Ha - ha - ha, râse ea. Azi am văzut pe stradă – continuă ea – un ofițer rus care purta nu unul, ci trei ceasuri pe fiecare mână. Ei le iau cu japca de la trecători de parcă ar face colecție de timbre.

Dar cetățenii nu aveau chef de glume în acele zile. Soldații sovietici jefuiau și prădau totul, de la toți, făceau spargerii în magazine furând mărfuri de milioane de lei. Apoi, la un nou ordin de la Kremlin, vasele de comerț și marină, jumătate din toate celelalte mijloace de transport ale țării, precum și orice automobil particular au fost încărcate și transportate în Rusia. Prăvăliile s-au golit de mărfuri, iar în fața magazinelor alimentare se vedeau cozi lungi, peste tot. Cu

toate acestea, cetățenii mai credeau încă în promisiunile lui Stalin că armata sa va părăsi teritoriul țării noastre curând, după ce nazismul va fi zdrobit cu desăvârșire. Ei sperau că lucrul acesta va avea loc în curând.

– Dar de ce vorbim noi azi numai despre subiecte triste, Sabina? Hai mai bine să discutăm despre ceva mai vesel. Te-am auzit ultima dată vorbind la „Ora femeii“. Știi că vorbești bine, ca un avocat? Predica ta a fost foarte reușită, ca și cea a soțului tău, de altfel. El include însă în predicile lui atâta istorie, geografie și artă, ceea ce nu e rău, dar... mă tem că două ore e cam prea mult pentru o predică. La noi în Norvegia – căci de acolo venea prietena noastră – oamenii nu sunt obișnuși să asculte cu răbdare predici atât de lungi.

De fapt, scopul vizitei ei era astăzi să ne ceară ultimele numere ale revistei misiunii noastre, „Prietenul“. Publicarea revistei fusese interzisă de regimul fascist până atunci. Acum ajutam cu toții la distribuirea ei din nou prin orașele țării, ca mai înainte, neștiind că această nouă libertate nu va fi decât de prea scurtă durată.

Între timp, Antonescu a fost arestat și trimis sub escortă la Moscova pentru a fi judecat; apoi, readus în țară, el a fost executat.

Preoții ortodocși, care până atunci persecutaseră atât pe evrei, cât și pe protestanți, pierduseră acum orice autoritate asupra poporului. „Dar acum avem un guvern democratic, spuneau oamenii.“

Comuniștii locali – în ilegalitate până atunci – fuseseră instalați în funcții de stat și în poziții cheie pentru a se face pe plac Moscovei. Dar nimeni nu putea bănuși cele ce aveau să urmeze. „La urma-urmei, în țara noastră cu cei 20 de milioane de locuitori ai ei, avem un număr atât de restrâns de comuniști, încât n-ar putea forma nici măcar o echipă de fotbal!“ – spuneau cei mai mulți.

În anii războiului, preocuparea noastră de seamă era aceea de a ajuta victimele nazismului, pe cât ne era cu putință: evreii din lagărele de concentrare, copiii rămași orfani în urma masacrelor, precum și creștinii protestanți persecutați și ei sub vechiul regim. De asemenea, căutam să fim de folos și unei minorități persecutate: țiganii, precum și evreilor din Ungaria, aflați și ei sub dominația nazistă.

Dar acum, pentru prima oară, o altă grupă de oameni aveau nevoie de ajutor: soldații armatei germane în retragere, care, răătăciți de camarazii lor fugiți în debandadă, erau prinși și împușcați pe loc. Cei care scăpasera cu viață își căutau acum ascunzători. Persecutorii erau acum persecutați și urmăriți. Desigur, nici noi nu puteam avea o altă atitudine față de naziștii care ucisera milioane de vieți omenești, lăsând țări întregi în ruine, propria noastră familie aflându-se, de asemenea, printre victimele lor – cum am menționat mai sus. Dar acum ei erau învinși, zdrobiți de tot, nemaiprezentând un pericol pentru nimeni. Mulți soldați germani arătau acum ca niște biete epave. Flămânzi, despuiați și tremurând de groaza de a fi descoperiți, ei îndrăzneau să iasă din bârlogurile lor numai pe întuneric, cerșind mila trecătorilor.

Nici noi nu le puteam refuza acum ajutorul de care aveau atâta nevoie. Iar când unii prieteni se arătau în dezacord cu atitudinea noastră, spunând: *numai niște nebuni ar fi în stare să ia asupra lor un asemenea risc pentru a salva viețile unor astfel de criminali!* – Richard răspundea: *Dumnezeu e totdeauna de partea celui prigonit.*

Erau printre aceștia nu numai criminali notorii ca Martin Bohrmann și colegii săi, ci și tineri naivi care fuseseră recrutați cu forța în rândurile armatei hitleriste, fără a înțelege prea bine la ce erau chemați. Noi știam bine că existaseră și mici grupuri de germani care își riscaseră viața pentru a ajuta și salva evrei. Și apoi, de ce am urî o națiune întreagă din pricina lui Hitler și a adeptilor săi? Oare nu a dat acest popor și mulți sfinți, ca și eroi care au avut de înfruntat mari pericole; totuși și ei au luptat cu toate mijloacele care le stăteau la dispoziție pentru a învinge pe tiran.

În Biblia ebraică, ni se relatează că cel dintâi evreu a fost Avraam, acesta fiind numit acolo „Ha-Ivri” – cuvânt care se traduce cu „cel ce stă deoparte”, „care trece dincolo de tabără”. Avraam a fost cu adevărat cel dintâi care a refuzat să mai facă parte din gloată atunci când toți ceilalți din neamul său se închinau idolilor, inclusiv proprii săi părinți. El, primul, a adus închinare numai Dumnezeului Celui viu care i se revelase. Tot astfel, când cei mai mulți strigă

răzbunare împotriva vrăjmașilor lor, alții au harul de la Dumnezeu de a întoarce bine pentru rău.

Într-o noapte, trei soldați germani s-au pitulat într-o magazie mică și ruinată, foarte întunecoasă și pe jumătate acoperită sub zăpadă, în fundul curții noastre. Descoperindu-i acolo, le duceam mâncare noaptea, pe întuneric, le luam rufe la spălat și căldarea care le servea drept latrină pe care o goleam și o curățam în mod regulat. Câteodată, tot pe întuneric, încercam să stăm puțin de vorbă cu ei pentru a-i face să nu se mai simtă ca fiarele în cușcă. Căpitanul lor îmi zise într-o seară:

– Cum se face stimată doamnă, că dumneavoastră sunteți gata să vă riscați viața pentru a ne salva pe noi, soldați germani, urâți de toți? Și cu atât mai mult, pentru că sunteți evrei! Vă pot spune că în ziua în care armata noastră va recuceri orașul acesta – fapt de care suntem convinși – cu părere de rău vă anunțăm de pe acum că noi nu vom putea face pentru dumneavoastră ceea ce faceți dumneavoastră acum pentru noi. Și mă privi cu uimire. Atunci i-am spus:

– E adevărat, suntem amândoi evrei. Ba mai mult: propria noastră familie a fost ucisă în întregime de naziști. Dar acum, pentru că aveți nevoie de ocrotirea noastră, noi avem datoria să v-o acordăm. Vom căuta să vă ocrotim și mai departe de furia autorităților, dar să știți că de mânia lui Dumnezeu nu vă vom putea salva, căci Scriptura spune: **„Cine varsă sânge, și sângele lui va fi vărsat“**.

– Fleacuri! – răspunse el bătându-mă ușor pe umăr.

M-am dat înapoi, îngrozită: mâna care mă atingea acum vărsase sânge nevinovat!

Omul s-a scuzat:

– Iertați-mă, Doamnă, n-am nici o intenție rea față de dumneavoastră. Sunt numai nedumerit de ce o evreică își riscă viața pentru a o salva pe aceea a unor soldați germani? Eu unul nu-i agreez deloc pe evrei. Și nu știu nici ce e frica de Dumnezeu.

– Să lăsăm acum discuția aceasta, i-am spus. Biblia îmi poruncește: **„Să iubești pe străin, căci și tu ai fost străin în țara Egiptului“**.

– Dar asta s-a petrecut cu mii de ani în urmă. Ce legătură poate avea acum acest fapt cu ceea ce au suferit strămoșii poporului dumneavoastră în vechime?

– La Dumnezeu, o mie de ani sunt ca o zi. În zilele noastre, știința a descoperit că memoria experiențelor unor generații trecute nu se pierde, ci este păstrată ca o carte de amintiri în subconștientul nostru, la urmașii lor. Deși noi nu putem cunoaște evenimentele petrecute în viața lor, acestea determină totuși atitudinea și hotărârile noastre de azi. Și apoi, porunca de a iubi pe străin nu ne e dată fără motiv. În final, fiecare din noi suntem străini unii față de alții, ba chiar suntem străini față de noi înșine.

– O clipă, doamnă. Nu pot să nu-mi amintesc că evreii s-au făcut vinovați de crime împotriva poporului german și chiar împotriva omenirii, în trecut. Dar dumneavoastră ne considerați pe noi, germanii, vinovați de crime împotriva evreilor nu în trecut, ci acum și astăzi. Cu toate acestea sunteți în stare să ne iertați pe toți?

Uitându-mă în ochii lui, i-am răspuns solemn:

– Chiar și crimele cele mai grozave pot fi iertate prin credința în Isus Hristos. Nu stă în puterea mea să vă iert pentru aceasta, dar Isus vă poate ierta dacă vă pocăiți!

Deodată, un zgomot de pași iuți s-a auzit prin zăpadă. Uitându-mă în grabă printr-o crăpătură a magaziei, mi-a venit inima la loc: era îngrijitorul blocului de alături, un om bătrân și surd.

– Stimată doamnă, încheie interlocutorul meu discuția, mărturisesc că nu vă pot înțelege. Dar poate că uciderile n-ar avea niciodată un sfârșit în lumea noastră dacă nu s-ar afla oameni în stare să întoarcă bine pentru rău – cum spuneți.

Am dat să ies, iar ei s-au ridicat în picioare salutându-mă cu respect, după obiceiul lor, înclinându-se puțin înainte. Am pus repede rufele murdare în sacoșa mea și am ieșit.

După câțva timp „oaspeții” noștri au dispărut. Am aflat mai târziu că fugiseră într-o noapte și reușiseră să treacă frontiera, ajungând până la urmă înapoi în țara lor. Mulți alții ca ei au fost însă executați. Alții au fost trimiși la munca forțată în lagărele Siberiei și nu puțini

au murit acolo. Unii din ei vor fi întâlnit prin acele lagăre sovietice un alt soi de deținuți: creștini ruși care sufereau pentru credința lor. Poate că acei martiri le vor fi dat o mărturie mai clară, mai puternică decât am putut-o face eu, despre Hristos care poate ierta de orice vină pe păcătosul care crede în El și-L urmează.

Cât de mult ar fi dorit orice soldat german fugărit să se poată descotorosi de uniforma sa care acum îl trăda autorităților, uniformă purtată de ei cu atâta mândrie altădată! Și nu le venea ușor să primească hainele noastre civile, sărăcicioase, pe care li le puteam oferi.

În acel timp, Richard a început să invite acasă soldați ruși pentru a le vesti Evanghelia, deși majoritatea cetățenilor ar fi dorit să-i știe cât mai curând dispăruți din țară.

– Bagă bine de seamă ce faci, Sabina dragă! Nu te temi că într-o bună zi, soldații acestor două armate rivale se pot întâlni față-n față în casa voastră? – mă avertiza Anuța.

Dar noi căutam să luăm toate măsurile de precauțiune împotriva unei astfel de eventualități. Apoi, soțul meu a început să viziteze și barăcile sau cazarmile Armatei Roșii de la periferiile orașului, dându-se drept vânzător ambulant de ceasuri de mână. Îndată se strângea un grup în jurul lui. Începând să-și ofere ceasurile, el aducea totdeauna vorba despre Biblie după câteva minute.

– Aha, știu! a exclamat unul ceva mai în vârstă decât ceilalți. Vrei să ne povestești despre sfinți, nu să ne vinzi ceasuri!

Totuși îl ascultau cu toții cu atenție.

Din când în când, unul dintre ei îi atingea genunchiul cu mâna, șoptindu-i:

– Acum vorbește din nou despre ceasuri, căci văd că se apropie un informator.

Armata Roșie era înțesată de astfel de informatori cu sarcina de a spiona pe propriii lor camarazi și a raporta autorităților tot ce vorbesc aceștia între ei.

Soldații mai tineri nu știau nimic despre Dumnezeu, nu văzuseră vreodată o Biblie, nici nu călcaseră vreodată pragul unei biserici. Abia acum puteam să înțeleg ceea ce îmi spusese odată Richard: *a vesti unui rus Evanghelia e culmea bucuriei!*

Când întâlneam printre ei câte unii care vorbeau și limba franceză, luam și eu parte la această lucrare de mărturisire, începând cu Crezul creștin: „*EU CRED...*“ Și le explicam: a crede nu e un ordin al partidului, ci el ne învață mai întâi că trebuie să devenim, fiecare dintre noi, o persoană independentă, un *eu*, căci orice om trebuie să gândească cu propria lui minte și gândire, iar nu în conformitate cu vreun ordin primit. Hristos nu vrea așa, adică să ieșim din mijlocul maselor, devenind fiecare din noi o persoană individuală, având gândire, voință și libertate proprie, care este cel mai mare dar al omului. Omul are libertatea chiar de a spune **da** sau **nu** lui Dumnezeu Însuși, Făcătorul său. Eram atât de fericită când vedeam pe unii trezindu-se la adevăr!

Unii din membrii bisericii noastre luau, de asemenea, parte cu noi la această lucrare. Recurgând la mici șiretlicuri pentru a ocoli cenzura, tipărisem mii de Evanghelii în limba rusă. Dar cum nu era ușor să te apropii de câte un soldat rus pentru a-i oferi una din aceste Evanghelii, ei umblând pe stradă în grupuri, tinerii noștri activi împărțeau cărțile prin gări, când se punea trenul în mișcare, tren încărcat cu soldați ruși din și înspre front. Ele erau azvârlite în tren, din mers, iar soldații le prindeau, ascunzându-le iute în buzunarele dinăuntru ale uniformei lor. Se întâmpla și că unii din cei invitați acasă să asculte Evanghelia erau nevoiți să înnopteze la noi, unde le puneam la dispoziție una din camerele neocupate ale apartamentului nostru. Ei adormeau în uniformă lor, încălțați cum erau cu cizmele și având fiecare pușca lângă pat. Și nu era ușor să țin casa curată și fără de insecte în acele zile! Dar ei erau atât de recunoscători că se pot, în sfârșit, odihni într-o casă particulară și într-un pat civil, ceea ce nu mai cunoscuseră de ani de zile, de când plecaseră din țara lor. Erau atât de bucuroși să accepte ospitalitatea noastră și să scape astfel, fie chiar pentru un ceas două, de atmosfera din cazărmile lor.

Într-o zi, doi soldați tineri bătură la ușa noastră:

– Nu vreți să cumpărați o umbrelă? întrebare oferindu-ne trei umbrele să ne alegem.

Știam bine că aceste articole fuseseră furate de undeva, după obiceiul lor. Richard le răspunse:

– O, nu, noi nu cumpărăm lucruri, ci mai degrabă avem noi ceva de vândut.

Invitându-i în casă, le-am oferit mai întâi o ceașcă cu lapte cald. Unul dintre ei mă privea ținând și nu-și mai putea lua ochii de la mine, de parcă dorea să-și reamintească de ceva aparte. Deodată exclamă:

– Nu sunteți dumneavoastră persoana care mi-a oferit o Biblie în ziua sosirii noastre în această țară? Da, îl recunoscusem și eu acum:

– Nu ești dumneata sergentul care sosise cu cel dintâi tanc?

În adevăr, el era. Avea încă Biblia pe care i-o dăruisem și spusese că chiar citise din ea. Și citind, înțelesese pentru prima oară anumite lucruri care fuseseră pentru el o enigmă, până atunci.

Îl chema Ivan. În timpul mesei, ne povesti despre peripețiile lui prin toate țările Europei de Răsărit pe unde trecuse cu regimentul lui. Apoi ne povesti despre un alt camarad, un evreu, care – ca toți ceilalți – crescuse fără să aibă nici o idee despre religie. Odată, când, un camarad mai în vârstă a vrut să-și bată puțin joc de el, i-a strigat: *Tu ai ucis pe Hristos!* Soldatul evreu a fost nedumerit, deoarece n-avea cum să știe el numele tuturor acelor pe care-i împușcase pe tot drumul de la Stalingrad și până la București. Numele Hristos era cu totul necunoscut pentru el!

Într-o zi, Ivan a venit la noi însoțit de acest camarad evreu. Richard i-a povestit toată Biblia, de la Geneza la Apocalipsa. Și de atunci Stalin a încetat să mai fie „dumnezeul” lui.

Ei au continuat să ne viziteze des. Iar când era pe punctul de a pleca mai departe cu regimentul lui, Ivan a venit pentru ultima dată să-și ia rămas bun. Avea cu el și un dar pentru noi: o sobă electrică nou-nouță! Dar noi știam bine că articolul nu fusese cumpărat cu banii lui.

– O, darul acesta a venit tocmai la timp pentru sărmana familie Liebmann, întoarsă de curând de la Auschwitz. Familia locuiește acum într-o odaie goală, tremurând de frig și lipsiți de toate. Dați-le lor soba aceasta! exclamă Anuța, care tocmai se afla la noi în acea zi.

Soba a fost deci trimisă acelei familii care a primit-o cu recunoștință. Ea era însă expresia mulțumirii unui suflet pentru că fusese adus din întuneric la lumina lui Hristos.

Oamenii simpli își pot manifesta recunoștința în chip ciudat, câteodată. Și ce ușurare pentru noi să știm că sângele lui Hristos poate ierta chiar și păcatul acesta al lui Ivan.

Era mare foamete în țară în acele zile de sfârșit de război. Ajutoarele primite din străinătate de către misiunea noastră au fost folosite de soțul meu împreună cu colegul său fidel, pastorul Magne Solheim, de la Misiunea Bisericii Luterane, pentru a deschide o cantină în care se servea mâncare simplă, dar caldă și hrănitoare celor flămânzi. Locuința noastră era mereu plină cu prieteni și cu străini, frați de credință ca și foști criminali, care fuseseră aduși la credință de către o altă misionară zeloasă din comunitatea noastră, Milly. Ea își dedicase viața predicând Evanghelia prin închisori. Iar duminicile, după slujba în biserică, casa noastră era plină de oaspeți.

Printre cei ce ne ajutau în munca de misiune se aflau și câteva tinere, care veneau adesea să-mi ceară sfatul cu privire la unele ispite trupești de care erau adesea asaltate. Dar nu totdeauna eram în măsură să le dau sfatul potrivit; problemele lor fuseseră și ale mele în trecut.

Gândul mă duce acum înapoi, la acei ani aproape uitați, când, ca tânără studentă de 17 ani, mă afluam la Paris, singură, departe de părinții mei din orașelul lor de provincie, Cernăuți, care îmi dăduseră o educație strict ortodoxă, fiind evrei bigoți. Acum, însă, pentru prima oară liberă și independentă, am întâlnit în singurătatea mea pe un tânăr, cel dintâi din viață care mi-a oferit prietenia lui. Era un june foarte atrăgător, iar viața veselă a Parisului nu mă putea lăsa indiferentă la apelurile ei. Încetul cu încetul m-am lepădat ca de o haină veche de convingerile mele de până atunci și m-am dedat la o viață lipsită de griji în compania tânărului meu însoțitor. Glasul cugetului nu-l puteam însă înăbuși, deși mă întrebam de multe ori: „La ce folosește unei tinere să se păstreze castă în vremea noastră modernă? Nu e oare aceasta o simplă prejudecată, una din multele prejudecăți ale celor bătrâni?” Abia cu ani mai târziu am aflat răspunsul la această întrebare care mă preocupa fără încetare.

Oamenii, de obicei, nu se așteaptă ca o soție de pastor să fie uneori asaltată și ea de astfel de ispite, deși atât pastorii cât și soțiile lor nu

sunt nici ei decât ființe omenești. Viața trăită cu soțul meu în anii dinaintea convertirii fuscse foarte ușuratică și dedată la plăceri egoiste.

Acum, ca tineri credincioși, aveam încă multe probleme de ordin moral de rezolvat, dar care pentru creștinii mai maturi își găsiseră răspunsul. Sexualitatea e o parte vitală din firea fiecărui bărbat și femeie, și probleme de acest gen aduceau nu o dată o atmosferă de tensiune între noi. Soțul meu era bun, înțelegător și atrăgător, iar teama mea era că își va pierde capul auzind atâtea complimente la adresa lui. De asemenea, multe tinere se îndrăgosteau de el, și el nu era cu totul indiferent, mai ales față de una din acestea, o tânără atrăgătoare. Observându-l într-o zi frământat peste măsură de această ispită, am încercat să-l ajut cu discreție în lupta lui. Păcatul e adesea rezultatul unei ocazii de ispită ivită pe neașteptate. În clipe ca acestea e de datoria oricărei soții să caute a-și ajuta soțul.

El nu mi-a destăinuit nimic din cele ce îl tulburau atât. Dar într-o zi s-a așezat la pian și încerca să cânte unul din imnurile creștine *De Tine simt nevoie, al inimii Stăpân*. Deodată i s-a părut că toate corzile pianului cântau cu el. Cuprins de remușcări, a izbucnit în plâns. Mi-am pus atunci binișor brațele în jurul lui și l-am încurajat, spunându-i:

– Dragul meu, adu-ți aminte că nu ești înger, ci doar un om. Nu lăsa acum ca regretul să-ți zdrobească inima, căci va trece și asta!

Și a trecut. Iar mai târziu, în anii lungi de singurătate din timpul sederii lui la închisoare, am fost asaltată și eu uneori de astfel de ispite. Unora aproape că le-aș fi cedat, dacă n-ar fi fost harul lui Dumnezeu să mă oprească. Dar abia atunci am putut înțelege cu adevărat prin ce trecuse soțul meu cândva.

TEROAREA ÎNCEPE

Între timp, mica noastră familie a crescut pe neașteptate într-o singură zi: aveam acum 4 fii și 3 fete. Mii de copii orfani se întorceau pe atunci din lagărele naziste. Goi și în zdrențe, mulți dintre ei își acopereau trupurile slăbănogite cu saci de hârtie împotriva frigului

cumplit din acea iarnă. Iubind copiii, am luat la noi șase din ei. Acum, casa ne era plină de viață.

– Vezi, mămico, spunea Mihai, ziceai că nu voi mai avea niciodată frați și surori. Iată ce mulți am acum!

Bieții copii, cu priviri înfricoșate de animal vânat, oare ce văzuseră ochii triști ai acestor micuți până atunci în acele locuri unde întreaga lor familie pierise în lagărele morții? Curând, însă, obrăzorii lor începură să se rotunjească, iar tristețea din priviri se schimbă încetul cu încetul în bucurie de viață, de răs și de joacă.

Soldații ruși – tânjind de dor după proprii lor copii pe care nu-i văzuseră de la începutul războiului – le ofereau totdeauna dulciuri ori de câte ori îi întâlneau pe stradă. „Ține, ia o bomboană, puiule!“, îi îmbiau ei.

Copiii noștri le mulțumeau politicos și le puneau în mână, în schimb, câte o Evanghelie în limba lor.

Lucrarea aceasta devenea periculoasă când era făcută de adulți. Dar pentru copii nu era nici o primejdie, căci rușii, în general, adoră copiii. Mulți din acei soldați poate nu s-ar fi întâlnit niciodată cu Cuvântul Sfânt de n-ar fi fost acea lucrare misionară a copiilor noștri. Copilul nostru a devenit astfel misionar, încă de la vârsta de 5 ani.

Membrii bisericii noastre, de asemenea, ajutau. Unii din ei lipeau afișe care vesteau mesajul Evangheliei. Ei făceau lucrarea aceasta în orele liniștite ale nopții, când străzile erau pustii. De îndată ce afișele acestea erau rupte de oamenii autorităților, ele apăreau la loc a doua zi. Unii fuseseră arestați de poliție pentru aceasta, totuși nici unul din ei n-a dezvăluit autorităților cine-i trimitea.

Una din tinerele cele mai active din misiunea noastră era Gabriela. Plăcută și atrăgătoare, cu elanul ei tineresc îi era foarte ușor să se apropie de soldații ruși și de ofițerii lor, dându-le Evanghelii. Într-o zi, ea a fost arestată de către sovietici. Dar, cum nu cunoștea limba rusă, a fost nevoie să fie trimisă la sediul poliției românești pentru a fi interogată. Pe când își aștepta soarta, unul din polițiști a încurajat-o când a aflat motivul arestării ei de către ruși. Curând un alt polițist a apărut și, descuind ușa celulei, i-a dat drumul printr-o ușă secretă afară, în stradă:

– Acum ia-o la fugă iute de aici!

Tânăra n-a mai așteptat o a doua invitație. Ea a plecat către casa ei cu pași sprinteni și cu recunoștința în inimă față de Dumnezeu care o liberase.

Mai târziu a aflat că liberatorul ei nu fusese altul decât chiar Comisarul șef în persoană, om iubitor de Dumnezeu datorită familiei sale creștine. Multe alte minuni de acestea am trăit în acele zile.

O altă prietenă a misiunii, femeie foarte devotată în lucrarea de răspândire a Evangheliei printre soldații sovietici, era doamna Georgescu. Dar femeia aceasta suferea de hemoragii interne din când în când. Odată a fost arestată și ea de către poliția română și dusă în fața comandantului. Acesta, furios, a început să strige și să profereze amenințări la adresa ei. Sora noastră a fost cuprinsă de emoție; și deodată sângele a început să curgă din trupul ei. Ofițerul a pălit:

– Scoateți imediat afară pe femeia aceasta! Iute, dați-o afară de aici! a poruncit el subalternilor săi.

Ea a scăpat astfel de mâna lor, binecuvântând pe Domnul și Apărătorul ei pe care-L slujea cu credincioșie.

– O, picioarele mele, cum mă mai dor, a exclamat Anuța intrând.

Stătuse la coadă toată dimineața aceea în fața unei prăvălii alimentare de pe Calea Victoriei, ca să-și cumpere ceva de mâncare. Tot ce a putut obține au fost câțiva cârnăciori de culoare stranie, cenușie – articol pe care nu-l mai văzuse de multe săptămâni. De asemenea, obținuse puțină cafea, într-o punguliță. Era „ziua eliberării“ de sub jugul nazist de către Armata Roșie.

Cu două zile înainte se mai găseau alimente prin prăvălii. Dar după acea zi, rafturile erau goale. În vitrinele măcelăriilor erau expuse acum hălci de carne din... carton vopsit, precum și sticle goale de vin. Țara era bântuită de foamete. În afară de prada și jaful la care se dedau zilnic soldații „oaspeți“, precum și la datoriile de război enorme pe care țara le plătea acum Moscovei ca despăgubire pentru cheltuielile de război, o secetă cumplită lovise țara. Holdele zăceau arse de arșiță pe câmpuri, și milioane de oameni sufereau

cumplit de foame. Unii își fierbeau chiar „supă“ din frunze și rădăcini de copaci!

Consiliul Mondial al Bisericii începuse să trimită ajutoare în alimente, în haine și în bani prin intermediul misiunii noastre, astfel că puteau fi hrăniți 200 oameni zilnic la cantina instalată pe coridoarele lungi ale clădirii misiunii, unde se puseseră câteva mese în acest scop.

Comuniștii din noul guvern nu vedeau deloc cu ochi buni această campanie de ajutorare și căutau să ne pună bețe-n roate la tot pasul. Totuși, Domnul a ridicat mulți voluntari în această lucrare și aceștia ne-au ajutat mult. Dar a fost nevoie să organizăm și o campanie de ajutorare a copiilor din regiunile bântuite cel mai greu de foamete. Pe mulți din acești copii i-am adus la București și au fost adoptați de diferite familii de creștini până la trecerea urgiei. Am luat și noi o fetiță de 6 ani, copil de țărani săraci, cu trupușorul slăbit de foame și având o singură rochie pe care o purta, numai petice. La început, copila nu voia să mănânce altceva decât mămăligă, aceasta fiind singura hrană pe care o cunoștea. Curând, însă, s-a lăsat convinsă să mănânce alimente mai nutritive ca cereale, lapte și zahăr. O iubeam cu toții foarte mult, și ea a rămas pentru un timp la noi. Când o întrebam dacă ne iubește, răspundea: „am să vă iubesc până la toamnă!“ – înțelegând prin aceasta că la toamnă se va putea întoarce acasă la părinții ei, când recolta va fi mai bună pe ogorul lor.

Dar nici în Ungaria vecină, foametea nu era mai mică. Țara aceea se găsea și ea, ca și a noastră, sub ocupație sovietică, iar cetățenii ei sufereau și ei cumplit. A fost nevoie să găsim pe cineva de încredere să-l trimitem într-acolo cu fondurile de ajutorare primite de la Consiliul Mondial în acest scop. Dar pe cine am fi putut trimite pe vremea aceea? Richard nu putea părăsi Bucureștiul, și nimeni altul din cercul prietenilor noștri n-a putut fi convins să-și ia asupra sa această grea responsabilitate. În această situație, m-am hotărât: voi pleca eu. Anuța, când a aflat de hotărârea luată, mă implora:

– O, nu te duc tu, Sabino! Tu, o femeie! Tocmai în aceste zile, când poliția descoperă aproape zi de zi cadavre de fete și femei

violat și ucise. Și nimeni nu scoate o vorbă împotriva soldaților ruși, deși știe bine oricine că ei sunt făptașii acestor orori!

Totuși, hotărârea mea era luată: voi pleca. La gară era un haos de neînchipuit. Grupuri de oameni de toate vârstele își căutau un loc în puținele trenuri care mai rămăseseră, după ce toate trenurile și orice alt mijloc de transport fuseseră confiscate de către Armata Roșie. Oameni flămânzi și în zdrențe, cuprinși de panică, căutau să-și facă un loc în vagon, pe scară sau pe acoperiș. După o lungă căutare mi-am găsit un locșor într-un colț.

În timpuri normale, călătoria de la București la Budapesta dura câteva ore; acum însă am călătorit mai multe zile până la destinație. Iar eu eram singura femeie în acel vagon ticsit de soldați sovietici!

La sosire, soldați germani, în retragere, se luptau corp la corp cu mulți din cetățenii orașului care era în ruină. Nici chip să găsești vreun mijloc de transport. Am pornit-o deci la drum singură, pe jos, trecând pe lângă cartiere întregi fumegând încă și în ruine, și fără să găsesc pe nici unul din cei pe care-i căutam. Mulți din aceștia fuseseră uciși sau deportați în lagărele morții. Alții au fost omorâți în luptele de stradă. Până la urmă am întâlnit pe pastorul Johnson, conducătorul Misiunii Norvegiene din oraș; de asemenea, am mai întâlnit pe pastorul ungur, un evreu creștin care conducea o biserică liberă de acolo. Evrei, creștini precum și oameni de diferite naționalități veneau la biserica aceasta văzând în ea locul lor de închinare. Când m-au văzut, ei nu puteau să-și creadă ochilor. Li se părea că un înger venit din cer a fost trimis la ei, tocmai când foametea începea să facă ravagii cumplite în sânul populației. Iar după încetarea bombardamentelor aeriene, când oamenii au început să iasă din adăposturi, am putut fi martoră la scena următoare: văzând cadavrul unui cal căzut pe stradă în urma unui bombardament din ziua precedentă, oamenii s-au repezit spre acest hoit de animal și, împărțindu-l între ei, l-au devorat pe loc! Multe case și biserici cădeau acum în ruine și sute de frați creștini erau printre cei mulți care rămăseseră fără adăpost. Ajutorul pe care-l adusesem era, în adevăr, cum nu se putea mai nimerit.

Am avut privilegiul să întâlnesc acolo cu acea ocazie pe un om de o rară abnegație: profesorul Langley, reprezentantul Crucii Roșii din Budapesta. Acest suflet nobil muncea fără preget zi și noapte neobosit în lucrarea de ajutorare a populației. La plecare, i-am urat rămas bun, zicându-i:

– Fie ca Domnul Hristos să vă răsplătească tot binele pe care-l faceți!

La care Langley mi-a răspuns:

– La urarea dumneavoastră țin să vă răspund că nu Isus Hristos are a-mi răsplăti mie, ci eu sunt cel mai îndatorat Lui pentru ceea ce a făcut El pentru mine!

De la Budapesta urma să iau trenul spre Viena. Dar și aici, ca și în România, situația era tristă: oamenii se agățau de scara trenului, alții călătoreau pe acoperiș. Părea imposibil să pot călători cu trenul acesta, dar deodată m-am auzit chemată pe nume: „Doamna Wurmbrand! Doamna Wurmbrand!” M-am uitat în sus, spre acoperiș, de unde venea glasul. Un grup de tinere se instalaseră acolo, pe acoperișul aceluia marfar. Ele mă recunoscuseră, după cum le-am recunoscut și eu de îndată: erau aceleași tinere care se întorseseră orfane din Auschwitz și locuiseră la noi, la București, până când s-au putut întoarce în țara lor. Ele m-au ajutat să mă urc, făcându-mi un locșor lângă ele. Așa am călătorit, de marți până duminică, zi în care am ajuns la Viena.

Dar și aici oamenii flămânzeau, și multe clădiri erau distruse. Totuși am putut contacta câțiva conducători creștini de acolo, deși nu fără greutate. Când mi-am încheiat misiunea, am plecat, în sfârșit, din oraș. Dar, întrucât nu putusem avea nici un contact cu ai mei în tot acest timp, Richard îmi spuse la întoarcerea acasă:

– Tare mi-a fost teamă pentru viața ta! Și noaptea te vedeam în vis, și tresăream la orice frunză care cădea din copac, sperând că ai revenit. Câteodată mă suiam singur pe dealuri și-ți strigam numele tare, și mi se părea că te aud răspunzându-mi.

Dar nici eu nu eram mai puțin îngrijorată când străbăteam acele străzi în ruine, atât de departe de ai mei. Inimile noastre băteau la unison.

Între timp, România era guvernată prin decrete și ordine venite direct de la Moscova. Comuniștii din guvern căutau însă să înșele populația promițându-i democrație.

– Noi vrem legături de prietenie cu toată lumea, repetau ei. Libertate religioasă? Bineînțeles că o vom garanta. Un guvern de coaliție în frunte cu Regele Mihai conducând o monarhie constituțională? De ce nu? Și așa mai departe.

Dar toate acestea nu erau decât tactici, având drept scop, mai ales, înșelarea opiniei publice din Occident. Dar masca le-a căzut în fine în ziua când ministrul sovietic Vâșinsky a dat buzna în Palatul Regal și a început să ordone, bătând cu pumnul în masă:

– Armata română și poliția vor fi desființate! Regele va trebui să numească de îndată comuniști locali în posturile-cheie. De nu ...

Nu mulți știau însă că în Rusia Sovietică biserica fusese transformată într-o marionetă, unealtă slugarnică în mâna celor de la putere. Iar noi ne întrebam întruna: cât va mai dura oare până va începe și la noi corupția bisericii de către Statul comunist?

Într-o dimineață, pe când mă afluam în localul bisericii pregătind cele de trebuință pentru slujba de duminică, a sosit pastorul Solheim cu o privire tulburată:

– Lucruri ciudate mi-au ajuns azi la ureche. Noul guvern a convocat un așa-zis Congres al Cultelor la care vor trebui să fie prezente toate cultele și confesiunile din țară. Această conferință va avea loc în Sala Parlamentului. Cine a auzit vreodată de așa ceva? Cine știe ce planuri urzesc ei acum!

Deși mulți slujitori ai altarului credeau în sinceritatea noului guvern și în promisiunile lui de libertate religioasă, noi nu ne făceam iluzii în această privință. Richard privea toate acestea cu suspiciune, zicând:

– Oare nu promisese chiar Lenin însuși în Rusia că va apăra toate sectele și religiile persecutate până atunci? Și și-a ținut făgăduiala numai până s-a văzut ajuns la putere. Și atunci, zeci de mii de credincioși, preoți, călugări și laici au murit executați sau printr-o moarte lentă în lagărele de muncă forțată ale Siberiei. Văd acum că

În țara aceasta noul guvern pare să recurgă la aceleași tactici: mai întâi promisiuni bisericii pentru a adormi vigilența populației, și apoi, ca Lenin, va da lovitura de grație.

Totuși Solheim, ca director al misiunii noastre, a hotărât până la urmă că va trebui să ne ducem și noi acolo.

– Să mergem și să ne spunem și noi părerea, spuse el.

În ziua fixată ne prezentăram toți trei: Solheim, Richard și eu. În Sala Parlamentului se aflau aproape patru mii de clerici: evrei și musulmani, protestanți și ortodocși, pastori și preoți, rabini și imami mahomedani, cu toții înghesuiți acolo ca sardelele căutându-și fiecare un loc unde să se așeze. Steaguri roșii fluturau peste tot. Iar ca președinte de onoare al acestui congres a fost ales Iosif Stalin.

Pe platforma de onoare erau așezați comuniștii locali, acum deținători de posturi de răspundere: noul prim-ministru era Petru Groza – marioneta Moscovei, și lângă el, Teohari Georgescu, noul ministru de interne. Ceremonia a început cu o slujbă religioasă la Patriarhie. Liderii comuniști erau prezenți și acolo făcându-și semnul crucii pe piept și sărutând evlavioși mâna Patriarhului, după tradiția ortodoxă. Apoi Groza a luat cuvântul cel dintâi în Parlament, promițând libertate deplină tuturor religiilor, că va continua să plătească salariile tuturor clericilor, ba chiar va acorda stipendii tinerilor care vroiau să studieze teologia pentru a se pregăti pentru slujba preoției. Aceste vești bune au fost salutate cu ropote de aplauze, după care preoți, rând pe rând, au luat cuvântul, exprimându-și loialitatea față de noul guvern care știa să dea religiei locul cuvenit.

Unul dintre episcopii prezenți a remarcat faptul că, de-a lungul istoriei bisericii, grupuri și partide politice de toate nuanțele și culorile i s-au alăturat cooperând cu ea. Acum i se va alătura și grupul de „nuanță roșie” ca un element nou, fapt îmbucurător pentru el și pentru ei toți. Fiecare discurs era transmis prin radio țării și lumii întregi. Dar situația era absurdă și dezgustătoare. Cine nu știa că ideologia comunistă, prin însăși esența ei, e dedicată abolirii oricărei religii și credințe? Oare nu se văzuse adevărata față a acestei ideologii mai înainte, în Rusia Sovietică?

Nu, preoțimea nu era în necunoștință de acest fapt. Și totuși, cu toții flatau acum pe noii conducători, fie din teamă pentru soarta lor și a familiilor lor dacă refuză să coopereze, fie din teama de a nu-și pierde slujba și venitul. O, dacă măcar ar avea decența elementară de a asculta fără a răspunde, în loc de a-și înăbuși glasul conștiinței prin lingușirile lor fățarnice față de noii stăpâni! Era aceasta o sfidare, o batjocură la adresa lui Hristos!

Richard, lângă mine, fierbea și el de indignare.

– N-ai vrea să iei și tu cuvântul, ca să speli această ocară de pe fața lui Hristos? l-am întrebat în șoaptă.

– Dacă mă ridic să vorbesc, tu îți vei pierde soțul! mi-a răspuns.

– Ce nevoie am de un soț laș? i-am replicat, cu un curaj care nu putea fi al meu – o știi bine acum –, ci el îmi fusese dat de Sus în acea clipă, pentru a servi cauzei adevărului Său.

Când Richard s-a hotărât să vorbească și-a trimis cartea de vizită – semn că cere cuvântul – comuniștii de pe platformă s-au arătat foarte plăcut surprinși de faptul că nu numai clerul local, ci chiar și reprezentantul Consiliului Mondial al Bisericii va face propagandă în favoarea lor, ca ceilalți.

O mare liniște s-a așternut în sală când el s-a urcat pe platforma vorbitorilor. Era ca și cum Duhul lui Dumnezeu plana deasupra locului. El și-a început discursul amintind cuvintele Scripturii: ***Atunci când copiii lui Dumnezeu se întrunesc laolaltă, și îngerii din cer sunt prezenți ca să învețe, prin ei, înțelepciunea lui Dumnezeu. De aceea, datoria noastră ca slujitori ai Săi este aceea de a preamări pe Creatorul și Mântuitorul nostru, nu puteri pământene care sunt trecătoare. Numai lui Hristos I Se cuvine cinstea și gloria, căci a murit pentru păcatele noastre, ale tuturor.***

Vorbind astfel, atmosfera din sală s-a transformat din ce în ce. Cei prezenți ascultau cu atenție, în liniște și respect. Eram atât de fericită știind că mesajul acesta e transmis pe calea undelor și auzit de întreaga țară!

Dar deodată, noul ministru al cultelor, „tovarășul“ Burducea, a sărit ca ars în picioare și a strigat furios:

– Dreptul la cuvânt e anulat!

Spunând acestea, el a ordonat subalternilor săi să-i execute de îndată comanda.

Richard însă l-a ignorat și a continuat mesajul. Mulțimea a început să aplaude: mesajul trezise în inimile lor un puternic ecou. Și ei gândeau la fel în sufletul lor.

Burducea ordonă din nou, vânat de mânie:

– Să se taie imediat contactul microfonului!

Dar mulțimea cerea și mai zgomotos:

– Pastorul! Vrem să ne vorbească Pastorul! strigau acum cu toții la unison.

Astfel, Richard încetase din acel moment să mai fie un oarecare pastor, ci devenise „Pastorul“ pentru reprezentanții tuturor cultelor din țară. Tumultul continuă încă câteva minute, iar strigătele și ropotele de aplauze continuau să se audă cu mult după ce fusese întrerupt microfonul. Acum Richard veni și-și relua locul lângă mine. Cu aceasta, congresul s-a încheiat în acea zi, în mijlocul haosului și al confuziei generale.

Am ieșit din clădire împreună cu toți ceilalți. Ajunși acasă, am găsit acolo pe mama soțului meu, care urmărise la radio tot ce se întâmplase. Iar în clipa când a auzit că emisiunea s-a întrerupt brusc, bătrâna mamă era sigură că nu-și va mai revedea vreodată fiul.

– Credeam că v-au arestat pe loc pe amândoi! Ce credeți că se va întâmpla acum? întrebă ea lividă de spaimă.

– Nu te îngrijora, mamă. Mântuitorul meu știe care e locul cel mai potrivit pentru mine! o liniști Richard.

În adevăr, la început lucrurile păreau că merg ca și înainte, fără tulburări. Curând, însă, la slujbele noastre de duminică începură să apară tot felul de huligani trimiși de poliția secretă pentru a ne tulbura slujbele.

Cu puțin timp înainte recăpătasem de la autorități localul vechi al misiunii noastre, în care se afla și biserica, cu mult mai vastă, mai încăpătoare. Dar acești tineri cu privirea sălbatică apăreau acum săptămână de săptămână, întrerupând slujbele prin fluierături, provocări și insulte.

– De fapt, socot că ar trebui să fim bucuroși de acest lucru, spunea Solheim. Consider că e mai bine să ai o audiență care reacționează la mesajul Evangheliei fie chiar și în mod grotesc ca acesta, decât un public apatic care ascultă predica numai din politețe.

Pentru a duce Evanghelia și celor care nu veneau la biserică, am început să organizăm și adunări de stradă. Un grup de membri ai comunității noastre o pornea împreună, oprindu-se la un colț de stradă mai centrală, cântând imnuri evanghelice. Mulțimea se strângea din curiozitate, acesta fiind un element nou și necunoscut în România până atunci. Când grupul de curioși creștea, le predicam mesajul Scripturii în mod scurt și concis.

Nemulțumirea populației împotriva noului guvern se făcea din ce în ce mai simțită; guvernul acesta era urât de popor, iar protestele publice se țineau lanț.

Odată, cu prilejul unui astfel de protest al muncitorilor marii uzine metalurgice Malaxa din centrul orașului, m-am strecurat între ei și, rugându-i să facă liniște pentru mesajul pe care-l avem de adus, le-am propovăduit Evanghelia mântuirii. Aceasta fusese pentru mulți din ei ultima chemare la pocăință din viață, căci chiar a doua zi poliția deschisese focul împotriva greviștilor. Nu puțini au fost împușcați.

Cu o altă ocazie m-am adresat mulțimii vorbind de pe treptele clădirii Universității. O mare mulțime s-a adunat acolo, blocând circulația chiar și de pe străzile alăturate. Nu avusesem până atunci o audiență atât de numeroasă! Nimeni nu mi-a întrerupt vorbirea, nu s-au auzit fluierături sau alt soi de provocări, ci dimpotrivă: toată lumea aplauda. Acasă am găsit-o pe Anuța. Iar când le-am povestit despre succesul pe care-l avusesem în acea zi, prietena mea spuse:

– Aha, acum înțeleg totul. Se zvonește prin oraș că Ana Pauker a venit înapoi de la Moscova și a ținut o cuvântare faimoasă în Piața Universității.

Ana Pauker fusese o învățătoare de școală cu vederi comuniste. Ea fugise cu mulți ani înainte în Rusia Sovietică, fusese recrutată în Armata Roșie unde a devenit ofițer. Fiind însă evreică și ea, mică de

statură și negricioasă la față ca mine, nu era de mirare că se iscase o astfel de confuzie în popor.

Odioasa Pauker, despre care se spunea că-și împușcase soțul cu propria ei mână, fiindcă se abătuse puțin de la linia partidului, să fi fost ea oare cea care vorbise publicului? Nedumerirea era mare, căci cei ce mă auziseră nu puteau înțelege cum se face că „tovarășa Pauker“ le predica acum Evanghelia, îndemnându-i să se pocăiască de faptele lor rele. Iar noi, acasă, tare ne-am mai amuzat, în acea zi!

A urmat o campanie electorală care a adus guvernul comunist la putere în mod „oficial“, campanie plină de fraude, intimidări și acte de violență împotriva oponentilor. Liderii partidelor de opoziție, ca și șefii multor poliții locale și mulți slujbași civili au fost lichidați în cel dintâi val de teroare, în 1947. Apoi a venit rândul preoțimii și al episcopilor catolici, precum și al călugărilor și călugărițelor din mănăstiri. În seara când aceste arestări aveau loc, radiodifuziunea României transmitea Occidentului muzică religioasă! Zeci de mii de cetățeni au dispărut în închisori sau în lagărele de muncă forțată. Alții se refugiaseră în munți, alăturându-se grupurilor de patrioți care luptau de acolo pentru recăștigarea libertății pierdute. Evreii care nu reușiseră să treacă frontiera în scurtul timp de după retragerea armatei naziste, erau acum prinși ca într-o capcană. Granițele se închiseseră acum, iar cei care reușeau să fugă din țară luau acum drumul pribegiei, având numai hainele de pe ei și lăsând în urmă tot ce agonisiseră într-o viață. Totuși aceștia se socoteau fericiți, deși urmau să trăiască de acum încolo ca refugiați din țară-n țară, decât să trăiască sub „libertatea“ oferită de sovietici.

Oricine avea vreo legătură cu un străin, oricât de neînsemnată, sau primea vreo scrisoare de la vreo rudă din străinătate, devenea suspect.

Anuța se temea că ar putea fi și ea arestată. De aceea s-a hotărât să plece și ea din țară. Despărțirea noastră a fost tristă, căci deveniserăm prietene atât de apropiate! Amândouă plângeam îmbrățișându-ne de adio. Ea a promis că, odată ajunsă într-o țară liberă, va face tot ce-i sta în putință să ne scoată și pe noi într-acolo.

– Ne vom întâlni într-o zi din nou, în libertate. La revedere, pe curând! spuse ea.

Richard zăcea bolnav în pat în acea zi. Anuța știa bine că primejdia de a fi arestat și el era mare. S-a aplecat ușor pe marginea patului și l-a sărutat duios pe frunte, făcându-i și lui aceeași promisiune. Și ea s-a ținut de cuvânt. Bătând la orice ușă, rugând, implorând și intervenind pe la toate autoritățile bisericești și misionare pe care le întâlnea, eforturile ei au dat până la urmă rezultatul dorit. Numai că au trebuit să treacă douăzeci de ani până în ziua când ne-am putut revedea din nou, în libertate.

Între timp în țară, teroarea se întea pe zi ce trecea. Oamenii Poliției Secrete năvăleau în locuințele cetățenilor la orice oră din zi sau noapte, făcând percheziții lungi și, la urmă, luau pe cel aflat pe lista lor, la sediul poliției, ca „invitat“.

„O, nu vei zăbovi mult, e nevoie numai să dai o declarație. Nu-i nevoie să-ți iei nimic de acasă, căci vei veni înapoi îndată. E doar o formalitate, susțineau ei.“

În acest timp, diplomații străini din țară ca și jurnaliștii presei occidentale puteau vedea circulând de nenumărate ori pe zi camioane încărcate, dar sigilate, așa că nu se putea vedea nimic pe dinafară. Pe pereții de afară scria cu litere de o șchioapă: **CARNE, PEȘTE** sau **PÎINE**, așa încât reporterii puteau transmite ziarelor lor din Occident că se pare că acest nou guvern are grijă să aprovizioneze populația cu alimente din belșug. Dar cine putea ști că acele camioane nu conțineau nicidecum alimente, ci cetățeni nevinovați, duși spre locurile de anchetare, de teroare și de unde mulți nu se vor mai întoarce niciodată la familiile lor.

Într-o zi am primit cea dintâi avertizare despre ce avea să urmeze în curând. Un bărbat în haine civile s-a prezentat la biroul lui Richard:

– Sunt inspectorul Rioșanu, se prezentă. Dumneata ești Wurmbrand?

– Da, spuse Richard, eu sunt.

– Am venit la dumneata ca să te ajut. Iată despre ce e vorba: lucrând în Centrala Poliției, am dat de dosarul dumitale de la noi. E bine s-o știi: ai un dosar foarte mare, plin cu documente acuzatoare împotriva dumitale. Se pare că cineva dintre cunoscuții dumitale te-a denunțat de curând. De exemplu: e adevărat că obișnuiești să inviți soldați ruși în casa dumitale și să întreții convorbiri lungi cu ei?

Observând privirea uimită a lui Richard, Rioșanu își frecă mâinile cu satisfacție și adăugă:

– Ei bine, vreau acum să-ți fac o propunere ...

Pe scurt, generosul inspector era gata să distrugă din dosar documentul acuzator. Cerea pentru acest serviciu o anumită sumă de bani, nu tocmai mică. M-am alăturat și eu discuției și am acceptat. I-am plătit suma cerută pe loc. Iar el, după ce a băgat banii în buzunar, a zis:

– Bun. S-a făcut târgul. Numele informatorului este...

– Nu, te rog, nu ne spune, căci nu vrem să-i știm numele! am intervenit eu.

Poate că fusese o naivitate din partea mea, nu știu. Dar nu doream să nutresc resentimente sau ură împotriva trădătorului, oricine ar fi el. Pe acea vreme nu aveam idee că acești informatori pot fi atât de primejdioși, distrugând nenumărate familii și multe vieți cu purtarea lor mișelească. Rioșanu ridică din umeri, spunând:

– Mă rog, cum vreți. Și ieși.

Curând după această întâmplare, când Richard a fost arestat și supus multor interogări, acest subiect „Acțiune subversivă împotriva Armatei Roșii” – după spusele lui Rioșanu – nu i se menționase niciodată. Și având pe atunci anumiți prieteni binevoitori cu influență pe lângă autorități, soțul meu a fost liberat după trei săptămâni. Dar știam bine că acesta nu era decât un scurt răgaz.

Între timp, tot mai mulți din prietenii noștri care ne ajutaseră până atunci fuseseră arestați și ei. Cât de dureros a fost pentru mine când am întâlnit pentru prima oară pe stradă un vechi prieten, abia scăpat din închisoare. Fusese torturat groaznic de către Poliția Secretă, și avea buzele atât de vinete și umflate de bătaie, încât numai cu greu putea vorbi. Acesta era un om bun, care avea totdeauna un cuvânt de

încurajare pentru fiecare. Acum însă ochii lui exprimau ură și disperare. Unii conducători ai bisericilor au cooperat cu Poliția Secretă pentru a scăpa de repetatele lor amenințări; alții au fost cumpărați, mituiți. Cei care refuzau erau acuzați de trădare. Ce ironie! Tocmai ei, care refuzau să trădeze! Aceștia au și fost primii arestați.

Dar mai rămăsese un obstacol în calea noului guvern: tânărul și iubitul nostru rege Mihai nu înțelegea să renunțe la tron, părăsindu-și astfel supușii în mâinile autorităților tiranice. Abia mai târziu, când guvernul american și cel englez au recunoscut noul guvern-marionetă al Kremlinului, regele s-a văzut forțat să plece.

Petru Groza, noul prim-ministru, era un avocat ratat, care trăia din expediente și fraude de tot soiul. Gheorghe Gheorghiu-Dej era un fost muncitor la căile ferate. Aceștia erau acum liderii supremi ai țării. Ei și-au făcut apariția într-o zi la Palatul Regal, după ce mai întâi porunciseră unor trupe înarmate să înconjoare palatul. Într-un limbaj clar și fără echivoc ei au ordonat regelui să abdice. Acesta, neavând încotro, a părăsit țara. Așa a luat ființă „Republica Populară Română“. În mintea multora era acum clar cât de bine se potrivea vechea zicală: „Țara se cutremură când servitorul ajunge rege!“

După vreo săptămână de la această, am căzut bolnavă la pat, cu febră mare și cu dese atacuri de tuse: aveam bronșită. Lipsa de hrană nutritivă, lipsurile de tot felul precum și oboseala călătoriei la Budapesta contribuiseră și ele la această stare. Acum zăceam lipsită cu totul de vlagă.

În acea zi am primit vizita unei prietene, o doctoriță tânără, basarabeancă de origine, pe care o cunoscusem nu cu mult timp înainte: Vera Iacovlevna. Ea trăia ca refugiată împreună cu familia ei, fugind din orașul ei de provincie atunci când nenumărați preoți și creștini de toate confesiunile fuseseră deportați în lagărele de muncă forțată ale Siberiei; ba chiar ea fusese deportată în Siberia. Puțini s-au întors de acolo.

Fața ei părea o mască a tragediei prin care trecuse. Acum însă nu prea părea interesată să știe ce mă doare. Am înțeles abia mai târziu că vizita ei avea cu totul alt scop: acela de a-mi transmite un anumit

mesaj. Iată ce mi-a relatat ea atunci: „În Siberia, munceam cu toții, atât bărbații cât și femeile, la tăiat copaci. Desigur, aveam cu toții «drepturi egale» acolo, căci viitorul nostru al tuturor nu putea fi decât unul: sau vom muri cu toții de foame, sau rămânem înghețați pe vecie prin zăpezile veșnice ale Siberiei. Ea îmi arată brațul ei plin de cicatrice adânci, apoi continuă: oamenii mureau în fiecare zi, extenuați, flămânziți, rămânând îngropați pentru totdeauna sub zăpada adâncă a nesfârșitei tundre“, îmi zise, cutremurându-se la amintirea acelor priveliști.

Într-o zi, Vera a fost pedepsită pentru vina de a fi mărturisit cuiva despre Hristos. Drept pedeapsă a fost forțată să stea desculță, pe gheață în picioare timp de mai multe ore, fără să se miște. Și pentru că, desigur, n-a putut în acea zi să dea randamentul cerut, a fost lovită de gardieni cu pumnii în obraz până când a căzut în zăpadă. Între timp, ceilalți încheiaseră ziua și se întoarseră de mult la barăci, în timp ce ea rămăsese acolo flămândă, amețită și înghețată de frig, fără să vadă țiipenie de om împrejur. Plângând, își căuta drumul înapoi, dar s-a rătăcit și s-a pomenit deodată în zona interzisă deținuților, având în fața ei gardul de sârmă ghimpată al lagărului. În conformitate cu ordinul comandantului, oricine era prins în acea zonă era împușcat pe loc. Deodată, o voce răgușită strigă înspre ea:

– Hei, tu de colo! Este mama ta creștină? Surprinsă și nu puțin înfricoșată – pentru că în chiar acea clipă gândul ei zbura către mama ei acasă – răspunse soldatului de la turnul de pază:

– Da. Dar de ce mă întrebi?

– Te observ deja de vreo zece minute învârtindu-te prin zona interzisă. Ordinul meu e clar, și ar fi trebuit să deschid focul împotriva dumitale. Dar, iată, nu înțeleg de ce, dar nu mai sunt în stare să-mi mișc brațul ca să apăs pe trăgaci, deși mâna aceasta e la fel de sănătoasă ca și cealaltă, și am muncit cu ea toată ziua până acum. Se pare că mama ta se roagă acum pentru dumneata, adăugă el cu vocea domoală.

Apoi spuse precipitat:

– Acum ia-o repede la fugă înapoi până când eu mă uit în altă direcție!

În după amiaza aceleiași zile Vera l-a întâlnit din nou pe acel soldat, față-n față, în curtea lagărului. El a recunoscut-o îndată și, ridicându-și brațul, i-a zis zâmbind:

– Vezi? Acum pot din nou să-mi mișc brațul, ca și mai înainte.

Zece ani au trecut până la liberarea prietenei mele din lagărul acela. Cei mai mulți deținuți muriseră acolo. Dar ea a fost păzită de Dumnezeu și s-a putut întoarce acasă la ai ei pentru a mărturisi și altora puterea și credincioșia Domnului ei, în mijlocul primejdiilor și suferințelor. Iar acum, ea lucra ca medic în barăcile Armatei Roșii.

Capul îmi vâjia. Gândindu-mă la suferințele prin care trecuse femeia din fața mea, mă întrebam ce-o fi însemnând mesajul? Ce trebuie să înțeleg pentru mine din realitatea acestor întâmplări atât de triste? Dădu să plece, deși o rugasem să înnopteze la noi, mai ales că eram singură acasă în acea zi. Ea însă avea obligații urgente și nu putea rămâne. Dar înainte de a ieși îmi mai spusese din nou:

– Uitasem să-ți spun că și soțul meu se află la închisoare deja de 12 ani. Mă întreb adesea dacă-l voi mai vedea vreodată pe acest pământ. Și ieși.

Doisprezece ani de închisoare? Nu-mi puteam crede urechilor! Abia cu mult mai târziu am înțeles mesajul: Domnul voia să mă pregătească și pe mine pentru încercările ce vor urma atât pentru mine, cât și pentru Richard, în curând. Mi-au venit atunci în minte cuvintele cu care Anania, conducătorul primilor creștini din Damasc, fusese trimis de Dumnezeu la cel ce avea să devină Apostolul Pavel, cu următorul mesaj: ***Du-te, caută pe Saul căci el e un vas pe care l-am ales (...) și îi voi arăta tot ce trebuie să sufere pentru Numele Meu*** (Faptele Apostolilor 9.15-16).

N-ar fi fost nici atunci prea târziu să plecăm din țară, deși un astfel de demers devenea din zi în zi mai anevoios. Totuși, unii reușeau să plece dând mită unor funcționari.

Soțul meu își amintea că sub vechiul regim, deși fusese nu o dată arestat, niciodată nu fusese ținut mai mult de 2 - 3 săptămâni. „Dar, mi-a spus într-o zi, sub un regim comunist, închisoarea poate dura ani și ani, și te-ar putea aresta chiar și pe tine. Și atunci, cine ar purta

de grijă copilului nostru și altora?“ Ne-a vizitat un alt prieten creștin, un pastor pe care nu-l mai văzusem de un an și mai bine. În trecutul său, omul acesta fusese căzut în patima beției... Domnul se folosisse de Richard pentru a-l readuce la El, după o noapte întreagă în care se ținuse după el, din cârciumă în cârciumă. În convorbiri fără sfârșit, în dojeniri și încurajări, omul se întoarse la Dumnezeu, devenind astfel „o făptură nouă“ din acea noapte. Acum, amintindu-și de acea perioadă spuse:

– Vreau să știi că ceea ce m-a frapat cel mai mult din toate câte mi le-ai spus în acea noapte au fost cuvintele spuse de înger lui Lot înainte de distrugerea Sodomei. *Scapă-ți viața; să nu te uiți înapoi* (Geneza 19.17). Și repetă cuvintele acestea de câteva ori în auzul nostru.

După plecarea lui, Richard se întreba dacă nu cumva fusese acesta un mesaj din partea lui Dumnezeu. Fugi „scapă-ți viața, nu te uita înapoi“.

– Nu crezi cumva și tu că acesta e un indiciu pentru mine că ar trebui și eu să plec ca să-mi scap viața? mă întrebă.

– Să-ți scapi viața? Care viață? i-am răspuns, luând Biblia mea de pe masă.

Deschizând-o la întâmplare, cuvintele Mântuitorului mi-au sărit în ochi: *Oricine va vrea să-și scape viața o va pierde, dar oricine își va pierde viața pentru Mine o va câștiga* (Matei 16.25).

– Și cum vei mai putea predica vreodată altora din acest text?

El nu mi-a răspuns. În acea noapte n-am mai vorbit nimic despre acest subiect. Dar după alte câteva zile el mi s-a adresat din nou:

– Nu crezi că aș putea fi mai de folos dacă plec în străinătate, de unde aș putea să ajut biserica și lucrarea noastră de aici, decât să fiu închis pentru multă vreme în vreo închisoare comunistă? Aceeași soartă ar putea să te aștepte și pe tine. Cine ar purta atunci de grijă băiatului nostru? Nu ar rămâne el copil al străzii, devenind poate o haimana sau chiar un ateu? Pastorul Solheim nu ne va putea fi multă vreme de folos, căci de bună seamă va fi expulzat până la urmă, fiind cetățean străin. Cui îi va fi oare de folos arestarea mea?

–Totuși, sunt de părere că e de datoria noastră să rămânem aici, i-am răspuns.

De la o vreme am început să ținem adunări de rugăciune prin casele prietenilor noștri, departe de ochiul mereu suspicios al autorităților. Nu cunoscusem niciodată până atunci atâta bucurie și binecuvântare ca la aceste străngeri. Era ca o pregătire pentru întărirea noastră în vederea celor ce aveau să urmeze.

Într-una din acele seri ne aflam cu toții în casa unui frate de credință, ca de obicei. Unul din noi stătea la pândă pentru a ne semnală apropierea poliției sau a vreunui informator, căci acest fel de străngeri erau considerate ilegale, și am fi putut fi arestați pe loc, cu toții, dacă ar fi aflat autoritățile. În acea seară, eram aproape 50 de frați și surori la o noapte de veghe și rugăciune. Către sfârșit, una din surorile prezente a rostit deodată tare, în auzul tuturor, o profeție: *Tu, păstor care vrei să-ți lași turma. Adu-ți aminte că adevăratul păstor nu-și părăsește nicicând turma sa, ci rămâne cu ea până la capăt, orice s-ar întâmpla.*

Ne-am uitat unul la altul uimiți, știind bine că femeia aceasta n-avea nici o idee despre ceea ce ne frământa pe noi în zilele acelea. Nici ceilalți nu păreau să fi înțeles pentru cine fusese mesajul. Și nimeni n-a mai scos nici un cuvânt după aceasta.

În zori, am plecat fiecare din noi acasă. Era o dimineață friguroasă de ianuarie. Fulgi mici de zăpadă începuseră să cadă. M-am întors către soțul meu și i-am spus din nou:

–Richard, noi nu putem pleca acum!

Dar n-a fost nevoie să i-o mai spun, căci după acea seară căpătase și el aceeași convingere. Vom rămâne deci în România, orice ar fi să fie. Ce fericiți s-au arătat prietenii noștri când le-am împărtășit ce ne frământa, dar și hotărârea noastră finală!

Paisprezece ani mai târziu, la ieșirea soțului meu din închisoare, venise și sora aceea care rostise profeția, să-l întâmpine laolaltă cu ceilalți, la gară. Richard și-a amintit îndată de ea și i-a spus: *Vreau să știi, soră dragă, că nu regret deloc că ți-am ascultat sfatul atunci. Dimpotrivă, îți sunt recunoscător pentru el.*

RICHARD DISPARE FĂRĂ URMĂ

Puțin după aceasta, aflându-ne din nou în casa unui prieten, subiectul discuției era, desigur, cel care ne preocupa pe toți: comuniștii.

Unul din prieteni ne-a relatat despre trista soartă a unuia dintre liderii unui partid de opoziție, om bun și drept, cunoscut și iubit de mulți în popor. La câteva săptămâni după arestarea sa a fost găsit spânzurat în celula lui.

– Sărmanul, cât trebuie să fi suferit pentru a ajunge la acest act disperat! Trebuie să fi trecut prin chinurile iadului! remarcă cineva. Atunci un altul a întrebat:

– Richard, spune-ne ce este, de fapt, iadul?

– Iadul e când te afli singur pe întuneric și-ți amintești de toate relele pe care le-ai făcut în viață. După câteva zile, Richard se afla el însuși în acel iad...

În dimineața de 29 februarie a anului 1948, duminică, soțul meu a plecat de acasă ceva mai devreme ca de obicei, spre biserică.

Puțin după aceea am pornit și eu într-acolo. În biroul misiunii, Pastorul Solheim, așezat ca de obicei la biroul său, m-a privit cu oarecare nedumerire, zicându-mi:

– Richard n-a sosit încă. Apoi a continuat: nici nu e de mirare. Atâtea gânduri se frământă de obicei în capul lui, încât poate și-o fi amintit că are de făcut ceva mai urgent și apoi o fi uitat să vină. Chiar nu m-aș mira deloc să se fi petrecut așa. Poate a întâlnit pe cineva care i-a solicitat ajutorul urgent. Va veni el, desigur, în curând, spuse Solheim.

Dar soțul meu n-a mai venit... În duminica aceea, pastorul Solheim a trebuit să țină slujba în biserică singur. Inima îmi prevestea rele. Am alergat la primul telefon și m-am interesat pe la toți prietenii și cunoscuții noștri. Nu, el nu se afla la nici unul dintre ei. Iar în acea seară, el urma să officieze slujba căsătoriei unei perechi tinere din biserică noastră.

Solheim încerca să mă liniștească:

– Soțului tău nu poți ști niciodată ce gânduri îi vin pe neașteptate, nu? Dar nu fi îngrijorată, că vine el în curând, cu siguranță.

Duminicile, după slujbă, o întreagă ceată veselă de frați și surori se strâneau, de obicei, la noi și luam masa împreună. Nu le mai puteam oferi un prânz cu adevărat, noi înșine având foarte puține de-ale mâncării în acele zile. Dar împărțeam cu ei tot ce mai aveam, și mai ales bucuria de a fi împreună. Pentru unii era acesta evenimentul cel mai fericit de peste săptămână. Cântam, ne rugam sau ne povesteam unii altora necazurile și bucuriile: eram o familie.

Dar în acea duminică, veselia dispăruse de pe buzele tuturor. Stăteam cu toții triști și îngrijorați sperând că Richard va apare, poate, peste câteva clipe. Dar el n-a mai apărut... Deodată mi-am amintit că, în seara precedentă, mulți prieteni fuseseră invitați la noi. Richard era în elementul lui și discuta cu ei, vesel. Deodată însă s-a oprit din vorbă și a rămas tăcut. Cineva l-a întrebat ce i s-a întâmplat de a rămas trist, așa deodată. Răspunzând, el a citat un verset din *Eclesiastul*., **Am zis râsului: «Ești o nebulie»“ (2.2).**

Straniu răspuns – mi-am zis – și fără vreo legătură cu subiectul discuției de până atunci. Am simțit atunci că acele cuvinte veneau din adâncul ființei lui. Acum însă nimeni nu mai râdea. Cu adevărat, în atmosfera aceea sumbră, râsul ar fi părut tuturor o nebulie. Nici unul din noi nu mai vorbea nimic.

În acea seară, slujba de căsătorie a trebuit să fie oficiată tot de pastorul Solheim. Am telefonat din nou pe la toate spitalele din oraș, la secțiile de prim-ajutor, zicându-mi că poate i s-a întâmplat vreun accident. Dar el nu era nicăieri. Dispăruse fără urmă. După multă frământare, am înțeles: trebuie că a fost arestat. Mă voi duce să cer informații la Ministerul de Interne.

Din acea zi a început pentru mine o perioadă de căutare de ore, zile, săptămâni, luni... și ani, bătând la toate ușile și întrebând pe la toate autoritățile fără nici un rezultat.

La gândul că o răscoală ar putea izbucni în sânul populației din pricina acelor mii de arestați care dispăruseră fără urmă autoritățile

au deschis un oficiu de informații pentru familiile celor arestați. În fața clădirii, se putea vedea un afiș mare, pe care scria: *Vom fi necruțători față de dușmanul de clasă.*

Curtea clădirii acestui birou s-a umplut de îndată cu cei ce veneau după informații cu privire la ai lor. Femei, mame, soții, surori intrau rând pe rând. Ofițerul de servicii pretindea că examinează numele celui căutat pe o listă, se uita prin dosare și spunea fiecăruia:

– Nu se află la noi și nu știm unde se află.

Cineva îmi sugeră că Richard ar fi fost dus sub escortă la Moscova pentru a fi judecat, întocmai ca mareșalul Antonescu, înaintea lui.

Dar nu, nu puteam crede că soțul meu a dispărut pentru totdeauna din viața mea. Seară de seară îl așteptam cu masa pusă, ca și mai înainte, sperând să apară din clipă-n clipă. Știam că nu se făcuse vinovat de nimic care să justifice acest tratament față de el; desigur – îmi spuneam – autoritățile își vor da seama curând că au comis o gravă eroare arestându-l, și-l vor elibera.

Nu puteam crede că comuniștii de la putere pot fi mai cruzi decât fasciștii care îi precedaseră, dar care totuși îl eliberau de fiecare dată după o scurtă perioadă. Dar el n-a mai revenit.

Când m-am dus împreună cu Solheim la ambasadorul suedez, domnul de Reutersward, pentru a-i cere sprijinul, acesta a contactat imediat prin telefon pe ministrul de externe, Ana Pauker. Ea însă avea răspunsul gata pregătit:

– Ce spuneți? A dispărut? Noi, dimpotrivă, avem informația că pastorul Wurmbrand a fugit din țară cu o valiză plină cu dolari care-i fuseseră încredințați pentru ajutorarea celor săraci. Sursele noastre de informație susțin că el se află acum în Danemarca.

Ambasadorul a prezentat cazul apoi primului-ministru, Groza, dar și acesta a repetat versiunea Anei Pauker. La insistențele lui de Reutersward, Groza a adăugat apoi cu un zâmbet cinic:

– Dacă veți putea *dovedi* că el se află în închisorile noastre, îl vom libera.

Noii guvernanți știau că cel arestat de ei, odată intrat în celula Poliției Secrete, era ca și cum ar fi încetat să mai existe.

Nimic oficial nu se mai putea face acum; singura șansă la care recurgeau multe familii era mita.

O fostă colegă de școală, Clari, mi-a și sugerat aceasta, aducându-și aminte că fratele ministrului de interne, Teohari Georgescu, se întâmpla să locuiască în cartierul familiei ei. Se zvonește că pentru o anumită sumă, el poate deschide porțile închisorilor pentru unii.

Colega mi-a promis că va sta de vorbă cu soția acestuia pe care o întâlnea deseori. Și, în adevăr, Georgescu – fratele ministrului – s-a declarat de acord să încheie târgul, cu condiția ca, bineînțeles, toată afacerea să rămână stric confidențială. Suma cerută era enormă pentru posibilitățile mele de atunci!

Când l-am întâlnit într-un loc sugerat de el, la periferia orașului, mi-a spus:

– Da, eu sunt Georgescu, fratele ministrului. Un singur cuvânt să suflu fratelui meu, ministrul, și e ca și rezolvată problema. Cum? Vrei garanție? Dar ce, cuvântul meu de onoare nu-ți ajunge?

Cu mari eforturi am reușit să strâng suma cerută. Dar nimic nu s-a întâmplat. Și nu era pentru prima oară când atât eu cât și mai multe soții și mame am fost trase pe sfoară. Întâlnisem destui escroci și până atunci, dar aceștia noi erau o categorie aparte, mai ales că nu puțini dețineau chiar posturi importante în noul guvern.

Un alt membru al partidului comunist ne-a făcut și el o vizită într-o seară, târziu. „Am venit să vă ajut, doamnă. Căci, cine știe, poate într-o bună zi vor veni totuși americanii și englezii și ne vor da jos de la putere. Poate mă veți ajuta și dumneavoastră pe mine atunci“.

Cu acest gând pentru viitor, dar și cu o sumă frumoasă de bani pe care mi-o storsese pentru prezent, omul – care deținea și el un post de răspundere – promise că va face tot posibilul să mă ajute. „Dar, adăugă el, bineînțeles, atâta timp cât acest lucru nu-mi periclitează postul. Evident că nu s-a întâmplat nimic nici acum.

A venit și un al treilea, oferindu-se, de asemenea, să mă ajute. Lucrurile însă au rămas ca și înainte.

Dar, într-o seară, un necunoscut, mi-a făcut o vizită, pe neașteptate. Era nebărbierit și duhnea a țuică de departe. Omul insista să stea de vorbă numai cu mine:

–L-am întâlnit pe soțul dumitale. (Inima începu să-mi bată cu putere). Eu sunt paznic, dar să nu mă întrebi la ce închisoare, căci nu pot spune. Eu îi duc mâncarea în celulă. El a promis că dumneata mă vei plăti bine dacă voi fi gata să-ți aduc unele vești despre el.

Suma cerută nu era mică, dar omul nu vroia deloc să stea la tocmeală.

Pastorul Solheim, care se întâmpla să fie la noi atunci, a intrat și el în odaie și s-a arătat neîncrezător ca și mine:

– Iată, ia acest pachetel de ciocolată și du-i-l lui. Spune-i să scrie pe hârtia de ambalaj câteva cuvinte. Numai atunci te vom crede.

Omul a revenit după alte două zile. A scotocit prin buzunarele sale soioase, mi-a întins micul bilețel în care am citit: *Mult iubita mea soție, îți mulțumesc pentru dulceața cu care m-ai tratat. Eu sunt bine. Richard.*

Da, acesta era cu adevărat scrisul lui, nu mă puteam înșela. Printre rânduri mi s-a părut că citesc hotărâre, dar și tulburare; seninătate și neliniște totodată; o stare de spirit cu totul ciudată. Paznicul adăugă:

– El se ține destul de bine, mult mai bine ca alții, în acea izolare totală. M-a rugat să-ți transmit toată dragostea lui, zise, împrôșcând în jur mirosul de rachiu.

Omul a continuat pentru un timp să ne aducă mesaje, dar cerea de fiecare dată să i se plătească frumos serviciile lui. Odată mi-a spus:

– Vreau să știți că nu numai pentru bani fac eu acest serviciu. Vă puteți ușor închipui ce mă așteaptă dacă sunt prins: 12 ani de închisoare, cel puțin.

Într-adevăr omul căpătase o oarecare simpatie pentru Richard, și, din când în când, îi strecura pe furiș și câte o felie de pâine în plus în celulă.

Odată l-am întrebat ce face cu banii pe care-i primește?

– Mă îmbăt, răspunse râzând.

Cu toate că rămăsese sclav al băuturii, îmi era clar că Domnul îi atinse inima. Și un timp a continuat să ne aducă mereu știri.

Când am primit primul bilețel de la Richard, ne-am prezentat – Solheim și cu mine – din nou la ambasadorul Suediei, în audiență. Când a văzut bilețelul, domnul ambasador a scris pe loc o misivă primului ministru: „Sir, în conformitate cu promisiunea dumneavoastră că veți elibera pe pastorul Wurmbrand, dacă putem face dovada că el se află în închisorile românești, țin să vă anunț domnule prim-ministru, că mă aflu în posesia acestei dovezi. Cu stimă etc...”

Groza trimise urgent Anei Pauker scrisoarea lui de Reutersward. Ea „ordonă” ministrului Suediei să se prezinte de îndată la sediul Ministerului de Externe unde ea îl aștepta. Cum l-a văzut, l-a apostrofat cu furie:

– Nu voi accepta să fiu considerată mincinoasă. Wurmbrand se află în Danemarca după cum v-am spus, și dumneavoastră nu aveți permisiunea de a pune la îndoială cuvintele mele. De asemenea nu voi accepta insulte din partea reprezentantului unei țărișoare mici ca Suedia, nici nu accept să vă amestecați în afacerile noastre interne.

Declarându-l „persoana non grata”, ambasadorul a fost rechemat în țara sa. Acolo, superiorii săi din guvernul suedez l-au acuzat, ca și Pauker, de intervenție în treburile interne al țării gazdă.

De altfel, deși lucrase pentru o misiune străină, soțul meu era, ca și mine, de naționalitate română. Ambasadorul s-a apărat, susținând că a procedat în acest caz după cum i-a dictat conștiința sa, vrând să ajute pe un om pe care-l știa nevinovat, mai ales când un ministru important din cabinet îl minte în față.

Reutersward era un creștin adevărat, om credincios și cu o conștiință curată. Din nefericire, însă, guvernele diferitelor țări nu sunt compuse din prea mulți oameni de această ținută morală, și nu sunt prea interesate să aibă oameni de acest gen în corpul diplomatic. Prietenul nostru loial, Reutersward, a fost îndepărtat din serviciul diplomatic al țării sale și s-a întors acasă.

În schimb Petru Groza a fost numit într-un post chiar mai înalt decât înainte, dar care nu mai prezenta autoritate: acum era președintele Marii Adunări Naționale.

Un obtuz, care nu știa de glumă, Groza arestase pe mulți care păreau să-l ignore, și chiar pe unii umoriști care *glumeau* pe seama lui. Unul dintre aceștia era renumitul umorist Păstorel, care a fost închis pentru 6 ani din cauza unei epigrame.

Până la urmă, cu durere în suflet, Solheim și Cilgia, soția lui, au fost forțați să părăsească țara care fusese pentru ei o a doua patrie și unde li se născuseră toți copiii lor. Dureros era în special pentru el faptul că îl lăsaseră pe Richard în închisoare. Ei îl iubeau din inimă și mai era la mijloc și *nisiunea* atât de scumpă sufletului lor.

Acum nici ei și nici alți prieteni nu ne mai puteau sprijini. Iar puținii prieteni care ne mai rămăseseră în țară își riscau libertatea ca să mențină contactul cu noi. Apoi, soțiile și familiile deținuților politici nu beneficiau de cartela alimentară, aceste cartele fiind acordate numai celor din câmpul muncii. Dar nici drept de muncă nu aveam. Era acesta un cerc vicios, bine calculat, din care nu puteai ieși; era ca și cum ai fi încetat să mai exiști. Autoritățile negau mereu că soțul meu s-ar afla în închisoare. Iar când încercam să mă prezint din nou pentru a obține o cartelă, eram mereu refuzată.

– Dar atunci din ce să trăim, eu și fiul meu?

– Aceasta e treaba dumitale, nu a noastră, mi se răspundea de fiecare dată.

Mihai era acum iarăși singurul meu copil. Orfanii pe care-i luaserăm la noi înainte de arestarea lui Richard erau acum în drum spre noul Stat Israel. Deoarece aflasem că guvernul de la Moscova intenționează să populeze Basarabia și Bucovina – cele două provincii luate cu japca din teritoriul României – cu cei întorși din lagărele naziste, mă temeam că ne vor fi luați și ei, cum îi luaseră și pe alți tineri adoptați de familii locale.

Ne-am despărțit cu durere de ei, dar speram că în Israel vor avea în cele din urmă o soartă mai bună decât aici, unde urma să fie deportați pentru a doua oară, sub regimul tiraniei sovietice.

Dar n-a fost să fie așa. Au trecut săptămâni în șir fără să avem nici o veste de la ei și eram tot mai îngrijorați pe zi ce trecea. Îngri-

jorarea noastră, din nefericire, s-a dovedit a avea justificare: vasul cu care plecaseră nu a ajuns niciodată la destinație, fusese lovit de o mină, rămasă din zilele războiului și s-a scufundat. Nimeni n-a aflat vreodată ce s-a petrecut cu pasagerii săi.

La auzul acestei vești, durerea ne era adâncă, și multă vreme nu ne puteam găsi pacea.

Credința mea în înviere și în viața veșnică s-a clătinat în acele zile. În limba greacă, cuvântul „răbdare“ atât de des menționat în Scripturi se traduce cu „hypomone“, adică „a rămâne sub“, „a te supune“, „a răbda durerea“ ca venind din partea lui Dumnezeu. Răbdarea, ni se adeverește în Scriptură, va aduce multă roadă, căci Dumnezeu dă și tot El ia.

Cu timpul, alți tineri credincioși și plini de zel pentru Domnul s-au atașat de noi, ajutându-ne la lucrarea noastră, aducându-ne multă mângâiere pentru pierderea celor dintâi.

Mihai al nostru însă plângea toată ziua și nu putea fi mângâiat. I-am spus atunci o poveste din vechea tradiție evreiască: „Un rabin avea doi fii, copii frumoși și buni, ascultători de părinți. Într-o zi, pe când rabinul a plecat de acasă după treburi, amândoi copiii au murit subit. Mama a dus corpurile neînsuflețite în camera ei și le-a acoperit cu o pânză albă. Când rabinul a venit acasă, a întrebat imediat: „Unde sunt fiii mei? Am trecut azi pe la școală, dar ei nu erau acolo“. Soția i-a adus mâncarea pe masă și i-a servit-o, iar rabinul a întrebat iar: „Unde sunt fiii mei?“ „Nu sunt prea departe“, răspunse femeia, continuând să-l servească la masă. În timp ce mânca, soția sa i-a zis: „Vreau să-ți cer acum un sfat. O vecină mi-a încredințat două bijuterii de valoare înainte cu câțeva vreme, iar azi mi le-a cerut înapoi. Ce spui: să i le înapoiez sau nu?“ Rabinul o privi nedumerit: „Ce fel de întrebare e aceasta? Ai vreo îndoială că trebuie să dăm înapoi fiecăruia ceea ce ni s-a încredințat spre păstrare?“ „O, ba da, dar am ținut mai întâi să-ți fac cunoscut acest lucru“. Și luându-l de mână, l-a condus spre odaia în care zăceau trupurile fără viață ale copiilor lor. Când a dat la o parte pânza care-i acoperea, rabinul a strigat: „Vai mie, fiii mei! Lumina ochilor mei!“ Mama a ieșit repede din odaie și a plâns cu amar. Apoi și-a șters ochii de plâns și s-a întors în odaie. Luân-

du-și soțul de mână, i-a zis: „Oare nu m-ai învățat tu că nu trebuie să zăbovim, nici să ne pară rău, când trebuie să dăm înapoi ceea ce ni s-a încredințat spre păstrare? Domnul a dat și Domnul a luat. Fie Numele Lui binecuvântat“.

În mijlocul atâtor tragedii și vieți ruinate, un eveniment de mare importanță ne-a adus totuși o mare mângâiere: *noul Stat Israel luase ființă în 1948*, împlinind astfel profețiile străbune despre întoarcerea poporului evreu în țara strămoșilor lor: **„Îi voi aduce iarăși înapoi din toate țările pe unde i-am risipit în mânia Mea“**, spusese Dumnezeu prin proorocii Ieremia, Ezechiel etc. Proorocii Domnului nu știuseră atunci că acest popor va fi mai întâi risipit printre neamuri, Israelul fiind în acea perioadă încă în țara lui. Vedeam acum planul Său împlinindu-se sub ochii noștri, ca și făgăduințele Sale. Oamenii din jurul nostru erau deosebit de interesați de Biblie în viața lor, studiau acum Cuvântul cu mare curiozitate. Iar în România marele exod începuse...

Naziștii distruseseră în felurite chipuri aproape o jumătate de milion de evrei din țara noastră. Mulți din cei rămași erau acum strânși de pe străzi și deportați în Rusia Sovietică, care ocupase provinciile în care trăiau, în grupuri mai mari. Cei mai mulți din ei erau trimiși direct la munca de sclavi din minele Siberiei. Dar nu numai evreii, ci și românii erau acum tratați astfel: luați cu forța de pe străzi, erau încărcăți în camioane și trenuri și transportați în Rusia, fără ca să aibe timp să-și ia rămas bun de la ai lor. Puțini s-au întors acasă. Un cunoscut din orașul meu (Cernăuți) mi-a făcut într-o zi o vizită, spunându-mi că după ce împreună cu fratele său au fost siliți să stea ascunși de frica naziștilor, acum când rușii ocupaseră orașul, a trebuit să continue să stea ascunși pentru alte 4 luni într-un spațiu îngust din zid, pentru a nu fi deportați și ei ca și alții. Acum, interlocutorul meu lăsase locuința sa cu tot ce avea în ea unui ofițer sovietic în schimbul unui pașaport. Acum era în drum spre Israel. El nu era singurul care dăduse tot pentru a putea scăpa de paradisul comunist.

Cum noua republică română avea nevoie de a fi finanțată, Ana Pauker s-a grăbit să semneze un acord cu noul Israel: evreii din țară erau lăsați să plece în schimbul unei frumoase sume de bani plătită în valută străină. Fiecare evreu care vroia să plece era pur și simplu vândut pe bani! Prețul fiecăruia era fixat în conformitate cu poziția și educația sa. Astfel, prețul unui evreu cu studii universitare era mult mai ridicat decât cel al unui simplu muncitor. În fiecare noapte, cozi lungi se formau în fața biroului de pașapoarte. Tineri și bătrâni, mame cu prunci îmbrobodiți în șaluri și pături dormeau nopți întregi pe caldarâm, în fața clădirii, pentru a fi printre primii dimineața, la deschidere, ca să obțină mult doritul pașaport. Un trecător neevreu observând o dată cum se îmbulzesc oamenii acolo, care mai de care să-și apuce un loc la coadă, nedumerit, a întrebant:

– Dar ce se vinde aici, oameni buni?

– Portocale.

– Portocale? Păi de ce nu vă duceți să le cumpărați mai bine la prăvălia de după colț? Acolo nu e nici o coadă, spuse trecătorul, încă nedumerit.

– A, nu, noi vrem fructul acesta direct din pom, a fost răspunsul ...

Pentru a nu se face prea multă vâlvă în sânul populației, autoritățile căutau să țină în secret această „operație Israel“ cum era numită. Trenuri speciale încărcau evreii din stații obscure, departe de centrul orașului, noaptea, pe întuneric. Noapte de noapte ne duceam și noi acolo pentru a ne lua rămas bun de la mulți din prietenii noștri care plecau, iar despărțirea era totdeauna însoțită de lacrimi: „La anul la Ierusalim!“ Urarea aceasta care s-a repetat an după an de-a lungul lungilor veacuri de pogromuri și persecuții aducea acum atâta bucurie când acest vis bimilenar se împlinea!

Dar după cum ni se relatează în cartea Exodului, că *o mulțime amestecată* părăsise Egiptul împreună cu evreii care părăseau această țară în vremurile de demult, tot așa mulți cetățeni neevreii căutau și ei să-și procure pașapoarte și documente false ca să poată pleca, pretinzând că și ei sunt evreii. Chiar și unii funcționari cu poziții înalte în Stat aveau același gând. Unul din ei, ofițer superior de poliție, m-a vizitat într-o seară, fiind recomandat de un prieten de-al nostru.

El s-a oferit să mă ajute, în cazul meu, în schimbul unei anumite sume de bani și, totodată, cu condiția să-i fac și lui rost de o viză ca evreu, apelând la multele mele cunoștințe.

– Dacă-mi poți face rost de aceasta, te pot ajuta să-ți scoți soțul din închisoare, mi-a promis. Prietenul care-l trimisese m-a asigurat chiar că omul avea puterea de a-și ține cuvântul.

Propunerea îmi surâdea, și am împărtășit-o și lui Mihai, copil de 10 ani pe atunci. Suferise mult băiatul chiar și la școală, unde colegii îi aruncau insulte ca: „ești fiul unei lepădături sociale“ etc. Era o lovitură grea pentru el care-și iubea atât de mult tatăl, și nu-mi era ușor să-i explic pe acea vreme motivul întemnițării tatălui său. Mă temeam chiar să nu-și piardă credința în acea încercare grea pentru vârsta lui. Când i-am povestit despre oferta polițistului, ochii i s-au luminat de bucurie și speranță. Dar a doua zi dimineată bucuria lui s-a transformat în tristețe; mi-a povestit că a avut un vis ciudat: „se făcea că un vecin ținea în mână o pălărie cu care încerca să prindă două păsărele, ba chiar se ruga de ele să intre în pălăria lui. Păsările și-au fluturat aripioarele pentru o vreme în jurul pălăriei, dar apoi și-au luat zborul în depărtări.“

Copilul înțelesese că acest vis era o avertizare pentru noi. În adevăr, nimic nu ieșise din acel plan, căci aflaserăm că la numai câteva zile după aceasta, polițistul fusese arestat.

Multe avertizări ne-a trimis Domnul nostru și cu alte împrejurări prin visele de noapte ale copilului.

Între timp, tot mai mulți oameni dispăreau în fiecare noapte. O dată au fost brusc eliberați câțiva deținuți și aduși cu ambulanțele la casele lor. După ce au povestit alor lor tot ce suferiseră în timpul interogărilor și le-au arătat cicatricile și rănilor primite, ei au fost rearestați după câteva zile. Efectul era atins: acela de a răspândi teroarea în cercuri cât mai largi ale populației.

Câte lacrimi vărsasem atunci gândindu-mă cât de mult trebuie să sufere și soțul meu în mâinile lor. Mă temeam de asemenea că ar putea să cedeze și el sub torturi, dând tortionarilor numele prietenilor noștri. E drept că el îmi spusese mereu că ar prefera să moară decât să-și trădeze frații de credință. Dar cine din noi își poate cunoaște

puterea de rezistență sub acele chinuri cumplite? Nu promisese chiar apostolul Petru că nu va tăgădui niciodată pe Învățătorul său chiar de ar fi să moară? Și totuși ...

Pe de altă parte, eram încredințată că chiar dacă el va muri în închisoare ne vom revedea într-o zi din nou la picioarele Celui care e Învierea și Viața.

Înainte de arestarea lui, când discutam despre această posibilitate ne învoiserăm chiar ca în cazul în care unul din noi va fi să-și dea viața, ne vom întâlni în cer, la poarta lui Beniamin – una din cele 12 porți ale Cerului. Nu-Și dăduse chiar Isus întâlnire cu ucenicii Săi în Galileea după moartea Sa? Și El Și-a ținut făgăduința.

ARESTAREA MEA

Într-o seară caldă de august, când Mihai se afla la țară, la o familie de prieteni, m-am întors seara târziu acasă, după o vizită la o familie cu 6 copii, a căror mamă se afla în spital. Soțul fusese cândva un om înstărit, dar acum comuniștii îi luaseră tot ce avusese, lăsându-l sărac lipit pământului.

Noi, femeile, aveam posibilitatea mai ușor să ne strângem serile pentru rugăciune și mărturisire prin casele unora care aveau nevoie și de îngrijire în timpul zilei, cum era familia la care fusesem în acea zi. Ca femei, eram mai puțin supravegheate de ochiul mereu vigilent al Poliției Secrete, fapt ce permitea oarecum strângerile noastre ilegale pentru a vesti Evanghelia și a ține studii biblice și rugăciune.

În drum spre casă, seara, am văzut steaguri roșii și străzile decorate în vederea sărbătoririi a doua zi a „Zilei Eliberării” – 23 August. Obosită, m-am îndreptat spre camera mea ca să mă duc direct la culcare. Dar vărul meu, care locuia atunci la noi împreună cu bătrâna sa mamă, în drumul lor spre Israel, mă întâmpină zicându-mi cu voce alarmată:

– Un vizitator străin a venit să vadă casa, în timpul zilei, spunând că e trimis din partea Oficiului de Spațiu Locativ. Venise să inspecteze locuința, întrucât alți câțiva locatari urmează să fie plasați în apartamentul acesta. Am însă impresia că motivul real al vizitei acestui străin era mai degrabă să vadă câte ieșiri are locuința, îmi spuse, vădit îngrijorat.

Am înțeles îndată la ce trebuie să mă aștept în curând: o percheziție a poliției. Dar fiind prea obosită pentru a mă gândi prea mult la lucrul acesta, am încredințat pe Mihai în mâna cea bună a Domnului meu, ca și pe soțul meu și pe toți ceilalți prieteni dragi, cerând ocrotirea lor. Apoi am adormit, istovită. Pe la ora cinci și jumătate dimineața, bătai puternice în ușă m-au trezit din somn. Vărul meu a alergat repede la ușă să deschidă. Pași grei se auzeau pe coridor.

– Cine ești dumneata și cum te cheamă?

– Hitler, bâlbâi vărul meu care purta, din întâmplare, acel nume de tristă amintire.

– Cum? Puneți imediat mâna pe el, ordonă șeful bandei. Vărul meu, cupins de panică, încercă să explice că mama sa fusese căsătorită cu un evreu ortodox cu numele de Haskel Hitler. El refuzase să-și schimbe numele din respect pentru părinții săi, deși acest nume îi cauză acum numeroase necazuri. Până la urmă, polițiștii se lăsară convinși că vărul meu n-avea nici o legătură cu odiosul dictator. Împingându-l la o parte cu brutalitate, își făcură drum până la camera mea:

– Dumneata ești Sabina Wurmbrand? mă întrebă pe un ton amenințător șeful grupului, un bărbat cu o ceafă lată care nu înceta să strige și să dea ordine subalternilor săi. Suntem informați că în această casă se află arme. Arată-ne deci chiar acum unde le-ai ascuns. Și, nemaiașteptând explicațiile mele, năvălitorii dădură buzna să deschidă sertare, dulapuri și cufere, azvârlind pe podea tot conținutul lor.

Pe atunci locuia cu mine, de asemenea, o prietenă și o soră de credință. Ne-am îmbrăcat în grabă și am sărit din paturile noastre, iar prietena se repezi să ridice unele cărți de pe podea. Omul cu ceafa groasă o opri însă:

– Lasă asta acum. Îmbracă-te.

Am fost silite să ne îmbrăcăm amândouă în prezența a șase bărbați străini care călcau în picioare cu cizmele lor obiectele și cărțile noastre, strigând și zbierând tot timpul, amenințând, ca pentru a-și face curaj să continue percheziția lor lipsită de sens.

– Nu vrei să ne arăți locul unde ai ascuns armele? Bine! Nu vom pleca de aici până nu le vom găsi, chiar dacă vom face ferfeniță tot ce se găsește aici!

– Singura armă din această casă e aici, i-am răspuns ridicând Biblia mea de sub picioarele lor. Dar „ceafă-groasă“ urlă iarăși la mine:

– Vii acum cu noi să dai o declarație completă despre aceste arme.

Am pus Biblia pe o măsuță și am spus:

– Vă rog, dați-ne câteva minute să ne rugăm mai întâi. Apoi voi veni cu dumneavoastră.

Polițiștii se uitau cu gurile căscate în timp ce noi ne rugam. Am îmbrățișat apoi pe vărul și pe mătușa mea bătrână, urându-le: „La anul la Ierusalim!“

– „Leșana haba be-Ierușhalaim!“ îmi răspunseră ei în ebraică cu ochii scăldați în lacrimi.

Înainte de a ieși, am luat de pe etajeră un mic pachetel pe care-l cumpărasem o soră din biserica noastră pentru mine: o pereche de ciorapi groși și chiloți de flanelă, lucruri rar de găsit pe atunci. Le lăsasem acolo, împachetate cum erau, gândindu-mă că le voi folosi mai târziu, la iarnă. Acum le-am luat cu mine; neînchipuindu-mi că acele articole îmi vor fi de un așa mare folos în închisoare. Am fost condusă la mașină (un Olds-mobile) și îmbrâncită pe locul din spate, în timp ce unul din ei îmi puse o pereche de ochelari mari, negri pe ochi ca să nu văd unde sunt dusă. Călătoria însă a fost foarte scurtă. După numai câteva minute ne-am oprit. Am fost împinsă pe trotuar, am urcat niște scări și apoi dusă mai mult pe sus de cei doi polițiști care mă țineau. Fiind zorită din spate pentru a merge mai iute de-a lungul unui coridor mare, am căzut și mi-am rănit genunchii; dar m-am ridicat repede în picioare după un pumn zdravăn primit în spate. După aceasta, ochelarii mi-au fost luați de pe ochi în timp ce o ușă grea se închidea în urma

mea. M-am văzut într-o sală vastă în care se aflau multe femei arestate ca și mine. Unele ședeau pe bănci, altele pe podea, iar sala se umplea mereu cu noi deținute. Am întâlnit acolo pe soția unui cunoscut lider al unui partid de opoziție, pe o doamnă din înalta societate a cărei fotografie o văzusem în ziare; mai era și o actriță cunoscută, îmbrăcată într-o rochie ușoară, de vară, așa cum fusese arestată. Erau acolo și unele doamne de onoare de la Palat. Eram cu toate, după cum se vedea, *elemente periculoase ale societății* și trebuia să fim îndepărtate, mai ales că urma să se sărbătorească cu mare fast „Ziua Eliberării“.

În realitate, aceasta era o zi de tristă amintire a capitulării țării noastre în fața puterii Rusiei Sovietice. Mai târziu am aflat că arestări avuseseră loc în mai toate orașele din țară spre a se preîntâmpina orice tulburări sau eventuale contrademonstrații în rândurile populației.

În sală nu se afla decât un singur bec electric cu o lumină slabă, și ne-am adunat toate în jurul lui. Nimic de mâncare sau de băut nu ni s-a adus în acea zi. „Oare cât va mai dura această farsă. Și ce se va întâmpla între timp cu copiii noștri?“ se întreba fiecare dintre noi.

Ce va fi cu Mihai, rămas acum singur, fără nici unul din părinții lui? Locuința noastră va fi luată și ea foarte curând de autorități. Da, știam, el nu va fi lăsat pe stradă, ci va fi, de bună seamă, luat de una din familiile prietenilor noștri. Dar știam, de asemenea, că aceste familii puteau fi arestate și ele în curând. Una dintre femei începu să bată cu pumnii în ușa strigând: „Copiii mei! Copiii mei!“ Altele se tânguiau pentru soarta soților, a fiilor sau a logodnicilor lor rămași singuri. O femeie lângă mine avu o criză de isterie și leșină; alta era bolnavă de stomac, iar singura căldare care servea drept latrină era plină la refuz. În tot acest timp, ușa celulei se deschidea fără încetare pentru a împinge înăuntru mereu alte femei, care strigau la gardieni: „Dar eu n-am făcut nimic. Ce aveți cu mine?“

Actrița era convinsă că pe ea o vor libera în curând, ca și altele, de altfel. Fiecare din aceste femei fusese chemată la poliție „numai pentru a da o declarație“. Unele se aflau de zece ani și mai bine în închisori, tot „dând declarații“.

A doua zi dimineața începu parada cea mare, cu muzica militară cu tobe și surle care făceau să răsunе văzduhul. Ferestrelele celulei erau vopsite pe dinafară așa încât nu se putea vedea nimic. Dar cum parada trecea pe deasupra capetelor noastre, am înțeles că ne aflăm în beciurile Prefecturii Poliției din capitală, pe calea Victoriei, în centrul orașului. Cei ce mergeau în marș scandau lozinci ca: „Trăiască 23 August care ne-a adus libertatea!“ și „Moarte bandiților și trădătorilor din închisori!“

„Să vă fie rușine, murmurau «elementele-pleavă» din dosul zăbrelelor“.

Se cântă apoi din miile de guri noul imn, **Internaționala**: „În urma noastră zac lanțuri sfărâmate...“ Ce ironie! ne gândeam noi. Niciodată, de-a lungul întregii istorii a României nu se aflau, ca în acele zile, atâtea mii de cetățeni nevinovați în lanțuri în toate închisorile țări!

A doua zi gardienii ne aduseră pâine neagră și un fel de supă în cești grele de metal. Apoi, a apărut un sergent care ne striga pe fiecare pe nume, după o listă pe care o avea în mână. Să fie oare acesta semnul că ne vor da drumul? Numele meu se afla pe cea dintâi listă. Ochelarii negri mi-au fost puși din nou pe ochi și am fost transportată la sediul poliției secrete din Calea Rahovei.

– Cunoaște cineva pe această femeie? întrebă gardiana înainte de a mă împinge în strâmta celulă.

Aceasta era o manevră perfidă a poliției secrete, prin care îi lipsea pe deținuți chiar și de micul confort de a se regăsi împreună cu prieteni sau rude. Dar cum nimeni nu mă cunoștea, am fost admisă înăuntru.

În timpul interogatoriilor, deținuții erau în permanență transferați din celulă în celulă, niciodată nu erau lăsați pentru mult timp în același loc, pentru a nu putea încheia prietenii cu ceilalți. În afară de aceasta, fiecare nou-venit putea fi un informator plantat acolo de poliție pentru a spiona pe ceilalți.

În celula în care mă introdusese pe mine se aflau mai mult țărânci. Una singură era o tânără studentă la medicină. Țărâncile fuseseră arestate pentru că acel jaf oficial numit „colectivizarea pământurilor“

implica luarea cu japca a pământurilor, gospodăriilor și tot ce aveau. Lupte crâncene avuseseră loc împotriva funcționarilor care veniseră să implementeze această nouă lege. Teroarea era folosită împotriva familiilor care se împotriveau, și un mare număr de țărani fuseseră executați de așa-numitele tribunale ale poporului. Peste 100 000 din țărani care supraviețuiseră se aflau acum în închisori, iar femeile lor, de asemenea.

În celula în care am fost transferată după câteva zile se afla un pat, nimic mai mult. Articolul care era căutat cu ochii de fiecare deținut în primele clipe ale arestării lui era ciubărul pentru latrină, mai ales că stomacul ne era de regulă stricat din pricina emoției și a hranei proaste. Dar aici lipsea. Eram scoase la latrină numai de 3 ori pe zi: la 5 dimineața, la 3 după amiază și seara, la ora zece înainte de culcare. Gardienii rămâneau impasibili la rugămințile noastre de a fi scoase când simțeam nevoia, căci ei aveau ordinele lor. Celula avea un singur gemuleț mic, aproape de plafon și prevăzut cu zăbrele de fier pe dinafară, iar înăuntru era umed și rece cu toată căldura de august de afară. Cât de bine îmi prindea acum pardesiul ce-l luasem cu mine, și acei ciorapi de lână! Când mă vor chema? Și ce voi răspunde? mă întrebam neconținut.

Pe vremuri, când Richard era arestat de autoritățile naziste, așteptam să fie liberat, stând pe un scăunel ore întregi la o cafenea situată peste drum de localul poliției. După fiecare liberare el îmi spunea: „Știi acum ce e iadul: să stai singur pe întuneric amintindu-ți păcatele“.

Acum, trăiam și eu aceeași experiență, păcatele trecutului chinându-mi fără încetare conștiința.

Gardianul care-mi aducea mâncarea (mămăliga) în celulă era un om ceva mai în vârstă. M-am bucurat, deoarece aceștia erau mai puțin cruzi decât cei tineri și arătau mai multă omenie față de deținuți.

– Azi supă e ceva mai deasă, îmi șopti arătând cu degetul spre farfurie.

Poate că acest gardian era unul din aceia care gândea și el (în secret, evident) că în curând vor veni americanii și situația în țară se

va schimba. Face deci să te pui bine pe lângă cei arestați acum, căci nu se știe ce ar putea fi mâine.

Odată, același gardian se oferă să ducă un mesaj de la mine familiei mele. Am refuzat, temându-mă că acesta ar putea fi o nouă capcană pentru prietenii care ar primi mesajul meu. Altă dată el îmi șopti că întrebare o dată pe unul din superiori săi de ce se află atât de mulți cetățeni în închisoare.

– Vezi-ți de treaba dumitale și nu mai pune astfel de întrebări, dacă nu vrei ca încă unul să se adauge la numărul lor, mi-a răspuns ofițerul.

– Dar știi ce s-a întâmplat apoi? Ofițerul a fost arestat și el chiar a doua zi; nimeni nu știe de ce. Și nimeni nu l-a mai văzut de atunci. Așa a fost din totdeauna: cei ce sunt azi judecători vor fi ei înșiși judecați mâine, spuse gânditor.

Noaptea era greu să adorm din pricina zgomotului și scârțâitului ușilor grele de fier de pe coridor care se închideau și se deschideau fără încetare, a pașilor grei ai gardienilor, precum și a înjurăturilor și limbajului obscen care se auzea clar pe coridor. Și, ori de câte ori se auzea vreo ușă deschizându-se, tresăream, gândindu-mă cu teamă că mi-a venit rândul să fiu chemată la interogatoriu. Dar ziua interogatoriului a venit ceva mai târziu.

– Spatele la zid, îmi porunci o voce aspră.

Ochelarii mi se puseră din nou pe ochi. Cuprinsă de spaimă am fost dusă de mâini de-a lungul coridoarelor. Ce va fi acum? Unde mă duc ei? Nu cumva sunt dusă spre locul de execuție, la adăpostul întinericului și fără nici o avertizare? Dar nu, am fost introdusă într-o cameră mare, scăldată de lumina soarelui care mă orbea după ce stătusem în întineric înainte de aceasta. Ochelarii mi-au fost dați jos de pe ochi. Am fost așezată pe un scaun, iar în fața mea, așezați la o masă mare, doi ofițeri în uniforma Securității. Unul, un maior corpulent și cu o mustață deasă. Celălalt, un tânăr blond care fusese și la percheziționarea locuinței noastre în ziua arestării mele. Avea ochi albaștri și se uita la mine cu o privire ciudată. Obrazul și trăsăturile feței lui, părul și ochii aceia albaștri îmi aminteau în mod straniu de cineva din trecut, dar nu-mi puteam reaminti. Deodată mă

cutremurai: omul semăna atât de bine cu acel tânăr pe care-l cunoscusem odinioară la Paris, pe vremea studenției mele, și care fusese primul meu prieten. Ce asemănare!

Așteptam însă să aud, în sfârșit, motivul arestării mele și maiorul, silindu-se să se arate răbdător, îmi spuse:

– Doamnă Wurmbrand, te-am chemat să dai o declarație, în prezența noastră. Mărturisește-ți crima împotriva Statului de care ești învinuită.

– Dar n-am ce să declar. Eu n-am nici o idee de ce am fost adusă aici.

– Oh, lasă că știi dumneata foarte bine, zise el.

Pe masă se aflau hârtie și un creion, și am scris câteva rânduri declarând că nu-mi este cunoscut motivul arestării mele. El se uită la cele scrise, dădu din cap și făcu semn să-i fie adus următorul deținut.

Sub ghionturile și înjurăturile însoțitorilor mei am fost readusă în celulă, legată la ochi ca mai înainte. Unul din gardieni mă pândeia la vizetă:

– Stai acum și gândește-te la tot ce ți-a poruncit ofițerul să declari, că de nu... ai să vezi ce-o să pățești!

Urmară torturi, intimidări, batjocuri, umilințe, amenințări. Apoi tortura mentală pentru a te pregăti pentru interogare. Urlete de durere și de spaimă (care veneau de pe benzile de magnetofon și amplificatoare) care te asurzeau și te îngrozeau cu pocnetele împușcăturilor repetate care părea să vină de afară, din direcția plutonului de execuție. Apoi, gândul chinuitor al oricărei mame despărțite cu forța de copilul ei. Cât despre tortura fizică – îi văzusem efectele deja la alți deținuți. De altfel, avusesem și eu o astfel de experiență sub ocupația nazistă.

Unii creștini gândeau că un om n-are voie să mintă nici pentru a scăpa viața altora; ei chiar procedau în consecință. Dar dragostea e superioară adevărului. Un doctor are voie, ba chiar are datoria să inducă în eroare pe un nebun fanatic care amenință pe alții cu o armă de ucidere, până îl dezarmează. Tot astfel, ura comunistă inerentă acestei ideologii e o nebunie, o atitudine fără nici un sens. Datoria

noastră e să inducem în eroare pe cei al căror scop este să distrugă oameni nevinovați.

A doua zi mă aflu din nou în fața celor doi anchetatori, care de data aceasta aveau o listă în mână. Ea conținea întrebări pe care mi le puneau pe rând, una după alta. Am înțeles îndată că scopul lor era de a obține de la mine informații cu care să-l poată apoi învinui pe Richard.

– Orice om își are punctul său slab, nu-i așa? începu maiorul, căutând astfel să afle care erau punctele slabe ale soțului meu.

Tânărul se uita spre mine neîncetat, zâmbind, în timp ce maiorul căuta să mă convingă despre binefacerile comunismului, asigurându-mă că ei sunt, de fapt, prietenii mei și ai soțului meu. Ei ar fi dorit să-l libereze, desigur, dar aveau nevoie mai întâi de unele informații – zicea. La întrebările despre subiectul discuțiilor dintre Richard și colegii săi am răspuns că ei discutau numai subiecte religioase, niciodată despre politică. El încercă să-mi arate că și Biblia e plină de subiecte politice: profeții se răsculau și rosteau amenințări împotriva domnitorilor Egiptului și chiar Isus criticase casta domnitoare din timpul Său. De bună seamă deci că și soțul dumitale are o părere bine definită despre guvern.

– Soțul meu nu e interesat de politică.

El însă insistă:

– Noi știm, că el a avut o audiență la regele Mihai cu puțin timp înainte de abdicarea sa. De ce?

– Nu era nici un secret în aceasta. Regele obișnuia să acorde audiență multor altor cetățeni.

– Cât timp a durat această audiență și ce s-a discutat acolo?

– Nici un fel de aluzie la subiecte politice nu s-a făcut în cursul celor două ore ale audienței, am spus.

– Atunci despre ce s-a discutat totuși în tot acest timp?

– Despre Evanghelie.

Apoi maiorul se sili să pară mai sincer ca oricând și zise:

– Nu vă înțeleg, doamnă. Atât dumneata cât și soțul dumitale, ca evrei, ar trebui să ne fiți recunoscători că v-am salvat de naștiți, și să treceți de partea noastră.

Apoi, încruntându-și privirea, spuse deodată mai încet:

– Soțul dumitale este acuzat de activități contrarevoluționare și ar putea fi executat. Chiar proprii lui colegi au dat declarații împotriva lui, acuzându-l.

Inima mi se strânse. Omul mințea, desigur. El pândeaa acum cu atenție să observe reacția mea. Am căutat să par indiferentă și calmă, iar el continuă:

– Ar fi posibil ca acuzatorii lui să fie, în fapt, chiar ei înșiși contrarevoluționarii adevărați, și, denuțându-ți soțul, ei nu caută decât să-și salveze propria piele. Dar cum putem afla noi adevărul dacă nu ne spui ce discută între ei de obicei cei ce lucrează în misiune? Spune-ne deci totul, denunță deschis pe adevărații contrarevoluționari, și așa soțul dumitale va putea fi curând liberat.

Colegul său tânăr adăugă:

– Desigur, chiar mâine el ar putea fi din nou acasă între ai săi.

În adevăr, ce dulce și ispititor era acest gând acum! Dar nu! L-am alungat repede din mintea mea și am răspuns:

– Nu, nu știu nimic din toate acestea.

În acea noapte, după ce am fost dusă în celulă, încercam să-mi pansez rănilile. Picioarele aproape că-mi atingeau marginea patului prea scurt. Sărmanul Richard! Înalt cum e, cum să se poată odihni pe paturile atât de scurte ale închisorii? Cum trebuie să sufere el în momentul acesta! Dorința de-a fi din nou cu el era atât de puternică încât aproape că mă simțeam gata să declar orice celor care mă interogau, numai să-i dea lui drumul. În momentul următor gândul acesta mă cutremură. Da, doream să știu că el va trăi, dar cât de mult doream în același timp să-l știu rezistând ispitelor de orice fel, ca un vitez. Aceste două dorințe se luptau fără preget în inima mea.

Astăzi, maiorul părea obosit, iar ochii îi erau tulburi. Totuși mi se părea că întrezăresc o licărire de omenie în privirea lui. Întrebările lui veneau acum repede, se succedau una după alta în timp ce el bătea cu degetele în masă, nerăbdător. Întrebările erau astăzi mai ales despre naziști. De ce am adăpostit ofițeri naziști în casa noastră?

Nu știam că unii cetățeni au fost executați pentru că îi adăpostiseră pe unii din ei?

La aceasta i-am răspuns că pentru noi atunci, aceștia erau oameni în nevoie, și i-am ajutat așa cum ajutam pe oricine care ne-o cerea; evrei, țigani și alții, fără nici o legătură cu vederile lor.

– Foarte bine, deci nu vrei să-ți recunoști vina. Am azi o surpriză plăcută pentru dumneata. Și apăsă pe un buton. Gardienii împinseră înăuntru pe un om pe care-l cunoșteam bine: Ștefănescu. El fusese cu noi în 1945 și știa ce făcusem pentru a-i ajuta pe germani. Omul se apropie, apoi respiră adânc și închise ochii.

– Ștefăneșcu, spuse maiorul aprinzându-și calm o țigară. Povestește-ne acum cum au adăpostit Wurmbrazii pe acei naziști în casa lor. Dumneata cunoști, desigur, pe această femeie.

–Nu, n-o cunosc, răspunse cel întrebător.

–Cum, n-o cunoști? Minți, se răsti la el maiorul.

–Nu mint, domnule maior. N-am văzut pe femeia aceasta în viața mea, zise Ștefănescu și închise din nou ochii.

Mayorul începu să răcească amenințător la el apropiindu-și din ce în ce obrazul de al lui. Acesta însă repeta întruna, ca din transă, că nu mă cunoaște.

Și totuși Ștefănescu mă cunoștea bine. Știam, de asemenea, că nu din intenții prietenoase se putea explica purtarea lui de acum. Îmi era clar, însă, un lucru: Dumnezeu îl orbise pentru acele clipe pentru a nu mă recunoaște. În cele din urmă omul a fost scos afară, iar maiorul nervos se uită spre mine cu un aer întrebător. Părea că gândește: „Acuzarea aceasta e absurdă. Altfel cum s-ar putea explica faptul ca doi evrei să adăpostească pe dușmanii lor cei mai mari, naziștii, tocmai în casa lor, punându-și astfel viețile în primejdie pentru cei care le ucisese toată familia în pogromuri? Nu, imposibil să cred asta!“, părea să conchidă el în mintea lui. Apoi schimbă cu totul subiectul. Acum eram întrebată despre activitatea noastră în rândurile soldaților sovietici. Dar am reușit să ocolesc întrebările mai primejdioase. Mai târziu, în celulă, mi-am reamintit iar cu câtă simplitate și credință ascultau Cuvântul Evangheliei acei soldați ruși, pe vremuri, când Richard le vestea Biblia. Ba unul din ei dansase chiar

prin odaie, de bucurie, când află că Isus a înviat din morți, după răstignirea Sa...

Evenimentele din acea zi păreau mai încurajatoare. Domnul fusese cu mine, ajutându-mă să ocolesc atât întrebările cu privire la publicarea Evangheliilor în limba rusă, cât și altele mai delicate. Poate – îmi spuneam – cel mai mare rău a trecut. Și în acea clipă, o fărâmbă de var de pe perete mi-a căzut pe pat. Am ridicat-o și am însemnat cu ea o cruce albă pe pătura de culoare închisă: expresia recunoștinței mele față de Dumnezeu.

De data aceasta, tânărul anchetator era însoțit de un altul: un om înalt, cu umeri lați, chel și transpirând din greu. În timp ce studia dosarul din fața sa, tânărul lua notițe, ca de obicei, dintr-o carte groasă: manualul lui de instrucție. Noul anchetator îmi puse întrebări azi mai mult de ordin personal: familia mea, prietenii, călătoriile peste hotare, cum mi-am petrecut anii studenției în străinătate etc. Părea binevoitor, aproape mios. Dar deodată spuse pe un ton rece și oficial:

– Acum vrei să ne vorbești despre viața dumitale sexuală. Neînțelegând întrebarea, el îmi explică răbdător:

– Da, așa cum ți-am spus, mă refer la amănunte din viața dumitale sexuală. Ce ai de povestit despre acest subiect? Presupun că ai o anumită experiență în această privință, nu? Spune-ne cum a fost când ai început cu primul băiat? Cum te-a sărutat și cum i-ai întors sărutările. Ce s-a întâmplat apoi? Sau partea aceasta ai păstrat-o pentru al doilea tânăr care ți-a ieșit în cale. Fă o comparație între cei doi sau poate trei. Continuă apoi cu ceilalți amanți pe care i-ai avut. Povestește-ne totul cu de-amănuntul.

Tonul său politicos era ca o palmă peste obrazul meu.

– Da, spune-ne totul, vrem să auzim fiecare detaliu. Sunt sigur că ai destule să ne spui despre subiectul acesta, adăugă tânărul.

Încercând să-mi păstrez calmul, am răspuns:

– Nu mă aflu în fața unui tribunal de moravuri și nu aveți nici un drept să-mi puneți astfel de întrebări.

– Aici noi judecăm tot ce ne place. Se zvonește despre dumneata că ai fi un fel de sfântă. Dar noi știm că nu e așa. Și de aceea vrem să

te prezentăm în adevăratele dumitale culori, zise răstit chelul și mă privi fără să clipească. Iar tânărul locotenent spuse și el:

– Da, chiar așa, ca pe o prostituată.

– Nu vă așteptați să vă vorbesc despre acest subiect, căci n-am de gând.

– Bine, vom vedea noi.

Chelul începu deodată să-mi arunce cuvinte murdare și pline de obscenități, bătând tactul în masă cu fiecare cuvânt obscen pe care-l rostea. Capul mi se învârtea, transpirasem din greu și devenisem toată o apă. Mă simțeam aproape de leșin. Am refuzat mai departe să răspund, iar el continua cu același limbaj. După vreun ceas încetă.

Tânărul se concentra acum, ca în alte zile, la manualul său. Metoda aceasta nu părea să fie nouă pentru ei. O practicaseră, desigur, și cu alții. Tânărul părea chiar oarecum plictisit.

– Nu-i nimic, tună chelul, timpul e de partea noastră.

După o mică pauză de tăcere – cea mai crudă dintre lovituri a păstrat-o pentru final – adăugă:

– Soțul dumitale a mărturisit, recunoscând că e un trădător și un spion. În curând și dumneata vei fi azvârlită la lada cu gunoi. Și totuși – spuse apropiindu-se tot mai mult de obrazul meu, nu vei ieși de aici până nu ne povestești despre viața dumitale sexuală. Și se uită la mine cu o privire lungă, iscoditoare, în timp ce eu tremuram din tot trupul.

Târziu, în celula mea, trecând iar prin coridoarele acelea rău mirositoare, ochelarii îmi căzură de pe nas cu o clipă înainte de a mă afla înăuntru. Am putut vedea atunci pentru întâia dată numărul celulei mele: șapte. Așadar mă aflu în celula numărul șapte: număr sfânt! Șapte este numărul zilelor Creațiunii. Candelabru! Templului de la Ierusalim avea și el șapte brațe. M-am aruncat pe pat, suspinând și plângând. După o bucată de vreme însă, o mare liniște se așternu peste sufletul meu, care părea că plutește acum în depărtări, dincolo de zidurile închisorii. *Noi suntem răstigniți împreună cu Hristos*, îmi veniră în minte Cuvintele Scripturii. Iar de va veni clipa când va trebui să strig și eu, „s-a săvârșit“, aș fi dorit cu ardoare să pot rosti și

eu, ca și Mântuitorul meu, numai cuvinte de dragoste față de frați, de prieteni și chiar față de banditul de lângă mine așa cum a făcut Isus. Știam că nu eram singură în încercările mele, ci Dumnezeu era cu mine.

– Jos! În picioare, strigă deodată mânios Mielu, gardianul-șef, care se ivi în pragul celulei. Aici nu-i hotel! Altfel, dacă fiecare bandit ar sta culcat toată ziua și s-ar îngrișa aici, s-ar bate cu toții între ei să ajungă aici. *Voi trebuie să învățați ce este închisoarea!*

Mielu îi era numele, dar prin firea sa numai un miel nu era. El făcea adesea vizite de inspecție prin celule și pe coridoare și la alte ore decât cele reglementare.

– Fața la mine. Ai ceva de raportat?

– Am voie să capăt o lingură pentru supă?

– Ține-ți gura! Când vorbești cu mine să taci din gură, strigă, râzând apoi de propria lui glumă, care era cunoscută deja bine prin diferitele închisori.

Cei care-l cunoscuseră mai înainte spuneau că Mielu trăise din vânzarea șireturilor de ghetе prin cafenele și baruri. Poziția sa de acum și-o câștigase după ce slujise noilor stăpâni, ca informator. Era plin de sine, își dădea mare importanță și se manifesta ca atare în toate împrejurările.

Pe la orele prânzului ni se aducea în celulă o supă grețoasă pe care trebuia s-o șorbim pe loc, acesta era regulamentul.

Greviștii foamei erau hrăniți împotriva voinței lor: fiecare din aceștia era ținut de doi gardieni în timp ce un al treilea îi turna supa pe gât. Dar, pentru că în aceste situații se dădea de obicei grevistului o hrană mai consistentă, mulți declarau greva foamei în speranța că vor fi și ei hrăniți ceva mai bine pentru un timp. Am zâmbit, amintindu-mi atunci cât de pretențios fusese Richard la începutul căsătoriei noastre cu privire la mâncarea pe care i-o găteam. Și cât și-ar fi dorit el acum acea mâncare! Înainte de arestarea noastră, învățasem amândoi pe dinafară pasaje întregi din cartea Exodului, care relata despre izbăvirea copiilor lui Israel din țara robiei. Acum „reciteam” în fiecare noapte acele pasaje și îmi închipuiam că Richard făcea la fel. Și știam amândoi că Domnul Dumnezeu ne va izbăvi într-o zi și pe noi, ca pe strămoșii noștri.

– Ești gata azi să răspunzi la întrebările noastre? Își începu brusc interogatoriul anchetatorul, care azi duhnea a rachiu și tutun. Ne vei instrui și pe noi în sfârșit cum arată viața sexuală a unei sfinte?

Locotenentul îi aruncă o privire cam jenată, părând oarecum șocat de introducerea prea bruscă a colegului său mai vârstnic. Avea din nou cu el manualul și notițele sale. El era unul din acei tineri simpli, luați probabil de la munca lui din fabrică și trimis să se instruiască pentru a deveni unul din liderii de mâine ai proletariatului. Înainte de a fi promovat, trebuia să treacă un examen pentru a dovedi că a învățat să conducă o anchetă. Colegul său începuse din nou să înșire obscenități, iar eu repetam întruna că îi contest dreptul de a-mi pune astfel de întrebări. Mă simțeam slăbită și gata să cad de oboseală, căci nu putusem dormi în noaptea aceea.

Curios cum îmi amintea acum acel tânăr ofițer de vechiul prieten din Paris, pe care-l cunoscusem cu atâția ani în urmă. Pe unde o fie el oare acum? Da, și el avea o față frumoasă, dar vai! de atâtea ori o față frumoasă poate ascunde obiceiuri urâte și un caracter urât!

După vreo oră de la începutul anchetei mă simțeam extenuată de-a binelea. Totuși am avut puterea să repet întruna:

– Nu vă voi spune ceea ce vreți să auziți.

– Scoateți-o afară! strigă în sfârșit chelul, însoțindu-și ordinul cu o nouă grosolănie. Tânărul căsca acum de plictiseală în timp ce eram scoasă afară.

După câteva zile am fost transferată într-o celulă comună. Era atât de frig, iar pardesiul și ciorapii mei de lână erau acum invidia întregii celule. Eram bogată. Am încercat să împart cu celelalte deținute „averea mea“. Pardesiul a servit unora drept pătură, sau haină de gală când erau aduse la anchetă. Când am oferit ciorapii mei unei tinere care avea numai o rochie subțire de bumbac, i-au dat lacrimile, sărmana. Toate acele femei din celula comună erau îmbrăcate, spre uimirea mea, în rochii de seară! Erau rochii de vară lungi, fără mâneci, din saten alb care erau târâte acum pe podeaua murdară. Fuseseră arestate când veneau de la Legația Americană, unde văzuseră un film despre ursul polar. Poliția secretă a oprit taxiul cu care se întorceau acasă și le-a arestat așa cum erau, fiind acuzate de spionaj

în favoarea americanilor. Înterogări nesfârșite au urmat, au fost ținute fără mâncare sau băutură și fără nici o clipă de somn, zi și noapte, în tot cursul anchetelor. Ele n-au recunoscut însă vina ce li se aducea. Acum își așteptau procesul. Între timp, rochiile lor odată elegante erau acum numai zdrențe. Fâșii din ele fuseseră rupte pentru a le servi de batiste, de șervete și pentru alte necesități. Erau atât de recunoscătoare când le ofeream pardesiul meu, pe rând, ca să-și poată acoperi umerii goi și rochiile zdrențuite când erau chemate la anchetare.

Deodată ușa grea se deschise și gardianul care intră îmi făcu semn cu mâna:

– Tu, de colo, îmi zise, neputând pronunța corect numele meu de rezonanță germană. Din nou ochelarii pe nas și marșul de-a lungul coridoarelor începu.

– Luați-i ochelarii, porunci o voce.

M-am văzut într-o cameră având lumini puternice care mă orbeau. Dar n-am văzut nici o fereastră acolo. Părea să fie undeva sub pământ. La o masă lungă erau așezați nu mai puțin de zece ofițeri în uniformă; pe trei dintre ei îi mai întâlnisem, înainte. Unul din ei începu:

– Ai cunoștință despre ce s-a întâmplat soțului dumitale?

– Cred că dumneavoastră ar trebui să știți aceasta și să-mi spuneți și mie.

– Șezi, spuse mustăciosul maior care mă anchetase pentru prima oară. Dacă cooperezi acum răspunzând la toate întrebările, te putem lăsa să-l vezi.

Credeam, pe atunci, în naivitatea mea, că ei ar putea face în adevăr acest lucru. Poate l-au și judecat și achitat văzând că e nevinovat.

Un sergent ridică un teanc de fotografii de pe birou și mi le vârî sub ochi:

– Cunoști pe omul acesta? Dar pe acesta? Dar pe acesta?

Numai pe unul îl recunoscusem din tot teancul, dar am negat, că l-aș fi întâlnit vreodată. Acesta era un prieten drag, soldat rus care venise la credință și fusese botezat la noi. Dar cât de schimbat părea el acum!? Unde să fie el oare? Ofițerii începură unu! după altul să strige la mine, căutând să mă intimideze. Întrebări, mereu întrebări.

La unele n-am putut răspunde, iar la altele nu voiam să răspund. Ancheta a durat mai mult ca de obicei sub luminile orbitoare care mă amețeau. Capul mi se învârtea, iar nervii îmi erau întinși la maximum.

– Nu căuta să fii șireată, căci noi mai avem și alte metode să te facem să vorbești.

Am fost readusă în celulă după multe ore, suspinând din greu și hohotind de plâns.

– N-ai voie să bocești aici! strigă gardianul, ivindu-se în prag.

Dar nu m-am mai putut opri de data aceasta, iar plânsul meu a influențat pe celelalte femei care au început să plângă și ele. Gardianul cu fața impasibilă ca de lemn ieși și încuie ușa celei. După aproape două ore de plâns, liniștea mi-a revenit și am început să mă gândesc la toate evenimentele de peste zi. Eram hotărâtă ca nici de acum înainte să nu menționez nici un nume, știind bine că pe oricine dintre prietenii noștri l-aș menționa ar fi arestat și torturat ca mine. Totuși nu credeam să mai pot rezista unor anchete cumplete ca cea de azi.

La următorul interogatoriu, din nou ofițerul chel era acolo și începu să folosească noi tactici. Mă primi zâmbind:

– Doamnă Wurmbrand, gândește-te: ești încă femeie tânără, ai numai 36 de ani. Cei mai buni ani ai vieții unei femei sunt încă înaintea dumitale. De ce te încapățânezi deci și nu cooperezi cu noi, răspunzând la întrebările noastre? Chiar de mâine ai putea fi liberă dacă ne-ai da numele acelor trădători.

Nu i-am răspuns nimic.

El spuse din nou:

– Să discutăm acum rațional. Fiecare persoană își are prețul ei. Spune-ne deci, care ți-e prețul? Ce-ți dorești? Libertate pentru dumneata și pentru soțul dumitale? Să-i aranjăm chiar și o biserică bună în care să servească? Noi vom avea grijă și de familia dumitale. Ne-ai putea fi de mare folos. Ei, ce zici, facem târgul?

– Mulțumesc, dar eu nu mă pot vinde, căci m-am vândut Altuia cu mult mai înainte. Fiul lui Dumnezeu a fost torturat și S-a dat la moarte de bunăvoie pentru mine. Prin El voi moșteni odată cerul. Puteți dumneavoastră să-mi oferiți un preț mai scump ca acesta?

Chelul păru deodată foarte obosit. Vocea îi era răgușită și arăta ca un om frustrat. El își strânse pumnul și, pentru o clipă, credea că mă va lovi cu el în față. Dar nu, el își retrase mâna. Netezindu-și apoi cămașa, scoase un oftat adânc.

Trecu și ziua de 23 octombrie, ziua aniversării căsătoriei noastre. Cât de tristă era acum acea zi!

Venise iarna. Copilul meu era atât de sensibil la frig, încât se îmbolnăvea în fiecare iarnă. Cine-l va îngriji acum? Cine va veghea asupra lui? Mihai era așa de neastâmpărat! Odată, într-o excursie băuse apă dintr-o baltă cu apă stătută, rămânând aproape mort! Cine va avea grijă de el acum? Da, era mătușa Suzana pe care el o iubea foarte mult. Dar ea avea, sărmana, propriile ei necazuri. Toate aceste frământări și temeri îmi sfredeau inima zi de zi. Și când, în acea zi de noiembrie, directorul închisorii apărui pe neașteptate în celula noastră, poruncindu-ne să ne pregătim de plecare în zece minute, ne cuprinse teama, neștiind dacă această plecare neașteptată ne aduce liberarea sau suntem duse spre locul de execuție.

Sentința mea fusese: 24 de luni de muncă forțată. Dar după trecerea acestei perioade, o nouă sentință mi-a fost impusă fără ca să fiu anunțată de lucrul acesta. La fel se întâmpla și cu celelalte deținute, și cu mii de bărbați deținuți. Eram cu toții parte esențială a noului plan economic al țării. Lagăre noi de muncă au fost înființate peste tot și în ele erau trimiși toți cei care nu se puteau încadra în noua societate, precum și „sabotorii” care nu-și împlineau normele de lucru în fabrici și colective agricole. Toți aceștia erau arestați acum și trimiși în acele locuri pentru „reeducare”. Nu mai puțin de 20 000 de sclavi, bărbați, femei, bătrâni și copii formau populația acelor lagăre. Erau acolo copii de 12 ani împreună cu bătrâni de 70 de ani și chiar peste această vârstă. Aceasta era metoda cu care s-a efectuat „reconstrucția socialistă” la noi și în toate celelalte țări satelite Moscovei.

Statul putea face ce vroia și publica numai ce-i plăcea; așa bunăoară, despre procese și sentințe ale deținuților politici nu găseai un singur rând în ziare. În schimb acestea erau pline de laude ditirambice la adresa guvernului care a reușit să soluționeze

problema șomajului, nu ca țările din Occident unde bântuie din plin această boală. Politicieni și oameni renumiți din Occident lăudau și ei noul guvern român care a creat locuri de muncă pentru fiecare din cetățenii săi.

Mai înainte să fiu transferată într-un alt loc de detenție, am fost adusă *la cea mai temută închisoare din țară – Jilava*.

LA JILAVA

Camionul în care călătoream frână brusc. Așteptam acum în tăcere noile ordine.

– Jos ochelarii! se auzi o voce.

Am fost duse într-o încăpere mare, cu pereții lucind de umezeală. Gardiene în uniformă păstrau ordinea. Printre acestea, o femeie mică de statură, cu părul roșcat și cu o musculatură bărbătească își făcu de îndată apariția.

– Sunt sergentul Aspra, zise. Așa cum mi-e numele îmi e și firea, nu uitați asta.

Apoi ni s-a ordonat să dezbrăcăm hainele noastre civile și ni s-a dat fiecareia o uniformă. Un funcționar nota într-o condică articolele de îmbrăcăminte ale fiecareia dintre noi, iar efectele au fost date în păstrare la magazie. Mi-au luat pardesiul pe care-l păstrasem până atunci și am rămas în rochia subțire pe care o purtam. Mi-au lăsat ciorapii, care erau plini de găuri acum. Am fost conduse prin coridoarele întunecoase cu tavanul boltit, și un miros puternic de mucegai ne izbea în față. În dosul grilajelor de oțel stăteau trupe ale Securității în uniformele lor.

Jilava nu-mi era cu totul străină, căci fusesem aici cândva cu o tânără fată care-și căuta logodnicul care dispăruse. Odată, în cursul lungilor luni de detenție am cunoscut două eleve de școală, fete de 15 ani care erau aduse și ele la centrul de anchetări. Aceste copile

făcuseră parte dintr-un grup de tineri patrioți care încercaseră să lupte împotriva noilor tirani. Ele îmi ziseră atunci:

– Să te ferească Dumnezeu, dragă, să ajungi vreodată în celula numărul patru a Jilavei!

Acum sergentul Aspra descuia în fața noastră una din ușile grele, zăbrelite și zise:

– Acest grup e pentru celula 4.

Deși era ora prânzului, celula era complet întunecată. Un singur bec electric foarte, foarte slab atârna în mijlocul plafonului. Două rânduri lungi de paturi de scânduri erau fixate de-a lungul pereților. Un coridor strâmt trecea prin mijlocul celulei, iar la celălalt capăt era o fereastră mică, vopsită pe dinafară și întărită cu grilaj de fier. Câteva perechi de ochi se îndreptară spre mine.

– Eu sunt Viorica, se auzi o voce din penumbră. Sunt șefa celulei.

Și făcând un semn cu mâna zise celorlalte:

– Dați-i locul de sus, din fund.

În colțul cel mai întunecos, lângă un canal neacoperit se afla un ciubăr: latrina. Patul care mi se alocase se afla direct deasupra acesteia. „Toaleta“ trebuia să servească celor 50 de femei, cele mai multe suferind de stomac și diaree datorită hranei proaste. Aerul era greu și sufocant acolo sus unde se afla patul meu. Femeile, cu trupurile ude de transpirație stăteau culcate pe paturile lor, pe jumătate goale. Oriunde îți întorceai privirea nu vedeai decât brațe scheletice, picioare rupte, piepturi căzute și răni încă deschise. Părea o temniță medievală. Unele purtau încă cicatrice și semne clare de tortură. Altele zăceau pe podeaua de ciment, încercând să respire puțin aer de afară, fără să le pese că ar putea să se îmbolnăvească și mai rău în felul acesta.

Jilava e așa cum îi e numele: plină de umezeală. Această fortăreață e înconjurată de un canal deschis în permanență, plin cu apă. La ora 5 dimineața suna deșteptarea. Imediat se forma o coadă lungă pentru folosirea toaletei, iar celula se umplea deodată de vorbărie și ciorovăieli.

În cea dintâi dimineață la Jilava am auzit voci fredonând încet un imn.

– Iarăși au început călugărițele, spuse o femeie.

Am tresărit:

– Călugărițe aici, la Jilava? am întrebat nedumerită.

– Desigur. Și de fiecare dată când Aspra le aude cântându-și imnurile, le leagă mâinile la spate. Ultima dată le-a ținut așa mai bine de 3 ore.

O tânără palidă, având nu mai mult de 18 ani se opri din ronțăitul unei coji de pâine uscată și interveni:

– A, asta nu-i nimic, pe lângă ceea ce am văzut la Mislea, ultimul loc înainte de a fi fost transferată aici. Acolo, femeile religioase erau nu numai legate ca aici, ci li se puneau și măști de gaze pe față. Era oribil!

Și în celulele vecine se aflau călugărițe. Deși zidurile dintre celule erau groase de 3–4 metri, totuși femeile puteau comunica între ele bătând cu o piatră pe fundul ceștilor de metal, în timp ce o alta veghea neîncetat spre vizetă. Cu timpul, aproape fiecare din noi învățasem alfabetul Morse prin care ne trimiteam mesaje. Am aflat în felul acesta că în aripa noastră se aflau 200 deținute, iar în cealaltă aripă a închisorii, unde erau închiși bărbații, se aflau 3 000 de oameni. Și asta numai într-o forăreață destinată doar pentru 600 persoane!

Timpul părea că stă în loc pentru noi, neavând acolo nici un fel de ocupație. Femeile discutau nostalgic despre vremea când erau acasă în libertate, spălând, gătind, curățând casa sau cârpind ciorapii copiilor lor. Cât de mult și-ar fi dorit ele să poată face aceste treburile acum!

La ora 11 se forma coada pentru masa de prânz, masa la care ni se dădea supă și o felie de pâine neagră. Așteptam în liniște să ne căpătăm porția. Dar îndată ce căruciorul cu supa fierbinte era scos afară din celulă începeau imediat certurile și ciorovăielile, ba chiar unele se băteau între ele când li se părea că porția lor e mai mică decât cea a vecinei. Se proferau insulte, înjurături și amenințări. În mijlocul vacarmului, ușa celeulei se deschidea din nou și gardienele, cu băte în mâini, începeau să lovească în dreapta și-n stânga, iar Aspra răcnea:

– Ne purtăm prea bine cu voi. Dacă faceți așa și mâine, nici una din voi nu va mai căpăta nimic de mâncare toată ziua.

Între timp, supa se vărsa din cești pe podea formând mici băltoace. Femeile de pe locurile din fund începeau să plângă cu suspine. Dar când gardienele ieșeau trântind ușa celulei cu putere, tumultul începea din nou. Cincizeci de femei strigau, se acuzau reciproc, răcneau, înjurau și urlau până când Aspra intra din nou ca o furtună:

– Azi nu mai căpătați nimic de mâncare, și nici mâine.

Dar ciorovăielile începeau după ieșirea ei, de data aceasta însă ceva mai în surdină. Tânăra de lângă mine se uita spre mine, zicându-mi cu milă:

– Dumneata, sărmana, nici n-ai apucat să mănânci nimic!

– Nu-i nimic, și așa n-am poftă de mâncare, i-am răspuns.

– Morcovi putrezi, asta ni se dă de multe săptămâni, zi după zi. Statul a expediat aici 300 tone din ei, din colectivele agricole, după ce au putrezit acolo și nu vroia să-i mai cumpere nimeni, nici măcar ca hrană la porci. Uită-te la fața mea. Nu-i așa că e complet galbenă, ca de altfel a tuturor celorlalte? Noi numim aceasta „carotită“.

Fata mi se recomandă: o chema Elena.

O altă deținută, înaltă și lată în umeri, arătând ca un mastodont, se zgâi la mine:

– Dar tu cine ești? Și de ce ești aici? Nu ne-ai spus încă nimic de când ai venit!

– M-am recomandat, spunând că sunt soția unui pastor.

– Aha, ești religioasă. Poate ne spui vreo istorioară din Biblie, mă rugă o țărancă cu părul cărunț.

– Da, da, spune-ne ceva. E așa de plictisitor aici ... adăugară alte voci.

Dar „mastodontul“ deveni ostilă și se răsti:

– Doar nu vrei să faci din locul acesta o biserică?

– Oh, n-o lua în seamă pe Elza Gavriloiu, spuse Elena. Ea e veche membră de partid și e veșnic recunoscătoare partidului că i-a dat posibilitatea acum să mediteze în liniște asupra erorilor ei ideologice la institutul de reeducare Jilava.

Celelalte femei izbucniră în râs, uitând pentru o clipă că nu vor primi nimic de mâncare în următoarele 36 de ore. Le-am povestit atunci despre viața lui Iosif și a fraților săi, arătându-le că roata vieții se învârteste fără încetare: ceea ce se arată a fi azi fără nădejde se poate schimba mâine în binecuvântare. Iar când fețele lor se luminară oarecum și ascultau cu atenție, am continuat povestirea mea despre haina de culoare pestriță pe care o făcuse tatăl lui Iosif pentru copilul său iubit. Așa e și haina vieții noastre: o zi are culoare mai deschisă, o alta mai închisă, dar amândouă aparțin vieții. Când frații săi invidioși l-au vândut ca sclav, el a devenit mâna dreaptă a lui Potifar, stăpânul său. Apoi roata vieții s-a învârtit din nou pentru el; și iată-l acum aruncat în închisoare, acuzat pe nedrept. Dar și de acolo a fost scos și ridicat la rangul de prim-ministru al țării Egiptului, salvând astfel întreaga țară de foamete. Iar când, mai târziu, frații săi s-au dus în Egipt să cumpere grâne, nu l-au recunoscut, și i-a apucat teama că acest om puternic al Egiptului ar putea să le jefuiască asinii. Nu e oare așa și cu noi adesea? Ne îngrijorăm pentru lucruri mici și atât de neînsemnate, uitând că acestea ne sunt date în viață spre binele nostru, pentru a trage din ele învățături prețioase. Unele necazuri prin care trecem ni se par uriașe numai pentru că le privim printr-o prismă omenească, îngustă, fiindcă nu putem vedea ce ne va aduce viitorul. La urmă, Iosif a putut salva de la pieire chiar pe frații săi care-l vânduseră.

O mână de femei ascultau cu atenție povestirea mea; altele continuau să se ciorovăiască, așa ca mai înainte. Am aruncat o privire mai atentă spre Viorica, șefa camerei.

– Fii atentă, dragă îmi șopti femeia cu părul cărunt, cea care mă rugase să le vorbesc ceva din Biblie. Dacă aude Aspra că ne vorbești aici despre Dumnezeu, e vai și amar de noi toate.

A doua zi dimineață Viorica veni lângă mine:

– Știu acum cine ești dumneata, îmi spuse. De ore întregi căutam să-mi reamintesc, dar acum știu.

Credeam că auzise și ea mica mea predică și vroia să mă pedepsească acum. Dar nu acesta era motivul pentru care venise aproape de mine.

– Chiar de la prima vedere, când ți-am auzit numele, știam că am mai auzit cândva acest nume.

Toate femeile își ridicară privirea către mine sus și mă priveau, ca într-o vitrină.

– Da, dânsa e predicatoră. E soția celui pastor, Wurmbrand!

Și șefa celei povești cu oarecare mândrie în glas că unchiul ei, fost preot la una din bisericile din București, fusese și el la Congresul Cultelor și-l auzise pe Richard vorbind acolo.

„Da, pastorul Wurmbrand a fost singurul din cei 4 000 de clerici care s-a ridicat și a vorbit ca un adevărat om al lui Dumnezeu, în timp ce toți ceilalți îi ovaționau pe comuniști“, spunea unchiul meu, referindu-se la cuvântul soțului dumatăle, prilej cu care l-a cunoscut pe domnul Wurmbrand. Știi că ministrul cultelor a fost dat afară din postul său puțin după aceea? îmi zise, întorcându-se spre mine. Și eu vizitam câteodată biserica dumatăle. Slujba era înălțătoare.

Din acel moment devenisem eroina celei. Viorica mi-a găsit un loc mai bun ca cel pe care-l avusesem până atunci. Apoi a venit să-mi facă o „vizită“, prilej cu care mi-a spus:

– Știi, dragă, nu e ușor să fii șefă de celulă. Încă o zi ca cea de ieri și ajung la balamuc.

Autoritatea Vioricăi era destul de mare în celulă. Ea avea sarcina să recomande Asprei cine trebuie trimisă la spălatul rufelor – ocupație invidiată de toate femeile. Cu câtă umilință în glas se rugau ele să fie trimise să spele rufele de corp murdare ale gardienilor! Munca la spălătorie nu era ușoară, dar era de preferat șederii fără nici o ocupație în celula întunecată și rău mirositoare.

Când mi-am primit pentru prima dată porția de terci, am căutat cu ochii vreo lingură.

– Ha! Uitați-vă la ea, nu poate să-și mănânce terciul fără lingură! Dar ce, nu știi să-l sorbi cu limba, spuse în bătaie de joc Elza Gavriloiu.

Încercând să sorb zeama apoasă și mirosind a mușgai din ceașca de metal, lichidul mi se scurse aproape în întregime pe bărbie. Mi se părea prea animalic a lîmpăi mîncarea cu limba, și în cele din urmă am renunțat să mai încerc. În acea dimineață, terciul meu a fost consumat de vecina mea de pat. Dar imediat, un gând salvator mi-a

venit: de ce m-aș împotrivi eu a mă umili? Oare nu a fost și Domnul meu umilit până la capăt? Mi-am amintit și de Ghedeon, biruitorul armatelor vrăjmașe, pe care Dumnezeu îl instruisese să aleagă pentru luptă numai pe acei soldați pe care-i va vedea limpăind apa la izvor *întocmai cum limpăie câinele*. Cu alte cuvinte, numai cei care acceptă să se umilească sunt socotiți destoinici.

Am învățat lecția, și de atunci am început și eu să-mi sorb supa fără lingură, ca și femeile de lângă mine. Mai târziu, Elena mi-a arătat cum să-mi „construiesc” singură o lingură dintr-o surcică cu ajutorul unui ciob de sticlă.

La Mislea – așa cum ne povestea cea care fusese acolo – se obișnuia să se dea ceva mai multă mâncare deținuților însărcinate sau mamelor care alăptau. Deodată, acest lucru a fost oprit. Jumătate din deținute s-au declarat însărcinate, până s-a descoperit adevărul. Dar aici la Jilava – mă gândeam – nici una din noi n-ar fi putut trece drept femeie însărcinată, chiar de-ar vrea. Eram toate numai piele și os, deși unele aveau pânțele umflate ca un balon din cauza foamei permanente.

Mai târziu am înțeles că foamea din închisori nu se datora nicidecum lipsei de alimente, în general, sau din accident. Dimpotrivă, era o parte din politica bine calculată a noului regim cu scopul de a ține pe deținuți într-o stare de continuă supunere, de docilitate, evitându-se astfel posibilitatea unei răscoale. Și apoi, ori de câte ori venea ordinul să se trimită noi deținuți la vreun lagăr de muncă, promisiunea unei mâncări mai bune ne făcea pe toți să ne oferim serviciile ca voluntari. De obicei ne adunam în jurul călugărițelor.

Una din vecinele mele, doamna Stupineanu, era o femeie distinsă, care știa să-și păstreze demnitatea chiar și în acele condiții. Ea mi-a povestit într-o zi, o întâmplare stranie: era văduvă de multă vreme, și – până la venirea comuniștilor la putere, care-i confiscaseră tot ce avea – fusese o femeie destul de bine situată, cunoscută ca membră generoasă care se îngrijea totdeauna de nevoile bisericii. Apoi, rămânând săracă, i s-a oferit posibilitatea să-și câștige pâinea vânzând lumânări în biserică. Odată a observat pe un tânăr turist intrând în biserică. Și-a cumpărat o candelă și i-a spus că e seminarist la un

institut teologic din Franța. Vorbea numai franceza, și-și făcea cruce de la stânga la dreapta, după obiceiul catolicilor. Povestea că în timpul călătoriei sale prin Europa, s-a întristat adânc, văzând persecuția creștinilor din țările satelite Moscovei.

Doamna Stupineanu, bucuroasă că are ocazia să vorbească franceza învățată în școală i-a povestit tânărului teolog multe alte fapte și atrocități comise de comuniști în țară, fapte necunoscute încă de el. Așa, de exemplu, i-a vorbit de obscenitățile proferate de huligani trimiși de Poliția Secretă în timp ce îl torturau pe preotul bisericii, și asta chiar în fața altarului.

Chiar a doua zi doamna Stupineanu a fost arestată. „Turistul francez“ era în realitate un agent al Poliției Secrete. La interogatoriu i se oferi următoarea alternativă: sau devine informatoare a Poliției Secrete, spionând și raportând tot ce auzea de la mireni, sau închisoarea.

– Mă aflu deja de un an aici la Jilava, îmi spuse. În acest timp părul îi albise cu desăvârșire, deși nu avea mai mult de 46 de ani.

Mai erau în celulă două călugărițe catolice ale căror fețe străluceau de seninătate și bunătate. Ele purtau de grijă celor mai bătrâne fără un singur cuvânt de cârtire, spălând rănilor și trupurile celor mai neputincioase, aducând mângâiere pe unde treceau și cântând neîncetat imnuri de laudă lui Dumnezeu.

– Dar vă este permis să cântați aici? le-am întrebat la prima noastră întâlnire.

– Nouă ne este permis să cântăm, iar lor le e permis să ne bată pentru aceasta, îmi răspunse sora Veronica, cea mai vârstnică. Iar sora Sofia, mai tânără, îmi arătă cicatricile de la rănilor de pe brațele și gâtul ei.

– Noi cântăm de obicei foarte încet, aproape în surdina. Dar cineva a informat despre noi, iar gardienele au năvălit în celulă lovindu-ne cu bâta, cu pumnii și cu cizmele, după care sergentul Aspra a interzis orice conversație între noi.

Dar cum ar fi posibil să îți cincizeci de femei adunate laolaltă, în liniște? Sofia, care fusese organista bisericii ei, ne conducea de obicei

în cântări, dându-ne tonul. Unele din noi ne aminteam cântări de la Oastea Domnului sau alte cântări.

Țărâncile – temându-se să nu moară fără un preot la căpătâi după obiceiul și tradiția ortodoxă – aveau superstiția că cei ce mor fără preot la căpătâi, care să rostească ultima slujbă, se transformă după moartea lor în stafii și nu mai pot intra în Ceruri. În cazuri ca acestea, călugărițele erau acelea care repetau cuvintele slujbelor funereare așa cum le auziseră la biserică: „Odihnește, Doamne, printre sfinți pe roaba Ta adormită... și du-o la pășuni verzi ...“ Da, pășuni verzi! Cât de mult invidiam noi vacile care pășteau afară, în soare, deasupra capetelor noastre, având căldură și hrană după plac!

Printre celelalte călugărițe de la Jilava se aflau maici-starețe din mânăstiri, novice și laice, fete de 18 ani ca și femei de 60 de ani.

Când noul Stat comunist abolise biserica greco-catolică, forțând-o să se unească cu cea ortodoxă, mulți din slujbașii ei au refuzat să se supună noului ordin. Comuniștiirecurseră la această stratagemă, deoarece pe ortodocșii din această biserică îi aveau sub controlul lor. Cum greco-catolicii nu acceptau compromisurile, (cei mai mulți dintre ei), slujbașii bisericii greco-catolice, atât femei cât și bărbați, au sfârșit în închisori.

Asistenta gardianei Aspra era caporalul Georgescu, care obișnuia să ordone la exercițiul fizic de dimineață:

– Nici una să nu rămână în urmă. Toate să ieșiți deodată. Dar cum, desigur, 50 de femei nu puteau ieși toate deodată pe unica ușă a celulei, cele mai bătrâne rămâneau totdeauna în urmă și primeau cele mai multe lovituri de la ea.

– Dumneata nu știi ce e mila? am strigat o dată la ea revoltată. ***Nu vor avea parte de milă cei ce n-au avut milă.***

– Nu, nu știi și nici nu vreau să știu, răspunse.

Georgescu nu permitea nici unei deținute să se prezinte la doctor când era bolnavă. Dar fiindcă suferea ea însăși de dureri dese de dinți, permitea deținutelor vizita la dentist când aveau trebuință. Aceste tinere în uniformă, care trecuseră prin școala Poliției Secrete, păreau să-și fi pierdut orice simțământ omenesc și se purtau ca niște roboți: dacă primeau ordin să ne bată, ne loveau ca și cum ai bate un

covor; iar când primeau ordinul să ne mai lase pentru o vreme, ne ignorau cu desăvârșire. Cele mai multe dintre ele erau fete simple, de la țară, care nu avuseseră niciodată până atunci „jucării“ atât de scumpe ca un revolver. Acum ele conduceau țara; România era toată lumea lor. Agresivitatea lor era îndreptată mai ales împotriva femeilor intelectuale, căci școala de partid le îndoctrinase cu ideea aberantă că această clasă împiedică programul comunismului în lume și trebuie stârpită.

Una din tinerele intelectuale din celulă era Sanda. Înaltă, grațioasă, cu ochi mari și frumoși, de-abia cu o lună înainte își luase diploma în științe la Universitate. Ea se afla în închisoare din pricina fratelui ei, care luptase cu partizanii lui Arsenescu, în munți. Într-o seară, toate paturile din jurul Sandei se goliseră, iar una din vecinele ei veni la mine rugându-mă să o las să stea puțin pe patul meu:

– Sanda pare iar ciudată astă seară, și mi-e teamă că face în curând o nouă criză.

M-am apropiat de tânăra fată și am privit-o mai de aproape. Lacrimile îi curgeau șiroaie pe obraz, iar degetele ei răsuceau nervos o suviță de păr fără încetare. Deodată strigă:

– Nuuu, nu știu... nu-mi aduc aminte... nu l-am văzut niciodată...

Viorica sări ca arsă de pe locul ei:

– O, de ce o lasă aici printre noi? Parcă n-am destule pe cap și fără ea.

Celelalte femei își făceau cruce, cuprinse de spaimă. Sanda respira din greu și obrazul îi era roșu ca focul. Apoi, ca un animal urmărit de vânător, ea începu să sară peste paturi cu părul în vânt și lovea pe oricine îi stătea în cale. Apucând iute un teanc de cești de pe poliță, le azvârli în capul Vioricăi. Ea se feri, iar ceștile loviră ușa cu mare zgomot. Capetele tuturor erau ascunse sub păturile lor. Strigăte, urlete de groază și plâns zgomotos umpleau celula. Două fete tinere căutau s-o prindă, dar fără succes. În cele din urmă, sora Veronica a avut prezența de spirit să arunce o pătură pe capul bieteii bolnave. Ea căzu, iar cele două tinere o țineau strâns acum. Când se mai liniști, fu ridicată și adusă pe patul ei fără cunoștință, cu rochia în zdrențe și

leoarcă de sudoare. Dar deodată veni rândul meu să fiu cuprinsă de spaimă: din fundul celulei se auzi o voce de bărbat. Era vocea groasă, calculată, rece a anchetatorului. Vocea punea întrebări, mereu aceleași întrebări. Tremurând, am înaintat spre fundul celulei de unde părea că vine vocea. Nu era nimeni acolo în afară de tânăra fată, palidă și cu totul chircită în patul ei, cu genunchii ghemuiți la piept și fața rigidă de spaimă. Acum ea răspundea cu propria ei voce:

– Nu... nu știu... n-am fost acolo.

Apoi scoase un urlet ca de fiară:

– Nu, vă rog... vă implor... nu mă loviți... vă implor... Ahhhh!

Ochii îi erau acum larg deschiși. Sanda retrăia, ca în transă, clipele de groază din timpul anchetelor și tortura pe care le trăise în celula poliției secrete. Vocea ei imita cu o exactitate mecanică vocea groasă a anchetatorului, răspunzând apoi cu propria ei voce întruna, ca un lung șir de litanii: „nu știu... nu știu... nu știu“. Părea că se sufocă, și scotea sunete din gâtlee ca și cum se îneca sub loviturile de tortură invizibile. Dar acesta era numai începutul. În următoarea oră, celula se umplu de tânguiri, de bocete; suspine și hohote de plâns. O femeie leșină, apoi alta. Părea că un duh rău înconjură celula în întunericul acela. Singurul bec slab arunca umbre misterioase și înfricoșătoare pe plafonul boltit. La început m-am simțit ca paralizată, în urma șocului. Apoi am simțit că pieptul mi se umflă ca fierul înroșit în foc și am început să retrăiesc eu însămi momentele de groază din timpul când eram anchetată. Spaima creștea aducându-mi aminte că și Richard trebuie să treacă prin momente asemănătoare. În același timp mă întrebam ce i se întâmpla lui Mihai.

Numai cu ajutorul rugăciunii am putut lupta împotriva nebuniei, lăsând cuvintele să-mi iasă din gură ca într-un torent, iar călugărițele făceau la fel. Și, ca și cum acesta ar fi fost singurul loc în siguranță în infernul acela, celelalte femei se strânseseră în jurul paturilor noastre. Unele mă țineau și nu vroiau deloc să mă lase din mâna lor, îngrămadindu-se în jurul meu ca și cum încercau să se ascundă de o stafie. Și în tot acest timp gardienele n-au intervenit, ci au rămas afară, impasibile ca întotdeauna. Ele văzuseră nu odată astfel de scene, la alții. Sanda, care începuse toată acea scenă de iad, dormea acum un

somn adânc, nemaiauzind nimic în jurul ei. Când atmosfera s-a mai liniștit, iar suspinele și bocetele încetară, am început să mă rog încet: *O, Domnul meu, dacă mă bucur de respect din partea acestor femei sărmăne, dă-mi și înțelepciunea de a le câștiga inimile pentru Tine.*

– Dacă mai predici o dată să știi că am să bat în ușă până va veni gardiana, mă amenință Elza Gavriloiu a doua zi de dimineață, când mă întâlneam cu ea față-n față.

Se zvonea că această femeie fusese ofițer în poliția secretă dar era acum în dizgrație, ca mulți alții, în urma epurărilor dese.

– Elza mai crezi și acum în partid? am întrebat-o.

– Bineînțeles, nu mi-am schimbat vederile cu nimic. Iar arestarea mea nu e decât o eroare.

– Ei bine, nici arestarea mea nu mi-a schimbat vederile. Dimpotrivă, ea mi le-a întărit. Dorința mea e să împărtășesc tuturor ce Prieten minunat avem în Isus.

– Dacă continui, celula întreagă va avea de suferit. Eu una n-am poftă să sufăr din cauza ta și a Dumnezeului tău care, în orice caz, nu pare să te fi ajutat prea mult nici pe tine.

– Spune-mi, ce fel de ființă este acest Dumnezeu pe care-l urăști atât? Care e ideea ta despre Dumnezeu?

– Ha, mie îmi zici asta? Am să-ți spun: Dumnezeu e un fanatic care împiedică știința să-și spună cuvântul. Dumnezeu e patronul celor ce exploatează proletariatul. Cu banii storși de la muncitori ei zidesc biserici în onoarea Sa. El Își dă binecuvântarea asupra armelor de distrugere ale ambelor părți rivale. Dumnezeu... continua ea să înșire lista de argumente învățate din manualul ateist.

Eu i-am spus:

– Desigur, făptura pe care tu o numești dumnezeu e nedemnă de iubire. Dar Dumnezeul pe care-L iubesc eu e cu totul altul. El a trăit în sărăcie în rând cu muncitorii și a crescut printre cei persecutați și obidiți. El a hrănit pe flămânzi și a vindecat pe bolnavi. El a murit pentru noi și ne învață să ne iubim...

– Să ne iubim? La ce bun? Îți spun: inima mi-e plină de ură, nu de iubire pentru acei tovarăși trădători care m-au aruncat în închisoare.

Vedea-i-aș în iad! După ce mi-am jertfit toată viața pentru partid, iată cu ce sunt răsplătită acum.

Ea își lăsa capul în jos ca să nu-i vadă lacrima din ochi. Se părea că nu mai pot face nimic în momentul acela. Și continuă:

– Și-mi zici să mă rog: „Tată iartă-i“. Nu, nu accept ideea de iertare, totul nu e decât minciună.

La aceste vorbe ea izbucni de-a binelea în plâns.

– De altfel soarta mea e pecetluită, în orice caz. Dacă vin yankeii mă vor spânzura, iar dacă rămân tovarășii la putere o să-mi putrezească oasele în închisoare. Și să-i iert?

Lacrimile îi curgeau acum șiroaie pe obraz. Dar după câteva clipe, trezită parcă de un vis, își șterse fața cu colțul bluzei, apoi mă fixă cu o privire scrutătoare:

– Dar știi că ești șireată, Sabina Wurmbrand... Îți spun să încetezi a predica și, când colo, tu îmi predici chiar mie după cinci minute. Și pleacă. Dar de atunci ea nu mă mai amenință că va chema gardianul...

Între timp, ajunseseam să cunosc pe fiecare femeie din celula 4. Unele din ele veneau la mine să le dau lecții de franceză sau germană; cele mai multe, din plictiseală. Altele însă doreau să se pregătească a sluji ca traducătoare când vor veni aliații în țara noastră, căci atunci orice persoană cunoscătoare de limbi străine va avea mare căutare, gândeau ele.

Cea mai bună dintre elevele mele, Fany Marinescu, spuse într-o zi râzând:

– Fiecare lecție pe care o dă doamna Wumbrand se începe totdeauna cu cuvântul „Dieu“ sau „Gott“.

Fany avea numai 25 de ani. Atât soțul ei, cât și bătrâna sa mamă se aflau în închisoare. Am vorbit pentru prima dată când ne-am întâlnit într-o zi, în curte:

– Ia te uită ce minune; un firicel de iarbă aici, sub pământ. Cât de nebiruită e viața! Îmi spuse, arătându-mi un firicel verde care crescuse printre pietre. Cu timpul devenirăm prietene.

La Jilava nu aveam hârtie, creion, și nici pachete cu lenjerie de corp sau haine de acasă nu ni se permitea să primim. De aceea lecțiile le dădeam scriindu-le pe talpa încălțăminteii, unsă cu săpun, peste

care presăram praful de DDT, singurul articol aflat din abundență acolo. Astfel se putea scrie destul de clar cu o surcea. Eram nevoită din când în când să-mi întrerup lecția, căci eleva mea era atacată de o durere acută, inexplicabilă.

– Nu știi ce am, șoptea ea atunci. Durerile acestea vin valuri-valuri.

Dar cum era de neadmis să fii trimisă la doctor în acele condiții, singura vizită medicală se făcea din când în când de o infirmieră. Femeile bolnave se strâneau atunci toate în jurul ei rugând-o, implorând-o, cerșindu-i ajutorul sau vreun medicament. Dar ea trimitea la infirmerie numai 2–3 bolnave „mai urgente“, cum se exprima infirmiera. În realitate erau numai acelea care strigau mai tare. Tratatamentul consta din pilule de sulfur pentru diaree, aspirină pentru orice altă boală, și atâta tot.

Într-o zi, Fany se prăbuși fără cunoștință. A fost trimisă, învelită într-o pătură, la clinică. Veni de acolo după câteva zile cu diagnosticul „tuberculoză intestinală“.

– Mi-au spus că voi fi trimisă în curând la spital pentru operație, îmi șopti ea, silindu-se să zâmbească.

A fost transportată abia după câteva săptămâni, în stare foarte gravă, la spital unde a murit. Diagnosticul fusese greșit: suferise de cancer, sărmana fată, și nu de tuberculoză.

Mai târziu mi-a fost dat s-o întâlnesc și pe mama ei într-un alt lagăr de muncă. Când a aflat de la ce închisoare vin, m-a întrebat despre fiica ei, ce face și unde se află acum. Cum însă nu știam în acel moment că această femeie era mama lui Fany, i-am spus sfâșietoarea veste despre tragedia morții fetei.

O altă „vecină“ a mea de la Jilava era doamna Ioanid. Fiul ei lupta și el în munți cu oamenii colonelului Arsenescu. Cele două fiice se aflau și ele în închisoarea Mislea. Cealaltă fiică era cu noi, la Jilava, dar într-o celulă vecină. Mama își putea privi fiica numai puțin, când ieșea dimineața la exercițiu, în curte, după ce zgâriase cu unghia o șuviță îngustă din vopseaua ce acoperea ferestruica. Oricine ar fi fost prinsă lângă geamul acela ar fi fost aspru pedepsită. Bătrâna mamă însă era gata să sufere orice pentru a-și vedea fiica măcar câteva

secunde. Ea stătea acolo și privea, iar lacrimile i se scurgeau pe obraz. Din când în când se urca până la patul meu cu mari eforturi, povestindu-mi câte ceva despre copiii ei. Mă întreba și despre Richard, căci între timp mulți alți deținuți îl cunoșteau după nume. Cum și unde ne-am întâlnit pentru prima oară în viață? A fost el dintotdeauna pastor? Un evreu convertit la creștinism? E lucru foarte neobișnuit, nu?

– O, asta e o poveste lungă, i-am răspuns. Am avut o viață grea și tristă împreună, dar și foarte fericită, adesea.

Până în acea clipă nu încercasem niciodată să-mi deapăn amintirile vieții mele. Dar acum, doamna Ioanid asculta cu atâta atenție, în tăcere deplină, în semiîntunericul din colțul acela al celulei, încât era ca și cum îmi povesteam mie însămi propria mea viață. Am început prin a povesti cum ne-am întâlnit pentru prima dată. Richard avea 27 de ani, iar eu eram cu 4 ani mai tânără...

CONVERTIREA MEA

Într-o zi, pe când locuiam în București, am fost invitată de un unchi să-l însoțesc pentru a vizita familia Wurmbbrand pe care el o vizita adesea. Când am ajuns în dreptul clădirii, mi-am aruncat privirea spre balconul apartamentului. Din balcon mă privea cu o privire mândră un tânăr. Aproape că am vrut să mă întorc acasă fără a mai urca scările blocului, atât de mult mă descurajase privirea aceea a tânărului; dar el ne văzuse pe amândoi deja și acum cobora pe scări pentru a ne întâmpina. După ce ne-am recomandat reciproc, el îmi destăinuie motivul proastei sale dispoziții:

– Mama mea vrea cu tot dinadinsul să mă vadă însurat și are o fată pentru mine. E bogată, singura moștenitoare a părinților ei, oameni de afaceri cunoscuți în oraș. Îi vor da ca zestre două case și un milion de lei.

– Și de ce ai refuza o ofertă atât de avantajoasă?

– În adevăr, mi-a spus, n-aș avea nimic împotriva să mă îmbogățesc așa, dintr-odată. Singura parte din acest târg care nu-mi surâde e... fata. Mama insistă însă, spunând că aceasta ar fi unica ocazie pentru familia noastră să iasă din sărăcie. Or, chiar în momentul când am ieșit pe balcon să-mi calmez frustrarea și să mă mai răcoresc, te-am zărit pe dumneata.

Apoi, adăugă, glumind:

– În acel moment m-am gândit că, dacă aș putea găsi o fată ca dumneata, care să-mi fie soție, aș renunța să mă mai gândesc la milionul celeilalte.

Pe scurt, din ziua aceea ne-am împrietenit, și nu m-am mai întors la Paris să-mi continui studiile. Mi-am găsit apoi un post la București și am rămas acolo. Ne întâlneam în fiecare seară. Aveam, în adevăr, multe în comun: eram amândoi evrei, eram copii orfani și aveam vederi liberale, devenind indiferenți față de religia poporului nostru. Richard era tânăr și talentat în afaceri, folosind toate mijloacele pentru a câștiga bani frumoși pe vremea aceea; apoi tot atât de repede îi și cheltuia, ieșind cu mine seară de seară pe la teatre și cluburi de noapte și trăiam fără grija zilei de mâine.

Într-o seară mi-a mărturisit ca din senin:

– Vreau să știi că eu nu sunt un om ușor de mulțumit și vei avea o viață nu prea ușoară cu mine. Dar eram prea îndrăgostiți pentru a ne gândi mult la viitor, și ne-am căsătorit.

Fericirea noastră însă a fost de scurtă durată. Richard începuse să fie asaltat de atacuri de tuse din ce în ce mai îngrijorătoare. Când s-a întors de la doctor unde fusese la consultație, era foarte palid și mi-a spus:

– Am tuberculoză.

Unul din plămânii lui era atacat, și era imperios necesar și obligatoriu să se ducă de îndată la un sanatoriu pentru tratament. Tuberculoza era pe atunci considerată o boală grea și lungă, adesea fatală.

Gândul, că soțul meu, chiar de pe acum, este osândit la moarte de verdictul nemilos al sorții, mă obseda tocmai acum, în perioada cea mai fericită din viața mea.

În timpul șederii lui la sanatoriu, am locuit cu mama lui. Femeia era bună și înțelegătoare, dar durerea îmi era prea mare, și gândurile negre care mă frământau neconținut nu-mi dădeau liniște nici noaptea. Plângeam, plângeam întruna. Sanatoriul se afla în munți, într-un decor pitoresc și cu aer proaspăt, iar Richard se arăta chiar resemnat după o vreme, acolo.

– Știi, îmi zicea el, este pentru prima oară în viață când mă odihnesc cu adevărat.

Îl vizitam la fiecare două săptămâni, luând trenul de la București spre acea localitate îndepărtată, de munte. După o vreme, starea sănătății lui se îmbunătăți.

Odată, cu prilejul unei noi vizite, am remarcat că avea o stare de spirit neobișnuită pe care nu o cunoscusem la el până atunci. Întrebându-l, mi s-a destăinuit:

– M-am gândit mult în ultima vreme la felul meu de viață de până acum. Am dus o viață atât de egoistă. Am îndurerat pe mulți, mai întâi, pe mama. Apoi, pe alte fete tinere despre care tu nu știi nimic. Pe scurt, îmi dau seama că am trăit numai pentru propria mea plăcere până acum.

– O, dragul meu, de ce-ți faci griji pentru aceasta? Oare n-a fost și viața mea la fel? Dar asta e tinerețea, nu-i așa?

Cu alt prilej l-am găsit citind dintr-o carte despre viața fraților Ratisbonne.

– Închipuie-ți – îmi zise el – că acești frați au fondat o misiune pentru convertirea evreilor. În timp ce eu îmi risipeam anii în căutarea plăcerilor, alții se rugau pentru mine.

Și începu să-mi vorbească despre Isus Hristos, ceea ce a fost un șoc pentru mine.

Familia mea bigotă nu permitea nimănui să pomenească acest Nume în prezența lor. Când treceam pe lângă vreo biserică, noi, copiii, eram instruiți să privim în altă parte.

E drept că în acei ani mă consideram persoană emancipată, nemaifiind legată de acele tradiții, rituri sau superstiții. Cu toate acestea, prejudecățile în care crescusem, ca cei din poporul meu, nu-mi îngăduiau să trec cu ușurință peste noile vederi ale soțului

meu, și ele mă tulburau mult. Știam, desigur, destul de bine istoria poporului meu și persecuțiile la care a fost supus de-a lungul veacurilor de către creștini, de pogromuri, de închiziția catolică în care mulți din ei au fost botezați cu forța, iar alții au preferat să moară și să ducă la moarte și pe copiii lor decât să-și trădeze religia. De altfel, nici în acele zile nu era prea încurajator ceea ce vedeam în jur: biserica ortodoxă continua să nutrească sentimente antisemite, și nici cea luterană nu era mult diferită. Studenții evrei erau adesea asaltați și bătuți, iar magazinele evreilor, distruse și jefuite. Nu vedeam deci cu ochi buni faptul că soțul meu poate fi influențat să devină creștin...

Între timp, cum sănătatea lui se ameliorase simțitor, încercam să-l încurajez spunându-i că, odată reîntorși acasă, ne vom putea iar relua viața fără griji, de odinioară. Dar el nu părea să aibă aceleași planuri, ci în loc de acestea îmi povestea despre noua descoperire pe care o făcuse despre viața lui Hristos din paginile Noului Testament.

De unde până mai înainte eram hotărâți să nu avem copii, acum el făcea planuri cum ne vom crește copiii în viitor.

În cele din urmă, Richard se duse pentru convalescență să locuiască la o familie de la țară, într-un mic sat de munte din apropierea sanatoriului. Acolo se petrecu un fapt ciudat: stăpânul casei, un dulgher bătrân, obișnuia să stea mai tot timpul cu Richard să-i țină de urât. Iar când află că el e evreu, ochii i se luminară, și plin de emoție îi mărturisi punându-i mâna pe umăr:

– M-am rugat adesea lui Dumnezeu, cerându-I o singură favoare înainte de a muri, și anume: deoarece Domnul Hristos a fost un Fiu al poporului evreu, mi-am dorit atât să pot aduce și eu măcar un evreu la credința în El. Dar cum nu se află nici un evreu pe aici, iar eu sunt prea bătrân ca să mai pot călători pentru a-l căuta, am rugat pe Domnul să trimită El un evreu în satul meu, iar eu voi face tot ce-mi stă în putință să-i fac cunoscut pe Isus Mântuitorul. Și acum, iată-te aici, în satul și în casa mea: un evreu, ca răspuns la rugăciunile mele!

Richard era vădit emoționat auzind acestea. Dar inima mea tresări. Când sosi ziua să plecăm acasă, bătrânul dulgher ne făcu un dar de rămas bun: o Biblie veche și îngălbenită, zicând:

– Vreau să știți că m-am rugat multe ceasuri împreună cu soția mea ca Dumnezeu să folosească această Carte pentru a vi se revela într-o zi.

De atunci Richard nu se mai sătura citind din Biblia aceasta, spre marea mea dezamăgire.

Amintiri triste, personale, îmi veneau acum neîncetat în minte și mă asaltau dureros: copil fiind, în orașelul nostru de provincie, eram frecvent asaltată și lovită de două eleve mai mari care mă insultau, mă trăgeau de păr și-mi strigau: „*Jidoavcă murdară, așa ți se cuvine*“.

Știam că aceste eleve erau creștine, ca și părinții lor. Mai târziu începuseră persecuțiile naziștilor în Germania. La toate argumentele pe care le aduceam, Richard căuta să-mi explice răbdător că Isus Însuși a suferit atâtea nedreptăți. Dar eu nu puteam să-l aud măcar pronunțând acest Nume cu buzele lui:

– Eu n-am trebuință de El, și nici tu. Nu e firesc pentru noi, ca evrei. Noi avem cu totul alte valori, alte vederi, altă viață.

Dar veni ziua când el îmi împărtăși hotărârea lui de a primi botezul. Eu mi-am pierdut capul cu desăvârșire.

– Mai bine mor decât să te văd devenind creștin. Dar dacă vrei să devii un om religios, de ce n-ai începe mai bine să-ți pui în practică propria ta religie evreiască ?

El mă ascultă și începu să frecventeze sinagogle. Dar și aici nu înceta să vorbească oamenilor despre Hristos. Apoi mă convinse într-o zi să mă duc cu el pentru a vizita o biserică, măcar din curiozitate. Înfricoșată mai întâi, dar și curioasă, l-am însoțit. El mi-a explicat că o bună parte din acești sfinți din icoane erau evrei, ca și Isus Însuși și maica Sa. Cele Zece Porunci pe care le învață orice copil în școală sunt, de fapt, conținute în cărțile evreiești ale lui Moise. Psalmii cântați în biserică sunt compuși de David, regele iudeilor. Iar Vechiul Testament e plin de aluzii și profeții despre Hristos. Fapt este – îmi zise el – că religia creștină nu este altceva decât propria noastră credință evreiască, oferită acum tuturor neamurilor. Căci cine altul ar fi putut răspândi în lumea întreagă valorile, codul de morală și înțelepciune ale evreilor care sunt respectate, de aproape 2 000 de ani, de sute de milioane de oameni pe tot pământul? Cine altul decât

Hristos? Numai datorită lucrării Sale a fost posibilă traducerea Cărții Sfinte a poporului evreu în o mie de limbi și dialecte, fiind astfel citită atât de oameni simpli cât și de oameni de știință ca Pasteur, Einstein etc. Și așa, cu multă perseverență și răbdare, Richard încerca să distrugă prejudecățile mele. Din când în când mai citeam și eu câte puțin din Noul Testament. Începusem chiar să admir pe Isus, dar îl înțelegeam și pe Gandhi care spusese: „Din tot creștinismul, dați-mi-L numai pe Hristos și păstrați-vă restul pentru voi“. Eu nu voiam să am de-a face cu urmașii Săi care făcuseră atâta rău poporului meu. Dar soțul meu nu accepta această părere.

– Nimeni, zicea, nu poate accepta pe Isus fără a-i accepta și pe ucenicii Săi. El nu vine niciodată singur, fără ucenicii Săi. Totodată, nici pe ucenicii Săi nu-i poți accepta fără a fi gata să numești chiar și pe Iuda „prietene“, cum l-a numit Isus.

O luptă grea se dădea în sufletul meu. Când mintea îmi spunea: „el are dreptate“, inima și întreaga mea ființă se răzvrăteau împotriva acestui gând.

Într-o seară, soțul meu se întorsese de la o strângere frățească ținută la Misiunea Bisericii Anglicane către Evrei. Mi-a luat mâna într-a lui și mi-a mărturisit că în acea seară „și-a predat inima lui Hristos“ și că, în curând, se va duce să primească botezul. Vestea aceasta mi-a zdrobit inima. Era prea grea s-o pot suporta. M-am închis singură în odaia mea nemaivrând să văd pe nimeni și am luat următoarea hotărâre: „dacă soțul meu se botează, eu mă sinucid“. Și când a sosit ziua de care mă temeam atât, iar Richard a plecat să-și înfăptuiască planul, m-am aruncat pe podea, plângând în hohote. Simțeam că totul se năruie în sufletul meu. În disperarea mea, am strigat deodată printre suspine: „Isuse eu nu pot să Te primesc, și nu vreau ca soțul meu să-Ți aparțină. Oh, nu mai pot suporta viața-aceasta...“

Un tremur m-a cuprins însă deodată la auzul propriilor mele cuvinte. Eu am fost cea care le-a rostit? Am rămas așa, pe podea, plângând vreme îndelungată. Apoi, încetul cu încetul, o liniște ciudată s-a așternut în sufletul meu pe nesimțite. Ceva se schimbase în mine. Dorința de a trăi îmi reveni. Iar când se întoarse Richard din orașul de provincie unde fusese botezat, i-am primit cu flori la gară. Era atât de fericit cum nu-l mai văzusem niciodată. Am stat de vorbă

până târziu, în noapte, despre evenimentele de peste zi. Toată rezistența mea de până atunci se topise și acceptam noua situație cu un calm pe care nu mi-l puteam explica. Cu toate acestea, încă nu mă vedeam stând într-o biserică și ascultând predici. Nu voiam să renunț la viața veselă de odinioară: dansul, frecventarea cinematografelor și a localurilor de petrecere.

Ca să-mi facă pe plac, Richard mă însoțea câteodată acolo. Odată, într-o duminică seară, pe când ne aflăm la o petrecere în casa unor prieteni, am simțit un dezgust puternic, față de tot ce vedeam și auzeam acolo, iar gălăgia, fumul gros de țigări și glumele cu două înțelesuri mi se păreau insuportabile. Gândurile mele nu mai erau acolo. M-am întors deodată spre Richard și i-am spus:

– Mie una mi-ajunge, sunt sătulă de toate acestea. Ce-ar fi să ne întoarcem acasă?

– O nu, cum putem să ofensăm acum gazdele retrăgându-ne așa devreme. Ar fi nepoliticos din partea noastră, răspunse el spre surprinderea mea.

Și, ca și cum mi-ar fi ghicit gândurile, el insistă să rămânem până la sfârșit, folosind când un pretext, când altul. Târziu, în drum spre casă am izbucnit:

– Richard, vreau să fiu și eu botezată chiar acum!

– Bine. Ai așteptat atâta vreme, să așteptăm acum cel puțin până mâine, zise el zâmbind.

A doua zi mă invită la Misiunea Anglicană pentru a-mi prezenta noii lui prieteni: pastorii Adeney și Ellison, adevărați slujitori ai lui Dumnezeu care-mi păreau ca veniți de pe altă planetă. Amândoi sacrificaseră totul pentru a se pune în slujba Domnului, și de la ei am învățat că *adevăratul creștinism înseamnă sacrificiu și renunțare de sine*. Inima mi s-a umplut de fericire și pace și vroiam s-o împărtășesc și altora. După botezul meu, am încercat să-i mărturisesc noua credință unei vechi prietene, evreică și ea, fiind sigură că va accepta credința în Hristos. (Uitasem atât de repede de conflictul puternic suflesc pe care-l experimentasem eu însămi pe aceeași temă cu mult timp înainte). Rezultatul: ea mi-a întors spatele zicând cu lacrimi în ochi:

– Îmi pare rău că mi-am pierdut pentru totdeauna prietena. Aceasta fusese prima lecție pe care o aveam de învățat.

Nu mult după aceea, familia noastră a crescut: am născut un copil, un băiat. În trecut nu voiam să avem copii ca să nu fim stânjeniți în viața noastră, în căutarea de plăceri egoiste; dar acum eram atât de fericiți! Mihai, fiul nostru, s-a născut în 1939. Dar în acea perioadă, nori negri începeau să se adune deasupra cerului țării și prevesteau furtuna. Hitler și influența sa își răspândeau din ce în ce veninul împotriva poporului nostru, care se întindea peste tot mai multe țări. Logica ne spunea că acum n-ar fi vremea potrivită să aducem copii pe lume. Dar bucuria noastră era mare. Mama lui Richard era și ea atât de fericită că a devenit bunică, încât s-a dus să anunțe vestea îmbucurătoare pe la toate rudele, spunând:

– Știți, copilul e leit taică-său. Și e așa de inteligent!

La vârsta de 7 ani, Mihai a căpătat un frățior – Sandu, un copil pe care l-am adoptat, în urma morții tatălui său; cei doi copii erau acum lumina și bucuria familiei.

Între timp, celula numărul patru a Jilavei a început să se liniștească. Vocile și ciorovăielile abia se mai auzeau în timp ce eu îmi încheiam povestirea. Încet s-a lăsat liniștea. Toate glasurile amuțiseră. Era noapte.

PROMISIUNI, PROMISIUNI...

Voci de bărbați se auziră deodată pe coridor și tropăituri de bocanci grei, iar ușa celulei se deschise brusc:

– În picioare, ordonă unul dintre ei.

O companie de gardieni năvăliră înăuntru urmată de 9 ofițeri ai Securității, în uniformele lor strălucind de medalii și decorații. În fața lor, noi, biete femei sărmane, în zdrențe, cu părul îmbâcsit și în dezordine. Nimeni nu vorbea. Ofițerii ne priviră cu dezgust, iar unul din ei își duse batista la nas. Apoi ieșiră cu toții, tot fără nici o vorbă, iar ușa se închise cu zgomot în urma lor. Aceasta fusese cea dintâi și cea din urmă inspecție de la Jilava.

În celulă, fiecare căuta să ghicească ce o fi însemnând această inspecție neașteptată, deoarece toate știam bine că acolo nimic nu se întâmplă, nici chiar cea mai mică schimbare, fără un ordin de sus.

– Să nu mă întrebați de unde știu, dar una vă pot spune: americanii au dat ultimatum Moscovei.

Auzisem mai de mult de știrea aceasta dar nu i-am dat crezare. Această vizită, însă, părea să o confirme.

– Dar să nu scoateți o vorbă nimănui, e numai pentru urechile voastre, le-a spus Viorica prietenelor ei.

„Secretul“ ei trecu repede din gură-n gură, și femeile discutau acum în grupuri, cu aprindere despre vestea cea bună. Unele se și vedeau de pe acum liberate și primite cu ovațiuni, ca eroine naționale, de către restul populației. Vin americanii! Poate că sunt deja aici! ne bucuram noi, făcându-ne curaj. Dar fericirea noastră a fost și de data aceasta de scurtă durată, căci ușa celei se deschise din nou larg:

– La masă! Supă de morcovi, doamnelor!

Mirosul neplăcut al morcovilor putrezi ne trezi din visare. Multe din femeile mai bătrâne nici nu se mișcară de pe locurile lor, fiind prea slăbite și lipsite de energie. Regimul acesta în care eram ținute de atâtea săptămâni făcea parte, de fapt, din pregătirea noastră pentru lagărele de muncă, așa cum am aflat mai târziu. Scopul era să trieze pe cele mai slabe, punându-le de-o parte pentru a alege pe celelalte, mai rezistente, și a le trimite în acele locuri. Iar inspecția avea și ea același scop: transferarea noastră. Soarta ne fusese deci hotărâtă fără nici o legătură cu America.

– Ne transferă la Canal, bineînțeles, se auzi o voce.

– Dar acolo cel puțin se capătă ceva mai multă pâine, și macaroane.

– Adevărat? Ce bine! era reacția altora, discuția fiecăreia fiind de acum încolo numai despre Canal și viața bună de acolo.

Canalul era un proiect de mare amploare, discutat deja de mai multă vreme de către mai marii țării și care va costa milioane de lei. Urma să aibă o lungime de 70 de km și va lega Dunărea cu Marea Neagră, în partea de sud a țării. Pentru acest proiect era însă nevoie să fie dinamitate milioane de tone de stânci. Fabriци speciale au fost

instalate pentru a se pregăti cimentul necesar, iar echipamentul greu a fost luat cu chirie de la sovietici, plătindu-se sume exorbitante pentru el. O întreagă armată de ingineri și tehnicieni, administratori și funcționari de tot felul își începuseră deja munca acolo. A fost creat și un nou departament ministerial pentru a se ocupa în mod specific de această uriașă întreprindere. Întreaga economie a țării se concentra acum în scopul construirii Canalului.

Se zicea că în lagărele de muncă stabilite de-a lungul drumului, cei ce munceau acolo erau privilegiați și aveau chiar dreptul să primească pachete de acasă.

– Poți primi tot ce vrei, chiar și ciocolată, se spunea. (Ciocolata era visul nesperat al fiecăreia). Și haine calde putem primi după voie, de asemenea îngrijire medicală adecvată, se credea.

Dar bucuria cea mai mare consta în aceea că la Canal aveam dreptul să primim vizita familiilor noastre. Și nu numai pentru un timp scurt, ci vom putea fi cu ai noștri chiar o zi întreagă. Iar noi credeam toate acestea și ne bucuram de pe acum că o să ajungem acolo.

– Dar să știți că nu oricine are dreptul să fie trimisă acolo, ne avertiza Viorica. Ofițerul politic mi-a spus confidențial lucrul acesta ieri: „În societatea socialistă, privilegiul de a munci nu e pentru bandiți“.

Între timp, celula numărul 4 de la Jilava se umplea cu tot mai multe femei zi după zi, până la Crăciun fiind ocupată de 80 de femei cu toate că cu greu încăpeau în ea 30 de persoane. Acum nu te mai puteai mișca fără să calci pe trupurile celor culcate pe ciment, pe lângă pereți, lângă ușă, peste tot. Aerul devenise cu adevărat sufocant. Ce bucuoroase am fost în acea dimineață când am fost scoase la baie! Dar, ca orice altă bucurie din închisoare, și aceasta se dovedi prea scurtă. Îmbrâncite, înghiontite și zorite din spate pe coridoarele lungi și întunecoase, exercițiul brusc se dovedi a fi prea aspru pentru acele dintre noi care nu putuseră decât să stea culcate pe paturile lor timp de luni de zile. Multe dintre ele se poticniră și căzură pentru a nu se mai scula, în timp ce gardianul, un tânăr negricios, zbieară:

– Cinci minute aveți, nu mai mult. Dezbrăcarea, dușul și-afară sau veți fi pedepsite.

În acea clipă se auzi un țipăt: una din femei se întoarse către vecina din spate răstindu-se:

- Nu vezi că m-ai călcat pe picior? Se auzi un murmur de scuze. Dar cea dintâi continua să se răstească la sărmana ei vecină:
- Sau poate nu știi cine sunt eu?

Desigur, știam toate cine era această femeie: una din informatoarele cele mai rele din celulă. Femeia „vinovată“, o bătrânică de aproape 70 de ani, răspunse, gâfâind din greu după fugăritul pe coridoare:

- Draga mea, abia de mai știu cine sunt eu însămi. Cum pot ști cine ești dumneata?

Un fluierat strident se auzi: și tânărul gardian, roșu de mânie, strigă:

- Nu se face duș astăzi. Înapoi în celulele voastre.

Urmă iarăși fugăritul pe coridoarele cu pereții aceia îmbibați de urină, împinse din spate cu bâtele și ciubotele gardienilor și însoțite de înjurăturile lor obscene. În celulă am auzit voci care veneau din celulele vecine. Unele cereau răzbunarea împotriva informatoarei. Altele voiau să pedepsească pe firava doamnă Mihalache (soția unuia dintre liderii democrați ai vechiului regim). De unde să fi știut ea, sărmana, că jucase un rol cu totul întâmplător în această bine calculată farsă?! Am aflat adevărul mai târziu: dușurile erau stricate și nu funcționau de multă vreme. Dar cum ordinul de sus trebuia executat, cum să trimiți la baie atâtea femei când nu era apă? Și atunci gardianul-șef găsi soluția: informatorea va iniția o provocare. Dar răspunsul prompt și plin de tâlc al doamnei Mihalache deveni repede subiectul celulei: avea dreptate bătrâna, căci cum mai puteam ști acum cine eram când ni se luase totul: familia, bunurile, chiar identitatea? Dar, după cum omida nu știe că într-o zi va fi transformată din târătoare respingătoare într-un fluture frumos, cu aripi întinse, zburând spre libertate, tot așa, poate, și în celula numărul 4 a Jilavei, căliți și încercați prin suferințe erau pregătiți viitorii sfinți ...

A doua zi caporalul Georgescu veni cu o listă în mână. Oricine era strigată pe nume trebuia să fie gata de plecare. Amuțiserăm toate de emoție. Numai Gavriloiu îndrăzni să întrebe:

– Am putea ști cine e pe listă ?

– Mie să nu-mi dai ordine, strigă Georgescu, apucând-o de rochie pe Gavriloiu și scuturând-o amenințător. Uită-te singură. Și împingându-i lista sub ochi îi porunci:

– Ia-o citește-o tare tuturor. O, o să mă îmbolnăvesc într-o zi din cauza voastră.

Georgescu putea să citească numai cu greu mai ales că lista era scrisă de mână. Cele strigate părăsiră celula pe rând, fără să li se spună încotro. Puține din noi mai credeam acum că vom fi liberate. Dar oricum, nicăieri nu putea fi mai rău ca la Jilava. Ne uitam cu invidie la cele ce plecau, și care, din solidaritate cu cele rămase, le lăsară acestora diferite articole de îmbrăcăminte din sărmanul lor bagaj. Doamna Ioanid îmi oferî singura ei batistă care-i servise până atunci ca șervet, de față de masă și de multe altele. Călugărița Veronica îmi oferî o fustă neagră, lungă și plisată:

– Ia-o dragă, se rugă ea de mine. Eu mai am încă una, și o să-ți țină mai cald. Afară trebuie să fie acum cel puțin 10 grade sub zero.

Am primit fusta din mâna ei și am îmbrăcat-o imediat. Prea lungă pentru mine, o târam pe podea, dar îmi încălzea picioarele. Sora Veronica mă sărută voioasă și ieși grăbită afară. Poate se ducea la moarte...

Numele meu nu a fost strigat mult timp după aceea, deși mă așteptam să-l aud în fiecare zi. Mi-amintesc și acum de acea zi de 6 ianuarie 1951. Stăteam culcată pe patul meu, ca de obicei, copleșită de amintiri. Era ziua de naștere a lui Mihai. Înainte de a veni pe lume, Richard decisese că va fi un băiat. Și într-o seară, spuse deodată:

– Ajunge. Nu mai am răbdare să aștept, dacă copilul nu apare până la ora 9 seara, eu chem un taxi și te duc la spital.

– Dar, dragul meu, încă nu simt că au început durerile nașterii. Dar el răspunse:

– Eu sunt cel care decide în această familie când trebuie să înceapă durerile nașterii! Și ducându-mă la spital chiar în acea seară, află a doua zi dimineată că i s-a născut un băiat. Fiindcă nașterea fusese grea, mă aflam încă în secția post-operatorie când el veni și mă întrebă:

– Mi-aș dori să am doi băieți. Ce-ar fi să mai faci încă unul? Dar să-l faci mai repede data viitoare.

Acum, Mihai împlinea 11 ani. Și chiar în acea zi numele meu se afla pe listă. Mi se înapoiase pardesiul meu de vară de la magazie. Georgescu și colegele ei se purtau acum față de noi cu o politețe exagerată, care ne stârnea râsul. Nici ele nu știau mai mult decât noi încotro eram trimise acum. Și poate, cine știe, va trebui să dea odată ochii cu noi din nou, dar având rolurile inversate. Cine știe, poate totuși vor veni americanii. Toată ziua aceea am așteptat afară, pe coridor, zgribulite de frig împreună cu cele din celulele vecine. Ne-am urcat în camioane cu destinația Ghencea, lagăr de tranzit din apropierea Bucureștiului. Pe drum erau înșirate barăci nenumărate în care se vedeau femei și bărbați. Trecuserăm prin locuri deșerte unde pământul părea tare ca fierul sub cerul de iarnă. Dar ce minune să putem vedea iarăși cerul, după atâtea luni în celula subterană! Ce frumoasă era luna, care apărea și se ascundea mereu în dosul norilor ca un copil șăgalnic! În cele din urmă am ajuns la Ghencea – o tabără de barăci vechi ridicate cu mult înainte de către armata germană de ocupație și lăsată acum în părăsire. Lagărul era împrejmuț cu sârmă ghimpată, barăcile erau în cea mai mare parte dărăpănate, iar latrinele erau afară. În schimb, paza nu era atât de strictă aici. Puteau fi vizitate alte barăci fără a fi oprit de nimeni. Pentru câteva clipe am uitat de mizeria noastră. Deodată o femeie dintr-o baracă din apropiere îi strigă alteia:

– Ce? Liberare? Da de unde? Ghencea nu e decât un scurt popas în drum spre Canal. Veți fi acolo în câteva zile.

Am aflat acum ceva mai multe amănunte despre Canal, și despre condițiile de acolo. Noi lagăre de muncă, ba chiar orașe întregi apăreau pe tot parcursul drumului. Un nou port se construise acolo, și întreaga vale a Carasului urma să fie asanată.

După trei zile la Ghencea am fost chemată în fața comandantului, căpitanul Zaharia Ion, vechi membru de partid încă din anii '20. Uniforma lui pompoasă cădea de pe trupul lui scheletic, iar capul său arăta ca al unui strigoii. Privirea mea mirată nu i-a scăpat:

– Ce, ți se pare curios că sunt așa slab? Știi de ce? Pentru că am făcut foamea prin închisorile de sub regimurile conduse de burjui, ca tine.

I-am răspuns că regret sincer că fusese tratat atât de neomenos.

– Dar eu n-am aparținut niciodată clasei burgheze, am adăugat.

El mă privi gânditor și apoi îmi spuse:

– Te-am chemat să-ți fac o propunere: vei rămâne aici pe loc, la Ghencea, unde sunt condiții cât de cât mai bune decât la Canal, cu condiția să-mi raportezi, strict confidențial, din când în când, despre ceilalți deținuți.

– Mulțumesc, i-am răspuns. În Biblie sunt menționați doi trădători. Unul a trădat pe regele David și al doilea, pe Isus. Ambii au sfârșit-o prin spânzurătoare. Eu nu-mi doresc un astfel de sfârșit, și nu voi deveni informatoare.

– Atunci nu vei fi eliberată niciodată.

Căpitanul Zaharia Ion a murit, însă, ceva mai târziu în închisoare, aruncat acolo sub acuzații false de către proprii lui tovarăși, care se arătaseră astfel cu mult mai neomenoși decât se purtaseră față de el, în trecut, burghezii. Iar după moarte a fost reabilitat, spunându-se că arestarea lui fusese o eroare. Dar ce mângâiere îi putea aduce acum aceasta sufletului său, în a cărei existență nu crezuse nici el, nici nemiloșii săi tovarăși?

Când în cele din urmă am fost transportate spre Canal duba neagră în care călătoream s-a umplut nu numai cu deținuți politici, ci și cu țigani și cu deținuți de drept comun: hoți, pungași, borfași etc. Gardieni mânioși ne înghionteau din spate. Multe ore am așteptat în semi-întunericul ce domnea în vagoane. Lumina slabă pătrundea numai prin geamurile mici, zăbrele, din plafon. În sfârșit, vagoanele se puseră în mișcare. Acum înaintam încet spre sud. Un mic râuleț pe care-l putui zări în drum era plin de o verdeață deasă pe malurile sale, amintindu-mi de râul Prut, care curgea aproape de locul copilăriei mele. Ce frumoși fuseseră acei ani în care noi, copiii, alergam vara desculți, în pădurea din apropiere să culegem fragi și mure...

În cele din urmă iată-ne ajunși la destinație. Am trecut prin porți largi, masive și înconjurate cu sârmă ghimpată, având turnuri înalte de pază. La lumina lanternelor erau înșirate, rânduri-rânduri, barăci mici care arătau toate la fel.

Partea a doua

LA CANAL

Grupul nostru ocupa una din barăcile situate aproape de capăt. Cineva a strigat cu glas voios:

–Valia! Iat-o pe Valia!

Cea chemată era o țigancă tânără, cunoscută ca hoată cu renume în cerul ei. Multe țigănci furau, dar loviturile pe care le dădea această tânără erau renumite. Șefa țigăncilor, care se afla acolo mai dinainte, o luă imediat sub oblăduirea ei. Era o femeie cu un nas coroiat, cu părul lung și negru care-i cădea în valuri pe umeri. I-au găsit de îndată un pat, au hrănit-o și apoi au stat de vorbă împreună timp îndelungat.

Nu cunoșteam pe nimeni în acel loc. Era sâmbătă seara târziu, și femeile se întindeau pe paturile lor după ziua de muncă. Dar cum eram deja prea multe pentru acele câteva paturi ale barăcii, m-am întins pe podea. Îndată o femeie care ocupa locul de alături începu să-mi povestească despre fiica ei, interesându-se dacă am întâlnit-o cumva înainte. Mama nu știa nimic despre ea de multă vreme. „Totuși aici avem cel puțin dreptul la vorbitor (la vizite ale familiei). Putem chiar cere să ni se aducă haine de acasă“, îmi spuse vecina mea.

Vestea aceasta, și nădejdea că voi putea să-mi văd și eu copiii, în curând, mă ținu trează aproape toată noaptea, de emoție. Am reușit să ațipesc abia în zori, dar un chițait de șoarece aproape de mine mă trezi de îndată.

– Un animal! strigă îngrozită vecina mea. Mi-a sărit pe pat!

Mirosul acela acru, specific, nu mă putea înșela: șobolani! O altă voce de lângă noi remarcă, pe jumătate adormită:

– De ce ne mirăm? Șobolanii au mai mult drept să vadă în noi niște intruși decât avem noi să ne plângem de prezența lor. Ei locuiesc aici de multe generații!

Iar o alta adăugă:

– Data viitoare n-ai decât să-ți păstrezi o parte din porția ta de pâine și să le-o oferi noaptea, la culcare. Așa nu te vor mai mușca.

A doua zi fiind duminică, speram ca, după noaptea petrecută pe podeaua goală, să-mi pot spăla și repara puțin hainele rupte. Dar vai, și această speranță mi-a fost spulberată. Șefa lagărului de femei era o deținută cu un trecut criminal și învechită în rele. Rina era cu totul aservită comandantului lagărului. Acesta îi dăduse tocmai ei acest rol, știind cât de mult ura femeia aceasta pe deținuții politici. Ea proteja, de obicei, pe deținutele de drept comun, trimițându-le să se odihnească și lăsând astfel corvoada frecatului de podele în sarcina „politicelor“.

– Toate femeile nou venite, la baie!

Aliniindu-ne în grabă, am pornit în pas de marș sub escorta gardienilor, peste pământul înghețat.

Printre femeile mai educate erau amestecate intenționat și femei de stradă. Acestea scoteau țipete stridente și proferau obscenități cât le ținea gura, iar gardienii se uitau la ele râzând. Rina, cu capul îmbrobodit într-o eșarfă multicoloră, se răstea la ele să meargă înainte.

Eram amețită și începusem să simt efectul nopții nedormite pe cimentul ud. Foamea, umilirea și oboseala drumului contribuiau și ele la starea de extenuare în care mă aflam, puterile m-au lăsat și m-am prăbușit, leșinată. Cineva m-a ridicat și am fost dusă înapoi în baracă, pe un pat. Mi se puse pe pat și o jachetă și o fustă de sac cenușie cu dungi albe. Ciorapii îmi erau numai găuri acum, dar aveam cu mine încă fusta lungă, primită în dar de la călugăriță, la Jilava.

Așa cum arătam, cu părul meu negru și aparența mea orientală, „politicele“ se uitară la mine și deciseră că nu fac parte dintre ele. Și atunci, țișăncile erau convinse că trebuie să fiu una de-ale lor. Nu mi-au slujit protestele mele căutând să le asigur că se înșală: „Nu vedeți că nu cunosc nici limba voastră?“ Dar bătrâna țigancă mă bătu pe umăr cu înțelegere, spunând: „Lasă, dragă, că știm noi“. Ele credeau că mi-e rușine să-mi arăt adevărata identitate ca țigancă, și nu puteau fi convinse cu nici un chip că nu este așa. Așadar din acea zi eram cunoscută la Cernavodă sub numele de „țiganka adoptată“.

Țiganii au, în general, o viață aparte, stranie, în orice țară în care locuiesc. România părea să fie țara lor preferată din răsăritul Europei. Caravanele lor cutreierau în lung și-n lat drumurile țării. Bărbații purtau părul lung și strălucind de brillantină, iar femeile lor în fuste lungi, multicolore erau frumoase la vedere, dar furau tot ce le cădea în mână. Mii dintre ele fuseseră trimise în închisori și lagăre ale regimului comunist. Dar și aici ele continuau a se îndeletnici cu furatul, și nu era cu putință să-ți atârni la uscat o haină sau o batistă cât de mică: totul dispărea cu iuțeala fulgerului sub fustele lor largi și prea încăpătoare. Cu toate acestea, singura persoană dintre miile de deținuți de la Canal căreia nu i se furase niciodată nimic am fost eu.

În adevăr, familia noastră îi ajutase pe țiganii care se întorceau goi, flămânzi și lipsiți de toate, din lagărele naziste. Iar acum părea că soarta hotărâse să ne primim răsplata. Unele îmi preziceau că într-o bună zi mă voi reuni iarăși cu soțul și copiii mei, că vom călători peste mări și țări și ne vom găsi acolo fericirea. Dar nu-mi puteam închipui că prezicerea lor se va împlini abia peste 15 ani.

Țigăncile făceau o afacere destul de bună prin îndeletnicirea lor – ghicitul. Deținutele celelalte erau gata să-și dea și ultima bucă-țică de pâine ca să audă că în curând vor fi eliberate sau că familiilor lor le merge din plin. Neavând acolo cărți de ghicit, „prezicătoarele“ foloseau o metodă cu mult mai veche: azvârlind pe jos câteva boabe de porumb, ele vedeau în formatul acestora viitorul.

Nomazi din fire, din moși-strămoși, țiganii se adaptează cu ușurință oriunde. Chiar în închisoare, femeile lor trăiau ca o mare familie. Mai târziu, când ni se permise să scriem câte o carte poștală

famiiliilor noastre, am fost numită secretara lor, deoarece nici una din ele nu ştia să scrie şi să citească. Fiecare scrisoare pentru ele trebuia să înceapă așa: „Către toată țiğănimea, sănătate!”

În libertate, umblând cu corturile lor, adesea se mai şi ciorovăiau între ele, certurile degenerau câteodată în lupte feroce, lupte în care se foloseau de propriul copil ca de un obiect cu care loveau; şi nu se lăsau până când amândoi copiii erau omorâţi. De aici zicala românească: „se ceartă ca la uşa cortului”.

În închisoare, ele se porneau câteodată într-un dans sălbatic şi cântau în cor pe limba lor ca să mai uite de necazuri.

Cu timpul am ajuns să le cunosc destul de bine pe femeile din baracă şi chiar pe fetele de stradă. Unele din acestea aveau o inimă bună, şi, când au înţeles chemarea Mântuitorului, L-au primit cu bucurie, făcând tot ce le sta în putinţă pentru a ieşi din starea morală în care le azvârlise viaţa.

Marşul către locurile de muncă se făcea pe un vânt tăios care venea dinspre mare. Gardienii îşi frecau mâinile să şi le încălzească, vădit nemulţumiţi că sunt siliţi să iaşă pe frigul acela din barăcile lor încălzite. Ei îşi făceau simţită frustrarea lovindu-ne şi înjurându-ne birjăreşte după obiceiul lor la cea mai mică mişcare sau gest neaşteptat în rândurile noastre. La poartă, sub controlul turnului de pază, şeful gardienilor striga în fiecare zi, la sosire şi plecare, raportul: *Azi sunt scoşi la muncă două mii de bandiţi, criminali şi contrarevoluţionari.*

Vântul ne biciuia obrazii şi ne smulgea hainele de pe noi. Coloana părea fără de sfârşit. Înaintea noastră, rânduri-rânduri de deţinuţi, escortaţi de ambele părţi de gardieni înarmaţi. În spate (când îndrăzneam să ne uităm puţin înapoi, ceea ce era interzis) lunga coloană se întindea hăt-departe, ca un animal preistoric de proporţii uriaşe, cu multe mâini şi picioare, orb, neavând alt scop decât a munci până la extenuare. Mi-au venit atunci în minte străvechii mei strămoşi, sclavii israeliţi din vechime, muncind ca robi pentru a construi uriaşele piramide ale lui Faraon.

Munceam laolaltă din răsuputeri, bărbaţi şi femei, pentru a construi acolo un dig. Eu aveam de încărcat tot timpul o roabă cu pământ pe care o lua apoi în primire un deţinut, împingând-o până la o oarecare

distanță. De acolo el avea de alergat iute cu roaba plină peste o ridicătură abruptă pentru a răsturna pământul peste parapet. Apoi se întorcea din nou la mine, să ia o nouă roabă încărcată, și așa mai departe. Deși bărbații, negreșit, munceau mai greu ca noi, totuși numai după primele încărcături, genunchii mi se clătinau și era gata să-mi pierd echilibrul de fiecare dată.

Normele de muncă erau de 8 metri cubi pe zi, noi fiind supravegheate de șeful de brigadă, ajutat de câteva asistente. Dacă reușeam, după eforturi supraomenești, să ne facem norma, aceasta era mărită chiar a doua zi; iar, dacă nu o făceam și pe aceasta mărită, eram pedepsite.

Asistentele și șefii de brigadă erau deținuți ca și noi, dar se bucurau de încrederea comandantului lagărului. Ele nu munceau, ci numai ne supravegheau pe noi; se bucurau de tratament și rații de hrană speciale și păreau să dețină putere de viață și de moarte asupra deținuților, atât la bărbați cât și la femei. Rina își exercita puterea aceasta asupra noastră până la maximum. A vorbi în timpul lucrului sau orice alt contact între noi era cu desăvârșire interzis. Totuși, odată mi-am asumat riscul de a spune un cuvânt de încurajare omului care muncea alături de mine. I-am amintit câteva cuvinte din Biblie. Omul, care părea a fi țăran, mă privi o clipă uimit. După ce luă repede încărcătura din mâna mea, un altul veni în locul lui, și apoi un altul. În sfârșit, al patrulea nou „coleg“ mi se adresa în șoaptă:

– Conte Rakosi vă mulțumește pentru frumoasele cuvinte pe care i le-ați spus și ar vrea să știe cine sunteți dumneavoastră.

Deci „țăranul“ dintâi era un conte, membru al aristocrației din Transilvania (regiune care, după cum se știe, fusese populată timp de sute de ani și de maghiari sub dinastia Habsburgilor). Auzind aceasta am fost atât de uimită încât, pentru o clipă, mi-am lăsat lopata din mână.

– Hei, tu, de colo, trezește-te din somn. Sau poate-ți dorești o noapte la carceră, se auzi vocea Rinei la o mică distanță de mine.

Mi-am reînceput încărcatul cu puteri reînnoite la auzul acestei amenințări.

„Carcera“ era acea formă de pedeapsă la auzul căreia ne îngheța și sângele în vine. Aceasta era o celulă atât de scundă și îngustă încât nu te puteai mișca în ea. Erăi nevoit să stai în picioare o noapte întreagă fără să faci nici cea mai mică mișcare. Iar a doua zi de dimineață trebuia să te prezinți din nou pe șantier, pentru a efectua aceeași normă ca înainte. Dacă oboseala nopții nedormite nu-ți îngăduia să muncești destul de repede, puteai fi trimisă din nou acolo pentru încă o noapte.

Mâncarea – un sfert de pâine la prânz cu puțină supă de cereale – era, desigur, ceva mai bună ca la Jilava, dar cu această hrană trebuia să muncești din greu până la sfârșitul zilei. În aceste condiții, cum aș fi putut recunoaște pe un conte în mijlocul nostru? Era greu să deosebești o persoană de cealaltă, toți fiind în zdrențe și petice, având aceeași privire plină de frică, teroare și suspiciune. Se aflau printre noi mulți profesori universitari, editori de ziare, preoți, oameni de afaceri și funcționari superiori din vechiul regim puși laolaltă cu hoți, pungași de buzunare și proxeneți. Toți munceau acum laolaltă din răspuțeri și era greu să deosebești pe unul de altul. După prânz, încă patru ore continua munca, până la căderea serii.

Odată la întoarcere, câțiva deținuți s-au prăbușit fără cunoștință, unul din ei aproape de mine. Fără o vorbă, alți doi oameni mai tineri l-au ridicat pe umerii lor și și-au continuat drumul. O bătrână a leșinat; o alta a căzut și n-a mai putut fi readusă la viață. Alții au ridicat-o, de asemenea, în întunericul care devenea tot mai gros. Vântul sufla fără încetare. Ajunși în fața porții, raportul gardienilor se repeta ca și dimineața: *Sunt aduși înapoi două mii de bandiți.*

Acum se întunecase de-a binelea. Spre apus, cerul părea încă învăluit într-o lumină roșiatică.

– Ce briză plăcută, rosti unul din gardieni strângându-și mai tare mantia sa groasă în jurul trupului.

Eram înghețată până-n măduva oaselor, mâinile și picioarele îmi erau amorțite, mușchii mă dureau și capul îmi vâjâia de amețală. Știam că voi simți mai bine frigul acesta în oasele mele a doua zi. Deocamdată însă trebuia să așteptăm, ca o biată turmă de oi bătute de vânt, până vor trece pe poartă mai întâi cei din capul coloanei.

Alte coloane veneau din alte direcții înghesuindu-se să intre mai repede și blocând astfel intrarea celor ce veneau după ei. Când, în fine, am ajuns și noi în baraca noastră, una din fetele de stradă constată că i se furase un obiect pe care și-l ascunsese dimineața sub saltea.

– Țigănci hoațe! strigă ea. Eu, în adevăr, sunt o prostituată, dar nu-mi însușesc niciodată ceea ce nu e al meu.

La auzul acestor vorbe, Tania, o țigancă tânără, ripostă:

– Oi fi eu hoață dar nu mă culc niciodată cu bărbatul alteia.

Liza, o moldoveancă, interveni și ea:

– Și cine e, mă rog, bărbatul tău? Nu cumva e chiar fratele tău?

Și răsede de propria ei glumă, știind că țiganii obișnuiesc adesea să doarmă împreună în aceeași odaie și chiar în același pat: soț, soție, mamă, cumnați și cumnate. Dar Liza era o criminală care-și împușcase propriul bărbat, din gelozie.

– Ia ascultă, tu să nu-mi dai mie lecții de morală. Eu pot întotdeauna să restitui ceea ce am furat, dacă vreau. Dar tu, care ai luat viața unui om, mai poți să i-o dai înapoi? strigă Tania la ea.

Încercam să-mi astup urechile pentru a nu auzi argumentele lor susținute pe un astfel de ton și la un astfel de nivel. Tânăra țigancă se întoarse în colțul ei, iar tovarășele ei o primiră cu aplauze. Ea le răs-punse printr-un zâmbet.

Tania era foarte respectată între colegele ei. Era înaltă, cu părul negru ca pana corbului și foarte atrăgătoare. Celelalte țigănci aveau și o oarecare teamă de ea. Aventurile, pe care le povestea totdeauna cu patos, i-au dat porecla de „Tania-Mână Neagră“. Oricare ar fi îndrăznit să nu-i facă pe plac era expulzată din cercul țigăncilor. Și oricine ar fi păcălit-o cu ceva risca o noapte la carceră, căci Tania nu ezita să pârască gardienilor pe rivalele ei, acuzându-le de vreo încălcare de regulament, reală sau inventată, pentru a o pedepsi. Dar loialitatea față de prietenele ei era reală și absolută. Și era atât de mândră de isprăvile ei! Într-o noapte povesti cum golise aproape jumătate din marfa dintr-un magazin de confecții, stârnind hazul celorlalte țigănci. Adeseori își alegea pe cele pe care le credea mai dibace și le dădea „lecții particulare“ ca să facă din ele hoațe de

profesie. Cu aceste ocazii ea dovedea că știe să gândească foarte logic când era vorba de interesele ei.

Prietenele ei povesteau că Tania obișnuia să citească multe cărți când era în libertate. Odată – spuneau ele – dăduse o spargere la o casă ai cărei proprietari se aflau în vacanță. Când s-a văzut deodată într-o odaie plină cu cărți, ea a început să se adâncească în lectură, uitând să-și mai facă meseria. Era atât de absorbită de lectura ei încât, în cele din urmă, a adormit obosită pe un fotoliu cu cartea în mână. Așa a fost prinsă de stăpânii casei care se întorseseră chiar în noaptea aceea. Totuși ea nu voia nicidecum să admită față de tovarășele ei că știe să scrie și să citească, temându-se că aceasta i-ar putea știrbi reputația, de care se bucura în lumea lor.

Era destul de ușor să deosebești între hoațe, prostituate și informatoare după un anumit timp de conviețuire cu ele. Înseși vorbirea și purtarea le trădau ocupația. Dar Tania era deosebită de celelalte, având un aer de noblete în felul ei. Uneori îmi spunea, în glumă:

– Să nu-ți închipui că hoții nu au morala lor. Eu, de exemplu, voi fi totdeauna rivala oricui care comite un furt, dacă nu face parte din banda mea.

Câteodată încercam, cu discreție, s-o înțeleg mai bine. Am întrebat-o de ce nu urmărește să plece din țară acum, profitând de situație, acum când atât de mulți evrei și alții părăsesc țara ca să scape de relele comunismului.

– Nici nu mă gândesc, mi-a spus. Tot ce vreau e să scap acum de cloaca aceasta ca să mă pot vedea din nou cu prietenul meu. A, pe el nu l-au putut prinde. Le voi arăta acestor comuniști ce putem noi să facem când vom fi din nou împreună. Însoțindu-și din nou cuvintele cu o înjurătură grosolană, Tania începu să descrie în amănunt cum arată iubitul ei și care-i sunt celelalte abilități, povestind fără nici o jenă despre aceste amănunte intime.

– Ai părinți? am întrebat-o.

– O, părinții mei! răspunse ca și cum ar fi vorba de o mobilă veche. Oameni de nimic. Mama mea este încă foarte tânără, aproape ca o fetiță, și a avut legături cu mulți bărbați în viața ei. Apoi m-am

născut eu. Cine era tatăl meu? Nici ea nu-și mai aduce aminte. Până la urmă trăia cu un bețiv bătrân, dar și cu alți tineri de pe lături.

Ea obișnuia să-și presare vorbirea cu obscenități la tot pasul, așa încât, de la un timp, nici nu le mai auzeam pe acestea. Era ca și cum te obișnuiești cu cineva care are un defect de vorbire. Dar îmi venea greu mai ales să observ cum le corupea și pe alte tinere la viața ei de crimă și jaf, fără să simtă nici cea mai mică părere de rău. Încercam să-i ating măcar o coardă mai sensibilă a inimii, vestindu-i Evanghelia.

În cele din urmă îmi destăinui că iubitul ei era, de fapt, cumnatul ei. Liza, deci, nu fusese departe de țintă când o insultase cu remarca ei. De când era copilă a fost nevoită să împartă camera și patul cu sora ei și cu soțul acesteia. Așa a început idila lor, când avea numai 12 ani. Iar să fure fusese învățată deja de la vârsta de 5 ani.

– Da, știu. Ai să-mi spui: *Să nu furi*, nu? Dar asta-mi spuneau și polițiștii de câte ori mă prindeau și mă băteau. Odată le-am spus: „Voi sunteți hoții adevărați, nu eu. Voi ați furat și jefuit nu unele obiecte sau o oarecare sumă de bani, ci întreaga țară, când ați luat totul de la toți. Și acum voi vreți să-mi dați lecții mie, voi, care nu vă mișcați dosul de la birourile voastre luxoase? Încercați mai întâi să dormiți vara și iarna pe sub podurile Bucureștiului, ca mine, și apoi să-mi porunciți să nu fur“.

Râzând ea îmi arătă dantura artificială din gură.

– Vezi? m-au bătut de m-au spetit, până mi-au scos toți dinții. De aceea port acum dantură falsă. Ochii ei erau acum plini de furie.

– O, Tania, ești minunată. Eu n-am avut niciodată curajul tău, zise Ioana, o altă tânără care fusese tovărașa de jafuri a unui bandit renumit. Până la urmă, acesta a fugit când a venit poliția și-a lăsat-o în mâinile lor. Acum el se afla în Franța, în siguranță. Țigăncile se uitară la mine așteptându-se să mă vadă aprobând. Eu am spus:

– Tania dragă, tu ai cu adevărat curaj, dar socotesc că acest curaj și talentele tale ar putea fi folosite cu mult mai bine altfel. Numai pentru că părinții tăi erau netrebnici nu înseamnă că și tu trebuie să fii la fel. Mulți bărbați și femei care au avut o copilărie ca a ta au devenit apoi oameni mari și folositori societății, iar alții care au

crescut ca orfani au ajuns, de asemenea, să ocupe locuri de cinste între oameni. Dacă ți-ai îndrepta inteligența și talentele în direcția cea dreaptă ai putea să devii și tu ca unul din aceștia.

– Ce spui? Eu să ajung virtuoasă? Să mă ocup de lucruri cinstite? Da, de unde, nici nu mă gândesc să mă schimb. Mie îmi place să fur. Asta-i viața mea și pentru asta m-am născut.

– Știi, i-am spus, a fost odată un om cu numele Matei, care și-a început viața ca înșelător și care storcea pe oameni de bani prin mijloace necinstite, chiar violente. Dar când s-a întâlnit cu Mântuitorul, cu bunătatea și dragostea Sa față de păcătoși, Matei a lăsat totul în urmă, și-a schimbat felul de viață și astfel a devenit ucenicul și evanghelistul Matei. Din hoț, el a devenit un sfânt, iubit și respectat de toți până-n ziua de azi. Lumea toată citește azi Evanghelia sa. La urmă și-a dat viața ca martir pentru Hristos și pentru cauza adevărului.

– Ucenic? Martir? Sfânt? De unde ia femeia aceasta astfel de cuvinte? ripostă Tania în batjocură.

Deținuții pe motive religioase erau considerați deținuți politici. Diferența de tratament la care erau supuși aceștia față de deținuții de drept comun nu putea fi suportată cu ușurință. Numai deținutele de drept comun aveau privilegiul de a fi puse ca șefe de brigadă sau supraveghetoare, niciodată cele „politice“. Intenția autorităților era ca aceste femei criminale să facă mizerii celor din mica burghezie și să le umilească. Hoățele le batjocureau, le luau în zeflema și căutau cu fiecare ocazie să se răzbune pe ele. Nici „politicele“ nu erau interesate să aibă vreun contact cu celelalte. Numai eu, între cele două tabere, o „țigancă“-evreică-creștină, discutam cu bunăvoință chiar cu cele mai înrăite femei din baracă, necruțând totodată nici pe doamnele din înalta societate pentru nepocăința și mândria lor. Așa că nu eram, de obicei, privită cu ochi buni de nici una din aceste două tabere.

Lagărul de muncă de la Cernavodă era plin de persoane de vază din fosta elită a țării: baronese, contese și doamne de onoare de la Curtea, de altădată. Și ce ședințe stranii se țineau acolo! Una din grupările de lucru era compusă numai din femei fasciste. Șefa lor era

doamna Codreanu, soția liderului Gărzii de Fier, care fusese promotorul principal al alianței României cu naziștii. El se lăudase în cartea sa că nu dăduse niciodată mâna cu un evreu, nici nu intrase vreodată într-un magazin evreiesc. Acum, soția lui făcea muncă de sclavi alături de femei evreice, dar prejudecățile ei rămaseră neschimbate.

– E de vină numai criminalul de Churchill, un jidovit și slugă a jidanilor, împreună cu Roosevelt, de bună seamă un jidan și el, că ne aflăm acum în acest loc! exclama ea adesea.

Gardienii se purtau cu deosebită cruzime față de aceste femei, iar alte deținute le atacau, și ele, adesea. Dar ele nu se sinchiseau și căutau să-și păstreze vederile lor antisemite și pe mai departe. Dar, fiindcă eu încercam câteodată să le arăt înțelegere și bunăvoință, una din ele îmi spuse într-o zi:

– Eu și prietenele mele am hotărât că atunci când va veni din nou ziua în care îi vom distruge pe toți evreii rămași în România, pe dumneata și pe familia dumitale te vom cruța. Mare i-a fost mirarea când n-am exprimat nici un fel de entuziasm la auzul generoasei oferte. Aceasta și alte femei amestecate în viața politică sau soții de lideri politici țineau lungi discursuri, punând țara la cale și făcând tot felul de planuri pentru viitor.

– N-am putut dormi toată noaptea, îmi spuse una din ele odată. Mă frământau atât de mult gândurile și planurile de viitor. Dar până la urmă am reușit să elaborez un plan. Vrei să-l auzi?

Și fără să aștepte răspunsul meu, continuă:

– Mai întâi trebuie să aibă loc o completă reformă în cadrele armatei. Anume: toate uniformele vor trebui să fie de culoare albastră, chipiurile largi și având o pană în frunte. Apoi...

– Îți mulțumesc pentru confidența ce mi-o faci, dar nu-i nevoie să-mi împărtășești planul în amănunt.

O alta, călugăriță ortodoxă, obișnuia să blesteme, să povestească glume picante și să fure întocmai ca țigăncile. Odată am întrebat-o:

– Cum crezi oare că vei putea fi mântuită cu o astfel de purtare?

– Știu cum. Am învățat de la un călugăr cum pot să mă mântui.

Două lucruri trebuie să păzesc și ajunge: să nu judec niciodată pe

alții și să iert totdeauna pe cei ce greșesc față de mine. Pe astea două eu le țin cu strictețe; așa că Dumnezeu va trebui să mă ierte și pe mine. Și ea ținea cu adevărat cu mare grijă la aceste două virtuți.

În urma epurărilor masive în rândurile partidului, în anul 1951, închisorile se umpleau mereu cu membri de partid, bărbați și femei. Am întâlnit la Cernavodă pe Marioara Drăgoescu, acuzată și condamnată sub vechiul regim la ani de închisoare ca șefă de bandă revoluționară. Acum însă ajunsese în rând cu noi, acuzată de proprii ei tovarăși comuniști ca fiind contrarevoluționară. Cu toate acestea nici ea nu-și schimbase atitudinea și vederile și voia să continue lupta până la victoria finală a comunismului. „Marea și victorioasa societate marxistă va lua ființă în curând în țara noastră“, spunea Marioara.

Ea a născut un copil în închisoarea Mislea și l-a alăptat acolo până la vârsta de 2 luni, după care Statul i l-a luat și l-a trimis la un orfelinat. Nu știa dacă-l va mai revedea vreodată.

Îl compătimea pe George Cristescu, unul din fondatorii partidului comunist din țară, care făcuse ani grei de închisoare încă din 1907 pentru această vină. Acesta fusese și secretar general al partidului. Acum la vârsta de 72 de ani, el muncea din greu alături de noi pe frig, pe ploaie și pe vânt. Se întâmpla să lucrez chiar cot la cot cu el. Odată i-am spus un cuvânt auzit mai de mult de la Richard: „Închisoarea e locul cel mai onorabil sub un regim de tiranie“. Un zâmbet ușor i-a luminat fața. Dar în clipa următoare gardianul l-a observat și a strigat la el să alerge mai repede, iar el s-a înhămat din nou la roabă ca un animal de povară. A doua zi când munceam din nou împreună, i-am șoptit:

– Îmi pare rău că ți-am făcut ieri neplăceri cu vorbitul meu.

– Ba, dimpotrivă, vorbește-mi. E plăcut pentru mine să pot auzi ceva diferit după o perioadă atât de lungă. Sunt însetat să aud și o voce mai blajină, după cum sunt flămând să văd și o altă culoare decât cea cenușie de aici, de peste tot.

Ceva mai târziu mi-a împărtășit deziluzia sa:

– Nu pentru acest soi de comunism care se practică azi am luptat și am suferit eu. Atunci, am crezut că e datoria mea să protestez, văzând atâtea nedreptăți. De aceea sunt astăzi aici.

În urma unor astfel de mărturisiri ca cea a lui Cristescu și a altora, am realizat încă o dată în plus cât de „bogate” eram noi, femeile creștine față de celelalte deținute. Chiar și creștințele cele mai slabe aveau cu mult mai multe resurse de rezistență ca doamnele bogate și instruite. Persoane inteligente, trecute prin școli înalte și cu vază în societate, erau acum, fără cărțile sau laboratoarele lor, despuiate de tot ce aveau mai de preț și păreau acum ca niște plante de salon expuse afară, în bătaia vântului. Inimile și mințile le erau goale.

Odată doamna Năilescu, soția unui renumit profesor din Cluj, mi s-a destăinuit:

– Cât te fericesc, fiindcă poți să gândești și să-ți păstrezi mintea activă, și să te rogi. Eu nu pot. Când încerc să-mi reamintesc vreo poezie, iar gardiana începe să strige la mine, îmi pierd imediat firul gândurilor și mă regăsesc din nou cu mintea aici, în lagărul acesta fără sfârșit. Nu mă pot concentra la nimic, nu sunt în stare să exersezi nici o disciplină față de mine însămi. Și, în adevăr, aceste doamne de societate erau cele mai de compătimit. Viața era mai grea pentru ele ca pentru celelalte, pentru că avuseseră cel mai mult de pierdut din punct de vedere material, iar resurse lăuntrice, sufletești nu aveau ca să-și poată compensa golul. Amintirile cu care se hrăneau acum erau partidele de poker, ultima modă de pălării sau vreun sfârșit de săptămână petrecut cu iubiții lor. Nu e deci de mirare că aceste femei erau primele victime ale depresiilor nervoase și ale altor suferințe de ordin fizic. În schimb femeile religioase erau rugate cu regularitate, după fiecare zi de muncă, de către vecinele lor de suferință, să le mai povestească câte ceva din Biblie. Cuvintele Scripturii ne întăreau, ne îmbogățeau, ne dădeau nădejde și mântuire. Nu aveam Biblii și eram noi înșine foarte însetate după **Apa Vieții**. Cât de rău ne părea acum că n-am avut înțelepciunea și prevederea să învățăm cât mai multe pasaje din Cuvânt când aveam posibilitatea s-o facem! Repetam deci în fiecare zi acele versete de care ne aminteam. De multe ori, în ceasurile târzii din noapte, țineam ore de rugăciune între

noi. Alte deținute nou venite ne îmbogățeau cu versete biblice pe care le știau ele. Astfel învățam reciproc, pe dinafară, unele versete memorate de cele nou venite, și ele, la rândul lor, le învățau pe ale noastre. În felul acesta, o Biblie nescrisă circula prin toate închisorile României. În meditație adâncă și concentrându-mi gândul la soțul meu, reușeam câteodată chiar să „comunic“ cu el mai cu seamă în anii șederii lui în celula izolată. Mi se părea că și el îmi transmite mesajele lui. În momente ca acelea aveam ferma convingere că eram una în spirit, cu toată despărțirea noastră fizică. Prezența lui îmi părea foarte reală atunci și eram sigură că și el se gândea la mine.

Momente ca acestea s-au repetat chiar și după anii mei de închisoare, când eu eram deja liberă, iar el încă în închisoare. Până în ziua de azi mi-a rămas o scurtă notiță pe care o însemnasem în Biblia mea într-o zi, în anul 1953. Scrisesem acolo: *Azi, pe când citeam, Richard m-a vizitat, aplecându-se spre mine.*

De la o vreme eram frământată de un gând care nu-mi dădea pace: s-ar putea ca și el să fie acum într-un lagăr de muncă forțată. Dar cum va putea să reziste acestei munci de sclav când, în libertate, numai după o zi în care predicase sau scrisese, venea acasă extenuat, sleit de putere cu totul? Cu toate acestea, atunci când o femeie cunoscută mi-a spus că el murise, n-am crezut-o. Pe oricine întâlneam la Canal întrebam de el, dar nimeni nu știa nimic.

Odată, trei femei au fost aduse din închisoarea Văcărești, acolo unde erau transferați deținuți foarte bolnavi și muribunzii; dar nici una nu știa nimic despre el. După câteva zile, însă, una din aceste femei mi-a făcut o vizită.

– Știi, dragă, mi-a spus, ori de câte ori dumneata vorbești despre Dumnezeu, ceva îmi amintește de închisoarea Văcărești. Deși am fost acolo numai o perioadă scurtă, totuși îmi amintesc acum că și acolo era un predicator printre noi. Închisoarea Văcărești fusese cândva o mănăstire. Acum însă, deși cele mai multe ziduri dintre chilii fuseseră demolate pentru a se face loc unei celule largi, comune, au fost totuși păstrate câteva celule izolate pentru unii deținuți speciali. Odată, ne aflam toate la rând pentru a merge la baie. Deodată o voce de bărbat s-a auzit din una din acele celule, care spunea cu

glas tare: **Să iubiți pe Isus și să vă încredeți în bunătatea lui Dumnezeu.** Am rămas atât de surprinse să auzim glasul, și ne tot întrebam cine să fie omul acela? Dar nimeni din noi nu știa. Era secret, desigur. Acum, după ce mă întâlnise pe mine, ea era sigură că acel predicator invizibil și misterios nu putea fi altul decât soțul meu. Dar vocea lui suna ca aceea a unui om foarte bolnav, iar după câteva zile nu l-am mai auzit predicând. Se zvonea că murise...

Ce durere sfâșietoare am simțit la auzul acestor cuvinte, și cât de multe lacrimi am vărsat în taină! Dar, ca prin minune, o rază slabă de nădejde parcă venea din adâncul suspinelor, o nădejde care se întărea și creștea mereu în inima mea. Am continuat să mă rog pentru el, rugând pe Domnul să-l întărească și să prelungească anii vieții celui care Îi slujea cu atâta credincioșie chiar și când se simțea atât de aproape de moarte.

De la un timp, teama a început să-mi încolțească în inimă că și Mihai ar putea fi arestat și trimis la Canal, fiindcă, în adevăr, erau acolo și câțiva copii de vârsta lui: 12 ani. Unul din cei pe care-i întâlneam des acolo era Marin Moța închis împreună cu sora lui care avea 14 ani. Tatăl lor fusese membru al Gărzii de Fier, partid politic având o ideologie foarte ciudată, un fel de amestec curios de antisemitism și credință ortodoxă exaltată. În timpul războiului civil din Spania, când anarhiștii profanau biserici, el a spus:

– Eu nu mai pot suporta să aud aceasta. Acești păgâni împușcă fața lui Hristos. Mă duc să mă lupt cu ei.

Și a plecat în Spania, unde a murit pe câmpul de luptă, pentru cauza celui ce avea să devină viitorul dictator al Spaniei: generalul Franco. Cât de mari pot fi uneori contradicțiile din inima omului! Acest om (Moța) a lăsat totuși posterității o minunată mărturie creștină, declarând:

– Atunci când Hristos a promis că porțile iadului nu vor putea birui Biserica Sa, El S-a referit la o Biserică luptătoare, nu la una compusă din creștini care fug de la datorie.

Ce gând adevărat! Acum, soția și copiii lui erau în închisoare numai pentru că aparținuseră lui. Doamna Moța avea o idee fixă: în

ziua când vor fi alungați comuniștii de la putere, fiul meu Marin va deveni regele României, deoarece regele exilat, Mihai, nu va mai veni niciodată în țară.

Partidul „Garda de Fier“ era, de altfel, plin de asemenea contradicții. Totuși, ultimele sale cuvinte au fost: „Nu de moarte mă cutremur ci de veșnicia ei!“ cunoscutul vers al lui Vlăduț. La urmă a murit strangulat de rivalii săi.

Într-o zi am fost anunțate că avem voie să scriem alor noștri, că ne pot vizita. Ni s-a împărțit câte o carte poștală prin care trebuia să-i invităm pentru o duminică anumită. Se trezise bănuiala în inima mea însă că motivul real al acestei generozități subite era acela de a da autorităților numele și adresa familiilor și prietenilor noștri care urmează să fie și ei arestați mai târziu. De altfel, mă întrebam cui aș putea să-i scriu? Atâția prieteni erau acum în închisori! Pe cine ar găsi cartea mea poștală încă în libertate?! Femeile din jurul meu scriau toate acasă, dar își puneau aceleași întrebări ca și mine: oare a mai rămas cineva dintre ai mei liber ca să-mi răspundă? Și, în primul rând, au fost ei oare lăsați mai departe în casele lor sau au fost azvârliți în stradă, iar locuințele confiscate de partid pentru membrii lui? Unii soți – cei mai mulți – se aflau și ei în închisori; alții trăiau acum cu alte femei. Unii fii își pierduseră credința. Văzusem atâtea tragedii în acei ani! Dar când veni ziua cea mare, nimic nu se întâmplă: familiile care veniseră să ne viziteze n-au căpătat permis să ne întâlnească.

În acea duminică mă trezisem cu mult înaintea orei deșteptării, când afară era încă complet întuneric. Dar lumina becului din celulă ardea toată noaptea, după regulament. Sloiuri de ghiață se depuseseră pe pervazul ferestrei. Așteptam cu înfrigurare ivirea zorilor. Dimineața am alergat spre poartă, doar-doar îi voi zări pe vizitatori. Drumul trecea printr-un culoar lung având 3 șiruri de sârmă ghimpată, precum și o zonă exterioară interzisă deținuților. Acolo l-am zărit deodată pe Mihai. Crescuse, era mai înalt, dar foarte slab și îmbrăcat în haine atât de sărăcăcioase! Însoțitorul lui era pastorul tânăr al bisericii noastre. (Întâmplări tragice au creat de atunci o prăpastie

între noi și omul acesta. Totuși noi ne amintim și acum cu recunoștință de prețiosul ajutor pe care ni-l dăduse, atât el cât și soția lui, în alte vremuri grele, iar iubirea noastră pentru el ne-a rămas în inimă). Am încercat să fac semn alor mei cu mâna, îndelung, dar ei nu m-au recunoscut printre atâtea femei care stăteau acolo, ca și mine, în fața sârmei ghimpate. Dezamăgită și îndurerată am alergat înapoi la baracă, împărtășindu-mi frustrarea vecinei mele de pat. Ea se uită la mine o clipă, scrută haina mea zdrențăroasă și îmbâcsită de murdărie și praf, îmbrăcămintea ciudată pe care o purtam, Țoala de pe mine care fusese odinioară pardesiul meu elegant de vară, precum și sfoara care-mi ținea loc de cordon. În cele din urmă spuse:

– Înțeleg. Bietul copil, îl va apuca groaza când va vedea cum arată mama lui. Ia bluza mea și puneți-o pe tine, cel puțin e încă dintr-o singură bucată.

Tania Țiganca, îmi oferi și ea fusta ei multicoloră și largă, iar Valia mă îmbrăcă cu șalul ei alb. O alta îmi împrumută ciorapii ei și o batistă. Dar pe când îmi admiram noua mea toaletă, Rina intră val-vârtej și anunță cu un aer triumfător:

– Vizita familiilor e anulată.

Eram toate pedepsite, deoarece multe din noi nu-și făcuseră norma de lucru în săptămâna aceea.

Ai noștri, sârmanii, călătoriseră toată noaptea cu trenul, cheltuind puținii bani pe care-i aveau și de care aveau atâta nevoie ei înșiși. Acum a trebuit să se întoarcă de unde veniseră fără să ne poată vedea. Nici pachetele ce le aduseră cu ei conținând haine calde și câte ceva de-ale mâncării nu le-a fost permis să ni le lase. Grupul de vizitatori a continuat să aștepte lângă poartă toată ziua aceea în speranța că comandantul își va schimba decizia, dar în zadar. Încercam să comunicăm cu ai noștri măcar prin semne, dar nu era chip, fiind alungați fără încetare de gardieni. Vizitatorii continuau să stea și ei, iar armele de tragere ale gărzilor din turnul de pază erau îndreptate neîncetat spre noi. Către seară, vizitatorii noștri s-au întors triști acasă.

Părea imposibil să-l revăd pe Mihai, dacă condiția împlinirii normei de lucru rămânea în picioare, mai ales că un mare număr din

cele ce veneau de la Jilava erau bolnave și sleite de putere din pricina foamei permanente, iar normele ni se ridicau mereu.

După câteva săptămâni însă ni se împărțiră din nou cărți poștale pentru a-i chema pe ai noștri să ne viziteze. De data aceasta vizita n-a mai fost anulată, dar numele deținutelor era strigat în ordine alfabetică, așa încât numele meu urma să fie chemat abia la urmă. Cine știe, poate va trece ziua și rândul meu nici nu va veni, îmi spuneam cu teamă. Femeile își împrumutau articole de îmbrăcăminte unele altora. Multe din ele nu putuseră dormi toată noaptea gândindu-se ce va trebui să spună alor săi, și repetau frazele mereu în minte, ca să nu le uite. Dar când veni momentul mult așteptat, ele erau prea pline de emoție ca să poată vorbi ceva. Dacă încercai să întrebi despre alți membri ai familiei sau prieteni, erai oprită îndată de păzitoarea care stătea la pândă tot timpul. Pachetele cu haine ne-au fost din nou respinse sub un pretext sau altul. Întâlnirea cu ai noștri ne adusese tuturor mai mult tristețe decât bucurie. Alergând înapoi la barăci pentru a returna obiectele împrumutate, acestea erau înșfăcate în grabă de cele care veneau la rând la vorbitor. „Poate, sperau ele, la viitoarea vizită, peste alte două luni va veni și rândul nostru“.

În acea zi am fost scoase la o altă baracă aproape de poartă. Nu am stat, desigur, „toată ziua cu familia“ cum ni se promisese la Jilava, ci numai 15 minute ne erau îngăduite, și acelea stând în picioare la 20 de metri distanță de ai noștri, iar gardienii între noi veghind la orice cuvânt care ne ieșea din gură. Când în sfârșit l-am văzut pe Mihai, am uitat pentru o clipă că eram în închisoare, am uitat cum arătam acum și unde mă aflam; doar mă uitam la el și nu mă mai saturam privindu-l. Era atât de slab acum, și ce priviri pline de tristețe avea! Cele 15 minute au trecut la iuțea, iar noi abia dacă schimbaserăm câteva cuvinte, de emoție. De altfel nici n-ar fi fost posibil să discutăm nimic personal. Mi-amintesc și acum de clipa când am strigat către ei, ignorând spațiul lung care ne despărțea și pe gardienii care ne pândeau: *Mihai, să crezi în Domnul Isus din toată inima ta!* Știam atât de bine intenția autorităților de a-l lăsa fără călăuză în

viață, ca și pe atâția alți copii de vârsta lui cu părinții în închisoare, profitând de aceasta pentru a face din ei tineri fără Dumnezeu; acesta era planul lor.

Fiul risipitor din parabolă a ajuns să ceară ajutor unui om în vârstă, iar acesta l-a făcut slugă la porci. Tot așa noii stăpâni ai țării „hrăneau“ și ei pe tineri și pe copii cu ideologii potrivite pentru porci, nu pentru oameni. De aceea i-am spus: „Să crezi în Isus“, știind că numai El îi poate fi călăuză în viață atât lui, cât și altor copii rămași fără părinți. Cuvântul pe care i-l spusesem atunci a dat roadă mai târziu în viața lui, și mi-a împărtășit aceasta numai după liberarea mea. Dar acum, gardiana mă împinse afară cu brutalitate. Odată întoarsă în baracă, femeile s-au adunat în jurul meu, întrebându-mă curioase cum l-am găsit pe Mihai, ce mi-a spus etc. Dar eu nu le-am putut răspunde nimic și dădeam numai din cap. Am rămas în starea aceea pentru multe ore, fără să fiu capabilă a scoate o vorbă. Gândul meu nu mai era acolo, în închisoare, ci în altă parte. Seara, bocete de plâns au umplut baraca: multe femei așteptaseră în zadar pe ai lor, fiindcă nimeni din ei nu venise. Era atâtă tristețe...

LA CARCERĂ

În fiecare noapte, una din femei trebuia să stea de gardă toată noaptea. Ce anume trebuia să păzim nu ni s-a explicat niciodată. Presupun că scopul era acela de a se preîntâmpina eventuale sinucideri. Pedepsa era aspră dacă aștepai. Becul slab din plafon se clătina încet la curenții de aer care pătrundeau pe sub ușă. Femeile chinuite se agitau în somn. Unele sforăiau, altele scoteau câte un țipăt din mijlocul vreunui coșmar. Fiecare obraz exprima suferință și groază. Orele de veghe păreau fără sfârșit. Pe afară, vântul vuia a jale. Toată această amestecătură ciudată de femei tinere și bătrâne, intelectuale ca și vagaboande de sub poduri, toate acestea aveau ceva în comun:

durerea. Când eram copilă, uram noaptea. Acum însă o doream, după munca extenuantă de rob. Și cu toate acestea, când venea noaptea îmi venea greu să ațipesc. Atunci mă rugam pentru vecinele mele, pentru ceilalți deținuți ca și pentru milioanele de prizonieri din lumea comunistă. Mijloceam în rugăciune și pentru creștinii din țările libere care-și dormeau netulburați somnul în paturile lor, ca și pentru aceia care – așa cum îmi închipuiam – se rugau și ei în acea clipă pentru noi.

Într-o noapte, neputând adormi de fel, m-am oferit să-i țin locul la gardă Taniei, dar ea a refuzat: „Dumneata du-te la culcare“. Îmi voia binele. Ea, însă, nu avea niciodată probleme de insomnie. Mai târziu, observând că sunt încă trează, a venit la patul meu. Am stat de vorbă pe șoptite. Ea mi-a povestit atunci una din experiențele ei. Mai înainte să ajungă aici fusese într-o altă închisoare cu 4 000 de femei. Printre ele era una care fusese altădată comandanta aceleiași închisori, sub vechiul regim. Ea torturase pe comuniștii din închisori în zilele războiului, când aceștia se aflau încă în ilegalitate. Acum era rândul acestora s-o arunce în închisoare, locul care i se și cuvenea. Apoi i s-a dat din nou sarcina de a ajuta la birourile administrației. Aici nu numai că falsifica socotelile și caietele de contabilitate, furând banii alocați pentru hrana deținuților, căci aceasta era obișnuința, toți făceau la fel, dar această femeie obișnuia să lase „în concediu“ pentru câteva zile pe hoațele cele mai dibace, îndemnându-le să dea câte o spargere pe la prăvălii sau case. Apoi le aducea înapoi și împărțea cu ele tot ce furaseră în acest timp...

Am încercat din nou să vorbesc cu Tania despre Dumnezeu, dar reacția ei îmi era de acum cunoscută:

– Ei, pân-la Dumnezeu te mănâncă sfinții.

I-am explicat că această zicală populară nu e adevărată, deoa-rece adevărații sfinți nu omoară pe nimeni ci, dimpotrivă, ei mijlo-cesc pentru noi și ne conduc la Dumnezeu. Apoi am adăugat:

– Există două lumi: lumea materială și lumea spirituală. Porunca **să nu furi** se aplică numai în ce privește lumea materială. În cea spirituală poți fura tot ce vrei: cunoștințe, educație, înțelepciune. Dacă

îmi furi ceva din lumea materială, eu am o pagubă; dar dacă iei ceva din cea spirituală eu nu pierd nimic. Astfel, eu nu te condamn pentru că furi. Problema e că tu nu știi ce trebuie să furi, ce este de cel mai mare preț. Orice ai fura din lumea materială astăzi vei pierde mâine sau poate mai târziu, când vei părăsi lumea aceasta. Dar dacă ai fura mai degrabă înțelepciune și cunoștință de Dumnezeu, aceste averi vor rămâne ale tale pentru veșnicie.

Și poate că cuvintele acestea n-au fost în zadar. Deși era la fel de flămândă în aparență ca și noi, Tania nu uita niciodată să lase câteva firimituri pe pervazul ferestrei pentru păsărele, în timp ce noi, celelalte, ne mâncam porția de pâine cu grijă și nelăsând să cadă nici o firimitură, aceasta fiind singura hrană solidă de peste zi.

Observând tinere de categoria ei împărțindu-și puțină hrană cu alte ființe flămânde, am învățat să nu consider pe nici un om pe deplin rău. Mi-am amintit de Sven Hedin, un povestitor care călătorise mult prin regiunile Tibetului. El relatează că în timp ce popoarele Europei își hrănesc numai păsările de casă pentru a se hrăni apoi cu ele mai târziu, tibetanii obișnuiesc să pună bucăți de pâine pe stânci pentru hrana păsărilor sălbatice. Autorul însuși fusese o dată salvat de la moarte prin foamete când, cu ani în urmă, rătăcindu-se prin acele locuri pustii, găsise din când în când pe stânci aceste bucăți de pâine. Nu sunt oare și păsările sălbatice făpturile lui Dumnezeu, Creatorul a toate? Până și ucigașele dovedeau nu o dată că erau în stare să facă fapte bune fără a se aștepta la nimic în schimb.

În fiecare duminică la Cernavodă, când speram să ne putem odihni puțin, eram obligate să fim de față la lecțiile de îndoctrinare. După prânz eram aduse în sala de adunări unde o femeie ne ținea conferințe. Ea ne spunea tot ce gândea despre credința noastră folosind argumentele bine cunoscute din manualele ateiste. La urmă ne avertiza că vom fi pedepsite, dacă vom vorbi altora despre Dumnezeu.

– Toți oamenii în lume sunt comuniști acum. Numai voi vă încăpățânați în credința voastră religioasă, dar partidul e la putere și el vă știe să vă scoată această superstiție din cap. Și nu vreau să mai aud pe

vreuna din voi spunând că sunteți la închisoare. Voi sunteți într-o instituție de reeducare, unde vă clădiți propria voastră fericire, muncind pentru generațiile viitoare. Iar dacă veți depăși norma fixată, veți putea să vă recăștiți libertatea mai devreme, ca cetățene reabilitate.

Apoi urma un concert de propagandă. Se aflau între noi cântărețe de cabaret și actrițe de teatru, unele din ele făcând parte din minoritatea germană. Ele trebuia să cânte sau să declame versuri comuniste prin care își batjocoreau țara și poporul lor, ovaționând pe eroii sovietici. Cât de dureroasă era umilirea lor! O durere fizică e adesea trecătoare și apoi uitată, dar umilirea, chiar când pare fără importanță, frânge inima omului. Nu înțelesesem înainte prea bine de ce Isus, anunțând moartea Sa apropiată, spusese că va fi „batjocorit și răstignit“. Nu știam până atunci cât de adânc pot răni inima omului batjocura și umilirea. Dar acum am înțeles.

O deținută germană, femeie între două vârste care – după cum se vedea – trebuie să fi avut altădată o față plăcută, cânta acum pe platformă cu gesturi patetice, și vocea ei suna mai degrabă cu un croncănit. Ofițerii așezați în rândurile din față izbucneau în hohote de râs. Căci ce putea fi mai ridicol decât o fraulein trecută care se făcea acum de râs în public? Obrazul ei era brăzdat de lacrimi în timp ce-și continua performanța. Apoi veni la rând o tânără care citi câteva versuri, exprimând recunoștință pentru sovietici care ne-au eliberat țara de naziști: *„Iubită patrie-mamă! / Rusia, așa te cheamă! / Azi ți-aducem mulțumire, pentru-a noastră dezrobire“* // etc. Versurile searbede au fost ovaționate lung și zgomotos de toți cei prezenți, tonul fiind dat de șefa barăcii. Oricine ar fi arătat lipsă de entuziasm se putea aștepta la sancțiuni mai târziu, căci informatorii pândeau cu atenție expresia feței și reacția „elementelor antisociale“. Nu puteam osândi în mintea mea pe cele care participau la aceste glume de prost gust; suferința prelungită le frânsese orice rezistență. Ceea ce unele din noi percepeam ca o batjocură era pentru altele un ceas simplu de uitare. Toți făceau asta acum. Până și anumiți poeți creștini scriau acum versuri prin care proslăveau comunismul, deși unii

dintre ei erau închiși în temnițe sau la Canal, la muncă forțată. Numai puțini au putut rezista; dar nici ei nu rămâneau până la urmă neafecțați de otrava îndoctrinărilor care influența pe mulți chiar împotriva voii lor.

Eu însă nu puteam aplauda la aceste ocazii. Unele vecine mă sfătuiau:

– De ce nu te faci și tu că aplauzi, doar așa, de formă, ca să nu te alegi din nou cu o bătaie?

Dar nu puteam s-o fac atunci când auzeam cum este călcat în picioare Numele lui Dumnezeu și al patriei, precum și tot ce era sacru acum era terfelit în noroi. Îmi alegeam totdeauna un locșor în fundul sălii și mă amestecam cu celelalte ca să nu fiu observată. Dar odată am fost zărită de o informatoare. În acea seară am fost adusă în fața comandantei lagărului de femei.

– Wurmbrand! tună ea. Mi s-a adus informația că nu ai aplaudat nici la lecția de după masă și nici la spectacol. Întreaga dumitale purtare te trădează, dovedindu-te ca o contrarevoluționară incorigibilă.

Apoi adăugă, lingându-și buzele:

– Am fost prea buni cu dumneata. De-acum înainte îți vom aplica și alte metode.

În acea noapte n-am fost lăsată să mă întorc la baraca mea. Am fost dusă la camera de gardă și de acolo, la carceră: un fel de nișă în perete, foarte îngustă și foarte scundă în care nu puteai decât să stai în picioare. Ușa grea avea câteva găuri prin care pătrundea aerul, iar mâncarea era împinsă pe sub ușă printr-o mică scobitură făcută în acest scop. De fapt, fiecare închisoare își avea carcera ei, care servea spre a zdrobi orice rămășiță de rezistență a celor care nu voiau să dea mărturii de bună voie. La Canal, aceasta era forma cea mai obișnuită de pedeapsă. După câteva ore petrecute acolo, picioarele îmi ardeau, iar sângele îmi zvâcnea în tâmpile cu bățai lente și dureroase. Câte ore mă vor ține oare în locul acesta? Și câți ani voi putea supraviețui în aceste condiții mă întrebam? Răul acesta pare să se întindă din ce în ce peste întreaga lume, chinuind, torturând milioane de vieți omenești; nimeni nu-i scapă. Dar această carceră e drumul cel mai sigur spre nebulie. Întâlnisem mai înainte pe unii care trecuseră pe aici și

au ieșit după ce-și pierduseră mințile, pentru că au fost biruiți de ororile ei care continuau să le obsedeze memoria chiar și după liberarea lor. Ei nu și-au mai putut reveni. Dar cum să scap de această primejdie? Mi-am amintit de călugării de pe Muntele Athos care obișnuiesc să repete cu fiecare bătaie a inimii, cuvintele numite de ei „rugăciunea inimii”: „Doamne Isuse, Fiul lui Dumnezeu, îndură-Te de mine”. Apoi am încercat să-mi reamintesc tainele numerice ale Bibliei. Atât în ebraică cât și în greaca veche nu există cifre, și în locul lor se folosesc literele alfabetului, fiecare literă având o valoare simbolică: **Unu** – *Dumnezeu*, **Doi** – *cele două Table ale Legii*, **Trei** – *Sfânta Treime*, **Patru** – *Cei 4 Evangheliști*, **Cinci** – *cele cinci cărți ale lui Moise*, **Șase** – *numărul fiarei din Apocalipsă e de trei ori șase*, **Șapte** – *numărul sacru*. În tot acest timp, de undeva se auzea apa picurând: pic-pic-pic... Până am ajuns la numărul 15. Uitasem totul și am început să număr de la început: unu, doi, trei, patru... Nu știu cât timp am continuat așa, dar la un moment dat am început să strig tare și să plâng cu suspine amare pentru a-mi descărca emoțiile, căutând astfel să evit a cădea în disperare. Unu, doi, trei, patru și apoi iar de la început. După un timp, cuvintele mi-au devenit nearticulate și nu mai știam ce rostesc. Se părea că gândul și mintea mea trecuseră la o stare de odihnă; nu mai aveam controlul asupra lor. Dar în subconștient, spiritul meu continua să se roage. Cred azi că aceasta e cheia de a supraviețui în închisoare. Mulți dintre noi, în mijlocul mizeriei în care trăiam, ne-am fi dorit o amnezie, măcar una temporară, pentru a nu mai fi conștienți de ororile din jur. Când doream să scăpăm de acele gânduri disperate, ele continuau să ne urmărească, obsedându-ne cu temeri și spaime care ar fi putut cu ușurință să ne arunce în negura nebuniei. Și atunci, așa cum o mână sau un picior scrântit sunt puse în ghips, la odihnă, tot astfel o minte bolnavă și împovărată de regrete are trebuință de odihnă pentru a rămâne sănătoasă.

Glossolalia – vorbirea în limbi necunoscute – era un fenomen cunoscut la primii creștini. Religia nu poate fi exprimată numai în cuvinte; de aceea e exprimată, încă de la început, și prin muzică, pictură, joc. Un exemplu în acest sens îl constituie Maria, sora lui

Moise, sau regele David care juca înaintea Domnului. Aceasta pentru că orice limbă omenească este un instrument imperfect. Când, de pildă, eu spun: „iubesc pe Dumnezeu“ și „iubesc pe soțul meu“ exprim două sentimente cu totul diferite, dar folosesc pentru amândouă același cuvânt. De asemenea, între iubire și ură există multe nuanțe care nu se pot pune în cuvinte. Nici ceea ce simte o mamă pentru copilul ei nu se poate exprima în cuvinte și adesea ea nici nu folosește cuvinte înțelese pentru a le exprima. În loc de acestea, ea rostește tot felul de sunete fără înțeles când își alintă copilășul, iar micuțul e fericit să le audă. Tot așa este și cu acest fenomen numit glossolalia, al limbilor necunoscute, al cuvintelor nearticulate. În clipele de extaz sau în cele de grea suferință izvorăsc din adâncul sufletului omenești expresii de iubire fie față de Dumnezeu, fie față de cineva drag. Aceste expresii nu se găsesc în dicționare. În momente de acestea, mintea nu e activă, după cum spune și Scriptura: *Cine vorbește în altă limbă nu vorbește oamenilor, ci lui Dumnezeu.* În carceră, tocmai această stare de subconștiență în care mintea mea nu era activă, așa încât acele sunete fără înțeles puteau ieși din adâncul subconștientului meu, m-a salvat de la nebunie. Apoi, după o oră sau două eram din nou conștientă, dar mintea îmi era odihnită. De altfel, găsesc că vorbirea în aceste limbi neinteligibile are încă un mare avantaj: în starea aceasta nu poți minți sau înșela pe nimeni cu limba ta.

Într-o zi veni în inspecție colonelul Albon, trimis de oficialități să vadă cum merg treburile la Canal. El făcu turul Cernavodei fără să zică un cuvânt. Se uită cu dispreț la femeile cu obrazul cenușiu și în zdrențe, și apoi dădu să plece, când o tânără țigancă alergă în grabă spre el, aținându-i calea. Ea își spuse îndată păsul: era însărcinată, în urma aventurilor ei amoroase cu unul din ofițerii poliției secrete locale cu care se întâlnea pe ascuns. Albon trimise un raport la București despre aceasta. Se deschise o anchetă care dezvălui multe nereguli ce se petreceau acolo. Drept rezultat, lagărul de femei a fost transferat la o altă colonie de muncă, separată de cea a bărbaților, la o distanță de câțiva kilometri de ea. Locul era cunoscut sub numele de „Kilometrul 4“.

LAGĂRUL K4: IARNA

Dis de dimineață o porneam la muncă pe malul Dunării. Aici aveam de încărcat pietre mari și grele pe o plută care urma să fie golită apoi în râu, pentru a se crea astfel o bază solidă de pietre pe fundul Dunării. Dar nu era posibil să împingem acele pietre mari de râu fără să ne stropim de sus și până jos de apa râului. După numai câteva minute de muncă eram toate ude până la piele. Vântul sufla cu tărie dinspre câmpia Bărăganului, aducând cu el țurțuri de gheață, care făceau să ne înghețe hainele pe noi ca niște zale de fier. Degetele ne erau crăpate, umflate de frig și zdrobite de pietrele acelea. Seara la culcare eram nevoite să dormim în aceleași haine ude și înghețate de pe noi, căci nu era nicăieri un loc pentru a le usca. Iar dacă vroiai să-ți atârni un articol de îmbrăcăminte la uscat, lângă pat, puteai fi sigură că nu-l mai găseai până dimineața, fiindcă se fura peste noapte. Ne culcam deci cu hainele noastre ude sub cap în loc de pernă și apoi le îmbrăcam iarăși dimineața. Pe drum, vântul le usca, dar imediat ce începeam munca eram din nou leoarcă de apă. Cât ne-am fi dorit să simțim puțin căldura soarelui când munceam astfel pe plută!

Pierdusem mult din greutate, iar vântul părea că suflă direct prin mine. După o săptămână, am fost pusă să încarc pietre în roaba care era apoi trasă de alte deținute și răsturnată în Dunăre. Acum puteam rămâne cu hainele uscate. În schimb pietrele ascuțite îmi răneau neîncetat mâinile care aveau acum pielea jumulită și roșie, cu adevărat carne vie. Unghiile îmi erau, de asemenea, rupte și pline de sânge. Numai extenuarea mă făcea să nu-mi mai simt durerile. Adeseori mi se părea că nu umblu, ci plutesc, ca într-un vis, deasupra pământului. Mă aplecam să ridic fiecare piatră aruncând-o peste celelalte, în roabă, de sute de ori pe zi. Mi se părea că nu voi mai fi niciodată în stare să-mi îndrept spatele.

Într-o după amiază a apărut un automobil, spațios și frumos lustruit. Ce să însemne asta? – ne întrebam înfricoșate. Știam că nu putea să însemne decât un singur lucru: Poliția Secretă venise după o

deținută pentru noi anchetări. Fiecare din noi se ruga în inima ei: „O Doamne, nu lăsa să fiu luată din nou în celulă, la nopțile de tortură!” Dar nu. Spre marea noastră ușurare, nici una din noi nu fusese luată, ci o nouă deținută a fost adusă și predată gardianelor. Era o tânără foarte slabă și îmbrăcată numai într-o rochie subțire de vară. Era și desculță. Ea se uită spre noi cu groază. Nici nu era de mirare: așa cum arătam, prăfuite din cap până-n picioare, numai ochii ni se mai vedeau, ca măștile de mort de la un carnaval. Gardienele o înghiontă să-și înceapă imediat munca. Îți inspira milă văzând-o cum muncea: reușind cu mare greutate să urnească o piatră pentru numai câțiva centimetri, picioarele i se împotmoleau și cădea regulat rănindu-și genunchii, care deveniseră numai răni și tăieturi după câteva minute de muncă. Fața ei avea o paloare de moarte, ceea ce arăta că tânăra petrecuse multă vreme în celula subterană.

Seara, la întoarcere, după ce-mi făcusem rândul la curățatul cartofilor la bucătărie pentru alte două ore, m-am întors în baracă și am găsit pe tânăra aceasta culcată pe patul de lână al meu. Praful alb îi umplea acum fața brăzdată de lacrimi. I-am adus puțină apă să se spele, ajutând-o. Ea se uită spre mine în chip ciudat, ca și cum nu mă vedea. Imediat i s-a găsit pe la femei o pereche de pantofi și o rochie ceva mai groasă decât cea de bumbac pe care o purta. Ea plânse încă și mai tare când văzu acele „mici comori” oferite cu atâta generozitate. Când a început să ne povestească istoria ei, a reieșit că fusese ținută timp de 2 ani în izolare la Ministerul de Interne din București. Zece zile din această perioadă a fost ținută sub continuă anchetă fără să i se îngăduie să doarmă deloc, în timp ce anchetatorii ei se schimbau la fiecare câteva ore. Lumini și reflectoare puternice erau puse în ochii ei fără încetare, ziua și noaptea. Acum nu mai vedea obiectele decât de foarte aproape. Întrebarea pe care ne-o pune mereu era dacă e adevărat că aici își va putea revedea cei doi copii pe care nu-i văzuse și nici nu mai știa nimic de ei de la arestare. Ei rămăseseră în îngrijirea mamei sale, dar ea era o femeie bătrână de 70 de ani, și nu prea sănătoasă. Întrebările ei erau sfredelitoare și pentru noi, celelalte, care eram mame.

Încercând s-o mângâi, i-am povestit de întâlnirea mea cu Mihai; dar aceasta fusese o greșeală, căci ea deveni și mai tristă și întrebă:

– Adică vrei să spui că chiar la vizită vom sta separate de copiii noștri și plasate la celălalt capăt al odăii? În cazul acesta nu-i voi vedea deloc, căci, după cum v-am spus mai înainte, nu mai pot vedea acum de la distanță. Își întoarse fața pe perna murdară și izbucni din nou într-un plâns amar.

În următoarele zile, tânăra rămase închisă în cărapacea ei și nu mai comunica nimic cu nimeni, cu toate încercările celorlalte să afle mai multe despre ea. În orele de trudă, căutam să-i dăm câte o mână de ajutor la căratul pietrelor, dar acest ajutor nu era prea mare. Dându-i o bucățică din rația mea de pâine, i-am spus:

– Aici nimeni din noi nu mulțumește lui Dumnezeu pentru masă, în general, ci pentru fiecare bucățică de pâine separat, ca pentru o comoară care ne ține viața.

Deodată ea mi se aruncă în brațe cu hohote de suspine. Când se mai liniști, începu să-și deschidă inima:

– Știi, și mama mea e o femeie religioasă ca și dumneata. Ce n-aș da s-o mai pot vedea acum! Dânsa are un caracter solid și e tare ca stânca, și în jurul ei ne strângeam cu toții la necaz. Cum am putut fi atât de proastă să nu-i urmez sfaturile?! Și încet, printre suspine, începu să-mi depene istoria ei.

În anul 1951, închisorile țării erau pline cu membri de partid trădați de proprii lor camarazi. Era atât de patetic să-i observi în starea lor de confuzie și lipsiți de orice nădejde. Deținuții fasciști îi priveau acum pe comuniștii arestați cu dispreț, căci ei avuseră ziua lor de glorie. Creștinii puteau arăta dragoste față de oricine, căci ziua lor se va arăta odată, în Ceruri. Dar comuniștii deținuți pierduseră orice curaj, orice speranță de mai bine. Ei se încrezuseră în partid; acesta era dumnezeul lor, care acum îi trădase. Ei sufereau acum mai mult ca noi, creștinii, care văzuserăm adevărata față a comunismului chiar de la început și eram pregătiți pentru orice. Dar tânăra aceasta, Elena Coliu, avusese o poziție importantă în Ministerul Educației, ca și soțul ei de altfel, și el membru fidel al partidului. Ea

sacrificase mult pentru comunismul în care credea, și și-a crescut și pe cei doi copii în același spirit, ca membri ai Tineretului Comunist.

– Aș fi fost gata să-mi dau chiar viața pentru propășirea comunismului. Credeam că atunci când partidul va fi la putere, va face din țara asta un paradis pe pământ.

Mai târziu se îndrăgostise de un sculptor și-i devenise concubină. Era un om foarte capabil în meseria lui, judecând după numărul mare de busturi de-ale lui Stalin pe care reușea să le facă în curs de o săptămână. Dar când acesta s-a plictisit de ea și a părăsit-o, ea s-a răzbunat denunțându-l de o vină imaginară. Omul a fost arestat și torturat până și-a pierdut mințile. Apoi a fost arestată și ea însăși, pentru a fi anchetată despre toate contactele avute cu contrarevoluționari ca sculptorul acela. Așa au început cei doi ani de coșmar pentru ea. La proces a fost adus și el, și în urma citirii sentinței a fost condamnat la 10 ani închisoare. Omul era pe deplin zdrobit. Nu se uita la ea nici o clipă și nu a scos o vorbă în tot timpul procesului. Dar partea cea mai dureroasă e că poliția secretă n-a cruțat nici pe soțul ei, ci a fost adus și el în sala tribunalului împreună cu copiii lor. El și-a pierdut slujba, iar copiii au fost exmatriculați din școală, bătuți și umiliți de tovarășii lor de joacă.

– Acum, spuse, nu-mi mai pot reveni. În fiecare noapte îl visez pe bietul Grigore așa cum l-am văzut pentru ultima oară, la proces. Avea fața crispată și privirea sticloasă fără nici o expresie, privind în gol, cu ochii ca cei ai unui pește mort. Vai mie! De ce am făcut asta? De ce l-am întâlnit în viață?

Amintiri vechi și dureroase pot arde inima ca focul. Nu aveam cum să scăpăm de obsesia lor, căci nu aveam nici cărți de citit, radio sau altceva ce ne-ar fi putut distrage măcar pentru câteva clipe de la durerea adâncă a remușcărilor.

Teoriile inventate de comunism despre „morală de tip nou” nu pot înșela pe nimeni aici: toți știau că această „nouă morală” nu era altceva decât aceleași vicii vechi de când lumea: curvia și desfrânarea. Remușcărilor Elenei erau înțelese de fiecare din noi, căci toate simțeam la fel. Aici fiecare deținută era religioasă într-un fel sau altul. Chiar cele ce se declarau ateiste se surprindeau pe sine chemând

pe Dumnezeu în ajutor și sperând că rugăciunile lor vor fi ascultate, deși aceste rugăciuni izvorau dintr-o motivație greșită. Îngrămădirea de păcate nu poate aduce omului decât remușcări și nefericire. Aproape toate păcatele mărturisite de femeile deținute erau de ordin sexual: adulter, înșelarea soților, avorturi. Ele doreau să vorbească despre ele pentru a se ușura. Ce adânci sunt cuvintele psalmistului David după ce comisese un păcat asemănător: ***Ferice de cel cu păcatul acoperit.*** Păcatul celui care se pocăiește sincer este acoperit de Dumnezeu în așa măsură încât nu mai simți nevoia să-l descoperi din nou înaintea oamenilor.

O altă fostă doamnă de societate era Zenaida Radu, soția unui cunoscut om de afaceri din capitală și foarte populară în cercurile ei de altădată. Dar cine dintre aceștia ar mai fi recunoscut-o acum așa cum arăta, cu obrazul supt și ochii care exprimau numai frică și suspiciune? Accentul ei de femeie răsfățată și capricioasă suna acum atât de straniu pe buzele ei. Privind seara, când stăteam culcate pe paturile noastre, la acel amalgam de femei: țărănci, criminale, prostituate, profesoare și călugărițe ea m-a observat și mi-a zis:

– Ce părere ai despre asta, Sabina? În ce mă privește, nu am decât o singură dorință: să scap de aici. Atunci, îți spun, mă voi mulțumi de aici înainte chiar și cu o coajă de pâine uscată pentru tot restul vieții mele.

Ca celelalte femei de categoria ei, Zenaida simțea o mare povară sufletească; aceea de a-și fi irosit anii vieții fără nici un rost. Simțeam că de câte ori venea lângă patul meu ar fi vrut să-și mărturisască un anumit păcat pentru a se ușura, dar nu îndrăznea. Câteodată mă fixa cu privirea de la locul ei, din celălalt colț al încăperii în tăcere. Eu îi zâmbeam la rîndul meu. După câteva săptămâni îmi destăinui, în sfârșit, povara ei apăsătoare. Când au venit comuniștii la putere, ea a rămas văduvă cu un copilăș, o fetiță. Viața veselă și lipsită de griji de odinioară era de mult uitată. A fost nevoită să muncească într-o fabrică pentru a se întreține pe ea și copila ei. Frumusețea și prospețimea ei erau acum de domeniul trecutului. Munca grea îi ruina mâinile.

– Prietenele de altădată mă ocoleau acum. Când mi s-a ivit ocazia să mă recăsătoresc, scăpasem de munca grea. Dar bărbații nu vor, de obicei, să crească copiii altora. Vedeam bine că sărmana mea fetiță, Jeny, care avea numai 3 ani pe atunci, constituia un obstacol între noi. Și atunci...

La aceste cuvinte fruntea i se umplu de broboane de sudoare, și se lupta cu ea însăși neîndrăznind să mărturisească până la capăt ce o apăsă. I-am luat mâna într-a mea și ea s-a liniștit și a continuat povestirea, vorbind foarte repede.

– Atunci... am început să-mi neglijez fetița. Nu o mai hrăneam cum ar fi trebuit. Nu-mi dădeam prea bine seama de ceea ce făceam. Micuța, neglijată, plângea mai tot timpul, iar eu mă răsteam la ea: „Ia mai tacă-ți gura, bocitoare mică“ Și ea slăbea din ce în ce, dar mie nu-mi păsa ...

Vedeam cum se lupta cu ea însăși ca să continue. Îmi apucă mâna și mi-o strânse tare, de parcă ar fi fost apucată de durerile nașterii. Simțeam însă că dacă nu va spune tot, nu va avea nici de data asta ușurare.

– Nu, nu mi-a păsat de copil. O lăsam singură și plecam de acasă ca să mă distrez cu el, crezându-l salvarea mea. Apoi, în noapțile friguroase de iarnă, când copila era adormită, deschideam larg ferestrele odăii ei cu speranța tainică că se va dezveli în timpul nopții și se va îmbolnăvi de pneumonie. Abia acum îmi dau seama ce-am făcut. Atunci îmi găseam justificare pentru propria mea conștiință, zicându-mi că aerul proaspăt e sănătos pentru copilă. Și nici nu-i nevoie s-o îndop prea mult cu mâncare. Nu, n-am omorât-o cu mâinile mele, dar am lăsat-o să moară din neglijență calculată, criminală.

Ultimele cuvinte au fost rostite în șoaptă, dar nu fiindcă se temea că le-ar fi putut auzi cineva. Căci cum s-ar fi putut auzi vocea unei singure persoane în vacarmul acela, în care 50 de femei vorbeau toate deodată, care cu tânguieri, ciondăneli sau amintiri. Unele blestemau, altele cântau cântece obscene.

– N-am mărturisit încă nimănui acest păcat deoarece știu că nu mai este iertare pentru mine.

Am încercat s-o conving că Domnul nostru e plin de har și acordă iertare oricui o cere, căci harul și iertarea fac parte din Însăși Ființa Sa. Ea spuse:

– Dacă voi mai scăpa vreodată de aici, voi fi bună; căci am văzut îndeajuns aici ce înseamnă a nu fi bun.

– Nimeni din noi nu e cu adevărat bun. Dar Apostolul Ioan ne spune: *Dacă zicem că n-avem păcat ne înșelăm singuri, mințim. Dar dacă ne mărturisim păcatele, El, Isus, e drept ca să ni le ierte.*

Zena își continuă mărturisirea: cel care urma să-i devină soț nu era decât un înșelător, un vânător de zestre. Totuși, pentru că între timp devenise concubina lui, el o întreținea, scutind-o de munca din fabrică. Dar tocmai faptul că acum nu mai lucra, trezise invidia uneia dintre vecinele ei care o denunță pentru trecutul ei burghez, și că nici acum nu se află în câmpul muncii. A fost condamnată la doi ani, „sentință administrativă“ fără proces, și așa ajunsese aici.

Am întâlnit multe deținute, arestate sub învinuiri care de care mai absurde și imaginare, în peregrinările mele prin diferitele închisori. Una dintre femeile mai bătrâne întâlnită în lagărul K4 de la Canal era cunoscută sub numele de „bunica Apostol“. Vina ei era că se purtase odată cu bunătate față de un sărman lunatic. Acesta fusese în tinerețea sa muncitor metalurgist. În chip tainic, fără să fie văzut de colegii săi, el turnase câteva monede mici de metal pe care gravase cuvintele: „Nicolae, Împăratul României“, dând a înțelege că Împăratul Nicolae era el însuși, și, ca „Împărat“ al țării, îi plăcea să călătorească incognito prin satele din apropiere și să ofere celor care se purtau cu bunăvoință față de el câte o monedă de acestea, zicându-le:

– Păstrează bine moneda aceasta, deoarece în ziua când voi fi întronat, oricine va avea o astfel de monedă va fi făcut ministru în cabinetul meu.

În cele din urmă, sărmanul „împărat“ a fost arestat de Poliția Secretă, și odată cu el, toți cei care aveau în posesia lor moneda lui, fie bărbat, fie femeie, și osândit la 15 sau chiar 20 de ani închisoare.

– Dar cum? se revolta Elena, membra fidelă de partid. Nu ți-ai putut dovedi nevinovăția?

– Desigur că așa fi putut, dar în fața cui? Cu toții sunt sau ignoranți, sau înfricoșați. Cine voia să mă asculte?

Bunica Apostol, deși era o femeie foarte simplă și neînvățată, înțelegea lucrurile în adâncime și pricepea cu ușurință evenimentele și întâmplările chiar de la rădăcina lor. Ea nu se putea lăsa înșelată de aparențe. Tragedia era nu atât că noii noștri conducători erau ignoranți, ci că se făleau cu ignoranța lor, se complăceau în ea. Băieți tineri, aproape copii, care fuseseră practicanți de birou sau ucenici la vreo breaslă, deveniseră acum ofițeri ai poliției secrete. Și această ignoranță nu era nicidecum întâmplătoare, ci generală, începând chiar cu Gheorghe Gheorghiu-Dej, fostul muncitor de cale ferată care se instalase din proprie inițiativă în postul de secretar al partidului. Ca el erau și ceilalți înalți funcționari ai Statului, miniștri de cabinet și membri de partid în posturi-cheie. Ignoranța era astfel ridicată la rangul de cinste. Iată una din anecdotele care circulau pe atunci: Gheorghe Gheorghiu-Dej se lăudase față de generalul De Gaulle că el lichidase analfabetismul din România și l-a întrebat pe liderul francez:

– Dar la dumneavoastră, în Franța, mai aveți analfabeți?

– Da, mai avem, îi răspunse De Gaulle, dar nu în guvern ...

Ofițerii de la Canal nu stăteau, de obicei, de vorbă cu deținutele. Dar când împrejurările îi sileau să ni se adreseze, o făceau cu slogane învățate pe dinafară în școala partidului. De atâtea ori îi auzai declarând: „Omenirea a produs numai patru mari genii: Marx, Engels, Lenin și Stalin“. Dar dacă i-ai fi întrebat ceva despre Plato, Bergson sau Edison s-ar fi uitat la tine cu nedumerire, căci ei nu auziseră niciodată despre aceștia.

Cauza principală pentru care atât de mulți nevinovați se aflau în închisori era stupiditatea celor de la putere și teroarea pe care o inspirau subalternilor lor.

O doctoriță remarcase odată, în treacăt, unei infirmiere că ea preferă să se folosească de termometre fabricate în Occident, acestea fiind mai lesne de citit decât cele de proveniență sovietică. La câteva

zile după aceasta ea se afla în închisoare, acuzată de a fi făcut o declarație contrarevoluționară. Dar și infirmiera a fost arestată, acuzată de complicitate și „nedenunțare“, adică era vinovată de crima de a nu-și fi făcut datoria să trimită imediat raportul autorităților despre afirmația ostilă a superioarei ei, așa cum făcuse o altă colegă mai loială.

O ciudată confruntare avusese odată loc între două femei ușoare. Una fusese pe vremuri concubina regelui Carol, cealaltă a ministrului afacerilor interne, Georgescu. Amândouă făcuseră greșeala de a se lăuda cu zilele lor de glorie. Cea care fusese în compania regală era acuzată că fusese în mod automat contaminată de influența contactului cu monarhia. În ce privește concubina ministrului Georgescu, vina ei era de a fi vorbit prea mult despre luxul exorbitant pe care-l văzuse în casa ministrului comunist; cele 50 de costume noi de haine, și petrecerile din casa lui unde caviarul era din abundență și șampania curgeau gârlă. Mai târziu, ministrul însuși a fost arestat de camarazii săi.

Am mai întâlnit acolo, de asemenea, sute de persoane aparținând diferitelor secte religioase nonconformiste: „Christian–Science, teosofiste, Martorii lui Jehova“ etc.

– Azi trebuie să fie sâmbătă, spuse Ani Stănescu. Aud că iar sunt bătute adventistele de ziua a șaptea.

În adevăr, cum venea sâmbăta, aceste femei erau luate pe sus și trimise la muncă, iar ele refuzau să muncească de fiecare dată, drept care erau bătute în mod sălbatic. Totuși nimic nu le putea clinti din hotărârea lor. În timp ce deținutele ortodoxe, catolice sau protestante lucrau și duminica pentru a nu fi bătute, femeile adventiste sufereau bății după bății săptămână de săptămână, dar nu cedau.

O altă grupă mare de femei a fost adusă la Canal, arestate sub vina de a fi răspândit zvonul în populație că au văzut o apariție a Fecioarei Maria pe unul din geamurile unei biserici din centrul orașului. Imediat s-au strâns oamenii să vadă fenomenul, cu toate încercările preoților de a-i opri. Poliția a operat arestări, dar mulțimea continua să vină. Când poliția a spart geamul cu pricina, apariția a fost văzută la un alt geam. Iar după ce au fost sparte multe geamuri

ale bisericii, Fecioara a apărut chiar în geamul clădirii Poliției! Iar când unii polițiști au confirmat că și ei au văzut Fecioara (ei fuseseră crescuți de mici în tradiția ortodoxă) începură arestările în masă. Așa continuau arestările în țară.

– E ca o loterie, observa Clara, actrița germană de cabaret. Unii scot un bilet pe care stă scris „închisoare“, iar pe al altora scrie „libertate“.

– Eu una aș dori ca biletul meu de loterie să aibă pe el inscripția „către Occident“, interveni Zenaida Radu.

– Dar tu ce spui, Sabina? Care ți-e preferința? mă întrebă ea întorcându-se spre mine.

– Eu mi-am scos biletul cu mult înainte. Pe el stă scris: „Spre Paradis“.

Într-o seară, (eram deja toate în pat și pe jumătate adormite), ușa barăcii se deschise brusc și șase gardiene dădură buzna înăuntru:

– În picioare toată lumea! Inspecția comandantei!

Am sărit cu toate de sub păturile noastre, începând totodată să ne strângem boccelele, căci nu se știa niciodată dacă nu primeam chiar atunci ordinul de plecare. Comandanta, cu umerii lați, bărbătești și-a făcut apariția. Era îmbrăcată în uniformă, cu chipiul pe cap și în picioare cu cizmele bine lustruite, de parcă venea să primească raportul unui ofițer care trecea în revistă o mișcare de trupe.

– Femei, cine din voi vorbește vreo limbă străină să se prezinte în față. Dar o limbă străină ca franceza sau engleza, nu rusa sau sârba. E clar?

Câteva din noi se prezentară. Existau în mica grupă profesoare, jurnaliste, foste doamne de onoare de la Curte – o adevărată grupă de femei mic-burgheze din vremurile bune. Numele ne-au fost înscrise pe o listă cu atenție.

Gardienele aveau mare grijă să nu-și arate ignoranța. Acest fel de apeluri era totdeauna o problemă pentru ele. Am fost trecută și eu ca vorbind franceza și germana. Gărzile au ieșit tot la fel de brusc cum intraseră.

Noi după ce pierduserăm două ore de somn, am mai pierdut alte două ore întrebându-ne cu îngrijorare ce să însemne aceasta.

– Traducătoare le trebuie acum, spuse Clara.

– Vin americanii, zise alta.

– Și francezii.

– Aveți baftă azi, fire-ați să fiți, se auzi vocea uneia dintre prostituate cu invidie.

– De ce să vi se dea vouă acum o muncă ușoară numai pentru că spuneți că cunoașteți limba broaștelor? Iar tu, Clara Strauss, spui că știi franțuzește? Nu-i adevărat, tu ești nemțoaică, nu franțuzoaică.

– Cum? Eu nu știu franceza? răspunse Clara în hohote de râs de parcă se afla pe scenă. Dacă vrei să știi, eu eram renumită odată pentru felul cum declamam rolul Phedrei: „Oui, prince, je languis, je brule pour Thesee“. Apoi ducându-și mâna la inimă: „Que dis-je? Il n'est point mort puisqu'il respire en vous. Toujours devant mes yeux... (Dar ce spun? Nu, el nu-i mort, ci trăiește în tine, mereu înaintea ochilor mei)“.

– O, lăsați astea! Haideți mai bine să dormim puțin! Dar deținutele de drept comun ardeau de invidie.

Abia în zori ațipisem, și visuri agitate nu mi-au dat odihna sperată. A doua zi dimineată, în drum spre șantier, mi-era inima mai ușoară. Să fie oare adevărat? Oare vom primi în curând de lucru ca traducătoare într-un birou cald, nu ca acum, în bătaia vântului? Sau poate evenimente de importanță mondială au loc chiar în aceste zile?

Echipa noastră zumzăia de rumori ca un stup de albine. În acea zi lucram alături de o evreică slăbuță și mică de statură. O chema Jesica. Remarcasem de multe ori până atunci zâmbetul ei calm și plăcut ca o mică oază de pace în mijlocul atâtor fețe crispate. I-am povestit de evenimentul neobișnuit din baraca noastră din noaptea trecută.

– O, asta se întâmplă în fiecare lagăr îmi spuse ea. Comandanta vine din când în când în mod cu totul neașteptat și întreabă care dintre deținute este de cetățenie străină. Evreicele și nemțoaicele se grăbesc să-și înscrie pe listă numele lor cu rezonanță neromânească, sperând că a veni un ordin să fie lăsate să emigreze. Dar nu se întâmplă nimic niciodată după aceea. Pentru ei e doar o glumă, o farsă ca să-ți mărească suferința.

La scurt timp după aceea am fost nevoită să constat că avea dreptate. Aceasta era noua metodă de tortură, mai rafinată, cu scopul să ne obosească mintea și să ne slăbească rezistența. De multe ori de atunci am fost trezite la miezul nopții în scopuri similare.

Odată, comandanta a venit să întocmească o listă cu deținutele care aveau oarecare experiență sportivă. A început să cîrască zvonul că țara avea nevoie de competitori pentru jocurile olimpice care aveau să se țină în curând. Oricine știa să alerge, să sară sau să înoate va avea șansa să fie scoasă din închisoare pentru a fi trimisă la antrenamente. Deși în acea perioadă cele mai multe abia de puteau să umble, vestea le trezea totuși speranțele din nou. Dar aceste metode aveau și un alt scop premeditat: ne făceau mai docile în pregătire pentru faza următoare – reeducarea.

S-a format un cor de femei căruia i se dădu să învețe cântări socialiste începând cu imnul **Internaționala**: „Voi osândiți la foame, sus ...“ cânta corul. „... Și începe cu noi...” fredona în surdină Ani Stănescu. S-a pregătit și o piesă de teatru cu titlul: „Adevărata fericire“, în care ni se arăta că adevărata fericire constă în a clădi un Canal pentru socialism. Refrenul exprima ororile sistemului capitalist. Iar când ni s-a spus că trebuie să plângem soarta milioaneilor de americani care mor de foame, spre surprinderea mea, am văzut și unele femei care vărsau lacrimi adevărate! Vicleanul „unchiul Sam“ n-a reușit să saboteze Canalul. O grupă de tinere cântau acum în soprano, fiecare din ele pe rând, cu voci care scârțâiau ca sticla spartă: „Tăticul Stalin ne-aduce iubire, partidul ne-aduce bucurie...” Cel mai deplorabil era să auzi aplauzele și ovațiile de la sfârșit, căci cel puțin unele din acestea erau sincere.

– Înainte de a clădi o casă trebuie secată mlaștina din jurul ei, iar viermii distruși cu desăvârșire, spuneau gardienele așa cum învățaseră la școala partidului, unde li se spunea că noi suntem pleava societății.

Cu timpul am învățat să ne ferim de gardienele foarte tinere care ne priveau cu ochi fără nici o expresie, uitându-se la noi ca prin sticlă. Acestea erau mai crude ca bărbații, cel puțin atâta timp cât ținea îndoctrinarea lor. Dar apoi, când au fost postate la Canal, ele trebuia să trăiască la fel ca și prizonierii în acest loc pustiu luni și chiar ani de

zile, departe de orice confort și civilizație, și trebuia să facă marșul lung spre șantierele de muncă alături de noi pe frig, pe ploaie și pe vânt. Ele ne păzeau în timpul orelor de muncă. Și, deși le era strict interzis, ele se avântau câteodată în discuții cu noi. După un timp au înțeles și ele că acele pe care erau puse să le păzească nu erau „criminale și bandite“, ci adesea femei simple de la țară întocmai ca propria lor mamă sau soră.

Era perioada colectivizării forțate, când atât pământul cât și animalele de muncă erau luate cu forța de la proprietarii lor de drept. Iar când au aflat că și rudele lor făceau foamea prin închisori, în inimile lor a început să încolțească îndoiala. Încetul cu încetul, simțământul de mândrie față de sarcina lor începea să dispară, și apoi încrederea lor în partid suferea zguduirii serioase, căci asaltul acestuia împotriva bisericilor mergea mână-n mână cu jefuirea a tot ce le era mai drag. Și pe măsură ce revolta din inima lor împotriva consecințelor comunismului creștea, transformări mari am putut vedea în purtarea și atitudinea față de noi a unora dintre ele.

Erau printre noi câteva eleve de liceu, arestate pentru că se asociaseră cu grupuri de studenți patrioți. Printre ele era una de o rară frumusețe: Maria Tilea. Munca grea nu-i știrbise cu nimic din frumusețe, ci dimpotrivă, pielea îi devenise diafană, ochii ei negri erau mai plini de viață și obrazul avea trăsături delicate. Avea un aer de încredere în sine pe care i-l dădea constatarea că e iubită și admirată de toți. Nina, una din gardienele care-mi arătase bunătate uneori, părea foarte atentă la cerințele acestei tinere delicate care parcă venea din altă lume.

– Ce nedreptate îi fac acestei copile! Când m-au trimis aici, mi s-a spus că va trebui să păzesc hoțoaice și criminale. Dar eu văd că Maria nu-i decât o fetiță, spunea.

Altădată, ea a întrebat-o pe Carina, una din prietenele mele creștine:

– Ești și tu din grupul călugărițelor?

– Nu, eu sunt soție de pastor.

– Aha, acum înțeleg. Mi s-a povestit despre tine că dai pâinea ta altora și faci tot felul de fapte din acestea. O să te îmbolnăvești dacă

continui așa. Ascultă-mă acum: du-te la toaletă, după un minut, și pune-ți mâna sus, pe pervazul geamului, în colțul din dreapta. Ea a făcut așa și a găsit un pachetel învelit în hârtie: un sandwich. Dacă acest act de generozitate al Ninei s-ar fi aflat, ar fi putut ea însăși să sfârșească în vreo închisoare.

În altă zi îmi spuse:

– Știi, odată, când mă întorceam spre casă am întâlnit pe drum pe șefa tineretului comunist. Ea insista să știe de unde veneam:

– Nu cumva ai fost azi, duminică, la biserică?

Am răspuns că nu, și că renunțasem de multă vreme la religie. Acum mi-e rușine, și mă căiesc că n-am avut curajul să-i spun că nu-i treaba ei ce fac eu în timpul liber. Dar la ce ar fi ajutat? Când m-am întors acasă am plâns ca Petru după ce se lepădase de Hristos.

Nina plângea, dar simțea că încă nu era gata să se pocăiască, așa cum făcuse Petru odinioară. Ea își începuse coborâșul pe panta trădării chiar de la început, depărtându-se din ce în ce de biserică și de învățăturile ei. Apoi s-a lăsat recrutată, a intrat în rândurile miliției, și a devenit una din gardienele din lagărul nostru. La școala unde intrase i se promisese de către instructorii ei o lume mai bună, în viitor. Dar ca această epocă de aur să poată lua ființă mâine, trebuie distruse azi cu desăvârșire toate elementele degenerate; ele trebuie stârpite din sânul societății socialiste. Fidelă acestei învățături, ea avea pe conștiință persecutarea și lovirea multor deținute date pe mâna ei în trecut. Acum însă vedea cu ochii ei ravagiile lăsate de comunism în satele și regiunile locuite de oameni simpli și harnici, săteni nevinovați întocmai ca propria ei familie. Povara vinei pentru purtarea ei din trecut era covârșitoare.

De la un timp remarcasem anumite gesturi și aluzii care mă făceau să văd că ea o favoriza în mod special pe tânăra Maria Tilea. Impresia aceasta mi-a fost confirmată ceva mai târziu, când Nina nu mai era cu noi. Atunci tânăra școlăriță îmi destăinuise că, în adevăr, Nina o ajutase mult. Ea mi-a povestit:

– Când regimul comunist ajunsese la putere, părinților mei li s-a confiscat averea, ca și celorlalți. Totuși ei au reușit să mai salveze ceva bani și unele obiecte de valoare din casă. Odată o rugasem pe

Nina să le ducă un mesaj din partea mea că sunt bine, ca să nu se îngrijoreze. Ea a acceptat, iar tatăl meu i-a promis că o s-o răsplătească, dacă e gata să-mi aducă câte ceva ca, de pildă, un pulover de iarnă, ceva aspirină și puțină ciocolată. Ar fi putut s-o coste viața dacă ar fi fost prinsă, totuși ea a acceptat și mi le-a adus în secret, refuzând orice recompensă.

Vizita Ninei în casa părinților fetei i-au deschis ochii de-a binelea, văzând o familie cinstită și civilizată, un cămin pașnic și liniștit ai cărui ocupanți sunt oameni plini de bunătate față de ea. Când am încercat să-i mărturisesc pentru prima oară credința, inima ei era încă închisă și-mi răspundea prin fraze stereotipe, acuzând religia de toate relele din lume. Spunea în zeflema:

– Noi, comuniștii, aducem mai multe suflute la Hristos ca voi; căci Îi trimitem mii de clienți anual care mor pentru El. El ne datorează nouă recunoștință, căci noi Îi populăm Cerul.

I-am spus că, și în cazul Mariei Magdalena, bărbatul care i-a deschis drumul spre păcat acela a fost cel care prin fapta sa a făcut-o să se recunoască drept păcătoasă și deci în acest fel i-a deschis drumul spre sfințenie. La fel s-au petrecut lucrurile și cu Saul din Tars care din vrăjmaș al creștinismului a devenit marele apostol al neamurilor. Biblia ne spune că acolo unde se înmulțește păcatul, se înmulțește și harul nespus de mult. Mă întreb mereu dacă comuniștii, prin înseși glumele lor, zicând că „ei populează Cerul“, nu-și atrag mila Cerului asupra lor tocmai din pricina păcătoșeniei lor.

Acesta a fost un pas spre convertirea ei. Când s-a întors la Hristos plângându-și păcatele, și devenind o făptură nouă în El, acest lucru n-a putut rămâne ascuns pentru multă vreme.

În timp ce trădători de țară și neam ca Kim Philby¹ și alții pot lucra în serviciul răului din jurul lor, bunătatea este o „pasăre rară“ care nu poate trece neobservată, și nu puțini urmăresc uciderea ei.

În anul 1951, Nina a dispărut într-o zi de la postul ei din lagărul K4 și n-am mai auzit de ea multă vreme. Dar odată au fost aduse în

¹ Kim Philby - spion englez în solda KGB și fugit apoi la Moscova când era pe punctul de a fi descoperit. După câțiva ani a murit acolo.

lagăr trei noi femei arestate, foste gardiene de lagăr acuzate că luaseră mită de la deținute. De la ele am aflat că Nina fusese judecată împreună cu ele și că a fost condamnată la 10 ani închisoare. Sărmana Maria Tilea! Plângea și se acuza întruna pe sine când a aflat trista veste.

– Totul e din vina mea, repeta ea.

Am încurajat-o zicându-i:

– Înțeleg remușcărilor tale, dar trebuie să știi că, la urma-urmei, Nina își dorea mult să sufere pentru Hristos. Fii sigură că ea va cunoaște mai multă bucurie acum, ca prizonieră pentru cauza cea dreaptă, decât înainte, ca gardiană de lagăr în serviciul unei cauze false.

Am discutat apoi mult între noi despre Nina. Prietena mea, Carina, era încredințată că ea va avea de trecut acum prin grele încercări și suferințe, dar acestea vor face din ea o credincioasă curajoasă și tare. Suferința îi va da autoritate să mărturisească pe Hristos. Iar dacă va fi să moară în închisoare, Domnul nu va lăsa fără răsplată nici un pahar de apă pe care l-a dat cuiva aflat în nevoie. Apoi, cei care mor pentru credință lasă celor care vin după ei cea mai prețioasă moștenire: virtutea și puterea influenței pentru bine.

PE MALUL DUNĂRII

Ninsese din abundență peste noapte, iar acum, când ne aliniam în fața barăcilor pentru a forma rândurile spre șantierul de muncă, fulgi mari continuau să cadă. Vântul nu mai sufla. Fiecare sunet sau zgomot se pierdea în zăpada afânată. De departe, dinspre bucătărie se ridica un abur cald care ne mărea și mai mult suferința. Prea puține „politice“ aveau privilegiul de a putea munci la bucătărie, muncă preferată de oricine. Iar cea de-a doua muncă preferată era la spălătorie, deși randamentul cerut acolo era sever: trebuiau spălate 30 de cearceafuri, 30 fețe de pernă, în afară de multe cămăși și lenjerie de corp, toate acestea spălate cu mâna și foarte puțin săpun, de

calitate inferioară. Dar cel puțin erai înăuntru, nu afară, în bătaia vântului.

În acea dimineață, un număr mai mare ca de obicei de deținute au încercat să se prezinte la infirmerie, simțindu-se bolnave. Dar Ana Crețeanu, doctorița lagărului și deținută ea însăși, nici nu vroia să audă: „N-ai nimic, la muncă“, poruncea ea fiecăreia. Și cât de mult urau femeile acea voce care semăna cu un lătrat! Ea știa destul de bine că trimițând femei atât de bolnave la munca grea, în acele condiții, le osândeau la moarte sigură. Dar se spunea despre ea că-și vânduse conștiința pentru a fi lăsată să lucreze înăuntru, la căldură, iar nu afară, în frig, ca celelalte. Femeia aceasta avea putere de viață și de moarte asupra sărmanelor ei vecine de prizonierat, lucru cu totul nou și necunoscut până atunci în medicină. Unele leșinau pe loc numai când auzeau că sunt trimise iar pe șantier când ele abia mai puteau umbla. Dar ea una știa: ordinul e ordin, și acest ordin al șefilor ei trebuia respectat. Cu cât era mai mare numărul celor bolnave pe care le-ar fi reținut la infirmerie, cu atât mai mică era propria ei șansă de a fi eliberată.

Dar se afla în baraca Nr. 10 și o altă doctoriță care-și păstrase integritatea: avea peste 60 de ani, și-i venea peste măsură de greu să facă marșul lung spre șantier, și cu atât mai puțin era în stare să muncească acolo la pietre. De aceea celelalte deținute apelau la orice subterfugiu pentru a o ține în baracă, fie chiar pentru o zi sau două, din milă pentru ea. Deși ea era mult mai bine pregătită profesional decât Crețeanu, comandanta lagărului o prefera totuși pe aceasta din urmă, cealaltă fiind trimisă mai departe să împingă vagonete.

O aspirină, o ceașcă de băutură caldă sau un analgezic era ca un vis frumos, căci nimeni din noi nu avea așa ceva, nici nu putea căpăta. Durerile de dinți trebuiau răbdate mai departe, iar rândurile celor care sufereau de boli interne din cauza muncii extenuante se îngroșau tot mai mult. Bolile de care sufereau ele erau diagnosticate corect de către echipele de doctori-deținuți, dar a li se acorda tratamentul necesar era cu totul altceva.

– Hai, îmi spuse Carina, să nu ne mai gândim la răutatea doctoriței Crețeanu. Mai bine să avem milă de una ca ea. Ori de câte ori o aud

spunând cuiva: „La muncă cu tine!“ nu pot să nu fac comparație cu o altă doctoriță care intrase de bună voie în rândurile miliției. Ea și-a sacrificat reputația și bunul nume îmbrăcând uniforma atât de urâtă de toți, și făcând pe comunista, cu intenția de a putea astfel ajuta pe alții – pentru Hristos. Pe mulți i-a ajutat femeia aceasta până în ziua când a fost denunțată de o informatoare. Acum e închisă și ea.

– Sărmana femeie! E o sfântă!

Așa ne-ăm continuat drumul spre muncă.

Loviturile de ciocane dinspre șantier dădeau un ecou jalnic și dezolant. În timpul dimineții, mi-am stâlcit degetele între două blocuri mari de piatră, așa că munca îmi devenea o agonie. Observându-mă, o altă femeie s-a apropiat și a încercat să mă ajute. Apoi s-a interesat dacă am întâlnit la vreuna din închisori sau lagăre pe o tânără cu numele Fany Marinescu.

– Da, desigur. Eram împreună la Jilava unde îi dădeam chiar lecții de franceză, devenind apoi prietene bune.

– Da? Și ce s-a întâmplat cu ea? Unde e acum?

– A murit de cancer, prea mult timp netratat. Acum e acasă, la Domnul.

Femeia a izbucnit în plâns. Abia atunci mi-am dat seama că ea trebuie să fie mama lui Fany. Între timp o gardiană s-a postat între noi așa că n-am mai putut continua discuția. La comuniști, nimeni n-are voie să înceteze lucrul chiar când îi moare copilul. Mama lui Fany și-a continuat deci munca, poticnindu-se la tot pasul, orbită de lacrimile care-i curgeau șiroaie pe obraz. Inima ei sângera ca și degetele mele strivite. Abia a doua zi am putut să-i spun câteva cuvinte de mângâiere, la ora prânzului, când ne aflam din nou una lângă alta:

– Da, Fany e în cer acum, la Domnul ei, Isus, dăătorul vieții veșnice.

– Ce ușor îți vine dumitale să vorbești așa. Dacă ar fi fost fiica dumitale ...

I-am povestit cum îmi pierdusem întreaga familie sub naștiști, și apoi și pe copiii orfani, scufundați cu vasul care ar fi trebuit să-i ducă în Israel.

– Cu toate acestea, i-am zis, nu trebuie să ne pierdem curajul. Noi, oamenii, suntem cu toții ființe trecătoare, dar viața eternă e cu Domnul. Aceasta este mângâierea noastră.

Ne-am așezat laolaltă, în timp ce eu căutam să-mi oblojesc rănile de la mâini cum puteam mai bine, iar picioarele și brațele ne tremurau la amândouă de oboseală. Atunci mi se recomandă: Cornelia. I-am mai adăugat:

– Vreau să știi că fiica dumitale a ajutat pe multe deținute, salvându-le de la depresie nervoasă și dându-le nădejdea vieții veșnice. Marele Ajutor din ceruri, Dumnezeu, poartă de grijă celor dragi pe care noi i-am pierdut.

Părea mai liniștită auzind aceste cuvinte. Într-o seară, curând după aceasta, ea a venit la baraca mea să-mi facă o vizită. În nopțile mai friguroase, gardienele nu prea stăteau pe afară să ne păzească, așa că putuse să se strecoare până la mine fără a fi observată. Tocmai ațipisem, căci era deja târziu. Când am deschis ochii și am văzut-o, m-am așezat în capul oaselor, iar Cornelia m-a rugat:

– Dă-mi voie, te rog, să șed aici. Pare-se că demonii nu au atâta putere lângă dumneata.

Fiecare creștin reflectă ceva din slava lui Dumnezeu, iar în momente de restriște, acest fapt e câteodată remarcat și de alții.

– Toată baraca noastră a fost pedepsită: ni s-a poruncit să frecăm podelele în decurs de o săptămână întreagă, la întoarcere de pe șantier. De aceea n-am putut să mă strecor mai devreme aici. Dar nu cu scopul de a mă plânge am venit acum. Ci vreau să-ți povestesc un vis cu totul neobișnuit, pe care l-am avut ieri noapte. Nu l-am povestit nimănui.

Ochii i se luminau și suferința de pe obrazul ei părea că se transformase în bucurie.

– Noaptea trecută am adormit așa, îmbrăcată. Deodată m-am văzut într-un câmp vast și plin cu crini cât vedeai cu ochii. Aerul era îmbalsămat de mireasma lor. Simțeam că și fata mea e acolo, pe undeva, dar n-am văzut-o. Deși câmpia era atât de întinsă, îmi dădea totuși un simțământ atât de plăcut, și nu mă simțeam străină acolo. Erau atâtea flori și plante minunate de frumoase cum nu mai văzusem niciodată. Zumzet de albine și fluturi de toate culorile strălu-

ceau și parcă se îndreptau spre mine. Am simțit o liniște sufletească atât de adâncă! Întreaga măreție și frumusețe de pe pământ părea adunată în locul acela. Stând așa acolo, am văzut o altă femeie care se îndrepta încet spre mine. Ochii ei păreau că privesc chiar în inima mea. Ea mi-a pus în mână un buchet de crini, dar ce crini! Aveau o mireasmă atât de puternică încât o simt și acum. Iar din mijlocul câmpiei s-a auzit deodată un glas de om, dulce și melodios și totuși puternic, rostind cu vocea limpede ca cristalul: „Cum e crinul între spini, așa e iubita mea între fiice“. Când m-am trezit eram, desigur, tot aici la Canal cu acești gardieni mânioși, în jur. La ora 5, când a sunat gongul, m-am sculat și am pornit ca de obicei spre lucru. Dar ... ce să vezi? De data aceasta mă simțeam atât de ușoară de parcă nu înspre acel loc mă îndreptam. Pașii îmi erau atât de ușori de parcă mi se părea că nu umblu, ci dansez pe pajiștea aceea verde pentru a delecta pe Cel Preaiubit. Văd și acum înaintea ochilor frumusețea de negrăit a florilor și parfumul lor îmbătător și-mi sună și acum parcă în urechi acea voce cristalină și mângâietoare.

Amintirea aceluia vis n-a mai părăsit-o de atunci. Cornelia începuse acum, pentru prima oară în viața ei, să vadă peste tot semnele bunătății lui Dumnezeu, amprentele prezenței Sale.

Acestea erau pentru noi „pietrele de aducere aminte“ pe care le-am cules și le-am adus cu noi din valea suferinței. Și erau atât de frumoase!

Câteva zile mai târziu a început dezghețul. Apa care picura pe acoperișul barăcii ne deștepta adesea din somn. Pământul, tare ca fierul până atunci, era acum noroios. Sloiuri de gheață se mai vedeau pe alocuri, dar se topeau și ele în aerul călduț de început de primăvară. Doream atât să scăpăm de iarnă! Lucram iarăși pe pluta cea largă de pe Dunăre, răsturnând pietrele uriașe în apa neagră a fluviului. Blocuri masive de gheață pluteau în jurul nostru. Măinile și picioarele îmi erau învinețite și abia de le mai simțeam.

Gardienii însoțeau regulat coloanele de muncă spre șantier și înapoi. Aceștia erau singurii bărbați pe care deținutele îi vedeau și ele făceau de obicei glume pe socoteala lor. Dar astăzi, glumele lor erau mai îndrăznețe ca de obicei, iar Ani Stănescu – una dintre

prostituțiile mai tinere – dădea totdeauna tonul. Ea i-a șoptit ceva Zenaidei, spunându-i:

– Cum îndrăznești? Acest Petre are niște mâini ca de gorilă acoperite cu păr negru. Sunt sigură că e acoperit cu păr din cap până-n picioare, dacă cineva l-ar vedea. Unele de aici l-au și văzut, spuse Ani cu subînțeles, râzând cu gura plină și arătându-și dinții de aur din gură.

– Pfui! exclamă cu scârbă Zenaida. Nici nu pot înțelege, de altfel, cum ar putea acești bărbați să fie atrași de femei ca noi acum, grețose și lipsite de orice feminitate? Sunt sigură că mirosul rău care emană de la noi trebuie să fie îngrozitor.

Replica vulgară a lui Ani a stârnit râsul în rândul prietenelor ei. Obscenitățile începură din nou să circule, și nu era chip să le faci să înceteze.

– Mica noastră sfântă nu agreează conversații murdare, zise Ani iarăși cu voce tare.

Gardienii, care nu aveau nici o ocupație în timp ce munceam noi, fumau, se distrau între ei și glumeau.

– Ea crede despre noi că suntem groaznice, mai adăugă Ani.

Gardienii priviră spre mine rânjind. De bună seamă, tăcerea mea li se părea o muștrare. Dar Ani, ale cărei glume nu erau răutăcioase, de fapt, mi-a cauzat, de data aceasta, un rău mult mai mare decât intenționase prin remarcile ei. Când, la sfârșitul zilei ne-am aliniat, extenuate ca totdeauna și cu răni dureroase la mâini, am înaintat prin lapoviță îndreptându-ne spre camioanele care ne așteptau. Deodată am avut certitudinea că acel gardian, Petre, se uita țintă spre mine cu un rânjel care prevestea rele. El îi făcu semn cu cotul tovarășului său, un tânăr cu privirea neghioabă și nasul turtit. Îmi dădură o lovitură în spate cu cizmele lor și m-am văzut prăbușită în noroi. Gardienele hohoteau și ele acum. O mână încercă să mă ridice, dar noroiul mă făcea să alunec mereu, iar Petre se prefăcu că mă ajută să-mi regăsesc echilibrul.

– De ce ai nevoie acum, doamna mea, este o baie bună, rânji el din nou.

– Chiar așa, bine-ai spus. Azvârle-o în Dunăre să se îmbăieze, se auzi o voce de femeie.

Unul din cei doi îmi apucă mâinile, celălalt, picioarele. Ei mă ridicară pe sus azvârlindu-mă în aer. Am aterizat printre stâncile de la malul apei. Pentru o clipă mi s-a tăiat răsuflarea. Amețisem, dar nu mi-am pierdut cunoștința. Apa rece ca gheața m-a acoperit și valurile repezi m-au târât mai la larg. Curenții mă trăgeau tot mai departe de mal. Auzeam strigăte dinspre țărm, dar nu le mai puteam distinge. De câte ori încercam să mă ridic, apele tumultoase mă trăgeau în jos, izbindu-mă mereu de stânci. Două mâini vânjoase mă apucară în cele din urmă și mă târâră spre mal. Cel ce mă ținea se împotmoli și el, și căzu el însuși în apă. Când am fost depusă pe mal, cineva mă forța să mă ridic în capul oaselor, bătându-mă pe spate. Mă simțeam bolnavă și pentru prima oară am început să simt o durere ascuțită într-o parte. Amețită, am rămas culcată pe mal, ascultând susurul apei. Să fie oare aceasta apa vieții din Paradis? mă întrebam. Dar apoi privind spre cer, printre tufișurile negre și ude de papură mi-am dat seama că nu eram încă în cer. În clipa aceea am auzit o voce:

– Și-a revenit de-acum. Hai, ridică-te în picioare, mișcă-te, dacă nu vrei să îngheți aici. Gardianul cel tânăr mă ajuta să mă ridic, dar Petre nu mai era de văzut nicăieri.

– Haide odată, grăbește-te.

Tremurând, am fost trasă în sus. Coloana înaintase și se afla acum la distanță de câteva sute de metri. Șchiopătând, am căutat s-o ajung, împinsă din spate de gardian. Când am ajuns din urmă coloana, privirile femeilor se îndreptară cu milă spre mine. Așteptând să vină camioanele, am auzit deodată din nou vocea batjocoritoare a lui Petre:

– Așa, foarte bine. Nimic nu-i mai sănătos decât o baie rece.

Hainele-mi ude mi se lipeau de trup, iar încălțăminteă îmi era plină cu apă. Durerea de la spate se întetea, dându-mi câte un fior de agonie de câte ori camionul trecea peste o hârtoapă. Am ajuns la capătul călătoriei sleită de orice putere; mă simțeam sfârșită.

– Ce brută, acest Petre, murmură indignată Zenaïda.

În camion cu noi se afla șeful de echipă – un deținut de drept comun, închis pentru crimă.

Gardienii au fost nevoiți să mă pescuiască repede din apă, dar numai după ce se săturaseră de răs pe socoteala mea. Ei erau obligați

să predea din nou la poartă același număr de prizonieri care plecaseră cu ei dimineața. Un sclav mai puțin ar însemna o pagubă pentru Stat. După un timp, partea dureroasă a spatelui meu se umflase iar pielea de pe mâini și picioare îmi era jumulită de-a binelea. Îmi venea greu să-mi ridic brațele. În cursul întregii nopți am încercat să-mi găsesc o poziție mai confortabilă ca să pot ațipi puțin, dar nu era chip. Când s-a făcut dimineață, m-am prezentat la doctorița Crețeanu. Corpul îmi era acoperit de vânătăi și nu-mi puteam urni brațul. Dar ea îmi puse diagnosticul: „Bună de muncă“. Așadar m-am alăturat celorlalte cum am putut. Dar una dintre gardienele care ne păzea privi spre mine cu ochi sticloși și mă întrebă:

– Dar ce ai?

Poate că în acea clipă îmi pierdusem echilibrul, căci mă simțeam foarte aproape de leșin. I-am răspuns:

– Nu mă pot duce la muncă astăzi, căci am dureri mari. Cred că mi-e ruptă coasta. Dar părosul Petre mă pândea. El m-a apucat de mână târându-mă cu brutalitate afară din rând:

– O întrebi ce are? Nimic, numai că leneșa nu și-a împlinit norma ieri. Hai, marș înainte! Și cu o nouă lovitură de cizmă în spate mă azvârli din nou în rând cu celelalte.

Am pornit deci spre șantier și în acea zi și a doua zi, ca și mai înainte. După liberarea mea, alți doctori m-au diagnosticat: aveam două coaste rupte. Dar Domnul mi le-a vindecat. Multe minuni de acestea ne-a fost dat să experimentăm în anii de închisoare...

LAGĂRUL K4: VARA

Era primăvară de acum. Firicele timide de iarbă proaspătă răsăreau pe drumul care ne ducea spre muncă. Cât de bine-venite ar fi fost câteva firișoare de ierburi bune de mâncat în supa searbădă de la prânz! Dar în acel pustiu, deși ploaia cădea din belșug, doar buruienile creșteau din abundență, căci numai acestea rezistau vântului tăios și aspru care ne sufla supa din lingură înainte de a o putea duce

la gură. Dar chiar când zăream pe ici pe colo vreo iarbă bună de consum, ne era interzis să o culegem, așa cum ne era interzis orice altceva care ne-ar fi îmbunătățit întrucâtva condițiile de viață. Totuși, asumându-ne mari riscuri, noi „pășteam“ aceste ierburi când le găseam, întocmai ca vitele, înfulecându-le iute când gardienii se uitau în altă direcție. Dar chiar și aici eram spionate tot timpul de către informatoare, cărora le era promisă liberarea înainte de timp pentru serviciile lor.

Broaște erau multe lângă mal, dar, dacă vreuna dintre ele se aventura printre stânci, plătea îndrăzneala ei cu prețul vieții. Era foarte greu să le prinzi, dar, când reușeai, ele ajungeau o delicatete pentru acea zi, carnea fiind atât de rară acolo. De-a lungul țărmului însă se aflau în mare număr și le auzeam strigătul până târziu, în noapte. Mi-am amintit atunci că Biblia vorbește de „duhuri de broaște“. În trecut mă întrebasesm ce-o fi însemnând, de fapt, această comparație? Abia după ce veniseră comuniștii la putere am înțeles, când auzeam scandându-se lungile slogane ale partidului, scoase de mii de guri: „Trăiască partidul comunist, croack-croack“ Trăiască Republica Populară, croack-croack“ „Jos imperialiștii croack-croack-croack ...“

Șerpii erau mai rari. Dar când acei așa numiți „șerpi de iarbă“ erau prinși, erau și ei devorați în grabă cu mare poftă. Odată, o pisică sălbatică a fost zărită trecând repede cu un șarpe mic în gură. O ploaie de pietre au fost aruncate în direcția ei, dar pisica a scăpat fără să-și lase prețioasa ei pradă din gură.

Foamea noastră permanentă și lipsa totală de orice proteină sau orice alt element nutritiv cauza boli deținutelor. De asemenea, multe femei sufereau de scorbut sau diaree din cauza lipsei de vitamine. Boli ciudate de piele, plăgi și răni se agravau cu ușurință formând ulcere largi pe picioare și gambe. Infecția se întindea apoi pe tot trupul slăbindu-ne în așa măsură, încât pierdeam orice rezistență împotriva altor boli, și ajungeam extenuate. Cu toate acestea noi, femeile, sufeream mai puțin decât bărbații. Preoții și clerul în general, ca și membrii Gărzii de Fier erau ținuți în secții speciale, total izolați

și fără nici un fel de contact cu ceilalți. Ei primeau mai puțină mâncare decât noi și munceau mai multe ore. Numai cei mai ingenioși supraviețuiau sau cei mai descurcăreți.

Tot ce se mișca era devorat. „Carnea de câine nu-i tocmai rea, îmi spuse un preot care tocmai supraviețuise acestui regim. Dar șoa-reci n-aș recomanda nimănui să mănânce.“

În lagărul de la Capul Midia se aflau mai mult bătrâni de 70 de ani și mai bine. Mânași neîncetat din spate ca vitele de povară, adesea desculți, acești sărmani nu-și puteau îndeplini normele. Dar dacă vreunul din ei reușea totuși câteodată, normele se ridicau a doua zi pentru toți ceilalți. Aceasta era o politică bine calculată, de exterminare. Cei care nu mureau erau adesea omorâți în bătai. Cimitirul de la Canal – ni se spunea – e de două ori mai vast ca lagărul însuși.

Norma de lucru nu e nicidecum o invenție originală a comunistilor. Biblia ne povestește cum israeliții erau siliți în Egipt să împlinească normele de muncă, norme care erau mărite din ce în ce. La început ei primiseră paie pentru a face cărămizi, dar apoi au fost trimiși să-și procure singuri paiele și să dea totuși același randament ca mai înainte. Totuși exista o deosebire: Faraonul Egiptului n-a numit niciodată cruda exploatare a sclavilor din țara sa „Paradisul pe pământ“.

Orice știri sau informații de afară puteam căpăta numai atunci când erau aduse noi deținute, ceea ce, de fapt, se petrecea mai tot timpul. Într-o seară, un grup din acestea a fost adus în baraca noastră. Erau vreo 20 la număr, tinere prostituate, culese de pe străzi sau luate cu forța din casele lor de poliție. Acesta era sistemul comunist de a „rezolva problemele sociale ale capitalismului“. Numai că, la fel ca în atâtea alte cazuri, remediul se dovedea a fi mai rău decât însăși boala. Grupul acesta venea din aceeași închisoare și forma categoria cea mai josnică, întâlnită până atunci. Poate că atitudinea lor abjectă se datora faptului că fuseseră prea multă vreme închise împreună, fiind nevoite să-și suporte compania una alteia, fără nici o influență din afară. Iar acum, îmbrâncind și dând la o parte cu pumni, înjurături și obscenități călugărițele de la locul lor, au reușit să le

ocupe locul, aflându-se astfel mai aproape de colțul „politicelor“. Când acestea din urmă încercară cu naivitate să le arate că făcuseră nedreptate călugărițelor, cuvintele lor au fost întâmpinate cu râsete și batjocuri, imitându-le accentul.

Deținutele de drept comun priveau spre aceste femei cu rânjet răutăcios, iar țigăncile se arătau cu totul nepăsătoare la necazul bietelor călugărițe rămase acum fără un colț al lor, reacționând așa cum reacționau totdeauna la orice fel de intruși în lumea lor de basme, ciondăneli și cântece. Multe prostituate aveau răni de sifilis deschise pe buze, și totuși ele foloseau aceleași farfurii și cești ca și noi. Când se strângeau laolaltă, însuși aerul din jurul lor părea infectat. Dar mai tragic încă era să constăți că sufletele lor erau la fel de bolnave ca și trupurile lor.

Călugărițele se adunau acum sub lumina slabă a becului, ca niște pui de găină golași sub aripile maicii starețe, Maria. Aceasta era o bătrânică cu aparență ascetică și un spirit clar. Nasul ei ascuțit și ochelarii rotunzi îmi aminteau totdeauna de Papa Pius XII. Avea un zâmbet angelic și nevinovat ca al unui copil, care încuraja pe mulți, numai privindu-i.

„O, de-ar înceta odată conferințele ei depre păcatele cărnii. Ce știe ea de problemele de acest gen?“ se plângea Zenaida.

Cât de mult se străduia sora Maria să-și ferească mica turmă de cădere! Fetele de stradă le făceau neconținut provocări obscene. Bătrâna călugăriță le povestea tinerelor ei surori despre viața Sf. Bernard de Clairvaux care privise odată puțin prea atent la o femeie. Când și-a dat seama de păcatul său, îngrozit, s-a hotărât să-și mortifice firea veche astfel: el a rămas o noapte întreagă într-un lac cu apă înghețată care-i ajungea până la gât.

– Ei și, ce-a vrut el să arate cu asta? Ce nu fac unii oameni ca să se distreze! remarcară prostituatele, care erau, de altfel, totdeauna atente să audă aceste povestiri.

Chiar când izbucnea o ceartă serioasă între ele, când înghionteau, îmbrânceau și zgâriau cu unghiile pe rivalele lor, sora Maria continua neobosită și netulburată să-și pună în gardă turma împotriva ispitei de a-și arunca ochii asupra vreunuia din gardieni. Unele erau

tinere și frumoșele și în pericol de a fi ispite în permanență. Chiar gândul la acest subiect era un păcat, și ele erau îndemnite să privească la pildele sfinților.

– Interesant cum unii au noroc să întâlnească sfinți! Eu una n-am întâlnit pe nici unul încă. Totuși i-am văzut pe toți cum arată în anumite momente. Vă aduceți aminte, fetelor, de episcopul acela?

Desigur, ele își reaminteau de episcop în toate detaliile. Călugărițele roșeau. Femeia puțin mai în vârstă, numită Victoria, părea să fie proxeneta celor din grup. Uniforma de închisoare și-o purta ca pe un halat lung la care adăugase franjuri care fâlfâiau în vânt când mergea. Ea povestea:

– Ehe, pe vremuri, când mă duceam la „medicală“ (prostituția era controlată de Stat), ofițerul mă scotea numai pe mine din rând, dintre toate fetele. Poate acum vi se pare exagerat ce vă spun, dar pe atunci eram foarte atractivă și solicitată. Ofițerul mă ducea cu mașina lui la palatul episcopului pe toată noaptea. Tare era șmecher, bătrânul! Mă obliga să vin la el totdeauna îmbrăcată în pantaloni, ca un băiat.

Fetele dădeau aprobativ din cap, știau și ele că episcopul plătea generos pentru serviciile lor.

– Castitatea, continua bătrâna călugăriță, e ca oglinda: chiar respirația o întunecă. Nu lăsați niciodată un gând rău să vă întineze și întunece mintea.

Caracterul ei solid și tenacitatea sa în a le feri pe tinerele călugărițe de ispite îi atrăgeau totdeauna atacul:

– Ce știi tu despre preoții din biserica ta? Nimic. Îți pot spune eu, căci nu o dată am petrecut cu unii din ei. Ei știu totul foarte bine despre femei și nu se îngrijesc prea tare de sufletul lor. Ha-ha-ha, ce mai oglindă!

– Și Sfântul Toma s-a rugat foarte mult pentru a dobândi darul castității. Apoi un înger i-a promis că nu-l va mai pierde niciodată, nici nu va mai fi ispitit vreodată. Cu toate acestea, el evita pe cât putea să se uite la o femeie ca să nu dea prilej ispitelor cărnii...

Prostituatele izbucniră într-un răs strident auzind despre ispitele cărnii:

– Bietul băiat, Toma! Ce promisiuni! De bună seamă, ele (ispitele) nu erau exact ceea ce și-ar fi dorit, replică Victoria pe un ton plângăreț, apăsându-și cu o mână stomacul ei rebel. Râsul se stârni din nou. Victoria adăugă:

– Lasă că vă știm noi pe voi, religioșii.

Sora Maria schimbă subiectul povestirii și spuse cu glasul ei limpede și ferm: „Să ne rugăm“. Călugărițele începură să murmure în cor: „Ave Maria plină de har...“ La aceasta, toate prostituatele din baracă își făcură semnul crucii. Aceste femei care batjocoreau tot ce era sfânt nu puteau totuși rămâne indiferente față de un ceremonial creștin, la vederea semnelor crucii care le irita. Sau, poate, tocmai acest semn le trezea o notă de respect. Rugăciunea, la catolici, e destul de lungă; iar ele au fost lăsate s-o rostească până la sfârșit, în liniște. Totuși, unora li se părea că au de suportat prea mult, ca și cum Sfânta Fecioară le privea drept în inimă. Una din cele mai tinere, roșcată și cu părul bătos ca sârma, începu să profereze hule la adresa Maicii Domnului. În clipa aceea, strigăte de protest și indignare izbucniră din toate colțurile barăcii împotriva ei. Toate prostituatele făcură cerc îndată în jurul vinovatei pentru a o ocroti de orice atac.

– Încetează odată! Suntem sătule de tine! sări la ea ca arsă Ani Stănescu, pălmuind-o pe roșcată și aruncându-i în față înjurături și blesteme. O, cât de josnice pot fi unele femei! se plânse ea.

Celelalte fete de stradă se uitară nedumerite la tânăra Ani, știind-o ca una din „colegele“ lor. Deși pe Ani religia n-o oprea de la ocupația ei, totuși nimeni nu putea rosti cuvinte insultătoare la adresa Sfintei Fecioare în prezența ei. Ea o respecta adânc și era gata s-o apere de calomnii și insulte ca pe propria ei mamă. Era interesant să observi cum Fecioara Maria inspira dragoste și respect chiar și unora ca acestea, complet oarbe față de Dumnezeu. Chiar și o femeie ca Ani iubea pe Fecioară. Cu toate acestea, nici cu sora Maria nu puteam fi cu totul de acord în vederile ei, care veneau în contradicție cu viața și realitățile vieții.

În limba ebraică, „Kedeșha“ poate însemna în același timp și sfântă, și femeie de moravuri ușoare. A fi sfânt înseamnă a te dăruia cu dragoste tuturor fără deosebire, înseamnă să dăruiești oricui ceea

ce e mai bun în sufletul tău. Maria Magdalena fusese o „Kedeșha“, dar viața ei a fost transformată la întâlnirea cu Mântuitorul. De atunci ea dădea tot ce avea mai nobil în sufletul ei tuturor, în loc de a trece, ca mai înainte, din brațele unuia într-ale altuia. Dragostea adevărată îi poate ajuta pe alții. Înseamnă a trăi sau a muri în lupta de a ajuta pe alții să se apropie de Dumnezeu, în timp ce a oferi dragoste carnală este a te coborâ la nivelul animalelor. Carnea putrezește și e mâncată de viermi, dar dragostea duhovnicească e nepieritoare.

Cu privire la episcopul batjocorit de prostituate, îl cunoscusem. Știam că în momentul arestării sale de către comuniști el a fost în stare, cu toate slăbiciunile lui, să rostească: „Deși n-am trăit ca un creștin, vreau să mor ca un creștin“. El e acum în cer, cu sfinții, căci murise moarte de martir sub torturi, pentru credința sa.

În grupul de nou venite se aflau două tinere care nu păreau totuși să facă parte dintre ele. Erau surori, și le cunoșteau pe femeile de stradă, dar nu vorbeau cu ele. Din colțișorul lor, în partea cea mai din fund a barăcii, ele vorbeau între ele cu voce scăzută și aveau maniere bune.

– Totuși sunt și ele cu noi, susțineau celelalte. De aceea au fost aduse împreună cu noi să li se aplice pedepse administrative aici la Canal.

Un aer de tristețe și mister părea că plutește în jurul acestor două surori. Nimeni nu știa mai nimic despre trecutul lor. Celelalte căutau să le provoace pentru a afla câte ceva din viața lor, dar ele nu cedau, ceea ce intriga pe celelalte fete de stradă.

– La ce bun să ai prieteni dacă nu ești gata să le împărtășești și lor problemele și necazurile tale? protesta Victoria.

Caracterul grosolan al acestei femei o făcea să calce cu brutalitate peste tainele inimii altora, ca și peste sufletele și gândurile lor. Ea obișnuia să râdă cu gura plină la auzul anecdotelor obscene și fuma tot timpul, poluând aerul din jurul ei. Și în timp ce alte femei se băteau între ele pentru un muc de țigară azvârlit de gardieni, ea părea să aibă propria ei sursă de aprovizionare. Dar Diana, fata de 19 ani, și Floarea, sora ei ceva mai tânără, continuau să muncească în tăcere

și nu se alăturau nici unui grup. Poate că viața lor ar fi rămas pentru totdeauna un mister și pentru mine dacă Diana n-ar fi auzit odată pe unul dintre gardieni pronunțându-mi numele. Ea a venit la mine îndată și m-a întrebat dacă am cunoscut pe Richard Wurmbrand.

– Sunt soția lui, am răspuns.

– Oh, ce ai putea să gândești acum despre mine!? exclamă ea.

Și începu în sfârșit să-mi povestească viața ei: tatăl lor era predicator. El obișnuia adesea să citească din cărțile lui Richard, numindu-le hrana sa spirituală. Acum însă era și el în închisoare pentru credința sa, lăsând în urmă o soție bolnavă și șase copii. Diana și Floarea erau cele mai în vârstă dintre ei. Când tatăl lor a fost arestat, ele și-au pierdut amândouă slujba la fabrica unde lucrau. Familia a început să cunoască foamea și lipsurile. Atunci, un tânăr vecin, numit Silviu, a invitat-o la cinema. Apoi i-a promis că va obține un permis de lucru pentru ea. După aceea a luat-o la un restaurant, apoi la el acasă, unde a violat-o. Scurt timp după aceasta el o atrase din nou în mreaja lui, ca și întâia dată, dar de data aceasta i-a oferit și un dar în bani. Gândindu-se că ar putea cu acea sumă să-și ajute familia, nu l-a refuzat. Dar o săptămână mai târziu el i-a făcut cunoștință cu un prieten al său, lăsându-i apoi singuri pe amândoi. Când și acest prieten a încercat să o violeze, ea a devenit furioasă. Dar acesta i-a oferit și el bani de care avea atâta nevoie, spunându-i că Silviu fusese cel care îl ademenise la aceasta. Ea cedă. Pudoarea îi dispăru încetul cu încetul când Silviu începu să-i aducă o serie întreagă de clienți, unul după altul. Cu timpul se obișnuise cu acest nou fel de viață, preferând-o chiar muncii aspre din fabrică. În cursul povestirii, am simțit că fata îmi ascundea ceva. Ea se opri din vorbire, mă scrută cu privirea spunând:

– Nu vă tulbură faptul că am ajuns o prostituată? Nu sânteți dezgustată de mine acum?

– Acum nu ești prostituată, ci prizonieră, ca noi toate. Nu poți fi croitoreasă și bucătăreasă în același timp. Ceea ce ai făcut tu până acum e numai o parte din ființa ta, și această parte se poate transforma oricând. De fapt, sunt încredințată că chiar mărturisindu-mi aceste lucruri transformarea ta în bine a și început.

Dar ea nu și-a găsit mângâiere nici de atunci în colo. O observam șezând pe patul ei tristă, cu capul în mâini, ochii ei exprimând tristețe și vinovăție.

– Dar măcar de m-aș fi oprit aici, exclamă ea într-un târziu. Poate atunci n-ar fi fost atât de tragic, dacă n-aș fi atras-o pe sora mea în viața aceasta de păcat. Am făcut-o la sugestia lui Silviu, care spunea că nu e drept ca eu să port singură toată răspunderea întreținerii familiei pe umerii mei. Dar acum, problema cea mare este cum să păstrez groaznicul secret față de fratele nostru de 15 ani, care ne iubește foarte mult pe amândouă. Este un tânăr sensibil ca și tata și are un suflet curat ca un crin; nu cunoaște viața. Are o inimă atât de miloasă, încât n-ar fi în stare să omoare nici o muscă.

Dar noul stil de viață al surorilor mai mari, întoarcerea lor acasă la orele mici ale dimineții, precum și banii care începuseră să se facă simțiți în familie treziră suspiciunea vecinilor, care au destăinuit totul fratelui lor. Știrea l-a zguduit într-atât pe bietul băiat, încât și-a pierdut mințile; azi el se află într-un azil de boli mintale.

Nu mult timp după aceasta a fost eliberat din închisoare tatăl lor. Când a aflat adevărul, cu privire la fete, a spus:

– Un singur lucru Îl rog pe Domnul acum: să mă trimită înapoi în închisoare ca să nu mai văd aceste lucruri.

Acum, lacrimile îi curgeau șiroaie pe față Dianeii când spuse din nou:

– Tatei i s-a împlinit dorința. El a început să adune copiii pentru școala duminicală, învățându-i calea Domnului. Cineva a informat poliția despre activitatea lui. Acum e din nou la închisoare. Informatorul mi-a mărturisit mai târziu că făcuse aceasta pentru ca să nu fim împiedicate în exercitarea activității noastre de către tata. Era tot Silviu.

Nu-mi era ușor să găsesc cuvinte de mângâiere la auzul unei astfel de tragedii. Totuși i-am răspuns:

– Tu simți acum rușine și vinovăție pentru ceea ce ai făcut, și pe bună dreptate. Într-o lume a suferinței în care Dumnezeu Însuși a fost ținut pe o cruce, nu poți lăsa ca Numele Său să fie defăimat și

de tine, ca creștină, purtând Numele Său. Dar acest simțământ de vină și durere te va aduce la pocăință. Adu-ți aminte: soldații care au străpuns coasta lui Hristos au deschis tocmai prin aceasta acel „izvor pentru păcat și necurăție“ de care vorbește Scriptura, pentru ca toți păcătoșii să poată intra în inima Sa și să găsească iertare acolo. Diana m-ai adăugă:

– Da, rușine, suferință, le-am simțit pe toate. Dar mai rău însă e faptul că nu totdeauna uram păcatul în care trăiam. Iar acum sunt năpădită neîncetat de ispitele cărnii și nu pot scăpa de ele. Ce să fac? Ce pot să fac?

Ea a început să se roage cerând ajutor Domnului, și el i-a fost dat. Era teribil să observi cum se luptă din răspuțeri împotriva ispitelor ei. Dar cine oare ar putea osândi pe această fiică de martir creștin, care a alunecat din ce în ce mai adânc în păcat cu gândul de a obține o bucată de pâine pentru sărmana ei familie? Și poate că păcatul mai mare este acela al creștinilor care trăiesc în țările libere, neîngrijindu-se să trimită ajutor pentru a salva de la foamete o familie ca a ei.

Acum, zilele de primăvară începeau să se lungească. Apusul soarelui dădea cerului o lumină aurie. Marșul la muncă dimineața devenea o plăcere. Iarba proaspătă apărea ici și colo, pământul se zvânta și pomii se împodobeau cu frunze verzi și lucioase. Aerul plin de miresme îmbălsămate părea că ne învăluie pe toți. Prietenii noi se închegau, acum, când totul în jurul nostru se afla în permanentă transformare. Chiar dispoziția noastră era mai bună, acum.

Maria Tilea discuta cu Paula Vieru, profesoara, despre diferiții scriitori clasici; tânăra fată, stăpânită de curiozitate intelectuală, îi pune mereu întrebări, vrând să învețe cât mai multe. Zenaida și Clara își depănau amintiri despre aceleași rochii lungi de seară purtate la serate și baluri, la petrecerile la care luau parte chiar personalități de la Curtea Regală, despre pălăriile purtate, toalete etc. Fiecare femeie devenea mai bună, mai înțelegătoare față de celelalte, mai gata să ierte.

– Numai Wurmbrand nu-și face prietene, ci tot rezervată se ține, observă una din supraveghetoarele de norme.

– Toate persoanele de aici îmi sunt prietene, i-am răspuns.

– Ei, desigur, dumneata ai totdeauna un răspuns gata pregătit pentru oricine, se răsti ea la mine.

M-am întrebat însă dacă nu cumva acuzația ei era îndreptățită. Știam că, în ceea ce mă privea, căutam să ajut pe alții pe cât mi-era cu putință. Dintre cele pe care le ajutam, unele îmi răspundeau cu o reverență exagerată de parcă aș fi fost un înger venit direct din cer. Altele însă neștiind ce să creadă, bănuiau că sunt motivată de intenții sinistre când le ofeream ajutorul. Și cum în țară circula zvonul pe vremea aceea că evreii complotau spre a distruge creștinismul prin infiltrare în rândurile lui, cine știe dacă nu făceam și eu parte din acel complot, fiind evreică?

Totuși aveam o prietenă mai de aproape, deși contactul dintre noi nu se făcea prin vorbe, ci mai degrabă prin tăcere. Când până și unele călugărițe se plâneau câteodată de condițiile în care trăiam, ea tăcea, tăcea mereu. Această tăcere era pentru mine cu mult mai grăitoare decât vorbăria deșartă a vecinelor ei. O priveam câteodată seara, în baracă, atunci când încerca să-și peticească haina zdrențuită. Mă privea și ea adeseori, calmă, tăcută ca de obicei, și între noi se crease astfel o afinitate fără vorbe, dar trainică. Avea cam treizeci de ani, era înaltă și negricioasă, cu ochi adânci și pătrunzători și blânzi.

– Eram sigură că și dumneata ești creștină, i-am spus într-o zi. Ea zâmbi și-mi răspunse:

– Iar eu mă întrebam la rândul meu dacă nu cumva ești dintre ai noștri. Am râs amândouă vesele, și apoi am întrebat-o:

– Mai ai mult până la completarea sentinței?

– Nu, răspunse, numai 12 ani.

– *N-u-m-a-i !!* Și acest lucru nu te îngrijorează?

– Nu, pentru că dacă voia lui Dumnezeu e să mă elibereze mai devreme, voi fi eliberată; iar dacă e voia Sa să rămân aici, voi rămâne.

Doamna Djamil era soția unui hodja musulman. Arestarea sa se datora activității ei în folosul unei organizații de ajutorare numită „Ajutor Pentru Crimeea“, având ca scop ajutorarea familiilor care

suferiseră în regiunea aceea în timpul ocupației naziste. A fost acuzată împreună cu soțul ei că avuseseră contacte cu fasciștii și se aflau acum amândoi în închisoare. Comandanta lagărului K4 o întreabă odată despre motivul arestării ei, dar nu părea să înțeleagă explicațiile deținutei musulmane despre Crimeea căci ea nu auzise niciodată despre acea regiune.

– Aha, vrei să zici Coreea! Înțeleg, vroiai să ajuți pe cei din Coreea de Sud!

Doamna Djamil era originară din Ada-Kaleh, o mică insulă a Dunării. Ea nu părea deloc frustrată că se afla între atâtea femei creștine. Iar când femeile catolice, adventiste sau teosofiste încercau să-i explice ereziile religiei musulmane, ea nu disputa deloc acest subiect. Răspunsul ei era mereu același: „Mahomed e numit «Al-amin» adică «cel vrednic de crezare»; eu una cred numai în cele spuse de el“. Ea nu era de acord cu rugăciunea „*Tatăl nostru*“, susținând că a numi pe Dumnezeu, Tată, înseamnă a-L coborî la nivelul nostru omenesc. „Pentru noi, musulmanii, Dumnezeu e Stăpânul“. Chiar și în condițiile în care ne aflam, ea nu obișnuia să mănânce nimic nespălat, iar supa zilnică n-o atingea niciodată dacă avea cea mai mică bănuială că fusese preparată cu untură de porc. Evreicile ortodoxe se conduceau și ele după aceleași principii.

– Ce prejudecăți superstițioase! Acestea ar fi putut avea o anumită logică acum două mii de ani, dar astăzi ... remarca Paula.

Cu toate acestea, devotamentul acestor femei pentru religia lor le câștigase respectul tuturor, și aceasta se vedea cel mai bine la ora mesei când nu Paula, ci ele erau invitate să împartă mâncarea în porții egale.

Desigur că se iscau adesea și neînțelegeri pe teme religioase printre diferitele femei, având religii și credințe atât de diferite. Dar tonul nu mai era agresiv și militant ca altădată. Un pact nescriș de înțelegere mutuală exista între noi. Căci, dacă atunci când eram libere nu puteam trăi una lângă alta fără certuri sau discuții de acest gen, aici în închisoare nu mai aveam ce împărți. Eram toate surori de suferință; nu mai era nici o deosebire între noi.

PE CÂMPIA BĂRĂGANULUI

Planificarea Canalului fusese greșită chiar de la bun început. Proiectele inițiale de irigație – așa cum se constatare între timp – ar fi putut fi în mod serios periclitare de inundațiile apelor Dunării. Acum era de trebuință să fie ridicate diguri înalte peste tot pentru a se preveni eroziunea solului înconjurător. Am fost deci din nou transferate de la carierele de piatră la munca pe câmp, săpând șanțuri și răsturnând pământul din acea regiune de pustie pe cea mai mare căldură a verii, când soarele arzător de august se simțea în plină forță pe Bărăgan. Sculându-ne la ora 5 dimineața, alergam îndată la magazie unde ni se distribuiau greblele și lopețile, cele mai multe tocite și uzate de prea multă întrebuințare. Apoi lunga coloană o pornea la drum, lăsând în urma ei nori groși de praf alburiu. De data aceasta munceam alături de Janeta, fiica unui fost negustor din timpurile bune. Ea mi-a devenit cu timpul una din cele mai apropiate prietene și colaboratoare de mai târziu, în activitatea noastră pentru Biserica Subterană. (Astăzi este una din personalitățile din conducerea acestei misiuni). Ea mă ajuta adesea (ajutor oferit și altora) să-mi îndeplinesc norma, atunci când nu mă simțeam în stare s-o fac. Odată am făcut descoperirea că ne-am născut amândouă în aceeași zi. Și în acea zi am sărbătorit reciproc ziua nașterii noastre, făcându-ne cadou una celeilalte câte un... cartof crud.

În fața noastră se întindea o câmpie vastă cât vedeai cu ochii, semănată cu pătrunjel. Căldura devenea tot mai arzătoare pe zi ce trecea. Nici un alt suflet omenesc nu se vedea prin apropiere, ci numai noi, cele cinci sute de femei, în lupta acerbă cu pământul tare sub soarele nemilos. În spatele nostru, gardienele ne supravegheau admonestându-ne cu glasul obosit și plictisit:

– Ține-ți gura! Dă-i zor mai repede! Hei, tu, de colo, mișcă-te mai iute!

– Când te gândești cât de mult ne-am dorit să vină vara, suspină Janeta lângă mine.

Munceam astfel sleite de puteri, amețite, ca într-un vis cu ochii deschiși, și fără vreun copac sau tufiș care să ne facă puțină umbră. Cât de bine mi-am reamintit cuvintele lui Iov: *Cum suspină robul după umbră...* (7. 2).

– Noi nu putem ține pasul cu tine, i se adresa Janeta gâfâind Mariei Tilea, tânăra elevă care muncea cot la cot cu noi, răscolind pământul uscat cu brațele ei slabe și arse de soare și ridicând alți nori de praf cu fiecare lovitură de lopată.

– Încearcă atunci să lucrezi cu lopata mea. E poate mai bună.

– Da de unde. Asta o să-mi facă o nouă serie de bătăături la mâini.

– Atunci încearcă dumneata, doamnă Wurmbrand.

Discutam așa între noi, cu politețe, eleva de școală, femeia de societate și soția de pastor. Când gardiana se apropia de noi ameninșător, încetam; dar, rămase iarăși singure, Maria ar fi dorit să audă câte ceva din viața veselă a Janetei de altădată, despre întâlnirile cu prietenii și colegii ei, despre serbările de binefacere, și altele. Dar Janetei nu-i ardea acum de memorări.

– O, nu, nu vreau să-mi amintesc de toate acestea acum. De când am fost izolată complet într-o celulă, am învățat să prețuiesc chiar cel mai mic zâmbet de bunăvoință mai mult decât toate acele deșertăciuni.

Sudoarea ni se prelingea pe față amestecată cu praf și cu pământ. Obrazul prietenei mele arăta acum întocmai ca o mască de dramă din Evul Mediu.

– Dar, continuă ea, într-o noapte, pe când mă aflu în celula izolatoare, am avut un vis foarte ciudat. Se făcea că unul din torționarii mei comuniști făcea baie în cada mea, în timp ce alți ofițeri, colegi ai săi, așteptau să le vină rândul să se îmbăieze și ei. Atunci am strigat către omul gol din baie: „Afară! Aici nu-i locul dumitale!“ Dar el mi-a răspuns: „Voi, creștinii, aveți o scăldătoare ca cea din Bethesda. Oamenii intră acolo murdari și ies curățiți“. Când a ieșit din cadă, trupul lui era mai alb ca zăpada, iar fața lui era blândă; nu mai era același om care mă bătuse mai înainte. Ceilalți care așteptau s-au dezbrăcat și ei de hainele lor și au intrat în baie. În clipa aceea m-am trezit. Am înțeles atunci că interpretarea visului e numai una: orice

om, chiar și un torționar care se întâlnește în viață cu un creștin, găsește acolo, în inima creștinului un locșor unde chipul său hidos e văzut sub o altă lumină, având un chip înfrumusețat. Noi îl înțelegem. Chiar dacă el e văzut de alții ca un criminal, pentru noi el devine o ființă care are dreptul la dragostea noastră.

Visul Janetei ne-a încurajat, dându-ne noi speranțe. De atunci am considerat ca o datorie sacră să ajutăm și pe alții să nu-și piardă speranța.

Între timp orele treceau încet și gâtlejul ne era uscat de sete. Totuși continuam să muncim mai departe ca niște roboți, mașini automate care făceau tot timpul același fel de mișcări.

– Nu se vede încă? se auzi un glas obosit dintre rânduri.

– Încă nu, dar trebuie să apară din moment în moment.

Dar căruța cu cisterna de apă nu se vedea nicăieri. Până și gardienele – de obicei echipate cu gamele de apă – se uitau cu jind în depărtări. Era târziu. Răgușite de strigăte și obosite de neîntrerupta alergare printre rânduri, se odihneau și ele puțin acum, ceea ce ne dădu curaj să ne îndreptăm spinarea pentru câteva clipe. O, ce ușurare!

– Mă simt aproape de leșin dacă nu primesc apă de băut curând, spuse Maria cu glasul slab.

– O, nu, nu leșina! Mai ține-te puțin sau te vor călca în picioare.

Soarele era acum sus, chiar deasupra capetelor noastre. Am încercat să mă gândesc din nou la Mihai așa cum îl văzusem ultima oară, atât de slab și cu ochii plânși, sărmanul! Știam prea bine cât de mult râvnește comunismul să câștige tineretul. Și dacă îl vor convinge și pe el și pe Sandu ce se va întâmpla? Ce vor face din ei acei oameni care nu cunosc bunătatea și mila? Ce rugăciuni disperate ieșeau din piepturile acelora dintre noi care eram mame!

Dar un țipăt dintre rânduri mă trezi repede la realitate: o femeie căzuse leșinată, iar gardienele o loveau ca s-o facă să se ridice în picioare. Maria, observând scena, se cutremură de frică și se aplecă din nou spre lopata ei, scurmând iute cu ea în pământ.

– Maria, uită-te, vine cisterna!

Un punct întunecos se observa în zare, dar era încă hăt departe. Câmpia zumzăia de sutele de voci însetate.

– Țineți-vă gura! La muncă!, zbierară gardienele.

Cisterna cu apă fusese expusă la soare toată dimineața, așa că știam că apa din ea n-ar fi putut nici pe departe să ne potolească setea când va ajunge la noi. Acum se vedea mârtoaga care trăgea căruța și toate priveam într-acolo ca la un miraj, ca la un vis care s-ar putea destrăma în orice clipă.

– O, cât mi-aș dori acum o duzină de pahare cu apă rece de la gheață! De asemenea un steak gros și un munte de fructe: portocale, struguri ..., suspină Zenaida.

– Încetează, termină cu acestea, strigară la ea câteva glasuri.

Foarte multe femei erau bolnave de dizenterie din cauza miilor de insecte purtătoare de microbi de pe câmpie. Ele ieșeau tot timpul din rânduri alergând către marginea câmpului pentru a-și face nevoile, sub ochii gardienilor. Brațele lor erau slabe și pielea feței cenușie. Era ora după amiezii, și nici un strop de apă nu căpătaserăm în toată acea zi de cuptor și nici nu puseserăm nimic în gură. Unul din gardieni făcu câțiva pași, nerăbdător și el, în întâmpinarea cisternei. Dar se opri brusc și privi înapoi.

– O, nu, nu e cisterna cu apă, e cea cu mâncare, se plânse Zenaida, în timp ce femeile celelalte începură, mânioase, să vocifereze.

Deținutele de drept comun, care munceau aproape de drum, își aruncară lopețile la pământ și începură să strige. Gardienii își scoaseră imediat armele din teacă, simțindu-se amenințați de hoarda aceea de femei care țipau și refuzau să-și continue munca. O singură rafală de arme automate ar fi fost de-ajuns să ucidă grupuri întregi. Maria își ascunse fața pe umărul meu. Confruntarea dură vreo 10 minute, femeile refuzând să se întoarcă la lucrul lor. Ele strigau acum în cor: „Apă! Vrem apă!“

Puștile soldaților ne loviră în coaste împingându-ne înainte, îmbrâncindu-ne și înghiontindu-ne împreună cu cele de drept comun. Mulțimea furioasă era împinsă înapoi cu ajutorul baionetelor de oțel ale puștilor. Am tras-o pe tânăra fată îngrozită și am ținut-o strâns lângă mine. Cisterna care aducea mâncarea era aproape. Dar cel ce mâna calul a fost apucat deodată de frică văzând gloata rebelă în confruntare cu soldații înarmați. În zăpăceala sa, el a mânat calul

peste o piatră mare; gloaba s-a împotmolit și a răsturnat cisterna. Gardienii au dat un urlat căutând să salveze căruța. Bătrânul cal, speriat și el, s-a dat înapoi. Macaroanele fierte – hrana noastră pentru acea zi – se rostogoliră în praf. Strigătele, țipetele și răcnetele făceau să-ți țiui urechile. Apa, gardienii, puștile, căldura arzătoare, totul era uitat acum: mâncarea, prețioasa noastră hrană, fusese răsturnată la pământ. Femeile rupseră sălbatic cordonul de gardieni și se năpustiră asupra macaroanelor amestecate cu noroi, căutând să apuce fiecare măcar un pumn din mâncarea fierbinte; și, așa cum era, ele le înfulecau repede, bătându-se și îmbrâncindu-se între ele care cum să apuce ceva din „hrana” aceasta. Celelalte femei priveau cu oroare scena animalică de sub ochii lor. Deodată, Janeta izbucni într-un râs zgomotos care-i zgudui tot trupul, strigând:

– Masa e servită, doamnelor! Și-și duse mâna la frunte, ca un valet de la Curte care-și invita oaspeții la masă printr-un salut.

Gardienii însă păreau mulțumiți acum, căci pentru ei pericolul de a fi linșați trecuse. Iar după un ceas, fluierăturile lor stridente vesteau că a venit timpul să ne întoarcem din nou la muncă. Și în acea zi, nici o altă cisternă de apă sau de mâncare n-a mai venit. În schimb, au sosit două camioane încărcate cu polițiști.

Pe când îmi continuam munca, limba mi-era umflată de sete și valuri de întuneric îmi jucau mereu pe dinaintea ochilor. Mi-am amintit de cuvintele Mântuitorului de pe cruce: *Mi-e sete*. Mi-am amintit totodată că în iad nu este apă. În oratoriul lui Haydn, *Cele 7 Cuvinte de pe Cruce* compozitorul sugerează ascultătorilor săi că Domnul, pe cruce, părea să fi simțit picături de ploaie care-I cădeau pe buzele uscate. Mă gândeam aproape cu invidie la această scenă, căci eu nu avusesem măcar iluzia aceasta! Seara, pe drumul înapoi, am trecut pe lângă o mlaștină cu apă stătută. Una după alta, femeile se năpusteau asupra lichidului leșios și plin cu noroi lipăindu-l în patru labe, întocmai ca un câine. Deși unul din gardieni s-a postat acolo, încercând să le oprească, n-a reușit. A doua zi s-a deschis o anchetă pentru a se afla cine a dat tonul la rebeliunea de ieri. Rezultatul: am fost pedepsite să muncim și duminica, așa, să învățăm minte „că aici nu-i colonie de odihnă!”

„Doamnelor vă informez că lupta de clasă și-a atins scopul în țara noastră. Numai două clase mai există la noi: pesimiștii și optimiștii. Optimiștii cred că toți românii vor fi transferați cu trenurile spre Siberia. Pesimiștii sunt de părere că toți vor trebui să ajungă acolo pe jos, anunță Paula Vieru“.

Dar acum nimeni nu mai avea chef de râs. Zi după zi cădeau femei leșinate pe câmpie. Iar noaptea, în căldura înăbușitoare a barăcii, ele stăteau culcate pe paturile lor, aproape goale și într-o stare de completă extenuare. Abia târziu reușeam să ațipim, și scurt timp după aceea suna gongul de deșteptare. Rare erau nopțile când puteam dormi fără întrerupere. Într-o noapte am fost trezită din somn de Paula:

– Sabina, vino iute. Diana a fost bătută rău și au rănit-o serios. Hai s-o ajutăm.

Am găsit-o pe tânăra fată zăcând pe podeaua goală, fără cunoștință, doar respirând din greu. Sângele îi curgea șiroaie din nas și-i îmbăcșise părul, iar buzele îi erau groaznic de umflate. Când i-am scos hainele de pe ea am văzut că tot corpul era nu-mai răni și vânătăi.

– Ce fel de glumă e asta? Așa înțeleg gardienii aceștia să se distreze! se revoltă Paula tremurând de mânie.

Diana murmură ceva și se mișcă încet. Apoi șopti, deschizându-și ochii:

– Nu vă îngrijorați, totul e în regulă. Nu i-am lăsat, n-au reușit!

După ce i-am adus puțină apă de băut, și-a revenit și încerca să ne explice ce se întâmplase: două din prostituatele celelalte au atras-o printr-un șiretlic, în cortul unde așteptau câțiva gardieni. Diana era foarte atractivă, avea numai 19 ani, iar tinerețea ei îi atrăgea. Ea nu voia însă să cedeze ademenirilor lor repetate. Până la urmă ei au bătut-o sălbatic, au azvârlit-o în cea mai apropiată baracă goală, și au fugit. Am acoperit-o cu păturile noastre, căci tremura din tot trupul, chiar și pe căldura aceea sufocantă, și am rămas amândouă cu ea până s-a crăpat de ziuă.

– Știi, îmi șopti Paula, tânăra asta are o față care exprimă inteligență. S-ar putea să fie și ea profesoară, ca mine.

Paula era în permanență în căutare după colege de breaslă. Ea fusese profesoară toată viața ei.

– Visez tot timpul că mă aflu în clasă, și aud mereu gongul de la intrarea școlii sunând.

Femeia aceasta era membră în Uniunea Scriitorilor, ca urmare a câtorva cărți de istorioare pe care le publicase. Unele cărți erau simplă propagandă, altele tratau subiecte fără nici o legătură cu viața. Ca ea erau și alți nuvelişti recunoscuți, care primeau acolade și promovări pentru scrierile lor, glorificând comunismul și denigrând țările libere din Occident. AGIPROP (Agitația și Propaganda) avea grijă ca tot ceea ce Paula scria să fie o nouă contribuție la propășirea socialismului. Ea era de acord că imnurile și odele de preamărire pentru „genialul Stalin“ erau idioate.

– Dar, spunea, nici imnurile acelea de „slavă închinată lui Dumnezeu“ nu mi se par cu mult mai justificate.

I-am spus:

– Diferența dintre acestea e că unele laudă pe Creatorul tuturor făpturilor, iar celelalte aduc glorie unei creaturi cu o minte bolnavă, care a ucis milioane de ființe omenești.

Motivul arestării ei: avusese odată naivitatea să facă unele remarci asupra falsificării istoriei în cărțile de școală într-o perioadă în care guvernul căuta oameni care să rescrie istoria țării așa cum o voiau rușii.

– Dar de ce te miră? Acum toate muzele sunt în lanțuri, nu?

– Da, dar totuși scriitorii sunt foarte bine tratați. Noi avem salarii mari, privilegiile speciale, centre de vacanță etc.

– Bine, i-am răspuns, dar acest salariu e plătit de Stat ca o simplă poliță de asigurare că voi, scriitorii, nu veți scrie nimic care să-i critice pe noii guvernanți. Arta și religia sunt deopotrivă persecutate și pot supraviețui numai pe ascuns, în subterană ...

În toată acea noapte am continuat să discutăm împreună, în timp ce toate celelalte femei dormeau. Adesea suspinau și făceau grimase în somn, sau chemau anumite persoane pe nume: copii, părinți, logodnici, prieteni. Dar cel mai ades se auzea strigătul: „mamă!“ din adâncul sufletelor acelora în suferință, fără deosebire de vârstă

sau clasă socială din care făceau parte. Nu era acesta un strigăt după ajutor, ci era mai degrabă o dorință lăuntrică, profundă și subconștientă după acea blândețe și grijă maternă pe care o poartă față de noi Cel de Sus, pururea. Domnul, pe cruce, de asemenea, îi încredințează ucenicului Ioan pe Sfânta Sa mamă.

Într-o zi am fost adusă în fața comandantei lagărului de femei, o femeie cu fața roșie, cu brațe și mâini puternice și cu o dantură din care nu părea să lipsească nici un dinte. M-a primit în uniformă:

– Sunt informată că dumneata nu contenești să predici deținu-
telor despre Dumnezeu. Acest lucru trebuie să înceteze. I-am replicat
că nimic nu mă va opri de la aceasta. Furioasă, ea a ridicat pumnul
să mă lovească, dar brațul i s-a oprit în aer și m-a scrutat cu privirea:

– Pentru ce zâmbești acum? s-a răstit la mine, vânăta de furie.

– Zâmbesc pentru ceea ce văd în ochii dumitale.

– Da? Și ce vezi, mă rog?

– Mă văd pe mine însămi: impulsivă, așa cum eram eu odată, o
fire iute și mânioasă. Dar aceasta a fost până în ziua când am învățat
ce este adevărata iubire. Adică, să fii gata a te sacrifica pentru adevăr.
De atunci mâinile mele nu s-au mai ridicat să lovească pe nimeni.

Comandanta și-a lăsat mâna să-i alunece în jos, iar eu am con-
tinuat:

– Dacă te vei uita în ochii mei, te vei vedea pe dumneata însăși
așa cum Dumnezeu voiește să te transforme. Ea a devenit deo-
dată impasibilă și fața parcă i s-a prefăcut într-o stană de piatră. Apoi
zise încet:

– Ieși afară acum.

Mă întrebam deseori dacă Pilat, uitându-se în ochii lui Isus, nu
văzuse oare în ei pe acel Domn, acea Căpetenie pe care el însuși Îl
numise „Regele Iudeilor“, și pe care propria lui soție Îl recoman-
dase ca fiind nevinovat și drept. Adevărat este că aceste două nume
au rămas pentru totdeauna legate unul de celălalt, după cum declară
Crezul creștin: „... Hristos ... a pățimit sub Pilat din Pont ...“

Am continuat după acea zi să mărturisesc despre Hristos veci-
nelor mele, ca și mai înainte, iar comandanta n-a mai încercat să mă
împiedice de atunci.

Schimându-și mereu locul cu cea de lângă ea, Maria ajunsese-se în cele din urmă lângă mine, oferindu-se să mă ajute. Gardienele remarcară de îndată că vorbeam între noi. „La muncă! La muncă!“ Am continuat deci amândouă lucrul nostru. Dar fata observase bine: în acea dimineață nu mă simțeam prea bine. Amețeala mă cuprindea des și eram nevoită să încetez lucrul din când în când. Dar când încercam să-mi îndrept spatele pentru o clipă, strigătul gardienei mă oprea: „Tu, de colo, în noaptea asta ești la carceră“.

Privirea însă mi se întuneca și amețeala mă cuprindea valuri-valuri. Tânăra îmi vorbea tot timpul ca să mă țină trează, dar îi auzeam glasul ca venind de departe. Am reușit să rezist până la amiază, totuși. După ce mi-am sorbit supa și am încercat să iau câte puțin din porția de pâine, m-am prăbușit deodată la pământ, ca sfârșită. Soarele nemilos părea că se învârtește cu mine. Am zărit ca prin vis obrazul tinerei fete aplecat cu îngrijorare asupra mea. Buzele ei se mișcau dar nu auzeam ce spunea. Am fost târâtă de gardiene și repusă pe picioare, și cineva mi-a turnat apă pe gât până aproape de sufocare.

– Și-a revenit deja, spuse cineva.

Înjurături și urlete se abătură acum asupra capului fetei care veghea asupra mea:

– Ce stai cu ochii holbați? Înapoi la muncă.

– O, cum m-ai speriat, îmi șopti ea.

Dar eu însămi eram speriată de propria mea stare. M-am întors totuși la munca mea căutând cu mari eforturi să smulg din pământul tare rădăcinile de buruieni. Soarele însă continua să-mi sleiască puterile, și numai cu multă greutate am reușit să țin lopata în mâini. Nori vestitori de furtună au apărut acum la orizont. Era târziu, și s-a dat semnalul de încetare. Nu plouase de multe săptămâni și tânjeam atât după ploaie. Înghesuite în camioane, la întoarcere, un fulger a străbătut deodată văzduhul și primele picături de ploaie caldă ne-au udat fețele. Apoi ploaia a început să cadă în torente pe câmpie. Eram toate learcă în numai câteva minute, în camioanele descoperite. „O, ce plăcere să ai apă, apă din belșug!“ Dar continua să plouă cu găleata și tunetele bubuiau puternic pe cerul întunecat. Un nou fulger a scos strigăte de groază din rândurile femeilor, iar camionul s-a

împotmolit deodată și s-a oprit. Roțile din spate erau acum de-a binelea în noroi.

– Dați-vă jos toate, repede.

Gardienii au avut ideea să pună un lemn sub roți, dar nici un lemn nu putea fi văzut prin apropiere. Și atunci noi, femeile, în apă până la genunchi am fost puse să împingem camionul sub ploaia aceea torențială ca să-l scoatem din noroi, în timp ce bărbații priveau la noi fără a mișca un deget ca să ne ajute. Dar eforturile noastre nu ajungeau, căci roțile se tot învârteau pe loc, împrôșcându-ne cu noroi la fiecare învârtitură. După aproape un ceas de încercări repetate, ni s-a ordonat s-o pornim pe jos spre barăci. Ploaia continua să cadă, iar încălțăminteaa noastră era plină de apă; hainele atârnav greoaie pe noi fiind ude learcă. Câteva femei s-au împiedicat și erau gata să cadă, dar lovitura gardienilor cu cizma în spate le-a pus îndată înapoi pe picioare. La poartă a fost predată, ca de obicei, coloana de schelete cenușii: *Aduc înapoi 62 de bandite, tovarășe comandant* și-a prezentat raportul sergentul. „Banditele“ ude până la piele au ajuns cum au putut până la baraca lor. Unele din ele au fost însă trimise imediat la curățatul cartofilor, la bucătărie. Celelalte încercau să-și usuce hainele, dar până la urmă au adormit așa cum erau, de oboseală.

Dar cât de ciudată e mintea omului! Câteva minute înainte să ațipesc mi-a venit deodată în gând o anecdotă, auzită mai demult: Un om a decis că nu se va mai plânge de nimic în viață, ci va fi mulțumit cu soarta sa, oricare ar fi ea. În acea clipă, o roată de la căruța lui s-a desprins și s-a rostogolit în șanț. „Nu-i nimic. Bicicletele au numai două roți, dar eu mai am trei“, și-a zis omul. Apoi i-a căzut a doua roată. „Roaba are numai o roată, eu am încă două“. Curând însă i-a căzut și a treia roată: „Ei și ce? Sania n-are nici o roată și totuși circulă“. Iar când a rămas și fără cea de-a patra roată, a exclamat voios: „Ce bine! Tot mi-am dorit eu de multă vreme să conduc o sanie“. Am adormit în cele din urmă, zâmbind.

Timpu stătea în loc pentru noi. Sclavia era viața noastră, iar Canalul, lumea noastră. Eram toate învăluite într-o apatie care ne făcea să ne resemnăm, acceptându-ne soarta fără a mai nutri vreo speranță. Știrile care ne veneau de afară nu erau nici ele noi, ci mereu

aceleași: foamete, cozi lungi în fața magazinelor de alimente, te-roare generală, apăsare. Și apoi, din când în când veșnicul: „Las’ că vin americanii! Ei nu ne vor lăsa în această stare de robie!“ Apatia generală avea ca efect scăderea nivelului de lucru, iar șefii căutau să recurgă la tot felul de șiretlicuri pentru a-l ridica.

Odată, la o ședință, 20 de femei au fost chemate în față și li s-a ținut o cuvântare:

– Pentru că ați fost cele mai sânguincioase muncitoare aici, veți fi acum eliberate. La revedere și vă mulțumesc, tovarășe, care ați depus eforturi alături de noi pentru construirea comunismului. A sosit ziua răsplătirii pentru devotamentul vostru. Sunteți libere! Și ca dar de rămas bun, fiecare din voi va primi o pâine întreagă!

Fericitele femei se depărtau în camionul lor având steaguri roșii în mâini și cântând **Internaționala**. Dar la o distanță de aproape 20 de kilometri de Canal, camionul a fost oprit în dreptul lagărului vecin; femeile au fost trimise imediat la muncă acolo. Bucuria le-a fost așadar de foarte scurtă durată. Dar acțiunea a avut un efect electrizant asupra lagărului K4 și normele de muncă au fost ridicate din nou. Abia mai târziu am aflat adevărul, că înșelăciunea era practică și în alte lagăre.

ÎN TREN

– Într-o oră, fiecare din voi să fie gata de transfer, se auzi un ordin.

Întregul lagăr era în fierbere. Sutele de femei își strângeau boccele și alergau din baracă în baracă pentru a-și lua rămas bun de la colegile lor de suferință pe care, poate, nu le vor mai revedea vreodată. Gardienele, neștiind nici ele mai mult ca noi care urma să fie viitoarea destinație, făceau să se întetească și mai mult vacarmul general.

– Probabil că americanii au reușit, în sfârșit, să spargă Cortina de Fier, sugera o voce.

– Ba nicidecum, replica o alta.

– Rușii au ocupat Berlinul de Vest.

– Suntem duse la locul de execuție acum.

Șefa barăcii azvârlea spre noi încălțăminte de toate formele și mărimile, la întâmplare, care cum se nimerea, spre a fi distribuite.

Eu m-am ales cu o pereche de ghete cu mult mai mari decât mărimea piciorului meu. Apoi, când totul a fost gata, lădițele și boccelele deținutelor au fost azvârlite, claie peste grămadă, în fața barăcii. Zdrențuite și lipsite de vlagă, ne adunaserăm în rânduri, așteptând semnalul de pornire care a venit abia când s-a lăsat întunericul. Apoi am pornit spre locul unde ne așteptau trenurile „speciale”. Locul era pustiu. În afară de cei câțiva muncitori de cale ferată care priveau impasibili spre noi nimeni nu părea să mai fie prin împrejurimi. Ei văzuseră asemenea scene nu o dată.

Trenul mărfar avea atașate vagoane lungi, negre, speciale pentru transportarea deținutelor. Se închideau pe dinafară cu o ușa foarte grea de metal. Câteva gemulețe mici, zăbrelite, în plafon. La înfățișare arătau ca mărfarele obișnuite.

– În vagoane, în vagoane, ni s-a ordonat.

Înghesuiala era așa de mare, încât abia puteai să te ții în picioare din lipsă de spațiu. Cu toate acestea, mereu alte deținute erau împinse în vagonul nostru.

– Nu mai e loc în acest vagon.

– O, Doamne, o să ne sufocăm înainte de a ajunge la destinație!

Până la urmă vagonul cu o capacitate de 40 de persoane a fost umplut cu 84 de femei. Ușa grea s-a închis, în fine, cu mare zgomot și bara de fier a fost pusă în diagonală pentru a asigura închiderea sigură. Trenul s-a pus în mișcare brusc, aruncându-ne una peste alta înăuntru. Nu erau decât câteva bănci în vagon, iar una din ele acoperea latrina. Aceasta nu avea nici apă, nici altceva necesar, dar cine se plângea acum de asta? Femeile încercaseră cum puteau mai bine să se „instaleze” pentru noapte. Unele se ciondăneau cu vecinele lor, altele boceau fără să știe de ce. Corturile și barăcile de la K4 deveniseră căminul lor după o vreme atât de îndelungată trăită acolo, iar viitorul necunoscut le părea amenințător, mai ales că începuseră din nou să circule zvonuri că suntem duse spre a fi executate.

– Da, ne vor împuşca cu mitralierele lor şi vom fi aruncate în gropi comune, săpate chiar de noi. Dar va fi mai bine aşa, suspina una din ele.

O altă femeie venită de la Ploieşti ne asigură:

– Ba nu, nicidecum. Vă spun eu, că ştiu cel mai bine: suntem acum trasferate la Ghencea, lagărul de tranzit după care vom fi eliberate.

Ea auzise că între timp Ana Pauker şi clica ei căzuseră de la putere, iar politica partidului se revizuieste. Vagonul zumzăia de emoţie şi bucurie.

– Ce bine! Odioasa Ana, aşa-i trebuie. Lasă să mai guste şi ea puţin din otrava cu care ne-a amărât nouă viaţa!

Dar deşi numai puţine din noi credeau în această veste, tot vagonul părea învigorat la auzirea ei. Circula şi o anecdotă: ce diferenţă e între comunişti şi zebre? La zebre, liniile se află *peste* animale, în timp ce la comunişti, animalele trebuie să rămână *în* linie ...

Nu era chip să te poţi aşeza măcar pentru câteva clipe sau să încerci a te întinde pentru a-ţi dezmoţi puţin oasele.

Dar chiar când moţaiam câte puţin, eram trezite zgomotos când trenul se oprea brusc la câte o staţie ciudată şi pustie. Era întuneric beznă. Când a început însă să se lumineze de ziuă, pe dinaintea ochilor noştri au început să se perinde piesaje pastorale de toamnă. Turme de vaci păşteau liniştite pe pajişti. O licărire de speranţă începea să ne încolţească în inimă la vederea acelor scene pitoreşti, după atâta amar de vreme petrecută pe locurile pustii ale Dobrogei. Copacii fără frunze îşi îndreptau ramurile în sus ca pentru rugăciune. Țăranii harnici se ocupau cu gunoitul ogoarelor. Trei fete mici ne făceau semn cu mâna, îndelung. De unde ar fi putut şti micuţele acelea că însuşi gestul lor aducea şiroaie de lacrimi în ochii celor din noi care eram mame?

Trenul îşi continua drumul pufăind din greu de-a lungul şi de-a latul ţării, cu direcţia mereu spre nord. După un ceas s-a oprit din nou, şi câteva butoiaşe cu apă au fost aduse înăuntru, în timp ce gardienii, postaţi lângă uşa vagonului, îşi ţineau puştile-mitralieră îndreptate spre noi. Dar tânărul ţăran în uniformă era obişnuit să adape

animale și știa că nu trebuie să reacționeze la behăitul acestora. Năni s-a adus însă nici pâine, nici altă hrană. Când trenul s-a pus iar în mișcare, gălăgia și tânguierile au reînceput. Țigăncile bombăneau între ele în limba lor misterioasă. Țărăncile din colectivele agricole începură iarăși să-și plângă turmele și copiii, pierduți pentru ele.

În vagon nu se mai aflau acum decât câteva cunoștințe vechi de-ale mele: Elena Coliu – care continua să creadă în comunism cu toate bătăile pe care le mâncase de la camarazii ei. Apoi Ani Stănescu – prostituata cu temperament, veșnic voioasă, precum și tânăra elevă Maria Tilea. Zenaida, Clara Strauss, Granny Apostol și Cornelia Marinescu nu se mai aflau acolo, și nici nu știam măcar dacă ele se aflau în alte vagoane.

Unele femei discutau acum politică, altele căutau să ghicească cine va fi ales noul președinte al Americii în campania electorală care urma să înceapă în curând acolo.

– Bineînțeles că generalul Eisenhower va fi ales. Și odată numit președinte, el va cere puteri speciale pentru a elibera toate țările captive ale Europei de Răsărit, comenta ploieșteanca, bine informată totdeauna.

Ea era crezută, căci trecuse prin lagărul de la Ghencea abia înainte cu o lună. Bietele femei, aveau atât de mare nevoie să audă orice veste îmbucurătoare! Aș fi vrut să atrag atenția surorilor mele de suferință cât e de primejdios să nutrească astfel de iluzii, amintindu-le că același Eisenhower trimisese înapoi cu forța sute de mii de refugiați din lagărul comunist, la sfârșitul celui de al doilea război mondial. El dăduse înapoi, pe mâna lui Stalin, pe acești nenorociți. Unii din aceștia s-au sinucis, alții au fost spânzurați, ceilalți au pierit prin lagărele de sclavi de prin stepele Siberiei. Da, aș fi putut să le amintesc toate acestea, dar am tăcut. La ce bun să le fi risipit iluziile de care ele aveau atâta nevoie în acele zile, asemeni unui însetat după apă?

Trenul înainta încet pe drumurile țării când oprind, când pornind iar. Câteodată se oprea la câte o stație necunoscută ore întregi. Femeile își schimbau locurile între ele cu rândul ca să se afle mai aproape de geam, savurând priveliștea liniștită a gospodăriilor și

caselor de la țară, micile focuri de câmp aprinse de țărani cumiști și pașnici sau privind cel dintâi așternut de brumă de pe câmpii, vestind apropierea iernii. Curând însă emoția începu să facă loc îngrijorării când ne văzurăm călătorind în acele condiții timp de atâtea ceasuri. Multe erau bolnave. Deși curenți de aer pătrundeau prin multe crăpături ale vagonului, înăuntru, duhoarea și lipsa de aer deveneau tot mai de nesuportat.

Multe femei intelectuale se aflau în vagon. Între ele, doamna Marina Capoianu, profesoară de limbi străine de la Universitatea din Cluj, se arătă a fi foarte talentată povestitoare de istorioare. Ea descria în detalii operele clasice pe care le predase studenților ei de odinioară. Una din povestirile ei cele mai dramatice era opera lui Oscar Wilde „Portretul lui Dorian Grey“. Descrierea crimei urmată de pedeapsă ne-a fost povestită timp de 3 ore în șir, în timp ce trenul se afla în una din acele stații de oprire fără capăt. Povestirea ei a avut un succes răsunător, iar când descria scena crimei, ea își lovea palma cu pumnul strâns al celeilalte mâini în repetate rânduri, vrând să întruchipeze pe Dorian Grey cum înfigea cuțitul în victima sa. Când audiența a izbucnit în aplauze, mi-am amintit că autorul operei, Oscar Wilde, se plânsese de condițiile închisorilor din vremea lui. Mi-am zis atunci: ce-ar fi zis acest autor dacă ne-ar vedea pe noi, ființe umane, călătorind întocmai ca animalele de povară în vagoane de bovine, fără aer, înghesuite ca sardелеle în cutie?

– Ce minune e educația, exclamau țărăncile uimite.

– Să poți spune pe dinafară așa poveste lungă fără s-o citești din carte, se minunau ele.

Intelectualele – nu mai puțin absorbite de performanța Marinei Capoianu – au început însă imediat să acuze autorul de frivolitate, snobism și acte imorale în viața sa particulară. Janeta vedea în această roman numai o alegorie care punea în cuvinte un simțământ profund religios al autorului. Ea spunea:

– Pictorul trebuia să întruchipeze pe Hristos care-Și impregnează imaginea în inima fiecărui om. Dar după cum inocența lui Dorian Grey dispare cu timpul, cu cât el se afundă în viața de păcat, tot astfel chipul lui Hristos devine tot mai desfigurat până când eroul nu mai e în stare a-l privi. Atunci îl îndepărtează de ochii lui, așa

cum fac și oamenii. Dar când pictorul vine cerând să-i fie arătat tabloul, Dorian nu vrea să i-l arate acum, știind că el însuși îl desfigurase. Și atunci, el face ceea ce fac adesea și oamenii: el ucide pe pictor așa cum oamenii L-au ucis pe Hristos. Dar cu aceasta el și-a distrus însuși sensul vieții sale. Aceasta e o alegorie despre uciderea Fiului lui Dumnezeu, cea mai gravă crimă a oamenilor pe pământ. În același timp însă ea este și poarta care deschide calea spre iertare pentru toți păcătoșii, spre reînnoirea lor. Căci sângele vărsat pe Golgota a adus iertarea și mântuirea ucigașilor lui Hristos. Iar simbolul lui Wilde despre pictor continuă, deși acesta știa bine că-l așteaptă moartea, dacă se duce să ceară imaginea, cu toate acestea el se duce totuși. Prin sacrificiul său, tabloul lui Dorian Grey își recapătă frumusețea de altădată.

Marina însă nu era de acord; spunea:

– Da de unde! Opera aceasta nu e altceva decât portretul subconștient al psihologiei autorului. Wilde însuși întruchipa acel portret de om bucuros și hidos la înfățișare, iar Dorian Grey reprezenta adolescența lui nevinovată, după care tânjea atât de mult încât a fost gata să-și ucidă geniul – reprezentat de pictor – pentru a-l readuce apoi la starea lui de odinioară. Aceasta a fost, desigur, ceea ce a și făcut mai târziu.

Altele interpretau însă acest roman ca simbolizând lupta de clasă dintre acel pictor sărac și prăbușirea viitoare a clasei burgheze.

– O, nu e decât o fabulă, de fapt; una din acele opere de natură ambiguă și cu multe fațete, ca orice operă de artă clasică, adăugă Marina Capoianu. Totuși așa zice că spiritul ei nu-i tocmai englezesc, ci mai degrabă rusesc dintr-un anumit punct de vedere.

Și tot așa, dezbătând opere clasice și motivele autorilor lor, cele 84 de femei au uitat pentru un timp de execuție și de alte temeri în timp ce trenul șerpuia lent de-a lungul țării. După un timp ne-am oprit, ușa s-a deschis iar brusc și rațiile de pâine neagră proaspăt coaptă și cu miros aromatic au fost aduse în vagon și împărțite în porții egale. Fiecare din noi am mâncat în grabă porția, știind că am putea ajunge la destinație chiar în momentele următoare, iar pâinea păstrată pentru mai târziu era pierdută; acesta era regulamentul vieții de închisoare cunoscut de toți. Pielea ne era plină de

vânătași și zguduirile trenului ne juleau pielea de bârnele aspre fixate de-a lungul pereților vagonului. Alte două zile au trecut așa, cu stopuri și halte în care nici apă și nici pâine nu ni s-a mai adus. Abia a doua zi, către seară, la o nouă stație, sergentul în persoană a apărut în ușa vagonului. Avea părul ciufulit și uniforma în dezordine. Părea băut. Zornăind din pintenii cizmelor, el dădea ordine subalternilor săi care aruncau acum saci cu pâine în vagoane.

– Azi aveți noroc, femeilor! Vă aducem și ceva marmeladă s-o puneți pe pâine, ni se adresă el.

Maria Tilea, vrând să profite de bunăvoința neașteptată a sergentului pe jumătate amețit de băutură, îndrăzni să-l întrebe:

– Cât mai avem de călătorit, domnule sergent-major?

– Încă o zi, răspunse sergentul flatat.

– Și încotro?

De data aceasta omul scoase un sughiț răsunător și izbucni în râs:

– Spre plutonul de execuție, bineînțeles. Și trânti cu zgomot ușa vagonului.

Aceasta fusese de-ajuns ca să dezlănțuie o nouă litanie de plânsete și văicăreli.

– Să fie oare adevărat? E drept că sergentul era beat; se vedea bine aceasta. Dar poate tocmai din acest motiv ar trebui să-l credem.

Femeile evreice începură să plângă cu suspine, îmbrățișându-se una pe alta de adio:

– Viața ne-a fost cruțată prin minune de lagărele naziste, iar acum să ne-o sfârșim în felul acesta.

Doamna Capoianu, care părea să viseze cu ochii deschiși, în tăcere în ultimile ore, se trezi deodată ca dintr-un vis și mă întrebă:

– Ce gândești tu, Sabina? Nu suntem noi oare cu toții victimele unui descreierat? Căci ce putem înțelege din toate acestea? Se spune că el (Stalin) stă în dosul ușilor ferecate, singur și terorizat de spaime, semnând în același timp din ce în ce mai multe ordine de execuție. Iar când e vizitat de ambasadori străini, el nu vorbește nimic cu ei, ci îi ascultă, numai, pe aceștia desenând arabescuri pe hârtie cu creionul roșu, pictând tot felul de femei în poziții de tortură.

Apoi, tremurând convulsiv adăugă:

– Și când te gândești că ei vorbesc despre el ca despre un zeu: „genialul Stalin! Tătucul Stalin!”

I-am răspuns:

– Nu e pentru prima oară că oamenii devin victime ale unui dictator care râvnește a uzurpa Tronul lui Dumnezeu, acuzându-L. Stalin îmi amintește mereu de Faraon din vechime: munca de sclavi, pogromurile, teroarea – toate acestea se repetă acum: un om încearcă să ia locul lui Dumnezeu! Îți amintești și tu, desigur, cum Faraon a crescut în chiar casa sa ca pe unul din familia lui tocmai pe acela care avea să aducă la îndeplinire planul lui Dumnezeu împotriva sa. Da, în Psalmul 2 ni se spune că și Dumnezeu râde câteodată. (După mulți ani de atunci mi s-a părut într-o zi că aud din nou acel râs al lui Dumnezeu: Svetlana însăși, fiica lui Stalin, e una din convertitele Bisericii Subterane din Rusia, astăzi).

– Da, spuse ea, îmi dau și eu desigur seama că el nu poate rămâne veșnic; și totuși mă întreb: ce anume face dintr-un om o fiară ca acesta?

– Câteodată, circumstanțele vieții, deși acestea nu pot explica totul. Stalin e fiul nelegitim al unui ofițer de poliție, iar mama sa era servitoare în casa acestuia. Așa a devenit într-o zi însărcinată purtând în pântece pe viitorul Stalin. Apoi, mama lui s-a căsătorit cu un bețiv care știa că băiatul nu era al lui, și-l bătea adesea fără milă. Stalin a fost apoi trimis să studieze teologia la un seminar ortodox, care în vremea aceea era un fel de internat, în care studenții erau ținuti mai mult ca prizonieri decât ca școlari. În afară de aceasta, Stalin era originar din Gruzia; or pe acea vreme, rușii îi persecutau pe gruzii ortodocși și le închideau locașurile de cult. Așa a devenit el un rebel. Iată cum se formează astfel de revoluționari...

Noaptea aceea a fost o noapte a groazei pentru noi toate. La fiecare oprire ne așteptam să fim târâte spre locul de execuție. Deținutele creștine încercau să le calmeze pe celelalte, ridicându-le moralul timp de mai multe ore. Dar nimic nu s-a întâmplat nici atunci și nici în următoarele două zile. A treia zi spre seară zărirăm vârfurile munților învăluiți de iumina aurie a apusului de soare. Când s-a lăsat întunericul iar femeile extenuate și cu priviri mor-

bide își asteptau soarta, trenul s-a oprit și s-a auzit ordinul: „Toată lumea jos“.

Împinse din spate pe întunericul acela gros și fără nici o licărire de lumină de nicăieri, bâjbâiam prin beznă pe câmpul deschis. Să fie oare adevărat? O, Doamne, suntem acum duse spre a fi masacrate în masă? Strigăte, țipete, gemete și urlete, înjurături și blesteme umpleau câmpia. Femeile zorite săreau din vagoanele care n-aveau nici o treaptă și multe cădeau între șine. Am căzut și eu rănindu-mi genunchii. Unele au fost ajutate să coboare, dar nu de gardieni, ci de tovarășele lor. Gardienii stăteau cu mitralierele îndreptate spre noi, zbierând ca niște demenți la femeile înspăimântate. Poate că proasta dispoziție în care se aflau se datora faptului că fuseseră obligați să aștepte sosirea trenului timp de multe ore în ploaie și frig. Nouă însă ni se părea că aceștia sunt demoni veniți direct din iad! Eram lovite cu pumnii peste obraz, azvârlite în lături sau lovite cu patul puștii. Nu aveam nici cea mai mică idee ce se aștepta de la noi și ce trebuia să facem. Iar gardienii strigau fără încetare: „În rânduri! Nu ieșiți din rânduri! Țineți-vă lângă sergent!“

Dar nu exista nici un rând în care să putem intra. Unele alunecaseră pe o pantă abruptă și noroioasă și s-au pomenit de-odată căzute peste un gard de sârmă ghimpată. Unul din gardienii mai tineri a crezut că aceste femei căutau să fugă, și a început să lovească cu pumnii în dreapta și-n stânga. Doamna Capoianu a primit și ea o lovitură zdăvăvă și, pierzându-și echilibrul, a căzut grămadă peste vecinele ei.

Cam după un ceas de învălmășeală și lovituri, câteva sute dintre noi am fost duse la o oarecare distanță de șinele de fier, în câmpia pustie și complet întunecată. „La pământ! Cu burta la pământ! suna ordinul“.

Am fost forțate să ne culcăm cu fața în noroi, înconjurată de un cerc de soldați care ne înjurau fără preget.

– O, Doamne, Doamne, acum ne împușcă! tremura o femeie lângă mine.

– O, Doamne, Te rog, nu-i lăsa să ne omoare! N-am să mă mai plâng niciodată, se ruga ea întruna pentru viața ei, așa cum făceam toate în clipele acelea.

– Sculați! La drum, banditelor! La drum, sunteți surde?

Am pornit în marș repede pe întuneric, însoțite de amenințări și de lovituri. Luptându-ne să nu ne cadă boccelele, cădeam, alunecam în noroi, respiram din greu și gâfâiam amețite de șoc, după patru zile și nopți de chin și nesomn. „Jos! Fața la pământ, toată lumea!”

Din nou ne-am culcat cu fața în noroi; trebuia să așteptăm acum în această poziție cealaltă jumătate a coloanei care rămăsese în urmă. Nu mai știu cât a durat marșul acela, dar părea să fi trecut ore până când, în sfârșit, zărirăm zidurile înalte ale unei noi închisori. Aceste ziduri se prelungeau pe o mare întindere și erau luminate de becuri electrice.

Porți grele de oțel s-au deschis în fața noastră și am intrat, în rânduri de câte cinci. Cineva a șoptit:

– Ne aflăm la Târgșor.

Loc nou, gardieni noi, dar aceleași înjurături și aceeași rutină. S-a făcut târziu, trecut de miezul nopții, când s-a încheiat controlul listelor de nume și numărătoarea și ne-am văzut în cele din urmă în celulele noastre. Dar de ce tocmai la Târgșor? se întreba fiecare.

Acest loc era renumit în România ca fiind închisoarea cea mai severă, destinată numai criminalilor periculoși. Ce să însemne asta?

– Înseamnă pur și simplu că toate celelalte închisori din țară sunt atât de pline încât nu mai au loc pentru atâția deținuți, spuse doamna Capoianu.

Dar cuvintele acestea nu puteau fi o mângâiere pentru noi.

LA TÂRGȘOR

Am fost pusă să lucrez la mașina de cusut, în atelier. Femeile lucrau acolo câte 12 ore cu schimbul, șezând pe bănci într-o sală vastă, cu geamuri prevăzute cu grilaj chiar lângă plafon. Mașinile de cusut păreau că datează din secolul trecut și se defectau cel puțin o dată pe zi. Coseam saltelele rupte ale închisorii, peticindu-le. Materialul greu trebuia întors și răsucit tot timpul, iar pedala mașinii era mișcată cu piciorul. Femeile care lucrau în schimbul de noapte

adormeau adesea de oboseală peste mașinile lor, deoarece ziua nu puteau dormi din cauza zgomotului din închisoare. Supraveghetorele circulau tot timpul printre rânduri, pălmuind și lovind cu pumnul pe cele găsite dormind. În orele mici ale dimineții nu puține se întrebau dacă nu fusese totuși mai bine la Canal.

Închisoarea de la Târgșor deținea, în adevăr, pe cei mai feroși criminali ai țării, precum și pe cei vinovați de delikte sexuale, escroci, înșelători, nudiști, unii din ei demenți.

Alături de mine lucra o femeie isterică; aceasta era acolo pentru că ucisese pe un doctor, spintecându-l cu foarfecele. Acum, un singur foarfecă trebuia folosit de tot rândul, iar femeia aceasta cerea foarfecele de câteva ori în cursul unei zile de lucru. Ea nu părea să se sesizeze de privirile nervoase ale vecinelor ei, ori de câte ori se întorcea la locul ei cu foarfecele în mâini. Adeseori o surprindeam uitându-se lung la foarfecă înainte de a se hotărâ să-l pună de-o parte. O numeau „Ana nebuna“. Ea trăia într-o lume a ei, de închipuiri și fantasmе, își închipuia că întreține relații intime cu doctorul care fusese victima ei. Ea scria adesea pe o bucată de săpun, cu ajutorul unui ac de gămălie, scrisori de dragoste adresate sieși, închipuindu-și că acestea sunt scrisori de la iubiții ei: scrisorile lui Petru erau emoționante, ale lui Ioan erau pasionante, dar Hary era mai modest. Toate acestea le citea cu glas tare vecinelor ei uimite. Câteodată, Ana era apucată de crize isterice de plâns; dar de cele mai multe ori continua să trăiască fericită în lumea ei de iluzii. Și fie că era în închisoare, fie în libertate, acest lucru nu părea să aibă vreo importanță pentru ea.

Câte întâlniri în lacrimi se puteau vedea în închisoare! Mame, fiice, surori sau verișoare care se aflau acolo de mai înainte erau neîncetat aduse în celulă. Durerea era mare atunci, căci cele de mai înainte speraseră până atunci că acea mamă, soră sau verișoară, rămase libere, purtau acum de grijă copiilor lor rămași fără mamă. De acum înainte, însă, orice speranță le era spulberată, fiindcă și acestea erau aduse în celula lor.

Dar acolo aveau loc și întâlniri mai ciudate. O nouă deținută care a fost adusă într-o zi în celula noastră se recomandă: „sunt doamna Cornilescu“ de la Cluj. Dar – ne gândeam noi – aceasta trebuie să

fie o coincidență, căci împreună cu noi se afla deja pe atunci o doamnă Cornilescu de la Cluj. S-a aflat că soții amândurora purtau același nume – Emil, și că fuseseră amândoi membri ai Gărzii de Fier.

– Dar scuzați-mă, interveni vecina mea. În celula Nr. 3 se află o a doua doamnă Cornilescu de la Cluj, și soțul ei pare – după câte mi-a povestit – să întrunească aceleași semnalmente!

Nici una din aceste două nu avea nimic atrăgător: una era mică de statură și cu dinții îngălbeniți. A doua era înaltă și uscată, ca un strigoi. Amândouă urma, curând, să se căsătorească, ziceau. În cele din urmă, confruntarea a făcut să se iște o ceartă furioasă și chiar bătaie, între ele. Gardienii au năvălit în celulă să le despartă.

– Asta e poveste veche, zise vecina mea. Explicația e simplă: omul e fugărit de Securitate, ca toți foștii membrii ai Gărzii de Fier. N-are nici casă, nici masă, nici bani și nici cu ce se legitima, așa încât trăiește și el de pe o zi pe alta, întreținut când de o femeie, când de alta, căsătorindu-se și promițând fiecareia căsătoria. Aceasta până în ziua când „soțiile” lui se întâlnesc în închisoare. Am văzut deja multe bătăi și scandaluri de acestea în anii mei de închisoare.

Familii întregi erau adesea arestate pentru că oferiseră adăpost vreunui fugit în munți. Liderul lor, al rezistenței împotriva comunismului, era colonelul Arsenescu, o figură foarte populară. Sute de oameni fuseseră arestați pentru că ajutaseră pe oamenii lui. Soția sa era, de asemenea, în închisoare. Informatorii îi spusese că soțul ei a fost executat. Era o minciună, calculată să-i frângă spiritul de rezistență.

Într-o zi aflară că generalul Eisenhower a fost ales președinte al Statelor Unite. Apoi ne-a parvenit informația că unii din liderii comuniști din țară au fost scoși din partid și dați afară din posturile lor. Să fie oare acesta semnul începutului libertății?

– Da de unde, sugera Sylvia, jurnalista. Ce cuvânt pot avea astfel de marionete când, de fapt, Rusia Sovietică ține totul sub control? Nimic nu se poate schimba atât timp cât Stalin trăiește.

Totuși un nou zvon începu să circule iarăși: lucrările de la Canal sunt întrerupte, iar marile colonii de muncă se lichidează. Calculele și planurile Canalului s-au dovedit eronate de la bun început.

Zvonul s-a dovedit a fi întemeiat. Ba o martoră oculară care venea tocmai de la lagărul K4 ne spuse că lagărul acela se desființează, că ofițerii și administratorii sunt arestați, iar inginerii vor fi în curând judecați sub acuzații de sabotaj a averii Statului. În mințea fiecăruia dintre noi era doar un gând: va mai avea acum Statul nevoie de acești zeci de mii de sclavi pentru alte munci sau ne vor libera.

O funcționară tânără, fostă secretară în cabinetul Anei Pauker a fost arestată și adusă în celula noastră. Dar ea irita pe fiecare dintre noi cu tiradele ei arogante:

– Voi sunteți în adevăr niște bandite și vă meritați soarta. Eu însă sufăr nevinovată. Sunt o victimă a unei nedreptăți, se plângea Jeny Silvestru întruna.

– Nedreptate, adică comunism, replica doamna Iliescu, soția unui ofițer din Garda de Fier.

Dar Silvestru nu se lăsa:

– Partidul ar trebui să execute pe unele ca voi. Vă tratează prea bine.

– Ia ascultă, fetico! Eu am fost închisă și sub Antonescu. Apoi, după numai câteva luni de libertate, m-au arestat comuniștii. Am la activul meu deja șase ani de închisoare, așa că invectivele tale nu mă ating cu nimic.

Dar nici doamna Iliescu nu se plângea mai puțin de nedreptatea care i s-a făcut, iar disprețul ei adânc pentru comuniști nu cunoștea margini.

– Haidem să arătăm superioritatea noastră acestor gunoaie ale societății, muncind chiar și peste norma inumană impusă de ei. Căci fie sub comunism sau nu, munca noastră va fi de folos patriei noastre, își îndemna ea prietenele.

Ea însăși, în adevăr, muncea atât de greu încât a doua zi normele de muncă ale tuturor erau mărite și, în consecință, sufeream toate din cauza ei. Era o atitudine prostească și revoltătoare. Cu toate acestea nu puteai să n-o respecți, o femeie care suferise atât de mult și totuși avea încă atâta curaj!

Una din experiențele ei pe care le povestea mereu era aceea despre o anchetatoare care avea o plăcere sadică de a tortura bărbații

deținuți. Dar când, după prima epurare, a fost arestată și ea și închisă la Jilava, multe din deținutele ai căror soți sau fii fuseseră în trecut torturați de ea, au recunoscut-o. După o învoială între ele, într-o zi aceste femei azvârliră o pătură peste capul ei și o bătură măr de o lăsară numai răni și vânăți.

Cu toată ura și răzbunarea care domnea în aceste închisori, împăcarea era deseori posibilă. Cuvântul lui Dumnezeu are o mare putere! Odată când am fost rugată să conduc în rugăciune, am refuzat s-o fac câtă vreme unele femei de față refuzau să se împace între ele. Le-am amintit cele spuse de Mântuitorul ... ***dacă îți aduci darul la altar, și acolo îți aduci aminte că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă-ți darul acolo înaintea altarului și du-te întâi de împacă-te cu fratele tău; apoi vino de adu-ți darul*** (Matei 5.23-24).

Cuvintele acestea împăcau femei și bărbați care nutreau sentimente de răzbunare, de răfuială. Viețile lor apoi se transformau. Există și o scriere apocrifă a lui Isus care zice: „*nu vei fi niciodată fericit până nu vei privi cu dragoste pe fratele tău*“.

La Târgșor domnea o atmosferă de intensă teamă și suspiciune. Acolo, comunicarea prin lovituri în perete nu se putea folosi, deoarece comuniștii căutau să se folosească de această metodă pentru scopurile lor. În fiecare celulă erau plantate informatoare care transmiteau prin cod mesaje false fiecărei nou venite care nu era încă informată de celelalte deținute. Ele erau ademenite să-și spună тайнеle inimii, care erau apoi folosite împotriva lor în timpul anchetelor.

Comuniștii din închisori erau siguri că vor fi executați. Ei se purtasera fără milă altădată față de alții, iar acum vor fi și ei judecați fără milă. Între timp, execuții aveau loc aproape zilnic și mulți creștini se aflau printre cei executați. Pedepsele cu moartea erau frecvente, uneori din răzbunare, alteori pentru te miri ce pretexte.

La Jilava, o tânără creștină, fiica unui lider comunist, a fost anunțată că în acea noapte va fi adusă în fața plutonului de execuție. Înainte de a se duce să întâmpine pe „mireasa nopții” cum era numită execuția, voise să ia ultima Cină împreună cu surorile ei de credință care se aflau în aceeași celulă. Ea a ridicat în sus vasul de pământ care conținea terciul de orz și ceașca în care era apă, și a spus în linște: „Iată, și eu voi fi în curând transformată în pământ, întocmai

ca vasul acesta. Dar cine știe ce-o fi fost acest vas înainte de asta? Poate era obrazul unui tânăr. În curând va crește iarbă din trupul meu. Dar cu moartea nu s-a sfârșit totul; ci noi am fost creați pentru a trăi ca niște copii vrednici de Marele Rege, în preajma căruia vom fi și noi odată pentru veșnicie“.

Pe când era dusă prin coridorul lung spre locul de execuție, ea a rostit cu voce puternică Crezul creștin, și ecoul vocii ei a răsunat clar prin tavanul boltit, fiind auzit în toate celulele. Erau aceleași cuvinte ale Crezului pe care-l rostim în biserică. Dar cuvintele rostite de tânăra martiră aveau multă putere, pentru că ea credea și prețuia fiecare cuvânt din el. Dându-și viața pentru slava lui Dumnezeu, ea a fost primită în viața de glorie eternă.

Săptămânile se scurgeau încet la Târgșor. Numărătoarea deținuților se făcea de două ori pe zi, dar dura ore întregi, întrucât numai puțini gardieni puteau să numere corect. Zăbrelile celulelor erau apoi inspectate prin izbituri cu o bătă de lemn. În curtea închisorii era foarte frig, și ne rugam în fiecare dimineață să nu se facă prea multe greșeli la numărătoare. În caz contrar, ea se repeta iar și iar până ne îngheța și sângele în vine! Într-o dimineață numărătoarea s-a efectuat neobișnuit de repede, și imediat după aceasta s-a dat ordinul: „Fiți gata de plecare“. Și ne-am pus în mișcare...

LA CRESCĂTORIA DE PORCI

Călătorind în camioane deschise am ajuns la una din gospodăriile colective, numită Ferma Roșie. Am fost îndată trimise la munca câmpului, la o vie. Dar vița n-avea nici o frunză pe lăstarii ei, nimic care s-o adăpostească împotriva gerului, iar bieteile plante erau de mult degerate. Munca acolo nu se făcuse la timp, și acum era clar că nu vor fi roade în sezonul viitor. Totuși nimeni nu părea să se sinchisească prea mult de acest fapt, căci nu era proprietatea lui.

Muncitorii lucrau doar de mântuială și la urmă își trimiteau raportul la centrală. Și totuși viile acestea fuseseră odată din cele mai renumite ale țării. Dar acum, fostul lor stăpân se afla în închisoare. Victimele colectivizării forțate a pământurilor nu erau numai marii moșieri și proprietari de pământuri, ci și cei care fuseseră cel mai rău loviți de ea: micii gospodari și țăranii săraci. Încercările acestora de a-și apăra bunurile împotriva jafului „legal” și al nedreptății au avut drept rezultat zdrobirea lor fără milă. Cei ce nu pieriseră prin închisori sau prin lagăre erau acum apatici și nepăsători față de lucrul acesta, și munceau cât se putea de puțin. Cei care nu-și îndeplineau obligațiile față de Stat erau întemnițați cu miile, pământul rămânând astfel fără mână de lucru și neproductiv. Așa ajunsese țara noastră, numită altădată „grânarul Europei”, bântuită acum de spectrul foametei.

Răspunsul guvernului la această tragedie totală era să trimită cât mai mulți deținuți la munca de sclavi în colectivele agricole. Pământurile erau pretutindeni atât de prost cultivate încât nu putea fi decât foarte puțină recoltă.

Gardienii care supravegheau munca noastră erau și ei țărani și fii de țărani. Unul din ei ne-a povestit odată cum s-a efectuat colectivizarea în țară: într-o zi a primit ordin „de sus” să împuște fără preaviz pe cel dintâi sătean care-i va ieși în cale. Apoi țăranilor li s-a poruncit să se strângă cu toții în localul primăriei. Acolo li s-a spus că sunt „invitați” să intre în colectiv „de bună voie”. Sătenii care refuzau au fost supuși la percheziții de către agenții partidului care, ca prin minune, totdeauna „găseau” în casa lor arme ascunse, plantate dinainte în locuri anumite de însăși poliția secretă.

Țărăncile povesteau cum echipele de activiști din aceste colective le-au luat apoi cu japca tot ce mai aveau prin gospodăriile lor: animale, căruțe, unelte de gospodărie etc. O țărăncă, Manuilă, care muncea lângă mine mi-a povestit cum, după ce li se luaseră tot ce mai aveau, soțul ei zisese: „Doar cartea de cântări ne-a rămas. Hai să cântăm Domnului, mulțumindu-I că adevăratele noastre comori ne așteaptă în ceruri și de acolo nimeni nu ni le va mai lua”.

Printre animalele din gospodăria lor, doamna Manuilă avea o vacă la care ținea foarte mult. Ea o mângâia adesea și-i vorbea ca unei

ființe omenești. „Să știi că vacile nu dau lapte bun dacă sunt tratate fără afecțiune“, îmi spunea.

Acum însă vaca aceasta e la fel de slăbănoagă, la fel de neproductivă ca toate celelalte animale de la gospodăria agricolă. Nici o muncă nu era prestată cu dragoste și entuziasm în aceste gospodării ale Statului. Lipsea binecuvântarea lui Dumnezeu.

Într-o zi, pe când mă aflam afară la munca câmpului, m-am prăbușit din nou. Munca grea la atelierul de saltele de dinainte și apoi la colectiv mi-a frânt și puțină rezistență pe care o mai aveam. Am fost pusă pe o targă și transportată la închisoarea-spital de la Văcărești. Cunoșteam acea închisoare destul de bine, căci Richard predica acolo nu o dată deținuților. Iar în zilele Crăciunului, ne duceam acolo cu daruri și pachete pregătind un pom pentru cei închiși. Acum însă, în loc să fiu internată într-o secție de spital am fost pusă într-o celulă izolată, în care nu se afla altceva decât un ciubăr murdar, într-un colț. A trebuit să mă culc pe cimentul gol al celulei.

A doua zi dimineața am văzut deținuți în curte, scoși pentru exercițiu. Când au trecut pe lângă geamul meu, i-am întrebat în șoaptă dacă au auzit sau știu ceva despre un deținut cu numele de Richard Wurmbrand. Cel dintâi și cel de-al doilea au dat din cap în semn negativ. Dar al treilea om, care a trecut prin dreptul meu, la întrebarea mea a spus:

– Wurmbrand? Pastorul?

– Da, este soțul meu.

Atunci omul s-a plecat cu fața la pământ în semn de respect, după obiceiul locului.

– Da, l-am întâlnit. De aceea nu-mi pare rău pentru cei zece ani petrecuți în închisoare, căci au fost ani fructuoși, pentru că pastorul m-a adus la Hristos. Și acum – ce privilegiu! – să-mi fie dat să întâlnesc chiar și pe soția sa.

Gardianul moțăia în tot acest timp afară, pe un scaun. Apoi omul a fost nevoit să treacă înainte în rând așa că n-a apucat să-mi spună dacă Richard mai trăia încă. Dar când i-a venit din nou rândul să treacă pe sub geamul meu, cu capul plecat și cu mâinile la spate, mi-a spus:

– L-am întâlnit la Târgu-Ocna. Se afla în celula muribunzilor. Dar și acolo mărturisea altora despre Hristos.

La cel de-al treilea rond am aflat că noul meu prieten era învățător de școală. În clipa aceea gardianul a căscat prelung și s-a trezit din moțăiala lui. Timpul somnului trecuse pentru el și acum ordona deținuților să se întoarcă în celula lor. Dar acum știam că Richard rămăsese același om care continua să slujească Domnului mai departe și să aducă suflete la El chiar și în aceste condiții. Mă întrebam însă, dacă omul nu se referise la o perioadă de mai demult. Oare mai trăia soțul meu? În ce privește gestul de adânc respect pe care-l făcuse omul la auzul numelui lui Richard, nu eram câtuși de puțin mirată: românii, în general, păstrează mare respect pentru cei ce i-au adus la credință.

A trecut încă o zi în acea celulă fără să fi fost vizitată de vreun doctor. Totuși eram bucuroasă să rămân acolo, în nădejdea că voi putea vedea din nou pe omul acela. Nu puteam crede că Richard era mort. Un anume verset din Biblie îmi venea neconținut în gând: *Să trăiască Ruben și să nu moară!* (Deuteronom 33.6). Ruben se întâmpla să fie și numele soțului meu în ebraică, și cuvântul acesta îmi suna în urechi ca o făgăduință.

Abia după 48 de ore, autoritățile închisorii și-au amintit că am fost trimisă acolo ca un caz urgent. Am fost scoasă din celulă și pusă pe un pat cu cearșafuri și pătură. O doctoriță tânără, în halat alb, vizita bolnavii: „Acum trebuie să mănânci tot ce ți se dă“, îmi spuse ea cu blândețe, fapt pentru care îmi dădură lacrimile.

Doctorița Maria Cresin venise de curând de pe băncile școlii de medicină. Ea muncea cu curaj și abnegație acolo, fără ajutoare sau asistență de vreun fel în închisoarea suprapopulată. Pacienții ei o adorau.

Sufeream de o boală urâcioasă de piele – un fel de scorbut – spunea, din cauza malnutriției. Singurul remediu: hrană adecvată. Ea mi-a făcut și câteva injecții de întărire și, după un timp, am început să-mi revin. Petele și mâncărimi de pe trup începuseră să se vindece. Colita și atacurile de diaree încetară și ele. Lipsa de vitamine,

care ne slăbise tuturor vederea, încât mulți deținuți nu mai puteau vedea noaptea, se îndreptase.

În patul de alături se afla o altă deținută, care fusese foarte bogată altădată. Ea era sigură că va fi eliberată în curând.

– Oare nu e acum generalul Eisenhower noul președinte al Americii, iar Winston Churchill, primul ministru al Marii Britanii? Acești doi soldați-eroi nu vor putea lăsa Europa de Răsărit să rămână în sclavie! Iar când vor veni americanii, îi vor pune pe ruși să ne plătească compensații pentru toate averile jefuite. Calculând după veniturile mele de dinainte, voi cere să mi se restituie cinci mii de lei pe zi pentru toată perioada. Or, aceasta se ridică la frumușica sumă de un milion. Voi fi asigurată până la sfârșitul vieții. Ceilalți o numeau „milionara“.

Spitalul Văcărești era, de fapt, sub supravegherea unui ofițer de partid (căci și medicina, ca orice altă sferă de activitate în statul socialist, trebuie să fie și ea practică în spiritul luptei de clasă !) Într-o seară, ofițerul acesta ne-a făcut o vizită însoțit de unul din colegii săi în uniformă și ne-a ținut un discurs pompos laudând privilegiile comunismului. La urmă el a încheiat astfel:

– Cine mai are azi nevoie de Dumnezeu când spitale atât de moderne și avansate ca acesta sunt libere și la îndemâna fiecăruia?

– Domnule locotenent, am răspuns eu, cât timp oamenii vor trăi pe pământ vor avea totdeauna nevoie de Dumnezeu, care dă și viață și sănătate. Oricine locuiește într-o casă, știe că ea a fost plănuită de un arhitect, după cum oricine e invitat la un banchet știe că bucatele servite au fost preparate de un bucătar. Noi oamenii suntem cu toții invitați la acest mare banchet care se află în lumea aceasta plină de lucruri minunate: de soare, lună și stele, ploaie care face să rodească pământul, de fructe de tot soiul. Știm că Cel care a pregătit toate acestea pentru noi este Dumnezeu.

Ofițerul era furios. Cum am îndrăznit să-l contrazic? Și cum mai pot să cred în astfel de baliverne? Și râzând a ieșit cu suita lui, trântind ușa.

Chiar a doua zi un gardian a venit la patul meu ordonându-mi să-mi fac imediat bagajul. Am fost trimisă la colonia de muncă, la o

crescătorie de porci. Cincizeci de femei munceau acolo pentru a îngriji câteva sute de porci. Orice muncă în aceste colonii era grea, dar aceasta era mai grea decât toate de până acum, iar hrana care ni se dădea era sub orice critică. Porneam într-acolo dimineața, la ora 5, în aceleași haine ude, murdare și rău mirositoare în care ne culcaserăm. Animalele se bălăceau în lichidul murdar și grețos care nu îngheța niciodată, și noi, împreună cu ele, lichidul ajungându-ne până la glezne. Putoarea ni se impregna în haine și o aduceam cu noi în corturile în care dormeam, iar trupul și părul nostru erau îmbâcsite de acea miasmă îngrozitoare. Totuși – ziceam – nouă ne merge ceva mai bine decât Fiului Risipitor din parabolă, căci noi ne putem umple stomacul cu cojile și rămășițele cu care hrăneam porcii.

Cu timpul pierdusem noțiunea lucrurilor, vedeam moartea în față în fiecare zi; lumea toată mi se părea acum un imens ocean de lacrimi și disperare, mai mult ca oricând înainte. De la o vreme simțeam că alunec și eu din ce în ce în mreaja disperării, și un glas mi se ridica în inimă mereu: *Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, pentru ce m-ai părăsit?*

Curățatul cocinilor se făcea stând ude, flămânde și pe jumătate goale în lichidul murdar, cărând cu roaba munți întregi de murdărie, pentru a le găsi iar pline a doua zi la fel ca înainte. Pierdusem orice nădejde, atât pentru mine cât și pentru lume în general, și îmi așteptam moartea. Și poate chiar că nici n-aș fi putut supraviețui multă vreme în acele condiții. Din fericire însă, nu după multe săptămâni suferința aceasta s-a curmat. Domnul mi-a auzit strigătul și m-a izbăvit de acolo după planul Său. A fost nevoie doar să învăț o nouă lecție la școala Sa, să sorb paharul amărăciunii până la fund. Astăzi sunt recunoscătoare Lui că m-a trecut și prin faza aceasta, pentru ca să mă învețe dragostea supremă pentru Dumnezeu, o dragoste necondiționată chiar și atunci când El nu-ți dă altceva decât suferință.

Din camionul care ne transporta acum de la „Ferma Roșie” priveam înapoi spre locul unde necazul nostru fusese atât de amar. Nu se vedea decât un șir de corturi întunecate pe fondul alb și întins

al zăpezii. Vântul tăios ne biciuia iar fața și ne sufla îmbrăcămintea de pe noi în camionul deschis. Fulgi mari de zăpadă cădeau mereu. Nimeni nu se întreba care ne era viitoarea destinație: știam atât de bine că un colectiv semăna cu celălalt. De data aceasta însă am fost aduse la Ghencea, lagărul de tranzit din care fusesem transferată la Canal cu doi ani în urmă. Lagărul era ticsit de femei, și întreg locul părea acum mai activ ca oricând. După numărătoarea și controlul obișnuit, care se încheiaseră abia când s-a făcut întuneric, am pornit spre corturile noastre. Cortul fiind ceva mai cald decât afară, picioarele și mâinile începură să ni se dezghețe și nădejdea de mai bine ne reveni. Ghencea era acum plină cu sute de femei aduse din toate lagărele de muncă din țară. Ce să însemne asta, acum? Vom fi trimise la un alt plan grandios, la vreun alt Canal? Sau poate ... libere? Dar nu, nici una din noi nu mai putea să nutrească speranța liberării. Prea ades fuseserăm înșelate în așteptările noastre, prea multe iluzii se dovediseră înșelătoare.

A doua zi un zvon a început să circule: 10 ofițeri au fost trimiși de la birourile Securității din capitală pentru a revizui dosarele fiecăreia dintre deținute. Ei lucrează la aceasta acum în birourile administrației. Da, dosarele noastre fuseseră trimise de la București cu două zile înainte. S-a apropiat totuși ceasul liberării noastre?

Am privit în jurul meu. La lumina slabă, femei comentau, discutau, făcând chiar planuri de viitor. Duhoarea de mâncare înăcrită și de trupuri nespălate de mult, plutea greu în aer. Megafoane au fost instalate în curtea lagărului și, din când în când, se auzeau sunete și mesaje asurzitoare. După fiecare strigare, grupuri de femei se aliniau așteptând, câteodată ore întregi, cu ochii ațintiți în gol. Ele nu mai puteau crede că vor părăsi vreodată lagărul; că vor fi libere vreodată. Unele țișănci de la Cernavodă se aflau și ele acolo.

Deodată m-am auzit strigată pe nume: „Sabina! Sabina!“ Era Zenaida, fosta doamnă de societate a Bucureștiului vesel de altădată. Venea acum de la K4, după ce făcuse și ea rondul pe la o serie de colective, ca mine. Ne-am strâns mâinile cu emoția revederii, dar a trebuit să ne retragem mâinile de îndată: toate degetele ne erau umflate și pielea crăpată de degerături la amândouă. Am râs însă

împreună povestindu-ne peripețiile prin care trecuserăm până atunci sau întâmplări care trezeau în noi amintiri dureroase. Ea insistă să-mi ofere o pereche de pantaloni bărbătești și o jachetă mai călduroasă pe care le găsisese pe undeva. Le-am luat, recunoscătoare, din mâna ei.

– Ia uitați-vă la ea! Parcă e Charlie Chaplin în carne și oase! Până și ghetele îi sunt scâlciate ca ale lui, răsăra vecinele din cort când mă văzură.

Curând însă am început iar să discutăm despre subiectul nostru vital, care ne preocupa pe toate: cât va mai dura oare? Să fie în adevăr aceasta ceea ce speram noi că este?

Apoi am fost chemate rând pe rând la birouri pentru anchete. Zenaida a fost chemată înaintea mea:

– E ca și la vechile anchete, numai că acum ei ni se adresează cu respect. Și în loc de a ne pune întrebări despre noi, ei ne întreabă ce credem *noi* despre *ei*, îmi relatează ea când se întoarse.

Trei ofițeri în uniforma Securității erau așezați în fața unor birouri acoperite cu hârtii și dosare. După ce a fost întrebată cum se simte cu sănătatea, dacă a profitat de timpul petrecut ajutând la construirea socialismului, și dacă are sau nu rude în străinătate, ei au schimbat deodată subiectul:

– Recunoști acum dumneata că ai greșit opunându-te socialismului? Ce părere ai de reeducarea din închisori? Înțelegeți acum că Statul a procedat drept dându-ți prilejul să-ți revizuiești atitudinea? Înțelegeți acum că nimeni și nimic nu mai poate opri înaintarea comunismului în lume? etc, etc.

– Bineînțeles, le-am răspuns cât de mult mi-a plăcut să fiu aici și cât m-am delectat în fiecare minut. Închipuiește-ți, ce măgărie! Să ridice în slăvi realizările naționale și gospodăriile agricole moderne ale țării, și lagărele noastre de muncă splendide! Mie, dragă, după ce am gustat din ele timp de 3 ani și nouă luni!

Totuși, întocmai ca celelalte, ea căuta să dea impresia că își recunoaște greșelile și că e gata să muncească cu zel pentru a-și recâștiga locul în societate.

Până la sfârșitul lunii, femeii în mici grupuri începeau să părăsească Ghencea, fără ca vreuna din ele să știe încotro sunt duse. Liste de nume erau citite fără încetare, grupuri noi se prezentau la administrație și apoi erau încărcate în camioane. Da, acesta părea totuși să fie semnul aducător de noi speranțe.

În sfârșit, veni și rândul meu să fiu chemată. Maiorul din fața mea, un om scund și bondoc, cu degetele groase ca niște cârnați, căuta să facă ordine în hârtiile de pe masă. Mi s-au pus și câteva întrebări special rezervate pentru deținutele religioase:

– În acest loc, doamnă Wurmbrand („doamnă!“), trebuie să știi că eu am mai multă putere decât Dumnezeu. Cel puțin până acum El n-a intervenit niciodată în acest birou.

Și arătându-se satisfăcut de zâmbetele de aprobare ale asistenților săi, continuă:

– Dar ai acceptat dumneata acest fapt în adevăr? Ești lămurită acum că religia dumitale e o iluzie? Că în noua societate comunistă, Dumnezeu e de prisos? Că nu mai ai trebuință de El? Iar dacă vei fi liberată, vei constata cu uimire cât de multe realizări au avut loc între timp în țară în ultimii ani, și acesta e numai începutul.

Omul avea pe umăr grade noi, strălucitoare, iar în mână sa do-lofană ținea un dosar gros, plin de documente care ar fi putut alcătui dosarul meu. I-am răspuns:

– Da, văd că sunteți puternic și că țineți în mână un dosar cu documente pe care eu nu le-am văzut niciodată și care ar putea decide soarta mea. Dar și Dumnezeu ține cărți de aducere aminte. Nici eu și nici dumneavoastră n-ați putea trăi fără El, dacă El nu v-ar fi dat viață. Fie că El mă ține aici, fie că mă liberează, voi accepta orice îmi va fi hărăzit ca din mâna Sa.

Maiorul lovi cu pumnul în masă:

– Așadar, ești tot atât de nerecunoscătoare ca înainte, doamnă Wurmbrand! Regret, trebuie deci să constat că nu ți-ai învățat încă lecția, și voi face, negreșit, un raport în această privință.

Apoi, răcnind la mine pentru a mă intimida și prefăcându-se furios, ordonă să fiu scoasă afară de acolo. Dar după 3 zile, și nu-

mele meu a fost trecut pe listă. O autoritate mai înaltă decât cea a maiorului decisese soarta mea...

Acum stăteam din nou așteptând, în picioare, în curtea lagărului, acoperită de zăpadă, ținând sârmanele noastre bocceluțe în mâini și neștiind nici acum dacă vom fi sau nu liberate. Abia când am ieșit în rânduri dincolo de sârma ghimpată a lagărului, așteptând să primim noile ordine, și tremurând de frig ni s-au împărțit foile de liberare. Vocea răgușită a gardianului era dusă de vânt și abia de se auzea. "Wurmbrand, Sabina... născută Cernăuți, 1913, cu domiciliul în...

Mi-am primit documentul pe care scria: *Certificat de Eliberare*. Fiind însă întuneric, n-am mai putut citi restul literelor. Ultima rază aurie a apusului de soare dispărea încet la orizont când am fost îmbarcate în camioanele care au demarat de îndată.

Ghencea se află la numai câțiva kilometri distanță de București, dar noi am fost coborâte destul de departe de periferia orașului. Pornind-o deci încet la drum cu bocceaua mea rău mirositoare în mână căutam drumul pe la periferie. Pentru prima oară *după trei ani* am putut vedea din nou oameni liberi, grăbind către casele lor după ziua de lucru sau abătându-se pe la vreo prăvălie să-și facă cumpărături pentru familiile lor.

Acasă! Da, către casă mă îndreptam acum! Dar... mai există oare o casă pentru mine? Mai există prietenii mei, familiile și căminurile lor? Nu mai știam nimic despre ei. Mihai trebuie să aibă acum 14 ani, Sandu – la fel. Ce s-o fi întâmplat cu băieții mei? Ce-au devenit ei între timp? Aproape îmi era frică să aflu. Și totuși cât de mult doream să-i revăd!

Luminile puternice ale străzii mă grăbeau, iar aroma mâncărilor fierbinți din restaurante și bucătăriile caselor pe lângă care treceam îmi gâdila nările. Am încercat să-mi astup urechile ca să nu mai aud scârțâitul enervant al tramvaielor pe șine, îmi feream ochii de scanteile albastre care ieșeau din roțile lor. Când am văzut torentul de oameni care trecea pe lângă mine cu indiferență, un simțământ de dezamăgire mă cuprinsese. Am căutat cu ochii stația tramvaiului 7. Dar mai exista el acum? O, ba da, iată-l intrând chiar acum în stație. Căutând să-mi stăpânesc emoția, m-am urcat. Dar abia înăuntru

mi-am dat seama că nu aveam nici un ban pentru bilet. Atunci am întrebat cu voce tare: „Are cineva bunătatea să plătească și biletul meu?”

Toți pasagerii întoarseră capetele să vadă cine e persoana care face o rugămintă atât de neobișnuită. O scurtă privire le-a fost însă de-ajuns ca să înțeleagă: imediat o duzină de persoane s-au oferit să-mi plătească transportul, apoi mă înconjurară cu privirile pline de înțelegere și milă. Acesta era acum noul mod de viață din țara noastră, o știau cu toții prea bine. Părea că fiecare din ei avea pe cineva în pușcărie: o rudă, un prieten sau un coleg. Ei nu m-au obosit cu întrebări, ci doar menționau câte un nume al rudelor sau cunoscuților pe care i-aș fi putut întâlni în închisoare. Tramvaiul trecea acum pe Calea Victoriei, pe lângă clădirea Prefecturii de Poliție, unde fusese închisă în primele zile ale arestării mele, ceea ce-mi stârnea amintiri dureroase.

Nimic nu se schimbase. Portretele gigantice ale „celor patru mari genii ale omenirii” – Marx, Engels, Lenin, Stalin – erau tot acolo, sfidând parcă cu privirea lor mulțimea de trecători. Coborând apoi la o stație din apropierea unei locuințe pe care o cunoșteam, ușa s-a deschis și o veche prietenă a venit în întâmpinarea mea.

– Sabina, scoase ea un strigăt, gătită de emoție, și-și duse repede mâna la gură.

Făcând apoi câțiva pași înapoi pentru a mă privi mai bine, exclamă:

– Tu ești? E oare posibil?

Ne-am îmbrățișat.

– O, simt că leșin, spuse ea izbucnind în plâns.

Cineva alergă să-l anunțe pe Mihai. Aveam senzația că mi se oprește inima în loc când l-am văzut: înalt, foarte slab și palid, dar era acum un tânăr bărbat, nu mai era copilul pe care-l lăsasem. Îmbrățișându-ne, lacrimile începură să-mi curgă pe obraz în cele din urmă. Mihai mi le șterse cu mâna. „Nu mai plânge, mamă”, îmi zise încet. În acea clipă mi se părea că toate necazurile mele au trecut pentru totdeauna și că nu va mai trebui să plâng vreodată.

Partea a treia

DIN NOU ACASĂ

A doua zi am ieșit puțin cu Mihai la plimbare prin Cișmigiu. Simțeam că am nevoie să-mi redescopăr fiul. Nu-l mai cunoșteam acum ca înainte, adică nu aveam cunoștință în ce fel se dezvoltase în lipsa mea, care-i sunt acum vederile despre viață etc. Când era copil mic, ne punea uneori întrebări atât de sfredelitoare și prea profund religioase pentru vârsta lui, încât tatăl lui și cu mine ne temeam să nu se transforme într-un tânăr fanatic. Începuse să mărturisească Evangelia deja de la vârsta de 5 ani, iar la vârsta de 7 ani adusese la credință un profesor care a devenit apoi membru al bisericii noastre. Acum mă întrebam cu îngrijorare: să fi rămas oare în inima lui aceleași simțăminte bune de odinioară sau ele i-au fost distruse de noul regim și agenții săi în absența mea, acești oameni care nu cunosc bunătatea? Dar m-am bucurat să descopăr la el trăsături de caracter frumoase. Discutând despre anii petrecuți în închisori și lagăre, mi-a spus:

– Oamenii nu critică natura din pricină că ea conține și zi și noapte, atât lumină cât și întuneric, nu-i așa? Tot astfel, eu unul pot accepta atât binele cât și răul din oameni. De ce să-i numim brute?

I-am vorbit apoi despre Calea Crucii. M-a ascultat cu atenție, până în clipa când privirea i-a fost atrasă de un tufiș din apropiere care începea să dea primii lăstari – semn că se apropia primăvara. Era o zi frumoasă; țurțuri de gheață începeau să se topească printre tufișuri dând la iveală ici și colo câte un sfios ghiocel. Când mi-am încheiat povestirea despre experiențele mele, mi-a spus:

– Tu, mamă, ca și tata de altfel, ai găsit de cuviință să-ți alegi Calea Crucii, ca fiind felul cel mai potrivit pentru tine de a sluji lui Dumnezeu. Eu însă nu sunt sigur că voi alege același drum. În ce mă privește, mă simt mai aproape de Dumnezeu când mă aflu într-un loc ca acesta. Există și frumusețe, nu nu-mai umilințe și suferință.

Sărmanul! Viața îi făcuse parte de atât de puține bucurii, până acum, încât se bucura de orice mică plăcere ce i-o oferea natura. Iar ca să privești frumusețea florilor era una din acele puține plăceri care nu erau interzise nimănui.

– De ce să nu stai într-o grădină bucurându-mă de mireasma florilor și iubind pe Dumnezeu în felul acesta?

Atunci i-am răspuns:

– Dragul meu, îți reamintești tu oare că aproape de locul unde a fost crucificat Mântuitorul se afla o grădină? Ce-ai fi făcut tu dacă, stând în acea grădină, bucurându-te de frumusețile naturii ai fi auzit gemetele unui om nevinovat ținut pe o cruce, în agonie? Închisorile de la Jilava și Văcărești nu sunt nici ele prea departe de un loc ca acela. Oamenii sunt torturați acolo, în timp ce noi ne desfătăm privind flori! Alții, de asemenea, sunt chinuiți chiar în clădirea aceasta de vis-à-vis, în celulele Ministerului de Interne.

El mă întreabă gânditor:

– Ți-a fost tare greu, mamă?

– Mihai, i-am spus eu, noi suntem evrei și copii ai lui Dumnezeu. Nu chinurile fizice și torturile erau durerea noastră cea mai adâncă, ci faptul că suntem forțați să muncim munci grele de sclavi în folosul unei lumi utopice de viitor, luându-ni-se între timp tot ce ținea de viața spirituală. Istoria Canalului arată cât de iluzorie poate fi munca fizică atunci când Dumnezeu nu-Și dă binecuvântarea. Canalul s-a dovedit a fi un fiasco chiar de la început. Din aceleași motive s-a

destrămat Imperiul Roman sau republicile grecești, primul stat iudeu sau vechile civilizații egipteană sau chineză. Iar acum, în aceste zile, asistăm la prăbușirea treptată a Imperiului Britanic. Căci toate acestea aparțin unei lumi de iluzii. Da, Mihai, aceasta era cea mai mare din suferințele noastre acolo: să fii silit să trăiești într-o lume utopică, iluzorie. Amintește-ți: a fi evreu (în ebraică „ivri”) înseamnă a trece de cealaltă parte, a nu face parte din gloată.

Într-o seară, el a venit în camera mea să-mi citească un episod „Din viața lui Cato” de Plutarh, unde se povestește că palatul tiranului Sulla nu era altceva decât o cameră de torturi și execuții, acolo fiind torturați și uciși mulți oameni (Cato avea 14 ani pe atunci, exact vârsta lui Mihai în acea vreme). Cato vedea cum persoane ilustre erau decapitate și capetele lor erau apoi purtate de argați în văzul tuturor; observa cum cei prezenți suspinau în taină la vederea acestor spectacole de groază. El l-a întrebat atunci pe pedagogul său de ce nu încearcă nimeni să asasineze pe tiran? Răspunsul a fost că frica tuturor de tiran era mai puternică decât ura lor pentru el. Atunci Cato a zis: „Dă-mi mie o sabie și-l voi ucide eu, și-mi voi scăpa țara de tiran”.

Închizând cartea, Mihai a pus-o jos și mi-a zis:

– Și eu gândesc ca și Cato. Deși iubesc și eu viața, mă surprinde totuși faptul că din atâția oameni tineri din țară nici unul nu încearcă să întreprindă ceva în acest sens. Până și un băiat ca mine ar fi în stare să izbăvească țara de acest tiran. Oare nu e chiar și Vechiul Testament plin de relatări ca acestea? Nu sunt și ele tot de la Dumnezeu?

I-am răspuns că un astfel de fapt n-ar putea ajuta prea mult în circumstanțele și condițiile de atunci. Și, în orice caz, nu aceasta e calea cea mai bună. Noi avem datoria să distrugem tirania, nu pe tiran. Să urâm păcatul, dar nu pe păcătos.

– Mamă, acesta e cel mai greu lucru, a spus el.

În primele zile după întoarcerea mea acasă mă simțeam ca un om înviat din morți. Eram liberă! După un timp atât de îndelungat petrecut în închisoare, orice altă problemă oricât de grea ar fi fost mi se părea un fleac, prin comparație. În închisoare spuneam: „O, de

m-aș vedea doar liberă, și acasă! Aș fi gata atunci să fiu mulțumită având numai pâine și apă până la sfârșitul zilelor mele și nu voi mai rosti nici un cuvânt de cârtire“.

Și, în adevăr, cei mai mulți din noi așa trăiam, neavând cu mult mai mult decât pâine și apă. Dar, după un timp, începură să se ivească probleme grele, griji mari și mici. Foamea și sărăcia lucie domneau peste tot în jurul meu. Prietenii pe care-i vizitam nu mai aveau mai nimic în casă. Canapelele vechi și uzate erau acoperite acum cu pături zdrențuite; mulți din ei nu mai aveau nici măcar un cearșaf sau o față de pernă în paturile lor. Multe zile rămâneau complet flămânzi, neavând nici măcar cu ce să-și cumpere o bucată de pâine sau să folosească electricitatea pentru a încălzi puțin locuințele înghețate. „Am fost nevoită să-mi vând totul: tacâmurile, lenjeria de pat, covoarele, chiar și cărțile noastre“, îmi explica o prietenă. „O, nu, nu te așeza pe scaunul acela; unul din picioare e rupt și abia se mai ține“, îmi atrase ea atenția.

Aproape toți banii agonisiți cu trudă erau folosiți pentru a cumpăra medicamente scumpe, pentru tatăl ei bătrân și bolnav care locuia împreună cu ea într-o locuință strâmtă.

– Sabina, te rog fii atentă ce vorbești cu oamenii, mă avertiză ea. Acum sunt informatori peste tot, iar biserica noastră mișună de ei.

Apoi grupuri de vechi prieteni și străini au început să vină la mine ca să afle dacă știu ceva despre rudele lor din închisoare. Ei mă întrebau, cu lacrimi în ochi: „Cum ai fost liberată? A fost oare în urma unei amnistii? Sau, poate, o politică nouă, un «detente»? Cum se poate că eu am fost liberată? Și la ce autoritate ar trebui să se adreseze ca să afle ceva despre ruda lor închisă? La ce ușă să mai bată?“

A fost nevoie să învăț a mă readapta repede în noile condiții de viață. Aveam nevoie de o cartelă de alimente acum, fără de care nu se putea obține nici măcar rația zilnică de pâine. Dar în fața ușilor autorităților erau cozi, mai lungi chiar ca acelea din fața magazinelor de alimente. După ce am stat și eu patru ore la o astfel de coadă, unde o tânără deschidea din când în când un gemuleț pentru a răspunde fiecăruia, când mi-a venit rândul, ea a izbucnit:

– Dar unde ți-e legitimația locului de muncă? Fără ea nu poți primi cartelă.

– Dar eu vin acum de la închisoare; n-am legitimație.

– Atunci nu te pot ajuta cu nimic. Fără legitimație de lucru și număr n-ai dreptul la cartelă.

Am supraviețuit numai datorită ajutorului pe care-l primeam din milă, de la alții. Pentru un timp am locuit împreună cu o prietenă, în aceeași odaie.

Dar Mihai era acum un bărbat tânăr, și nu mai era posibil să locuim cu toții împreună, înghesuiți în acea cameră strâmtă. Nu era deloc ușor să găsești o cameră de locuit. Casa noastră fusese confiscată împreună cu tot conținutul ei: mobilier, așternut, cărți, tot, tot. În fosta noastră locuință, locuiau acum niște prieteni care ne atraseră atenția că în clădire, la mansardă, se mai aflau încă două cămăruțe mici, neocupate. Una din ele avea dimensiunea de 4/5, a doua era de 3/2 (metri). Stând din nou la coadă zile întregi și având de completat mai multe formulare lungi și complicate, mi s-a permis, în sfârșit, să ocup acel spațiu locativ. Singura mobilă: câteva paturi șubrede, cu arcuri rupte. Nu era acolo nici apă, nici toaletă. Iarna era foarte frig, vara înăbușitor de cald. Singura fereastră dădea spre zidul din fața clădirii: aceasta era tot ce puteam vedea prin ea. Locuiam în una și aceeași odaie: acolo găteam și tot acolo dormeam. M-am mutat acolo împreună cu Mihai, iar Janeta a venit și ea curând să locuiască cu noi după liberarea ei. Neavând paturi împărțeam cu toții aceeași canapea.

Apoi, într-o zi sosi și Marieta. Ea a bătut la ușa noastră, zâmbind sfioasă ca o fetiță. Avea cercuri negre în jurul ochilor și era îmbrăcată cu un palton negru, lung și uzat. Avea în mână un pachetel mic, legat cu sfoară, zicând:

– Ți-am adus ceva. Nu-i mare lucru: două prăjituri de foi.

Stătuse și ea două ore la coadă ca să le cumpere. Marieta era o veche membră a Comunității noastre. Era bună la inimă, dar nu prea isteată. Ceilalți se temeau puțin de ea, căci suferea adesea de atacuri de epilepsie. M-am bucurat s-o revăd. Ea avea acea nevinovăție de copil și era totdeauna o bucurie s-o vezi.

– Vino înăuntru, Marieta, ia loc.

M-am dat înapoi de la ușă ca s-o las să intre, iar ușa se izbea de fiecare dată de colțul patului lui Mihai, atât de strâmtă era odaia.

– După cum vezi, n-am avut încă timp să facem puțină ordine pe aici, căci nu de mult ne-am mutat în acest loc.

Ea a fost nevoită să împingă ușa pentru a se strecura înăuntru; s-a așezat pe un scaun șubred. Spatele scaunului a căzut. Mihai s-a grăbit s-o ajute pe Marieta.

– Ce călduț e aici, a exclamat ea privind spre sobița de tinichea pe care tocmai se prăjeau câțiva cartofi.

– Păcat numai de acoperiș, spuse Mihai, arătându-i plafonul cu pete mari de mucegai care se întindea din zi în zi.

Oricând unul din noi voia să-și schimbe poziția sau să se miște, trebuia să se miște și ceilalți pentru a-i face loc. Marieta rămase să împartă cu noi acei cartofi prăjiți – masa noastră din acea zi. Iar când Mihai s-a retras în camera lui să-și continue studiile, Marieta mi-a dezvăluit că a rămas acum singură pe lume, iar după o săptămână va rămâne și fără acoperiș deasupra capului. Familia la care locuia îi pusese în vedere să-și caute un alt loc de găzduit, având nevoie de cameră pentru o rudă din provincie.

– După cum vezi, Marieto, aceasta nu-i o locuință cu adevărat, ci e vechea mansardă în care obișnuiam să ținem odată vechiturile, când locuiam în apartamentul de jos. Dar dacă vrei, am mai putea găsi spațiu pentru încă un pat pentru tine. Sper să găsim și o saltea pe la vreun prieten.

Fața ei s-a luminat de bucurie:

– Adevărat? Și ești sigură că băiatul nu se va împotrivi? Eu am câteva lucruri – unele pături și câteva farfurii și tacâmuri. O, ce mult aș dori să pot locui cu voi!

După câteva zile ea a venit să locuiască cu noi în mansarda din strada Olteni.

Cam după vreo săptămână de la liberarea mea, pe o zi frumoasă de primăvară, după o iarnă deosebit de geroasă, toate clopotele din oraș au început să sune deodată. Nu mai auzisem sunete de clopote de mulți ani. Ce să fie asta? Sunetul era adânc și solemn și parcă suna

a jale. Clopotul cel mare de la Mitropolie a dat tonul primul, apoi cel de la biserica Sfântul Spiridon, iar după ele toate celelalte clopote de biserici din București care erau încă în funcție (orașul avea multe biserici cu clopote, căci România fusese în trecut un bastion al creștinismului și o redută puternică împotriva năvălirii turcilor spre Europa de vest). Trecătorii se opreau în loc întrebându-se ce se întâmplase? Grupuri de cetățeni se strâneau acum în piațete și pe la colțurile străzilor, comentând pe șoptite între ei. Și deodată, megafoanele cele mari din Calea Victoriei se treziră la viață și anunțară:

„Dragi tovarăși, prieteni și proletari ai Republicii Populare Române! Prezidiul Sovietului Suprem din U.R.S.S. informează partidul și pe toți muncitorii României cu durere că pe ziua de 5 martie 1953 s-a stins din viață după o boală gravă președintele Consiliului de Miniștri și secretarul Comitetului Central al Partidului Comunist, Iosif Visarionovici Stalin. Înțeleptul conducător și învățător al popoarelor, camaradul și urmașul fidel al lui Lenin nu mai este!“

O muzică funebră, gravă, se revărsa din megafoane peste întregul oraș.

Sunetul clopotelor, așadar, nu însemna moarte, ci începutul unei ere noi de speranță pentru cei mai mulți dintre noi.

– Bine, dar de ce sună clopotele? Întrebă cineva.

Unii spuneau că bisericilor chiar li s-a ordonat să țină slujbe religioase pentru pomenirea sufletului celui care fusese președintele Organizației Mondiale a Ateistilor, și care-și dedicase atât de mulți ani din viață pentru distrugerea creștinismului.

Se zvonea, de asemenea, că pe patul de moarte Stalin fusese terorizat la gândul multelor sale crime și ceruse să i se facă slujbe în biserici și să fie înmormântat creștinește, cu o cruce la căpătâi. Umbra milioanei lui de victime îl urmărea în ceasul morții sale și ceruse ca toți creștinii să se roage pentru sufletul lui. (În adevăr, scriitorul rus Ilya Ehrenburg scrisese mai târziu că, dacă Stalin n-ar fi făcut în toată viața sa altceva decât să scrie pe o listă numele tuturor victimelor lui, n-ar fi avut timp destul pentru a-și încheia lista!) Școlile și magazinele erau închise în semn de doliu. Mihai se întoarse din oraș cu o ediție specială a „Scânteii“ care nu conținea nimic altceva

decât elogii la adresa tiranului. Slogane și afișe mari pe ziduri și la cinematografe laudau legăturile de prietenie româno-sovietice și nici la radio nu puteai auzi nimic altceva.

Asumându-ne un risc enorm, am urmărit comentariile posturilor de radio străine – ceea ce era interzis în acei ani. Unul din acestea cita solemn din cartea profetului Isaia, capitolul 14, un capitol înfricoșător descriind moartea unui tiran care, coborând în iad, e batjocorit de cei aflați acolo cu cuvintele: ***Și tu ai ajuns fără putere ca noi (...) Așternut de viermi vei avea și viermii te vor acoperi (...) Cum ai fost doborât la pământ, tu, biruitorul neamurilor*** (versetele 10 - 12). Capitolul exprimă triumf și răzbunare.

În cele din urmă, Mihai mă întrebă:

– Ce părere ai tu despre asta?

I-am răspuns că eu nu împărtășesc această părere. Transformări mari pot avea loc într-un om în ultimele sale clipe, când vede moartea apropiindu-se. Mi-am reamintit că mama lui Stalin fusese o femeie bună și devotată. Și cât de mult trebuie să se fi rugat ea pentru fiul ei?! *Femeie, fiul atâtor lacrimi nu poate să se piardă*, spusese odată un episcop Sfintei Monica, mama care plângea pentru fiul ei pentru că trăia în păcat. Și fiul ei a devenit Sfântul Augustin de mai târziu.

Chiar fiica lui Stalin, Svetlana, care a devenit creștină și a cerut azil în Occident, descriind ultimele clipe de viață ale tatălui ei spune că, la un moment dat, Stalin și-a ridicat mâna stângă în sus ca și cum ar fi vrut să arate ceva printr-un gest neînțeles și grozav; iar în clipa următoare și-a dat duhul. Cine știe ce a vrut el să spună cu acest gest? La Vatican, Papa a oficiat o slujbă specială pentru iertarea sufletului său. Să fi iubit oare Ișus sufletul lui Stalin mai puțin decât l-a iubit Papa?

Totuși, pe de altă parte ne bucuram cu toții sperând că va începe acum o epocă nouă, că se vor sfârși zilele robiei în închisori și lagăre.

Între timp, zvonurile se adevărau și cu privire la Canal: acesta era acum lăsat în părăsire. Planul eșuase; numai a șaptea parte din lucrările planificate au putut fi efectuate, timp de 4 ani de zile. Peste 200 000 de bărbați și femei au muncit ca sclavi acolo, și nimeni nu știe câte mii din ei au murit. Miliarde de lei din economia țării au fost

astfel risipite în vânt, iar țara a ajuns în ruină. În „Scânteia“ citeam acum că Statul a abolit planul de construcție a lucrărilor majore de ordin social și a trecut la producția bunurilor de consum. Standardul de viață al cetățenilor trebuia să fie ridicat. O anchetă s-a deschis de către experți și s-a ajuns la concluzia că întreaga câmpie a Bărăganului ar fi fost inundată dacă s-ar fi continuat lucrările la Canal. Inginerii și planificatorii Canalului au fost arestați și condamnați la moarte pentru sabotaj. Doi dintre ei au fost executați chiar pe loc, după rostirea sentinței, iar alți 30 de ingineri au fost condamnați la 25 de ani închisoare fiecare. În zilele acelea îmi suna din nou în urechi rugăciunea tradițională de Pessah: ***Căci robii am fost la Faraon în Egipt, și Domnul ne-a scos cu mână tare și cu braț întins.*** Istoria se repeta iar.

Coloniile de muncă și barăcile au fost abandonate, iar printre cărămizile clădirilor în ruine cresc măracini și iarbă. Acolo e un loc pustiu și sălbatic. Șerpi și broaște mișună fără frică, printre buruieni; nimeni nu le mai vânează acum pentru hrană. Nimeni nu mai păstrează nici firimituri de pâine pentru păsările călătoare. Uneltele ruginite zac pe câmpiile destinate altădată să fie grădini de zarzavaturi. Vânturi reci dinspre mare continuă să sufle cu tărie producând eroziuni de pământ și ștergând în calea lor orice urmă de ceea ce se plănuise să constituie una din minunile lumii.

Încetul cu încetul sănătatea mea s-a ameliorat și din nou mi-am recăpătat puterea fizică. E drept, coastele rupte mă mai dureau încă, dar doctorul credea că durerea persistă, fiindcă locul n-a fost pe deplin vindecat. El era uimit și considera o minune faptul că am supraviețuit. Am fost sfătuită să-mi iau câteva săptămâni de odihnă. Dar cum aș fi putut să mă duc la odihnă tocmai acum, când atâtea erau de făcut?

Înșind într-o dimineață pe poarta clădirii unde locuiam, în strada Olteni, am văzut lângă poartă un om mic de statură, îmbrăcat într-o haină săracăcioasă și cu capul aproape chel. El s-a uitat țintă la mine, pentru câteva clipe și apoi a trecut iute pe lângă mine fără a se opri. Mai târziu, băgând mâna în buzunarul hainei, am găsit acolo un bilețel bine împăturit. Omul strecurase bilețelul în buzunarul meu în acele câteva secunde cât trecuse pe lângă mine fără a rosti nici un cuvânt și

a dispărut. Bilețelul conținea un verset din Scriptură (Isaia 14.3-4): ***Iar când îți va da Domnul odihnă pentru ostenele și frământările tale și după aspra robie care a fost pusă peste tine, atunci vei cânta ...***

Și citind, am înțeles: lupta trebuie să continue. Poate că nu oricine vedea aceasta, dar eu mă vedeam și mă simțeam înconjurată din toate părțile de dragostea lui Dumnezeu. Vedeam această dragoste pe fețele oamenilor care treceau pe lângă mine tăcuți, o vedeam în inimi care rămăseseră neîntinate de ura asupritorilor. O nouă senzație de fericire adâncă mă cuprinsese, și am înțeles de ce: eram acum considerată o membră a Bisericii Subterane.

Numele acestei biserici nu figurează în cărți sau liste oficiale, nici pe clădirile orașelor din Răsăritul Europei. Ea n-are nici catedrale, iar preoții ei nu sunt înveșmântați în odăjdii scumpe, ci în haine vechi și uzate, de muncitori. Ei nu și-au primit educația pe la seminare teologice, nici nu știu prea multe despre certurile și neînțelegerile dintre secte. Nu, Biserica Subterană n-are nici măcar un nume în țările de după Cortina de Fier. Abia după sosirea noastră în Occident am aflat că am fost numiți astfel de către acei puțini frați din străinătate care aveau cunoștință despre activitatea noastră secretă. Dacă m-ar fi întrebat cineva mai înainte: „Cum merge cu Biserica Subterană din țara voastră?” nici n-aș fi înțeles această întrebare. Noi eram ca și acel „Monsieur Jourdain” din cartea lui Moliere care vorbise toată viața lui în proză fără a fi măcar conștient de acest fapt. Tot așa noi căutam pur și simplu a ne face datoria de creștini în mod obișnuit. Nu ne supuneam legilor comuniste împotrivoare credinței, nici nu simțeam nevoia de a da un nume activității noastre. Iar pentru următorii 12 ani, aceasta a fost singura mea preocupare în viață.

La început eram foarte abătută când auzeam plângerile fraților persecutați de poliție, urmăriți și suspectați la tot pasul de către informatori. Campania de distrugere a credinței era simțită peste tot: la radio, la cinema și în școli ateismul era propagat fără încetare. Cei mai vârstnici erau oarecum lăsați să se ducă la biserică, deși și ei erau ținuți sub observație dacă făceau așa. Tineretul însă nu avea voie sub nici un chip să creadă în Dumnezeu. Mulți din vechii noștri

prieteni nu ne mai călcau acum pragul, știindu-se urmăriți și de teama de a nu-și pierde postul. Alții nici nu voiau să recunoască faptul că au fost vreodată membri ai bisericii noastre. Odată, trecând prin dreptul Universității, am zărit un vechi cunoscut, un profesor care tocmai ieșise din clădire împreună cu un coleg al său. Când m-am apropiat să-l salut, omul m-a privit cu indiferență și mi-a spus cu răceală: „Mă confundați, doamnă. Eu nu vă cunosc“. Și mi-a întors spatele, neîndrăznind să mi se uite în ochi.

Oamenii, deși liberi, erau înfricoșați, în timp ce noi, în închisoare, chiar și în perioadele cele mai grele am văzut mâna lui Dumnezeu care ne ocrotea. Știam că, deși aveam parte de suferință, El nu ne părăsește niciodată, și ne puteam încrede în El pe deplin. Am înțeles atunci că una din cele dintâi datorii pe care le am față de membrii Bisericii Subterane este să mărturisesc fraților acest lucru. Și fiind abia întoarsă de la închisoare, pentru credință, le câștigam cu ușurință încrederea. Dar pe de altă parte a fost nevoie să-mi cunosc locul. Biserica noastră era acum, în absența lui Richard, condusă de doi pastori luterani, tineri. Dar era jenant când atât de mulți membri ai acestor pastori băteau adesea la ușa mea pentru a-și povesti necazurile sau pentru a-mi cere sfatul în diferitele probleme pe care le aveau. Credincioșii care au suferit pentru credință sunt, de obicei, tratați cu mult respect față de ceilalți frați, ba chiar adesea onorați până la idolatrie. Orice cuvânt pe care cei veniți din închisoare îl rosteau era ca literă de evanghelie pentru ceilalți. Or, aceasta era o situație periculoasă, căci nu martirii creează adevărul, ci adevărul îi creează pe martiri. A fost deci nevoie să mă port cu fermitate și să nu îngădui fraților de credință să mă trateze cu o reverență exagerată. Totodată nu era lucru ușor nici să-mi țin părerile pentru mine și să nu le împărtășesc altora. Cei doi pastori tineri, deși se străduiau foarte mult, totuși nu erau în stare să dea alte învățături decât acelea pe care le învățaseră ei înșiși de la profesorii lor de teologie, și din cărți. Aceste cărți se refereau deseori la alte cărți scrise cu multe secole înainte, într-o lume cu totul alta decât lumea noastră. Nu mai puteam simți acum același devotament pentru aceste învățături ca altădată, căci nu orice învățătură din acele cărți se putea aplica lecțiilor

practice pe care le învățasem în închisoare. De pildă, metodele comuniste de îndoctrinare și spălare a creierului erau fapte cu totul noi și care necesitau răspunsuri noi. Și aceste răspunsuri ni s-au dat, cu timpul, în Biserica Subterană.

– Mamă, eu am terminat cu școala.

Mihai se întoarse într-o zi acasă cu o hotărâre nouă în priviri.

– Dar ce vrei să spui cu asta?

– Vreau să spun că eu nu mă mai duc la școală.

– Dar, Mihai, tu trebuie să-ți termini mai întâi studiile, nu?

– Nu acolo.

Încet-încet el și-a descărcat sufletul. Mișcarea Tineretului Comunist era în curs de formare, și elevilor celor mai buni li se oferea „privilegiul“ de a purta cravate roșii – parte din uniforma acestei mișcări. Elevii din clasa lui au fost invitați să propună un candidat din rândurile lor pentru această onoare, iar ei îl propuseră pe Mihai. El însă a refuzat, zicând:

– Eu nu voi purta niciodată această cravată roșie, simbolul partidului care ține pe tatăl meu în închisoare nevinovat.

Profesoara lui – o tânără evreică – rămase uimită. Neștiind ce atitudine să ia, muștră pe Mihai și-l trimise acasă. De fapt, profesorii aproape în unanimitate urau de moarte ceea ce erau siliți să învețe pe elevii lor, cât și pe superiorii lor care-i forțau la aceasta.

A doua zi, profesoara l-a primit înapoi pe Mihai în clasă, și apoi când nu a fost văzută de nimeni, l-a îmbrățișat cu afecțiune. Din acea zi el a devenit elevul cel mai protejat al școlii. Propaganda ateistă începea în clasă, iar Mihai se ridica de fiecare dată în picioare pentru a contrazice pe instructorii lui. Iar ei, profesorii, știindu-l fiu de deținut pentru motive religioase, îl îndrăgeau cu atât mai mult pentru aceasta.

În timpul șederii mele în închisoare, fiul meu rămăsese în îngrijirea unei vechi prietene a familiei, Alice, o învățătoare la Școala duminicală.

Înainte ea fusese secretara unui ministru. Acum, însă, ea era concediată, fiindcă refuzase să devină membră de partid. Existența și-o câștiga din greu dând lecții de limbi străine sau pregătind elevi pentru examene. În ziua arestării mele, Mihai s-a adresat simplu lui „tanti Alice“ zicându-i: „De-acum înainte tu vei fi mama mea“.

Deși era foarte săracă și avea de îngrijit și pe bătrânul ei tată, l-a luat pe băiat la ea. Toți trei locuiau într-o singură cameră. Neavând spațiu în odaia strâmtă pentru a lua și alți copii de martiri la ea, îi ajuta în schimb cu tot ce putea economisi din micul ei venit. Copiii aceștia ar fi rămas flămânzi dacă n-ar fi fost acești frați și surori creștine care sacrificau multe, împărțindu-și pâinea și tot ce mai aveau cu ei. Mulțumită lui Alice, Mihai a putut înfrunta multe lovituri grele care s-au abătut asupra lui de la vârsta de 10–13 ani și să-și păstreze credința. Când am revenit din închisoare, el mi-a declarat solemn: „Să știi, mamă, c-am rămas de partea ta. Eu iubesc pe Domnul“.

Totuși, propaganda în școli era foarte intensă. Dar cu tot ajutorul tehnic pe care-l căpătau ca: filme, cărți etc. profesorii erau nevoiți să se străduiască din greu pentru a justifica învățătura ateistă pe care erau obligați s-o predea elevilor lor. Mihai îmi cerea mereu argumente și dovezi împotriva ateismului pentru a confrunta cu ele pe învățătorii lui. Richard obișnuia să spună: „Nimeni nu cere dovezi că natura există. Ea este, iar noi suntem parte din ea. Și lucrurile spirituale sunt tot la fel de evidente ca și cele materiale. De pildă, atunci când un geniu spune: «am fost inspirat» te întrebi: de cine? Desigur de cineva mai înalt ca el, superior, o experiență spirituală, o apropiere de Dumnezeu“.

Fiecare clasă își avea „colțul ateistului“ în care erau expuse caricaturi, desene și articole care luau în derâdere pe preoți. Mihai știa că, din nefericire, unele din aceste povestiri erau adevărate, căci el întâlnise pastori a căror atitudine era ne-demnă de înalta lor chemare, și care trădaseră chiar pe frații lor de credință. A fost nevoie să-i explic că biserica are atât o fațetă divină, cât și una umană. Fiecare creștin are, de asemenea, două naturi. Totuși el venea acasă zi după zi cu exemple auzite în clasă despre erorile bisericii și despre păcatele și greșelile preoților. Atunci îi răspundeam:

– Profesorii tăi nu-ți povestesc însă niciodată despre regretul adânc pe care-l simte un slujitor al lui Dumnezeu atunci când greșește. Ei îți arată ție numai partea umană a acestora care e supusă greșelii, ca la fiecare dintre noi. Ei îți ascund partea lor cea bună. Oricare din noi greșește, dar numai când ne căim de păcatul nostru dovedim ceea ce este divin în noi.

Prin exemple ca acestea căutam să-l învăț să nu dea crezare în-
doielilor. Dar aceasta dura până la următorul atac. Dar nu numai
eu, ci și toate celelalte mame creștine duceau aceeași luptă pentru
sufletele copiilor lor. Viața devenise un câmp de bătălie pentru noi.
În fiecare seară ne străduiam să năruim zidul de îndoieli pe care-l
înălțau instructorii comuniști la școală, în timpul zilei, în mințile și
inimile copiilor noștri. „Mamă, profesorul ne-a spus azi că Iosif nu
era decât un speculant de grâne“ sau: „Mamă, de ce a vrut regele
David să ia pe nevasta lui Urie?“ etc.

În împrejurări ca acestea îi răspundeam că Biblia nu e o Carte
care ascunde adevărul, ci ea ne relatează despre oamenii care păcă-
tuiesc și fac greșeli. Numai când citești tu însuși aceste descrieri îți
dai seama că cei ce mint și răstălmăcesc totul sunt comuniștii.

În această luptă acerbă pentru câștigarea tineretului de partea lor,
guvernărilor le stăteau la dispoziție toate instrumentele necesare:
școala, radioul, presa. Mihai avea în schimb mereu înaintea ochilor
pilda creștinilor în acțiune.

În 1951, în timpul șederii mele la Canal, unii membri ai bisericii
noastre și-au riscat libertatea pentru a-l sprijini. O pereche de soți
bătrâni dintr-un orașel depărtat de provincie au călătorit două zile,
apucând pe drumuri întortocheate pentru a deruta Securitatea care-i
urmărea. Când au sosit la București, au încredințat o mare parte din
economiiile lor unei familii de creștini, cu rugămintea ca suma să-i
fie înmănată lui Alice pentru a purta de grijă copilului nostru. De
asemenea, bătrâna doamnă Mihailovici a venit cu un sac de cartofi;
era tot ce avea, și-l purta de la o distanță de câteva sute de kilometri
din satul ei până la noi. Dar vizita ei a fost raportată poliției secrete
de către informatorii care erau puși să spioneze neîncetat rudele,
prieteni și vizitatorii prizonierilor politici și familiile lor. Când se
întoarse acasă, bătrâna și mилоasa soră a fost somată să se prezinte la
poliție, și acolo a fost bătută atât de crunt încât nu și-a mai revenit
nici până în ziua de azi. Și cu toate aceste riscuri frățietatea celor din
Biserica Subterană nu-și uita niciodată datoria față de copiii și fami-
liile fraților lor din închisoare.

Se întâmpla din când în când să și pierdem câte o bătălie. Într-o seară a venit la mine o mamă în lacrimi și mi-a destăinuit: „Am aflat abia acum că fiul meu e în solda poliției secrete. El se întâlnește regulat cu un agent care-i pune tot felul de întrebări despre fiecare persoană care ne vizitează casa. Nu știi ce să fac?”

Ea simțea că nu-și putea, ca mamă, izgoni propriul fiu din casă. Dar nici nu voia să pună în primejdie pe creștinii care o vizitau. Am sfătuit-o să rupă deocamdată orice contact cu noi. Altădată se întâmpla să fiu vizitată de câte un om sau de nevasta lui, care veneau noaptea pe întuneric ca să nu fie văzuți și, urcând în liniște până la locuința noastră, îmi mărturiseau că sunt informatori. „Am căzut într-o cursă, spunea femeia în lacrimi. Noi iubim pe Dumnezeu și, de asemenea, pe voi, dar e tare greu să ținem piept acestor amenințări. Dacă soțul meu refuză să coopereze cu ei își pierde postul. Ar putea fi chiar arestat. Ei ne forțează să raportăm despre fiecare persoană care vine regulat la biserică și ce se vorbește acolo. Noi încercăm să le spunem numai lucruri care nu vă pot face rău. Dar, vă implor: feriți-vă!”

Unii și-au cerut transferul de la locul de muncă și sub diferite pretexte au părăsit orașul. Alții se mutau din oraș în oraș pentru a evita aceste vizite obligatorii săptămânale la sediul Poliției Secrete pentru a le duce raportul cerut.

Membrii fiecărei familii sunt dezbinați unii împotriva altora sub un regim comunist. Când nu pot găsi vreun copil sau o rudă pe care s-o descoasă întrebând-o câtă pâine se cumpără zilnic în casă, ce se gătește de mâncare și cine sunt cei ce îi vizitează, vor găsi întotdeauna pe vreo vecină sau vreun coleg care va face acest serviciu. Tinerelor fete li se cer informații despre tinerii cu care au legături. Orice informație obținută în felul acesta e notată în dosar pentru a fi folosită mai târziu împotriva ta. Așa au existat mii și mii de creștini ascunși, care, la suprafață, făceau parte din rândurile membrilor de partid, unii ocupând chiar posturi importante la Stat; în realitate însă ei făceau parte dintre membrii Bisericii Subterane. Când se naștea un copil în familie, ei cheamă pe preot noaptea pe întuneric, ca să-l boteze. Perechi tinere care voiau să se căsătorească nu o făceau în orașul lor, ci călătoreau adesea la mari distanțe pentru a-și oficia nunta în biserică în vreun oraș de provincie unde nu erau cunoscuți de nimeni.

De asemenea, cu timpul au venit mulți informatori la mine să-mi mărturisească cu regret c-au fost forțați să facă fapte împotriva cuge-
tului lor și să-și ceară iertare pentru actul lor de trădare. Acestora le
spuneam, de obicei: „Dacă vreți să vă credem că pocăința voastră e
sinceră, dovediți-ne-o: spuneți-ne acum în ce fel am fost spionați.
Dați-ne numele ofițerilor de Securitate de la care primeați ordine, și
anunțați-ne dinainte când și unde urmează să-i întâlniți pe aceștia“.

Când cei doi urmau să se întâlnească la un anumit colț de stradă
pentru a-și da și lua raportul, unul din noi se așeza adesea pe un
scaun dintr-o cafenea sau bar din apropierea locului și fotografia pe
ascuns pe agentul în chestiune. Apoi, îl urmăream noi la rândul nos-
tru pe acesta în mod discret pentru a vedea cine era persoana pe care
o va întâlni în continuare. Dacă întâlnirea dintre ei avea loc, așa cum
era cazul de cele mai multe ori, în una din acele „case de siguranță“
ale poliției secrete, ne căutam un loc prin apropiere de unde nu pu-
team fi văzuți și fotografiam pe toți cei care intrau și ieșeau de acolo.
Deși era un lucru foarte riscant, am fost totuși în stare cu timpul să
cunoaștem pe cei mai mulți informatori. Între aceștia era colonelul
Șircanu, șeful secției de spionaj împotriva bisericii. Pe acesta îl ur-
măream tot atât de bine precum ne urmărea el pe noi. Așa am reușit
să descoperim, unul după altul, pe principalii lui informatori împo-
triva noastră. Pe unii din aceștia care erau activi în biserica noastră
reușeam câteodată să-i aducem la pocăință. Pe alții însă era nevoie
să-i tratăm într-un mod ferm. În felul acesta însă am putut feri biserica
de intruși și de persoane nesincere, așa că ea și-a putut continua în
liniște lucrarea.

Mihai îmi era de mare folos în aceste activități. Și era atât de
devotat! Deși se afla pe atunci la o vârstă foarte delicată pentru un
băiat, totuși își lua asupra lui răspunderile cele mai grele. Pe deasupra
problemelor pe care le avea, trebuia să fie zi și noapte cu ochii-n
patru. Câteodată trebuia să ia, la vârsta lui fragedă, decizii care ne-ar
fi putut arunca în pușcărie pe amândoi. Dar deseori râdeam împreună
de absurditatea argumentelor profesorilor lui pentru a-și justifica
tezele ateiste și ne distrau anumite situații ridicole pe care le observam.

Într-o seară Marieta a venit mai târziu ca de obicei acasă. La
început nu a scos o vorbă. Dar mai apoi mi-a mărturisit, după multă

ezitare: „Nu știu cum să vă spun... în fine... am acum un prieten care-mi place foarte mult“.

Era invalid și ea îl întâlnise cu prilejul unei vizite la o verișoară bolnavă din spital. Datorită unui accident de muncă, omul avea paralizată partea stângă a trupului, iar vorbirea îi era afectată. Multe zile fusese complet mut și nu putea nici să umble decât într-un cărucior de invalizi. Acum însă era mult mai bine și putea să umble în cârje, deși foarte încet, încă. Vorbirea nu-i era clară, deși eu îl înțelegeam destul de bine.

În seara următoare, tânărul invalid ne-a făcut o vizită. A urcat cu greutate cele trei etaje până sus, la noi. În adevăr, foarte greu să-i înțelegi vorbirea. În acea noapte mai aveam și alți vizitatori din provincie care dormeau acum cu toții pe podea. Până la urmă am aflat că nici el, Petru, n-avea unde locui. De când ieșise din spital dormise într-o pivniță; iar acum nu mai era loc nici acolo pentru el. În cele din urmă, Marieta cea epileptică s-a căsătorit cu Petru cel mut și invalid și au venit amândoi să locuiască tot cu noi. Acum eram 4 în locuință. În afară de aceasta, veneau aproape seară de seară frați de prin alte locuri și înnoptau la noi. Printre vizitatori se numărau alte soții de pastori ai căror soți se aflau la pușcărie sau credincioși care nu aveau îndrăzneala să fie văzuți în timpul zilei că au contact cu o fostă deținută. Unul din aceștia servea ca bucătar la unul din sediile poliției. Acolo nu lipsea niciodată mâncarea, iar tânărul ne aducea deseori rația lui de pâine.

LUCRÂND ÎN BISERICA SUBTERANĂ

Într-o zi Mihai s-a întors acasă cu o anecdotă: Hitler, Napoleon și Alexandru cel Mare au căpătat odată concediu din iad pentru o zi ca să urmărească parada din Piața Roșie din Moscova. Privind coloanele de tancuri care se perindau pe dinaintea lor, Hitler observă: „Dacă aș fi știut că Armata Roșie e atât de puternică n-aș fi atacat niciodată Rusia“.

Alexandru comentă și el: „Dacă aveam o armată ca aceasta aş fi putut cuceri lumea întreagă“.

Napoleon, care tocmai citea un ziar sovietic, îşi ridică şi el privirea către cei doi spunându-le: „Dacă aş fi avut şi eu un ziar atât de devotat cum e «Pravda», lumea n-ar fi aflat niciodată ce s-a petrecut la Waterloo“.

Lui Mihai îi plăcea să adune glume şi anecdote făcute pe seama comunismului. După ce şi-a încheiat şcoala elementară, n-a mai putut continua studiile, copiilor de deţinuti nepermiţându-li-se accesul la educaţia superioară. Aşadar el şi-a căutat acum o slujbă.

Un vechi prieten al tatălui său l-a auzit odată cântând la pian şi i-a oferit un post de ucenic la secţia instrumentelor de la Opera de Stat, al cărui supraveghetor era: „Am chiar acum nevoie de un ucenic cu degete fine şi cu ureche muzicală“, i-a spus acesta.

Dar pentru a se putea prezenta la locul de muncă era nevoie mai întâi să completeze un chestionar de 16 pagini. Între altele, trebuia să dea acolo numele şi adresele a doi dintre vecinii din fiecare stradă sau oraş unde locuise în ultimii douăzeci de ani. El era în vârstă de 15 ani pe atunci. „Vezi, ai grijă ce vor spune aceştia când vor fi vizitaţi apoi de către poliţia secretă“, îl avertiză binefăcătorul său.

După ce completează formularul, el se întoarce din nou la ofiţerul de la Serviciul personal, cerându-i un alt formular, sub pretext că a răsturnat călimara cu cerneală peste cel dintâi. Primind şi al doilea formular, el şi-a făcut o copie pentru sine ca să-şi amintească în viitor ce declarase autorităţilor acum, ştiind bine că dosarul lui va fi trimis apoi în toate locurile de muncă pe care le va ocupa pentru mulţi ani după aceea. Una dintre întrebări era: „A fost tatăl dumitale arestat vreodată?“ Mihai răspunse cu NU la aceasta, zicându-şi: tata a fost răpit de pe stradă, or aceasta nu înseamnă a fi arestat. Greşise?

În cele din urmă el a fost acceptat cu un salariu destul de mare pentru noi, mai ales că avea acum şi dreptul la o cartelă de alimente cu care putea cumpăra pâine. Acordorul de pian descoperi curând că tânărul avea o ureche muzicală foarte bună şi putea distinge cu uşurinţă între diferitele sunete: „El e mai bun ca mine la lucrul acesta cu toate că eu prestez munca aceasta de 40 de ani“.

Devenind expert în repararea și acordarea a tot felul de instrumente muzicale, își formase astfel o mică clientelă particulară în rândurile muzicienilor din oraș. Ce bine ne-a prins acest lucru mai târziu când, după 18 luni, s-a descoperit că e fiu de deținut politic, fapt pentru care a fost dat afară din slujbă.

Până să fie dat afară, din banii pe care-i câștiga și-a plătit medicațiile particulare și și-a cumpărat cărțile necesare pentru continuarea studiilor.

Între timp, mi-am căutat și eu o slujbă pentru a avea cu ce să întrețin familia noastră. Marieta a găsit într-un ziar un anunț: „Măriți-vă venitul crescând viermi de mătase acasă, în timpul liber. Veți câștiga bani frumoși ajutând în același timp și la construirea socialismului“.

– Desigur, spuse Mihai. Marieta se vede, de bună seamă, îmbrăcată deja cu halat alb, lung și foșnind, din mătase pură.

– Vorbesc serios, Mihai. Mătasea e foarte scumpă, zise Marietata.

Mihai ceru ziarul să vadă anunțul mai bine:

– Aha, înțeleg. Tot ce se produce trebuie dus la cooperativa de Stat. Ce vă închipuiți că vor plăti *ei* pentru truda asta? Mai nimic. Și în orice caz, unde am putea să-i ținem? Dacă vă închipuiți că voi fi gata să stau la masă având o cutie cu viermi scârboși lângă farfuria mea cu mâncare, vă înșelați.

– Dar ai putea să-i ții sub patul tău, sugerează Marieta.

– Ține-i sub patul *tău*, nu sub al meu.

– În orice caz, Mihai, ce hrană se dă viermilor de mătase?

– Frunze de dud, deșteapto ! Cine nu știe asta?

– Mihai, am intervenit eu, îți amintești tu oare că în apropierea „locuinței tale“ de la tanti Alice se afla un cimitir?

– Desigur că-mi amintesc. Și vederea aceluia cimitir în fiecare zi îmi dădea o dispoziție excelentă.

– Bine-bine, dar în cimitirul acela era o mulțime de duzi. Am putea să hrănim viermii aceia fără să ne coste nimic.

Am primit de la Cooperativă o cutie cu 100 viermișori, plus un manual cu instrucțiunile de creștere a acestora. Mihai citea din el:

„Când viermele de mătase e aproape de a se transforma în fluture, își țese în jurul trupului un cocon care emană din însuși trupul său“.

– Interesant, am spus eu, nu știam că acești viermi se transformă în fluturi.

Mihai spuse:

– Ai grijă, mamă. Într-o bună zi vei deschide capacul cutiei și ei își vor lua zborul. Apoi, citind mai departe din manual: „... când coconul este desfăcut rămâne un fir de mătase lung de zeci de metri“. Hm, o să arate cam ciudat aici, nu?

Totuși el făcu câteva găuri în capacul cutiei pentru aer. Ne uitaram înăuntru. Omizile nu erau tocmai atractive la vedere: de culoare fumurie, fiecare avea o lungime de aproape 8 centimetri. Și cât de mîncăcioase erau! Toată viața acestor vietăți este o continuă mîncare. După ce mîncau, se învâteau în jurul propriului lor trup formînd acel cocon despre care citisem în manual. Apoi acele fire trebuiau depănate pe o bobină. La început, băiatul culegea frunzele de dud din cimitir fără să fie oprit de nimeni. Curînd însă a fost prins de paznic și alungat de acolo. „Nu-i nimic, zise. De-acum încolo va trebui să ne aprovizionăm cu frunze numai noaptea, pe întuneric“.

De atunci înainte pornea în fiecare seară echipat cu câteva pungi mari de hîrtie, sărea gardul cimitirului și se întorcea triumfător cu hrană pentru viermi pentru câteva zile: „Nu morții au nevoie de acestea“, spunea.

Mi-a venit atunci în minte ceea ce se spune în Apocalipsa despre Ierusalimul de Sus, unde frunzele pomului vieții slujesc la vindecarea neamurilor. „O, ce bine, suspina Marieta. Asta înseamnă că și cei foarte bolnavi vor avea un loc acolo“.

Larvele viermilor de mătase sunt făpturi foarte delicate, fiind cultivate în mod artificial de 4 000 de ani. Ele nu suportă nici căldura prea mare, dar nici frigul. Le place lumina dar nu prea multă. În timpul procesului de transformare care are loc la fiecare câteva zile nu trebuie tulburate. „Sst! Liniște!“ spuse Mihai citind din nou din manual. „Larvele nu trebuie să audă zgomot în cursul transformării!“

După aproape o lună și repetate raiduri prin cimitir, am obținut 100 coconi. Cooperativa ne-a plătit atît cît ne trebuia pentru a ne

cumpăra alimente pentru două zile. Bine, ne-am zis, și asta-i bună, cel puțin nu vom avea grijă ce vom mânca în următoarele două zile.

Mica noastră „fermă“ prosperă astfel câteva luni, până într-o zi când viermii păreau palizi și umflați, ca și cum erau gata să plesnească. Mihai văzându-i, începu să fredoneze „Marșul funebru“ al lui Chopin. Ducându-se la librăria publică să afle mai mult despre acest subiect s-a întors și ne-a făcut un raport:

– E un fenomen cunoscut. Se numește „graserie“; cauza bolii lor se datorește faptului că au fost lăsați în curent.

– Dar... graserie înseamnă grăsime, nu?

– Da. Cartea explică însă acest cuvânt astfel: „e o formă anumită de dropică“.

Isus vindecase odată o femeie bolnavă de dropică; dar nu se vedea nici un semn că El ar fi gata să repete acest miracol pentru viermii noștri. A fost nevoie să renunțăm la ei, aruncându-i la gunoi.

A doua experiență a fost cusutul și tricotatul de pulovere. Așa am supraviețuit, cu ajutorul micilor sume câștigate astfel, împreună cu ceea ce câștiga fiul meu.

A sosit apoi anul Festivalului Internațional al Tineretului. Tineri comuniști și simpatizanți ai lor au sosit din multe colțuri ale lumii pentru a sărbători evenimentul. Cu trei luni înainte nu mai era nimic de găsit în prăvălii, iar cozile în fața brutăriilor și magazinelor de alimente erau interminabile. Numai după o lungă așteptare la coadă puteai obține un pumn de făină sau un gram de unt. Apoi, la deschiderea festivalului, magazinele se umplură peste noapte cu tot felul de bunătăți; rafturile gemeau sub greutatea lor. În toată această perioadă de trei săptămâni, cât a durat festivalul, cetățenii au putut vedea în prăvălii anumite alimente pe care nu le mai văzuseră în țară de la ultimul război încoace. Mihai venea acasă și zicea uimit: „Mamă, azi am văzut curmale în vitrina magazinului alimentar de stat. Și, închipuiește-ți: până și ciocolată am văzut acolo, ambalată frumos în hârtie poleită“.

Imediat însă, după încheierea festivalului, penuria de alimente se simțea mai acut ca înainte. Guvernul cheltuise toate rezervele țării

În această orgie, pentru a înșela pe tinerii vizitatori străini. Mai rău era însă că – după spusele lui Mihai – acești tineri comuniști din Occident păreau la fel de contaminați de microbul delațiunii ca și propriul nostru tineret. Câțiva tineri români care făcuseră unele remarci altor tineri francezi sau italieni au fost denunțați de aceștia Poliției Secrete. Chiar un prieten al lui a fost arestat din această cauză. Totul era atât de urât, de fals, de corupt! Când am auzit acest lucru am urât și mai mult acest sistem care pervertește conștiințele oamenilor cinstiți și care a reușit să distrugă viețile unei treimi din omenire. Țăranii erau forțați de foame să fure din produsele pământului care era, de fapt, proprietatea lor. Muncitorii din fabrici erau terorizați și depredați de toate drepturile. Corupția era totală, generală, de sus și până jos. Directorii marilor întreprinderi de stat jefuiau mărfurile magazinelor peste care erau puși și apoi le vindeau pe sub mână, mărfuri în valoare de milioane. Viața întreagă ne era invadată de delatori și suprasaturată de minciună. Chiar și unii deținuți creștini care suferiseră mult prin închisori învățau acum poporul că a urî comunismul e un fapt negativ și greșit; numai înțelegerea și dragostea triumfă – spuneau ei. Guvernanții și acoliții lor ca și întregul sistem de conducere erau cum nu se poate mai urâți de popor. Totuși, subterfugiile la care eram siliți să recurgem pentru a ne menține în viață nu erau cele mai importante lucruri. Scopul important pentru noi era acela de a menține o viață de rugăciune, să încurajăm și să întărim pe frații noștri de credință, să ajutăm și să sprijinim familiile celor întemnițați. Aceasta a devenit principala mea activitate și a Janetei, în timpul șederii lui Richard în închisoare. Soțiile multora din pastorii închiși au luat asupra lor responsabilitatea soților lor de a încuraja și menține Biserica Subterană, continuând să predicăm Evanghelia și să instruim pe alții din Cuvânt. Nici una din noi nu studiasem teologia prin Seminare, ci am învățat să predicăm din propria noastră experiență. Femei din toate colțurile țării veneau la noi să ne ceară sfaturi și pentru a ne împărtăși cum progresează lucrarea în localitatea lor. În curând tot timpul nostru era absorbit de aceste activități. Astăzi, în timp ce creștinătatea din Occident ține dezbateri aprinse pro și contra cu privire la problema hirotonisirii femeilor, la

noi această problemă controversată și-a găsit soluția naturală: sub un regim comunist din orice țară, pastorii credincioși sunt în închisoare, iar soțiile lor le iau locul. Ele devin astfel îndrumătoare spirituale ale turmei Domnului, considerându-se chemate la această slujbă de Însuși Domnul lor.

Membrii Bisericii Subterane aveau multe locuri în oraș unde se strângeau în secret. Deseori locurile acestea tainice erau în pivnițe sau mansarde ca aceea a noastră. În nopțile mai întunecoase, o lumină era pusă la fereastră, ca semn, iar cei ce veneau la aceste strângeri urcau fără zgomot și băteau ușor în ușă, după un anumit cod, înțeles numai de membrii ei. Dar locurile acestea de strângere deveneau adesea supraaglomerate încât era sufocant, mai ales că totul era închis. De multe ori nu mai era nici aer de ajuns pentru lumânarea din fereastră care se stinge astfel, lăsându-ne nu o dată în întuneric. Acestea erau „tactici de celulă” comuniste pe care noi le imitaserăm în activitatea noastră secretă, ideea în sine fiindu-ne dată de pastorul Grecu, un prieten loial care ne vizita din când în când în serile târzii. El slujea ca pastor oficial al unei biserici din oraș, fiind lăsat să-și continue activitatea pentru că se știa că-i cam plăcea băutura; iar preoții alcoolici făceau o propagandă foarte bună pentru cauza comunistă. Dar „tovarășii” de la conducere nu aveau cum să știe că acest pastor nu bea din patimă, ci doar atât cât trebuia pentru a înșela aparențele și a putea să-și continue activitatea, fiindcă în felul acesta el ajuta mai bine și sprijinea Biserica adevărată, cea Subterană. El era de partea noastră cu trup și suflet și ne era de mare folos. Activitatea sa depășea cu mult limitele restricțiilor impuse de către Stat.

Erau și mulți alți slujitori ai altarului care ne ajutau pe cât puteau, în taină, ca și apostolii altădată susținând că *se cuvine să ascultăm mai mult de Dumnezeu decât de oameni*. Pentru cel ce privea din afară, în mod superficial, nu se putea vedea o linie clară care să distingă biserica de suprafață – tolerată și de stat – și cea adevărată, subterană; aceste două erau legate între ele. *Orice barieră sectară cădea în acele condiții de persecuție a credinței. Catolici, ortodocși sau luterani, ne simțeam cu toții una, fiind legați prin același Spirit:*

acela al credinței creștine pure și neîntinate, așa cum trăia Biserica lui Hristos în primele veacuri ale creștinismului.

Multe și lungi discuții aveam cu pastorul Grecu, căutând să găsim căile și tacticile cele mai potrivite în activitatea noastră. Împreună cu Janeta, devenită și ea un stâlp al bisericii noastre, studiam adesea cartea de bază a lui Lenin cu titlul: „Ce-i de făcut?“ în care acesta își expunea ideile și planul de cucerire a lumii pentru ideea comunistă. Cartea a fost scrisă în 1903, timp în care existau atât de puțini bolșevici, încât puteau fi așezați toți împreună pe o singură canapea (de fapt, există chiar o fotografie din acele zile arătând exact acest lucru). Unul din principiile de bază ale lui Lenin era acela al infiltrării organizațiilor rivale – tactică foarte eficientă, de altfel, așa cum am putut experimenta și noi, din nefericire. Căci abia după instalarea guvernului comunist la putere în țara noastră am putut constata că, de fapt, oamenii lor se infiltraseră cu mult înainte în funcții înalte de stat, ca miniștri în cabinetul socotit „burghez“; ba chiar și în conducerea partidelor și a grupurilor anticomuniste cu scopul de a deruta și a spiona activitățile celor care nu gândeau ca ei. Până și seminarele teologice și preoțimea era infiltrată de ei. Iar acum, rolurile erau inversate: acești infiltrați deveniseră conducători. Atunci am înțeles că nici Biserica Subterană nu va putea fi eficientă decât dacă vom folosi și noi aceeași metodă: a infiltra pe membrii noștri în organizațiile comuniste care urmăreau distrugerea noastră.

La început, ideea nu era tocmai pe placul nostru, deoarece contrazicea principiile noastre de bază. Dar pastorul Grecu ne-a adus următorul argument convingător: deși Hristos numise Templul „o peșteră de tâlhari“ totuși apostolii Săi au continuat să rămână acolo chiar după moartea și învierea Sa. Situații neobișnuite necesită acțiuni neobișnuite. Proverbul francez spune: „A voleur, voleur et demi“ – (pentru a prinde un hoț trebuie să fii mai hoț ca el). Ezitam încă. Pe de-o parte știam că membrii noștri își vor face scrupule când vor auzi că vrem să apelăm la această metodă. Pe de altă parte, ei vor fi demascați curând chiar dacă ar accepta să se infiltreze în organizațiile de partid, căci ei nu vor putea să facă rău altora când partidul le va încredința astfel de sarcini. Având educație creștină, nu vor fi în

stare să spună neadevărul, așa că se va descoperi în curând identitatea lor adevărată. Pastorul mă convinse însă că unii din ei ar putea fi buni actori. Cei mai tineri mai ales nu vor întâmpina nici o greutate în a se alătura Uniunii Tineretului Comunist (U.T.C.). De acolo, ei și-ar putea croi drum spre miliție și apoi, în partid și în poliția secretă. Argumentele prietenului nostru m-au convins până la urmă că n-ar fi tocmai rău să învățăm și noi o pagină două din istoria experiențelor fraților noștri ruși și să le punem în aplicare cu ajutorul unora din cei ce veneau la întrunirile noastre secrete. Mulți din ei erau plini de zel și doreau cu entuziasm să fie bisericii de folos. Am hotărât după un timp de gândire să încerc a mă adresa unui grup restrâns dintre ei pentru a le face o astfel de propunere. Știam că și ei vor gândi ca Sfântul Pavel, marele câștigător de suflete, care era gata oricând să se facă iudeu cu iudeii și grec cu grecii pentru a-i câștiga atât pe unii, cât și pe alții. Ei s-au declarat imediat de acord, zicând că nu vor lăsa adevărata biserică a Domnului fără ocrotire numai pentru a-și păstra propria integritate. A căuta să-ți păstrezi integritatea personală ar fi un pretext egoist care n-ar justifica să lași ca frații tăi să fie dați pe mâna torționarilor și ucigașilor lor. Dar numai unul la sută din membrii noștri erau informați de acest lucru. În felul acesta secretul era păstrat și eram cu toții în siguranță.

Odată, pastorul Grecu m-a întrebat cam ce-ar spune părinții acestor tineri dacă ar cunoaște activitatea primejdioasă în care se angajaseră copiii lor de bună voie? La aceasta i-am răspuns: „Noi am învățat cu toții la școală poezia lui Dimitrie Bolintineanu „Muma lui Ștefan cel Mare“ în care eroina neamului își respinge fiul pentru că fugise de pe câmpul de luptă, și întorcându-se acasă o ruga să-i deschidă poarta cetății, căci fusese rănit în lupte. Mama sa l-a trimis înapoi pe front zicându-i că nu poate fi nicidecum fiul ei. El e acum pe câmpul de luptă cu oștirile sale și se luptă alături de soldații săi împotriva dușmanului; nu fuge de bătlie. Eu n-am un astfel de fiu“.

Multe alte mame din țara noastră fuseseră crescute de părinții lor în spiritul acestei tradiții.

– Acestea trebuie să fie femei excepționale, foarte devotate, reflectă prietenul nostru.

I-am răspuns:

– Cunos simțămintele acestor mame care vin la noi, știu cum gândesc ele. Iar, dacă comuniștii mi-ar aduce dovada că Richard a murit în închisoare, întristarea mea ar fi una amestecată cu mândrie; și acest spirit se răspândește din zi în zi printre noi. Căci, dacă o mamă poate fi mândră de fiul ei care moare pentru a-și apăra patria, cu cât mai mândră va fi mama acelui fiu care-și dă viața ca martir pentru cauza lui Hristos.

Grecu răspunse, zâmbind cu amărăciune în glas:

– Cel puțin, de murit se moare foarte repede. Există însă și altfel de martiriu.

– În adevăr, așa este – îi răspunse de data aceasta Janeta. Poate că a-ți sacrifica propria integritate în această cauză sacră e o virtute mai înaltă chiar ca aceea de a-ți sacrifica libertatea, chiar viața.

El dădu să plece. Scuturându-și câteva firimituri de pe haina lui sărăcăcioasă, mai adăugă:

– Ciudat trebuie să fie să trăiești într-o lume în care nu ți se cere să sacrifici nimic.

Marieta avea o prietenă într-un oraș de provincie care ne vizita des. Tânără și plăcută la vedere, cu părul negru și ochi strălucitori, avea 18 ani. O chema Trudi. Într-o zi am stat de vorbă cu ea și i-am spus:

– În închisoare, atunci când ne băteau, gardienii spuneau: „ai vrut să fii martiră, suferă deci!“ Și noi răbdam, știind că această suferință este pentru slava lui Hristos, la fel cum a fost pentru primii creștini. Dar și în zilele noastre există ceva mai mult, mai aparte decât acest fel de martiriu. Iar aici, Trudi, tu ne poți fi de folos.

Ea mă privi fără să mă înțeleagă. Era o fată tăcută și inteligentă și nu se temea de muncă. Fiind fiica cea mare dintr-o familie cu mulți copii, ea îngrijise pe frații și surorile ei mai mici, vreme de mulți ani, îndrumându-i și sprijinindu-i în toate felurile. Avea mâinile largi și o privire înțeleaptă. I-am explicat scopul nostru:

– Suntem în căutare de tineri potriviți și gata să se alăture Tineretului Comunist. I-am mai spus că o găsesc deosebit de potrivită

pentru acest plan. Chiar acum ni s-a ivit un prilej cum nu se poate mai favorabil: un anume colonel Șircanu de la Poliția Secretă a cerut sergentului său să-i caute o fată în casă pentru familia sa. Locuința lui e mare și situată într-unul dintre cele mai bune cartiere din oraș. Soția lui pare să fie o femeie cam extravagantă și nu prea inteligentă, dar altfel o femeie bună. Dacă te vei prezenta la oficiul de plasare și vei cere să ți se dea acest post, cred că ai putea să ne ajuți foarte mult din poziția aceasta.

Trudi n-a răspuns, și nici expresia feței nu-i trăda gândul. Numai ochii îi sclipeau într-un fel nou.

– Nimeni nu te va suspecta pe tine de nimic. Sergentul colonelului a rugat pe nevasta sa să-i caute o astfel de tânără de serviciu printre cunoștințele ei, iar una din acestea vine la slujbele noastre. Nimeni nu știe că ea e creștină.

– Dar ce-ar trebui să fac acolo?

– Pentru început, nimic, ci caută mai întâi să te obișnuiești cu familia aceasta, să cunoști pe fiecare din ei. Am remarcat că oamenii de toate vârstele vin la tine să-și plângă necazurile sau să-ți ceară sfatul. Am observat chiar ieri, cum bătrâna doamnă Tomațiu te întreba ce să facă împotriva varicelor ei de la picioare care o dor.

Trudi râse:

– De parcă eu aș fi infirmieră. Apoi s-a gândit o clipă înainte de a răspunde. În cele din urmă a acceptat.

Într-o seară, pastorul Grecu îmi atrase atenția asupra unui anumit episod din Evanghelia după Ioan, care părea să arate că unul din ucenicii Domnului se infiltrase la curtea Marelui Preot, fiind cunoscut de acesta (Caiafa); chiar în noaptea când Hristos a fost judecat, unul din aceștia a putut intra în curtea Marelui Preot datorită acestui fapt și chiar l-a putut introduce și pe Petru acolo. El a sugerat că acest pasaj e bine să fie amintit acelor tineri care ar obiecta cu privire la participarea la acest plan. Dar numai puțini din ei au obiectat.

Am trimis deci pe câteva tinere să se alăture Tineretului Comunist cu această sarcină specială; totuși n-am destăinuit numele lor nici măcar pastorului Grecu. Știam bine că tot clerul oficial era constrâns

în mod neîntrerupt de către poliția secretă să dea informații asupra propriilor lor enoriași, așa încât am socotit că era cel mai bine pentru el să nu știe acest amănunt.

Dar spionajul acesta constant din partea Poliției Secrete cauza numeroase tragedii. Alice mi-a spus odată: „Este scris că «toate lucrurile lucrează împreună spre bine»; totuși nu văd ce bine ar putea ieși din ceea ce fac acești informatori prin spionajul lor abject. Mi-e teamă și frică să-mi deschid gura în aceste zile“.

Pentru moment n-am avut un răspuns la această frământare a lui Alice, deoarece mă gândeam și eu adesea cu durere la pagubele pricinuite de aceștia. Dar întrebarea ei mă urmărea, și în cele din urmă am găsit și în aceasta o semnificație, o lecție prețioasă de învățat: atâta timp cât trăim pe pământ, fiecare din noi se află sub supraveghere continuă. Îngerii veghează la tot ceea ce facem, gândim și vorbim. Dar pentru că îngerii aceștia sunt invizibili pentru ochii noștri, noi suntem adesea nevăzătorii la viața și atitudinea noastră. Acești informatori vizibili însă au sarcina să ne reamintească că orice faptă a noastră e notată undeva.

Cu timpul însă am învățat să-i cunoaștem pe acești spioni. Unii din ei veneau adesea să ne viziteze dându-se drept „frați“. Când pentru prima oară am întâlnit un astfel de om, bănuiala mi s-a trezit de îndată. El m-a oprit pe strada Olteni, nu departe de casa noastră:

– Scuzați-mă, mi s-a adresat, dumneavoastră sunteți doamna Wurmbrand, nu-i așa?

– Da, eu sunt. Dar nu-mi amintesc să vă fi întâlnit până acum.

Am remarcat imediat pardesiul aproape nou pe care-l purta, părea puțin nervos și arunca din când în când priviri fugitive în jur. Să fi avut cam 30 de ani.

– Eu v-am întâlnit la Cernavodă. Lucram în echipa Nr. 4 și vă vedeam uneori, aproape cu o lună înainte de a fi fost transferat la Capul Midia. Ne-ați fost de mare încurajare acolo. Oameni pe care dumneavoastră nu i-ați cunoscut personal niciodată spun și azi cu uimire despre felul cum vorbeați despre Hristos acolo.

Omul adăugă câteva complimente ca să mă flateze. Continuând să țină pasul cu mine, i-am pus câteva întrebări despre perioada în

care – cum susținea – fusese la Canal. Dar răspunsurile erau vagi și eram sigură că nu fusese niciodată acolo. Totuși nu eră ușor să-l prind cu minciuna. El m-a întrebat apoi unde locuiesc, ce fac acum, cu ce mă ocup, cum îmi câștig existența etc.

– Și eu sunt credincios, spuse. M-am întors la Dumnezeu în închisoare. Și-mi înșiră o poveste incoerentă despre un creștin de la Canal care l-a convins să se întoarcă la credința sa străbună.

Apoi el s-a invitat singur să ne viziteze chiar atunci. Urcând cu el spre locuința noastră de la mansardă, i-am spus:

– Bine-ați venit în casa noastră!

El a început să-mi pună tot felul de întrebări despre vederile mele politice și cele ale prietenilor mei – întrebări pe care numai un provocator le putea pune.

– Citiți Biblia? l-am întrebat.

– Desigur, chiar foarte mult.

– Atunci n-ați vrea să ne citiți ceva din ea?

Spunând acestea i-am întins Biblia mea de pe masă. În casă se aflau atunci Mihai, Janeta, Marieta, Petru și încă o vizitatoare. El citi ceva din Psalmi și chiar reuși să îngâne câteva cuvinte pioase de-ale lui.

– Acum să ne rugăm, am spus eu. N-ați vrea să ne conduceți în rugăciune?

Am îngenușat cu toții în jurul lui așteptând să înceapă. Omul a bâlbâit câteva cuvinte și s-a oprit. Culoarea feței i s-a schimbat și a tăcut. Nu mai știa ce ar putea să spună. Se vedea clar că înțelesese că nu ne-a putut înșela cu privire la adevăratul lui rol. Janeta l-a atacat atunci direct:

– E foarte necinstit ceea ce faci dumneata. Crede-mă că ți-ai face un mare serviciu dacă te-ai lăsa de acestea.

Omul a ieșit în grabă, rușinat.

În anul convertirii mele, promisem în dar de la soțul meu o Biblie care avea, după fiecare pagină scrisă, o foaie albă pentru gânduri și comentarii, și cu timpul îmi notasem pe acele pagini gândurile mele, notițe, meditații, experiențe personale. Multe din ele erau scrise

într-un cod special, al meu, așa încât ar fi trezit și mai mult suspiciune dacă ar fi căzut în mâini nedorite. Acele însemnări îmi aminteau de frați dragi din toate colțurile țării, unii încă în viață, alții nu. După arestarea mea, Mihai a reușit s-o ascundă, păstrând-o astfel în siguranță.

În anii absenței lui Richard citeam din această Biblie foarte des, mai ales acele gânduri de-ale lui din trecut. Citindu-le mi se părea că el însuși era de față. Câteodată aveam chiar sentimentul acut al prezenței lui în odaie, lângă mine, spunându-mi cuvinte de încurajare și de întărire. Am notat chiar în cartea mea aceste „vizite” care mă fac să re trăiesc și azi acele clipe ori de câte ori citesc din ea. Biblia aceasta a devenit foarte uzată cu anii; totuși o țin totdeauna la mine ca pe singura mea avere. Ea mi-a fost adusă în secret din România, înainte de 1989 de către unul din curierii Misiunii noastre. Bibliile fiind foarte rare în țară (atunci) veneau mulți ca s-o asculte, mai ales că eu însămi, fiind neîncetat urmărită pretutindeni și neavând permisiunea de a pleca din oraș, nu mă puteam deplasa cu ușurință la alte întruniri ale Bisericii Subterane. În schimb, Mihai lua parte atât la aceste strângeri secrete cât și la adunările oficiale. Adunările secrete se țineau, de obicei, prin casele tinerilor membri ai bisericii, sub camuflajul de aniversări sau serate dansante. Se puneau, de obicei, o placă cu cântece moderne și se dansa puțin, dar toate acestea se făceau cu intenția de a deruta pe vecini cu privire la adevăratul scop al acestor adunări. După puțin timp muzica gălăgioasă înceta, se făcea liniște și unul din tineri predica Evanghelia, după care urmau rugăciuni. Scurt timp înainte de încheiere se puneau din nou muzică modernă și gălăgioasă și vecinii nu puteau nicidecum bănui că acestea erau, de fapt, adunări de rugăciune și studiere a Bibliei.

– Mamă, știi ceva? Prietenul meu Emil și-a sărbătorit de 3 ori deja în acest an ziua nașterii. Sora lui, de asemenea, a ținut de 2 ori anul acesta aniversarea nunții ei. Data viitoare vom avea un picnic la iarbă verde, râse Mihai.

Când ieșeau în excursii la țară, duminicile, tinerii aveau totdeauna grijă să ia cu ei magnetofonul și benzile cu muzică modernă, ca de obicei. Aceste adunări deveneau, de bună seamă, străngeri de rugă-

ciune și predicare, în timp ce unul din ei se posta ceva mai la distanță pentru a observa dacă se apropie vreun străin, pentru a-i avertiza pe ceilalți. Fiecare amănunt era plănuit minuțios dinainte, ceea ce dădea mare intensitate străngerilor acestora. Locul, ora și parola trebuiau știute din timp, iar cei ce luau parte la ele știau că s-ar putea întâmpla să nu se mai întoarcă la casele lor. De aceea, atmosfera era cu totul alta decât cea în care se oficiază slujbele religioase din lumea liberă. Oricine predica Evanghelia atunci știa că aceasta ar putea fi cea din urmă predică a sa și o rostea în acest spirit. Cuvintele sale aveau greutate și autoritate, știind că ele puteau să-i aducă închisoarea și chiar moartea. Cei mai mulți din pastorii noștri erau membri ai bisericilor oficiale. Dar, fiind cenzurați la fiecare cuvânt de agenții Poliției Secrete, ei își împlineau adevărata lor chemare pe ascuns, la întrunirile acestora secrete, aceasta fiind singura cale a credinței în Hristos. Altfel nu se putea, fiindcă în biserică tot ce rosteau era raportat.

Mihai a venit odată acasă cu o nouă anecdotă: „Ați auzit de ultimul ordin de construcție? Fiecare casă care se zidește de acum încolo în țară va trebui să aibă pereții excepțional de subțiri pentru a înlesni vecinilor să audă mai bine ce se petrece și ce se vorbește reciproc în casele lor“.

Dar... să fi fost aceasta numai o glumă?

Eram adesea întrebată la adunările noastre despre viața mea din închisoare și de la Canal. La început n-am putut povesti prea multe, negăsind cuvinte de comparație pentru a descrie condițiile acelea celor ce nu le-au trăit, știind că nu le-ar fi putut înțelege. Dar Mihai m-a convins încetul cu încetul să-i împărtășesc măcar lui grozăviile trăite de mine. Când i-am relatat cum am fost bătute și forțate să mâncăm iarbă de pe câmp pentru a ne ține viața, m-a întrebat:

– Dar cum ai putut răbda toate acestea și n-ai renunțat la credință, nu te-ai lepădat de Hristos?

– I-am răspuns amintindu-i una din acele ciudățenii ale limbii ebraice: evenimente viitoare ne sunt descrise în Biblie la timpul perfect nu la viitor. Or, timpul perfect, după cum știm, este numit așa

pentru că se referă la o acțiune încheiată, completată. Așa, de pildă, profetul Isaia vorbind despre viitoarele suferințe ale lui Mesia le exprimă ca și cum ele ar aparține trecutului, cu toate că profețiile acestea au fost făcute cu 800 de ani înainte de nașterea lui Hristos. Iar când Isus citea despre suferințele și patimile Sale în viitor, acestea începuseră deja. El a fost respins și disprețuit de oameni; acesta era prezentul dar, de asemenea, și viitorul Lui. El însă le citea în limba ebraică, desigur, ca și cum ele au și avut loc în trecut. Aceasta e ceea ce am simțit în mijlocul acelor suferințe. *Bucuria – acest dar – este prezentul etern al spiritului creștin. Eu mă simțeam atunci în locurile cerești, în Hristos de unde nimeni și nimic nu mă putea urni. Încercarea prin care treceam aparținea, de fapt, trecutului. Suferința o trăisem cu mult timp înainte – îmi spuneam – în timp ce realitatea prezentă era bucuria de a mă ști aproape de Domnul meu.* Deci, tocmai această încredințare că suferințele mele avuseseră deja loc cu mult înainte, în trecut, m-a salvat. Catastrofe și nenorociri ne bântuie pe toți pe acest pământ. Dar odată ce ele au trecut, s-a sfârșit cu suferința. Aceasta e ceea ce ne învață ciudățenia limbii ebraice. Noi trăim acum experiența unor drame din trecut. Iar mai târziu, discutând cu Richard despre acest subiect, mi-a spus și el că împărtășise acest simțământ atunci când se aflase singur în celulă ca și mine. Deși eram departe în trup unul de celălalt, spiritele noastre erau în permanentă comunicare unul cu altul.

Intre timp, Trudi, care se instalase ca fată-n casă la familia lui Șircanu, mi-a trimis, cam după o lună de la începerea slujbei ei acolo, primul mesaj urgent. Acum nu mai frecventa casa noastră din motive lesne de înțeles, dar îmi lăsa comunicările la domnișoara Landauer, o profesoară prietenă, și ea mi le comunica apoi mie. Mesajul ei era îngrijorător: auzise pe colonel vorbind la telefon cu unul din subalternii săi și menționând numele pastorului N. care venea adesea la întrunirile noastre! „Sunt sigur că el o să ne ajute“, spusese Șircanu despre acesta. Luat din scurt, acest tânăr pastor a mărturisit că fusese amenințat cu ani lungi de închisoare, dacă refuză să coopereze. Sănătatea lui se deteriorase – spunea – și n-ar fi putut supraviețui în

închisoare. Zicea că numai cu câteva zile înainte a promis lui Șircanu cooperarea lui. Dar n-a făcut încă nimic pentru el – susținea. Totuși, după aceasta, tânărul pastor a părăsit orașul cu umilință și rușine, mutându-se în provincie. Mai târziu, Trudi ne-a transmis numele unei anumite studente menționate, de asemenea, de colonel. Ea a tăgăduit la început când am întrebat-o despre aceasta. I-am luat mâna într-a mea zicându-i:

– Te rog să-mi spui adevărul. Știu foarte bine cum exercită Poliția Secretă presiuni asupra oamenilor, și la fel au făcut de bună seamă și cu tine. Mulți mi-au mărturisit din proprie inițiativă că au fost siliți să informeze împotriva noastră. Ai datoria față de adevărații tăi prieteni să ne destăinuiești cum s-a întâmplat aceasta.

Fata a izbucnit în plâns și a căzut în genunchi lângă mine:

– Mergeam pe stradă singură, când o mașină s-a oprit în dreptul meu; cei doi bărbați dinăuntru mi-au spus: „Suntem de la poliție. Intră!” Nu m-au dus în afara orașului, ci au ocolit orașul cu mine, timp de câteva ore, insistând să le raporteze săptămânal despre tot ce se face și se discută în casa dumneavoastră și în biserică. Dacă refuz – mi-au pus în vedere ei – „lucruri groaznice se vor întâmpla familiei dumitale”.

Ea a fost silită astfel să accepte, dar s-a jurat că n-a raportat nimic care ne-ar putea face rău. Mă consolam cu gândul că spunea adevărul.

Tot așa, mereu, Trudi ne trimitea informații tot mai valoroase. Dar cea mai mare lovitură a fost atunci când ea a transformat casa colonelului într-un loc secret de refugiu chiar pentru cei pe care acesta căuta să-i prindă! Lucrurile s-au petrecut astfel: acum, când s-a văzut ajuns în poziția aceea înaltă în rândurile ierarhiei comuniste, Șircanu dorea să profite de privilegiile care i se ofereau. Acum își lua cu el deseori familia în vacanță în munți sau la mare. Trudi ajunsese mâna lor dreaptă și persoana cea mai de încredere din cercurile lor, fiind astfel lăsată singură să aibă grijă de casă în absența lor. Doamna Șircanu o numea acum „Trudi – micul meu tezaur”. Și într-o zi ea îmi trimise un nou mesaj: „De ce n-am aranja o adunare frățească chiar aici, în casa lui Șircanu? Toată familia e plecată din nou pentru câteva zile în vacanță, iar casa e mare și are câteva ieșiri, fiind astfel ideală pentru acest scop. Nimeni nu va bănuși nimic, sunt sigură”.

În adevăr, cine ar fi putut bănuî că adunări secrete ale Bisericii Subterane se țin tocmai în casa celui care conducea prigoana împotriva lor?

Am hotărât să încercăm: puțin nervoși, șase dintre liderii Bisericii Subterane au sosit în seara anunțată, unul câte unul, și la intervale mari de timp. Trudi ne-a primit cu un zâmbet larg pe buze. Totul a decurs într-o perfectă ordine. Și din ziua aceea ne întâlneam regulat în casa lui Șircanu ori de câte ori familia era plecată în vacanță. Trudi își juca foarte bine rolul.

Cu timpul, alți tineri i s-au alăturat, învățând de la ea să facă la fel. Înrolați în rândurile membrilor partidului, erau obligați să cânte și ei imnurile lor și să laude victoriile partidului, la rând cu ceilalți, și cei mai mulți reușeau foarte bine să-și ascundă adevărata identitate. Unii din ei au ajuns chiar în posturi cheie în partid.

Învătasem din experiența fraților noștri din Rusia Sovietică, care supraviețuiseră după trei decenii de regim comunist. Frații din Basarabia – provincia răpită de Stalin din trupul țării noastre la sfârșitul războiului – au început și ei să ne viziteze, împărtășindu-ne și nouă metodele și tacticile care i-au ajutat să supraviețuiască în condiții similare. Am cunoscut și înfrângeri câteodată, ceea ce era inevitabil. Pentru unii, tensiunea de a trăi o viață dublă s-a dovedit a fi prea mare și n-au putut suporta multă vreme. Alții, dimpotrivă, au devenit cu timpul prea îndrăzneți în tacticile pe care le adoptau și au trebuit să plătească scump îndrăzneala lor. Unul dintre aceștia deținea postul de director al unei librării de stat cu sediul într-o clădire uriașă, cu câteva etaje. Biblii nu erau, desigur, de vânzare acolo, ci numai manuale ateiste și cărți de învățătură, în cantități mari. Dar manualele acestea conțineau și multe versete din Biblie – însoțite de comentarii care le luau în derâdere. Mulți din cei ce le cumpărau făceau mare haz de stupiditatea acelor argumente și comentarii. Totuși cărțile acestea se vindeau. Faptul acesta i-a dat directorului ideea să împingă lucrurile puțin mai departe. În ziua de 23 August, „Ziua eliberării“, el a decorat vitrina magazinului în așa fel încât a atras privirea multor trecători. O mare mulțime s-a strâns acolo, privind la vitrină, râzând și chiar bătând din palme cu entuziasm. Acest lucru n-a putut scăpa

atenției Poliției Secrete. Tot colonelul Șircanu – așa cum ne-a relatat mai târziu Trudi – a rezolvat dilema. Îmbrâncind cu coatele pe cei ce priveau la acea vitrină din Calea Victoriei, el a inspectat mai de aproape portretele celor patru mari: Marx, Engels, Lenin, Stalin care ocupau aproape tot spațiul. La început n-a observat nimic hazliu. Dar uitându-se mai atent, a remarcat deasupra acelor portrete un afiș de reclamă a unei ediții noi, ieftine, a capodoperei lui Victor Hugo. Cu litere de o șchioapă era scris acolo, pe acel afiș, chiar deasupra portretelor celor patru: „*MIZERABILII*“. Directorul a fost arestat și trimis în lagărul de muncă de pe malul Dunării, la tăiatul stufului – un alt grandios proiect al statului comunist din acele zile.

ÎN RÂNDURILE REZISTENȚEI

La câteva luni după eliberarea mea am fost vizitată într-o zi de unul din funcționarii Ministerului de Interne. Era un om gras rotofei, cu o voce de stentor, și avea părul pieptănat cu grijă cu cărare la mijloc. Ținea în mână o servietă doldora de dosare, documente și hârtii.

– Dumneata ești mamă? a început el. Ce fel de mamă ești? O mamă care nu se îngrijește de copilul ei. Nu-ți dorești ca băiatul dumitale să poată primi o educație superioară? Și apoi să poată ocupa un post bun cu salariu mare, cu pensie de Stat și cartelă? Desigur că ai vrea, nu-i așa? Atunci, *DE CE NU-ȚI SCHIMBI NUMELE?* Cum îndrăznești să te mai consideri mamă?

Eu tăceam. Omul s-a răstit la mine până a răgușit și i s-au umflat venele de la gât; dar eu tăceam mai departe. Dacă aș fi răspuns, eram încredințată că va trebui să-mi declare deschis scopul adevărat al vizitei lui. Or, știam prea bine care era acesta: de a mă convinge să divorțez.

– La ce bun – continuă – să rămâi legată de un astfel de soț, un contrarevoluționar pe care și așa nu-l vei mai revedea vreodată?

Logica simplă ar trebui să arate unei femei tinere și inteligente ca dumneata că cel mai bun lucru acum e să divorțezi de acel dușman al poporului. Dacă nu o faci acum, tot o vei face mai târziu. Până când crezi că-ți vei putea menține această atitudine de nesupunere față de Stat?

Omul continuă să strige, să amenințe și să-mi zugrăvească în culori tari imagini și scene sumbre despre soarta amară ce mă așteaptă dacă nu o voi face.

– Dragoste? rânji el. Așa ceva nu există, e numai o iluzie. Ce ai acum nevoie este să dai un tată copilului dumatăle, un nou soț. Nu există dragoste pentru contrarevoluționari!

Ce obraznicie – mi-am zis – să vorbească astfel în propria mea casă! Dar am păstrat mai departe tăcerea; aceasta era cea mai bună apărare a mea la aceste atacuri. Până la urmă i-am răspuns:

– Eu m-am căsătorit cu soțul meu nu numai pentru vremuri bune. Noi suntem uniți pentru totdeauna și, fie ce-o fi, eu nu voi divorța de el.

Omul a continuat să argumenteze și să insiste pentru următoarea jumătate de oră, dar eu n-am mai scos nici un cuvânt. Nimeni nu poate contrazice pe un om care tace. La urmă omul a ieșit scuturând din cap:

– Nu-i nimic, mai devreme sau mai târziu tot la noi ai să vii să ne rogi să te ajutăm. Toate fac asta până la urmă, s-o știi.

Și coborî cu pași grei îndreptându-se probabil spre casa viitoareii lui victime. Cine știe, poate cu aceasta va avea mai mult succes.

În adevăr, Statul făcea eforturi mari de a convinge soțiile deținuților politici să divorțeze, urmărind prin aceasta mai multe scopuri: primul, să năruiască orice speranță, orice voință de rezistență, ba chiar de viață a soțului închis în clipa când e anunțat acolo că a fost abandonat și că soția lui a divorțat. Apoi, pe femei, odată divorțate de soții lor disidenți, era cu mult mai ușor să le convingi să renunțe la ideile lor și să se integreze în noua societate comunistă, nemaifăcându-și scrupule. Am întâlnit nu odată femei de acestea care, divorțate, căutau acum să uite soții din închisoare, aliniindu-se liniei partidului. Unele din acestea își băteau acum joc de cei închiși, bărbați

pe care-i iubiseră odată și cu care avuseseră copii. Aceștia rămași astfel fără tată erau la bunul plac al statului care căuta să-i îndoctrineze de la cea mai fragedă vârstă. De un singur cuvîntel era nevoie pentru a se tăia legătura dintre cei doi: rosteai „da“, când erai întrebată de ofițerul de resort, iar acesta se îngrijea apoi de tot restul. După câteva zile, soțul era informat cu glas tare în prezența tovarășilor săi de celulă: „nevasta dumitale a divorțat“. Atîta tot. Omul se gîndea atunci: „dacă-i așa, cui îi mai pasă de mine acum? Nu sunt eu un prost că insist în încăpățănarea mea în loc să semnez orice hîrtie care mi se întinde s-o semnez, fie și o completă idioteție, dacă asta mi-ar ajuta să mă liberez?“ Dar, chiar dacă făcea așa, deținutul politic tot nu era liberat decât poate după ani și ani. În acest timp, fosta lui soție se recăsătorea și naștea copii din noua căsătorie. Așa au fost distruse familii întregi. Dacă m-aș apuca să descriu tragediile pe care le-am întâlnit din cauza aceasta după liberarea mea, nu mi-ar ajunge o singură carte, atît de numeroase erau. Femeile care se aflau cu mine la Canal și care, ca și mine, își aveau soții în închisoare, nu o dată spuneau: „Ce proastă am fost în trecut când mă certam cu soțul meu pentru fiecare fleac! Dar dacă mă liberez vreodată voi fi de aici înainte o soție model, bună și iubitoare față de el, nu ca pînă acum!“

Dar odată liberate, nu puține își schimbau tonul și atitudinea: „De ce n-aș divorța în adevăr, știind că el ar putea rămîne în închisoare pînă la sfârșitul vieții lui? Cum îmi voi putea hrăni și crește copiii, dacă n-am nici măcar dreptul la o cartelă de alimente, nici la un loc de muncă acum? De altfel, lui acolo în închisoare nici nu-i pasă prea mult de noi, sunt sigură“.

Celor care veneau la mine să le dau un sfat în acest sens le spuneam că datoria noastră e să ne iubim soții așa cum sunt ei, nu așa cum ne închipuim noi că ar trebui ei să fie. La sfătuiam să-și aducă aminte de clipele fericite din căsătoria lor, și aceste amintiri le vor ajuta să lupte împotriva ispitei. Din nefericire însă, prea adesea rugămintțile mele rămîneau fără ecou. Presiunea la care erau supuse se dovedea a fi prea puternică pentru a rezista. Câteodată reușeam să le conving pe unele dintre aceste femei, folosindu-mă de o veche glumă evreiască: un țăran s-a prezentat într-o zi la rabinul său

spunându-i îngrijorat că soția sa născuse un copil la numai 3 luni de la căsătoria lor.

– Nu cumva m-a înșelat? l-a întrebat țăranul pe rabin.

– Nicidecum – a răspuns rabinul. Dumneata ai trăit cu soția dumitale 3 luni. Ea a trăit cu dumneata 3 luni. Împreună ați trăit 3 luni. Asta face în total 9 luni. Totul e deci în regulă.

Câteodată reușeam să salvez câte o căsnicie aflată în primejdie, folosind mici compromisuri. Alteori însă le îndemnam să-și reamintească de zilele frumoase trăite împreună cu soții lor.

Dar uneori se înregistrau adevărate tragedii așa cum era povestea Maurei Dalea – femeie tânără și atrăgătoare, mamă a doi copii. Timp de 7 ani nu auzise nimic despre soțul ei din închisoare. Încurcându-se atunci cu un alt bărbat, copiii erau crescuți acum în spiritul propagandei comuniste. Când, după acești ani, ea primi în sfârșit o carte poștală de la el, din închisoare, ea îi trimise un pachet dar nu-i menționa nimic despre noua ei relație. După 11 ani omul s-a liberat, și numai după multe investigații a reușit să-și regăsească familia. Dar copiii lui, acum mari, având 13 și respectiv 12 ani, s-au uitat la el de sus și i-au spus cu cruzime: „Noi nu știm cine ești dumneata. Tata? Nu, noi avem alt tată acum?“

Nimic n-a putut schimba lucrurile; omul n-a mai fost în stare să-și recâștige soția. Ea a divorțat de el și s-a căsătorit oficial cu celălalt bărbat. Omul era zdrobit cu desăvârșire. Îl întâlneam uneori pe stradă, dar el căuta să-mi evite privirea. Fața lui exprima o durere adâncă și arăta ca un animal rănit. După numai câțiva ani de la liberarea lui, a murit de disperare. Anii lungi de pușcărie și cumplita deziluzie i-au măcinat toate speranțele ...

Janeta comenta: „Ceea ce se petrece în închisori e partea cea mai mică a tragediei poporului nostru. Sute de mii de oameni, ba această întreagă generație, cât și cea viitoare, vor avea de purtat cicatricile adânci pe care comunismul ni le-a lăsat nouă tuturor“.

Uneori eram în stare să le ajut pe cele asaltate de ispite, pentru că nu o dată am fost eu însămi asaltată de ele în timpul celor 14 ani de închisoare a soțului meu. Prilejul cel mai nimerit pentru a-mi dovedi mie însămi tăria de-a rezista ispitei s-a ivit în viața mea cam la un an

după liberare. Unul din frații care veneau la adunările noastre s-a îndrăgostit de mine. Aveam pe atunci 43 de ani, eram singură și aveam de crescut un fiu care se afla pe atunci în perioada cea mai dificilă, a adolescenței, când orice băiat are nevoie de un tată. Anii tinereții se scurgeau iute ca fulgerul, iar de Richard nu mai știam nimic de mulți ani; nici o știre, nici un cuvânt. Omul acela era celibatar, avea vârsta mea și era un credincios foarte serios, cu vederi sănătoase despre viața de credință. Mihai ținea la el foarte mult. Era și el evreu creștin și locuia împreună cu părinții săi într-o singură cameră. Ne vizitam reciproc adesea, iar el invita câteodată pe băiat la plimbare sau îl ajuta la studii, pentru că Mihai era nevoit să învețe fără profesor, numai din cărțile lui. El era un om foarte bun și blând și se pricepea de minune să trezească în mine din nou râsul și voia bună. Într-o zi mi-a venit următorul gând: „Iată un om cu care o femeie ar putea trăi în încredere reciprocă și respect“. Câteodată îmi lua mâna într-a lui pe când stăteam de vorbă și se uita în ochii mei cu atâta tandrețe, încât îmi venea greu să-mi retrag mâna. Nu, n-ajunsesem niciodată la ceea ce biserica sau legea numește adulter, dar era totuși așa în ochii lui Dumnezeu. Și, poate și în inima mea. Din fericire însă, pastorul Grecu a putut să perceapă exact ce se petrecea, și într-o zi mi-a vorbit, așa cum ar trebui să facă oricine își vede prietenul aproape de marginea prăpastiei:

– Dragă soră, știi doar cât de mult te respect și te apreciez. Și aceste sentimente vor rămâne în inima mea pentru totdeauna, orice s-ar întâmpla, îmi spuse cu glasul încărcat de emoție și în deplină sinceritate. Te cunosc de atâția ani, și pe Richard de asemenea. Fii convinsă că voi căuta să-ți fiu de folos și de aici înainte, fie că-ți păstrezi integritatea sau nu, fie că-ți păstrezi credința sau ți-o renegi; pentru că te apreciez pentru ceea ce ești, nu pentru ceea ce faci. Și cred că sentimentele mele sincere față de dumneata îmi dau dreptul să-ți pun o întrebare directă; ce este între dumneata și Paul?

Am păstrat tăcerea pentru o clipă și nu i-am răspuns nimic. El insistă:

– Să nu-ți închipui că n-am avut și eu încercări de acestea în viață. De aceea, te rog încă o dată să-mi răspunzi sincer la întrebările mele.

- El pare să fie îndrăgostit de mine.
- Dar dumneata nutrești aceleași sentimente pentru el?
- Nu știu. Poate.

Atunci el amintindu-și deodată cât de potrivite erau cuvintele pe care le spunea adesea Richard în astfel de împrejurări mi le-a amintit: „nici o ispită nu poate rezista atunci când e adusă în boxa tribunalului logicii: când ești ispitit, dacă amâi numai puțin comiterea faptei, dacă reflectezi numai câteva clipe la consecințele faptei tale, vei înțelege cât de mult ar îndurera păcatul tău pe soția sau pe soțul tău, pe copiii tăi“. De aceea te rog să-mi promiți că iei chiar acum o decizie, poate grea pentru dumneata, dar care trebuie luată negreșit: caută să nu-l mai vezi niciodată pe acel om de aici încolo.

Eram convinsă că avea dreptate. Și de atunci, deși cu oarecare regret, am căutat să-l evit pe Paul săptămână după săptămână. În cele din urmă el a înțeles și a încetat să mă viziteze.

Mai târziu am aflat că prietenul nostru îi vorbise și lui, amintindu-i că Richard se afla încă în închisoare. Abia atunci mi s-a făcut clar cât de aproape fusesem de a-mi renega toți acei ani de așteptare și de încredere. Am îngenuncheat și am cerut iertare Domnului.

S-au mai ivit și alte ispite. Paisprezece ani e un timp îndelungat. Uneori simțeam că mă aflu aproape de abis, alteori însă era doar o slăbiciune efemeră. Sexualitatea e o forță puternică în care oricine poate aluneca foarte ușor. De aceea, cel ce e asaltat de acest soi de ispite nu trebuie să se osândească pe sine prea aspru. Mai degrabă, înțelegând propriile noastre slăbiciuni, să avem înțelegere și pentru ale altora.

Într-o bună dimineată, pe când făceam curățenie în biserică și frecam podelele, Marieta a dat buzna înăuntru fluturând emoționată o carte poștală în mână. Lacrimile îi curgeau șiroaie pe obraz, și a îngânat: „cred că... cred că e de la ...“

Ea n-a fost în stare să continue, ci s-a așezat în genunchi lângă mine, pe podeaua udă, cu respirația tăiată de emoție. Am întors acea carte poștală pe toate fețele. Era semnată: Vasile Georgescu. Și totuși, acea scriere de mână cu litere largi, neregulate parcă era a lui...

Richard. Da, a lui era, nu mai încăpea nici o îndoială. Ochii-mi priveau țință la acea scriere atât de cunoscută și dragă mie, iar graiul îmi amuțise. Știam că deținuții politici aveau voie să scrie numai zece rânduri la ai lor, dar și acestea erau cenzurate înainte de a fi expediate. Dar ce ar fi putut el să-mi scrie după atâția ani, neștiind măcar dacă soția și familia lui mai sunt încă în viață? În cele din urmă mi-am adunat curajul și am început să citesc acel mesaj așteptat de atâta amar de vreme: ***„Timpul și distanțele pot stinge doar o dragoste superficială; dar o dragoste adevărată e și mai întărită prin ele ...”***

Da, era Richard! El mă ruga să-l vizitez la o dată anumită la spitalul închisorii din Târgul Ocna. Știrea se răspândi foarte curând printre prietenii noștri. Mesajul lui Richard a fost învățat pe dinafară de frați din toate colțurile țării, ca pe o lozincă. Acum era știut sub numele de Vasile Georgescu, cu scopul vădit ca nimeni, nici măcar gardienii, să nu-i poată cunoaște adevărata identitate. Altminteri, dacă s-ar fi aflat secretul, personalități din străinătate ar fi putut protesta și cere liberarea lui. El trebuia de aceea să dispară fără urme din memoria tuturor. Aceasta se întâmplase în 1948, la arestarea lui. Acum însă Hrusciiov era pe cale de a căpăta puterea supremă în Rusia Sovietică și se anunțau mari schimbări deja în politica acestei țări.

După moartea lui Stalin, ca și în decursul întregului an 1954, trăgeam cu toții nădejde că Occidentul va face acum ceva pentru noi. Dar în anul următor, după „Conferința la Vârf” de la Geneva, România a fost primită în sânul Națiunilor Unite. Știrea ne-a produs un mare șoc tuturor. Cine și-ar fi închipuit că țara noastră va fi acceptată ca membră a O.N.U. înainte de a-i libera pe zecile de mii de deținuți politici care umpleau închisorile?! Cu toate că documentul de bază al O.N.U. care obliga toate statele membre să asigure libertatea religioasă și politică cetățenilor lor era ignorat, totuși conferința aceasta a avut drept rezultat unele îmbunătățiri în regimul din închisori. Se spunea că acum hrana era ceva mai bună acolo și că medicamentele puteau fi obținute. Deținuții puteau primi acum vizite ale familiilor lor, ba circula chiar zvonul unei apropiate amnistii.

Cartea poștală a lui Richard era cel mai frumos dar pe care mi l-aș fi putut dori. Dar, deși mă prezentam săptămână de săptămână la secția de poliție de resort, nu mi s-a dat permisul de a călători afară din oraș nici acum, cu toate că așteptasem ani îndelungați să-l pot revedea. Astfel Mihai a fost nevoit să se ducă singur, fără mine, pentru a-și revedea tatăl.

Între București și Târgu Ocna e o distanță bunicică, câteva sute de kilometri. Am rugat-o, de aceea, pe Alice să-l însoțească pe Mihai. Așteptând cu nerăbdare întoarcerea lor, eram fără încetare frământată de gândul: oare îl vor vedea cu adevărat? Căci nu puteam uita ziua când venise fiul meu la Canal să mă viziteze, dar s-a întors acasă fără a căpăta permisiunea să mă vadă. Și-i vor permite oare acum lui Richard să primească acele haine călduroase și alimente pe care le pusesem cu atâta grijă în pachet? Faptul că îmi scrie de la un sanatoriu al închisorii îmi arată că el trebuie să fie foarte bolnav. Va fi el oare în stare să stea în picioare pentru a vorbi cu Mihai măcar câteva minute?

În fine, a doua zi spre seară cei doi se întoarseră acasă. Era decembrie. O, ce emoție m-a cuprins la auzul pașilor urcând pe scări!

– L-am văzut! L-am văzut! strigă emoționată Alice încă de pe scări. E viu! E în picioare și l-am văzut!

Ei intrară în casă scuturându-și fulgii de zăpadă de pe haine.

– Mihai!

– Mamă! Tata e bine. M-a rugat să-ți comunic că are încredințarea că va reveni curând acasă. A spus: că dacă Domnul a făcut minunea să mă poată revedea după atâta amar de vreme, tot El va face și a doua minune și se va întoarce acasă la noi.

Izbucnirăm cu toții în lacrimi. Sorbindu-și ceașca de băutură caldă, ei începură să povestească întâmplările ultimelor două zile. Marieta și Petru erau și ei de față, și bucuria era generală. Obrajii lui Alice erau roșii de emoție și mâinile ei gesticulau frenetic când povestea: „Mai întâi am fost nevoiți să așteptăm multe ore în picioare afară, în zăpadă. Apoi am așteptat din nou într-o curte împrejmuită cu sârmă ghimpată. Deținuții-pacienți trebuia să treacă peste un spațiu deschis pentru a ajunge într-o încăpere largă, cu pereți de metal

unde-și puteau primi vizitatorii. Era grozav să privești, grupuri de fețe cenușii pe zăpada albă semănând mai mult cu niște strigoi decât cu niște oameni. Printre ei, mergând de unul singur, am zărit deodată pe Richard. Înalt cum e, nu mi-a fost greu să-l disting de ceilalți. I-am făcut semn cu mâna întruna, dar el nu mă vedea, căci toți ceilalți vizitatori erau strânși într-un singur grup și toți făceau cu mâna spre ai lor. Până la urmă numai Mihai a avut voie să stea de vorbă cu el.

A trebuit să înnopteze în acea noapte în casa unor prieteni din oraș, întrucât nu mai aveau tren de întoarcere. Mihai era atât de emoționat după ce-și văzuse tatăl încât nu puteam afla prea multe din gura lui. Dar eram prea fericită pentru a-i pune întrebări prea multe. Iar Richard căpătase permisia să primească pachetul ce i l-am trimis. Abia mai târziu mi-am dat seama ce șoc puternic trebuie să fi fost pentru băiat să-și revadă tatăl iubit și respectat stând îndărătul grătilor ca un criminal de rând, slab și palid și cu capul ras.

Imediat ce l-a văzut, Mihai a rostit micul discurs pe care și-l pregătise dinainte:

– Mămica spune să nu te temi, căci chiar de nu vă veți mai vedea aici pe pământ, vă veți întâlni din nou într-o zi în Ceruri.

Richard a zâmbit și l-a întrebat:

– Aveți ce mânca?

– Desigur. Tatăl nostru Se îngrijește de noi, a răspuns băiatul.

Ofițerul de Securitate care era de față și asculta fiecare cuvânt, a rânjit satisfăcut la auzul acestor cuvinte. El credea, fără îndoială, că eu m-am recăsătorit.

Desigur că în astfel de condiții de vizită, nici unul din ei n-a putut spune prea multe. Ultimele cuvinte ale lui Richard au fost: „Mihai, singurul sfat pe care ți-l pot da acum, ca tată al tău, este să cauți totdeauna cea mai înaltă din virtuțile creștine: aceea de a păstra dreapta măsură în toate lucrurile“.

Am plasat cartea poștală între paginile Bibliei mele și din când în când reciteam acele rânduri din nou și din nou. În închisoare, el devenise expert în scriere cu litere minuscule. Mai târziu mi-a povestit că alții veneau la el ca să-i ajute să scrie la ai lor, pentru că rândurile lui, deși atât de limitate, erau totuși atât de pline de conținut. Zeci de

alți deținuți și-au început și ei rândurile către ai lor cu cuvintele: „*Timpul și distanțele pot stinge o dragoste superficială, dar ele întăresc și mai mult o dragoste adevărată*“. Apoi fraza a fost învățată pe dinafară de deținuți din alte închisori, și mesajele acestea de dragoste și nădejde au făcut ocolul țării.

În anul 1956 țările blocului comunist au fost cuprinse de un spirit de revoltă. „Planul Cincinal“ s-a dovedit inefficient; alimentele se găseau la fel de rar ca și înainte, salariile erau mici, și toate speranțele pe care le nutriseră cetățenii acestor țări după moartea lui Stalin erau acum năruite. Apoi a venit februarie și s-a ținut cel de al XX-lea Congres al partidului comunist în Rusia, cu care prilej Hrusciiov a denunțat pe Stalin și crimele sale.

Deși sovieticii n-au dat niciodată publicității discursul acesta, curând în fiecare țară din Răsăritul Europei începea să se simtă o briză caldă care vestea dezghețul, început la Moscova. Semnele destalinizării începeau să se vadă din ce în ce mai mult. Uriase forțe ale miliției și ale Poliției Secrete au fost reduse substanțial. Contracte și schimburi comerciale în valoare de milioane de dolari se negociau acum cu țările Occidentului pentru a se salva economia țării. Legea colectivizării era ceva mai umană acum. În unele țări satelite Moscovei, începea lupta pentru putere între liderii comuniști.

Însă vestea cea mai îmbucurătoare dintre toate era aceasta: ca rezultat al amnistiei, sute de deținuți politici erau eliberați zi de zi. Îndrăzneam să sper că și Richard va fi printre aceștia, știam că mai avea 12 ani până la ispășirea sentinței lui, și nu mai promisem nici o veste de la el de foarte multă vreme. Dar într-o dimineață frumoasă de iunie a aceluiași an, 1956, am plecat de acasă, ca de obicei, pentru a vizita niște prieteni. Când m-am întors acasă, Richard era prezent. Se întorsese.

Și-a pus brațele în jurul meu și m-a îmbrățișat. A fost o seară de bucurie amestecată cu multe lacrimi. Prieteni din toate colțurile țării au sosit la București pentru a-l revedea, luând parte la bucuria generală. Târziu, am luat cu împrumut o saltea de la un vecin și i-am improvizat un pat. El n-a putut dormi, dar nici eu și nici Janeta n-am

putut închide un ochi. Spre dimineață, el s-a ridicat din așternut și s-a dus tiptil, tiptil lângă patul lui Mihai care dormea încă, pentru a se convinge din nou că e el, fiul lui chiar.

În închisoare, suferise bătăi și în mâncare i se amestecau droguri. Optsprezece cicatrici îi rămăseseră pe corp, urmare a torturilor prin care trecuse, dar nu trădase pe nimeni și nici credința sa. Doctorii care i-au făcut radiografia au constatat că plămânii lui erau pe de-a-ntregul acoperiți cu cicatrice ale tuberculozei, vindecate acum. Lor nu le venea să creadă că supraviețuise timp de opt ani și jumătate – trei din aceștia în celula izolatoare – fără să fi primit nici un tratament. Acum însă i se oferea cel mai bun pat în spital. Foștii deținuți erau acum tratați cu generozitate și respect peste tot, fiind oamenii cei mai respectați de către cetățenii țării, fapt care trezea furia comuniștilor de la putere.

Dar Richard a fost nevoit să se transfere din spital în spital pentru a nu atrage atenția Securității, căci frați de credință continuau să-l viziteze venind din multe părți ale țării. Curând după liberarea sa, am hotărât să sărbătorim cea de-a douăzecea aniversare a căsătoriei noastre. Dar cum el n-avea nici un ban să-mi cumpere un cadou, mi-a oferit un mic carnet de notițe legat în piele pe care-l procurase. În fiecare seară scria în el versuri, poeme de dragoste adresate mie. De asemenea, Mihai și alți prieteni apropiați scriau și ei câte un scurt mesaj. Acum mi-l oferise mie. Dar acest dar de dragoste nu mi-a fost dat să-mi aparțină prea multă vreme.

În cele dintâi zile ale „dezghețului” politic, Richard a obținut permisiunea de a predica iarăși.

Anii de persecuție din țară apropiaseră între ele multe biserici și confesiuni, și el începu să fie invitat la multe din acestea. Cea dintâi invitație a venit de la catedrala ortodoxă din Sibiu, al cărei preot era un vechi prieten al său. El însă îi puse în vedere că predica trebuie începută făcându-și semnul crucii, după tradiția ortodoxă, pentru a nu-l supăra pe episcopul său. „Sunt gata să-mi fac toate semnele crucii prescrise în ritualul ortodox câtă vreme pot vorbi despre crucea Sa”, răspunse Richard.

Am călătorit împreună la Sibiu. Dar, cum el era încă foarte slab, a fost nevoie să fie așezat pe un scaun în timpul predicii sale. Preotul decise să-l așeze pe tronul de pe care vorbea, de obicei, Mitropolitul însuși, ceea ce a făcut să circule zvonul printre mireni că mitropolitul se află în oraș și va conduce slujba în acea duminică. Când colo – constatașeră aceștia – nu Mitropolitul a venit, ci străinul acesta, care pe deasupra se mai spune că e ... evreu! Richard a predicat, așa cum zisese, despre Cruce și semnificația sa, fără vreun conținut politic, cel puțin în aparență.

Informatorii care mișunau în biserică au raportat apoi fiecare cuvânt, iar Poliția Secretă înțelesese imediat sensul adânc al celor rostite mai bine decât îl înțeleseseră unii creștini. La viitoarea lui invitație, când ținuse o serie de prelegeri biblice în fața studenților Universității din Cluj, Ministrul Cultelor a trimis un funcționar superior pentru a-l asculta, iar acesta a raportat că predica nu a fost decât „un torent de cuvinte seducătoare”. „Seducția” consta – așa cum o înțelesese informatorul – în răspunsurile pe care Richard le dădea studenților la întrebările lor despre marxism și religie. Desigur, soțul meu a apărut credința creștină și a prezentat marxismul în adevărata sa lumină: **înșelătorie**.

Episcopul luteran a fost atunci silit – împotriva conștiinței și convingerilor sale – să-i anuleze permisul de predicare, care avusese în orice caz numai o scurtă durată: 6 săptămâni.

La viitoarea conferință a pastorilor luterani, reprezentantul Ministerului Cultelor era din nou prezent și a încheiat conferința tunând cu vocea sa încărcată de ură: „Wurmbrand e lichidat! S-a sfârșit cu Wurmbrand!” Și a ieșit în grabă din clădire. După numai câteva minute s-a auzit deodată un scârțâit brusc și neobișnuit de frâne care suna ca un accident de automobil. Când au ieșit cu toții afară, l-au găsit mort pe același reprezentant al cultelor, cu capul pe volanul mașinii sale. O mașină din direcția opusă urcase în mod inexplicabil pe trotuar, zdrobind cealaltă mașină de un zid din față. Omul a fost omorât pe loc.

După această întâmplare Richard a continuat să predice ca și mai înainte, dar de-acum în secret. Se strecura regejor din loc în loc,

dând mesaje scurte pe la diferitele biserici mai mici și la întrunirile Bisericii Subterane și dispărea de îndată, mai înainte ca să i se fi dat de veste poliției locale. Pleca de acasă fără a-mi destăinui nici măcar mie care-i era destinația, ceea ce mă făcea să trăiesc într-o teamă continuă pentru soarta lui. Mihai îl numea „predicatorul-fantomă“, deși știa bine că aceasta nu era o glumă, căci tatăl lui ar fi putut fi rearestat în orice clipă.

Înainte de încheierea anului, revolte populare au izbucnit în Ungaria, dar au fost repede înăbușite. „Dezghețul“ fusese de scurtă durată. Totuși în acele 4 luni cât a ținut perioada relaxării, s-a deschis la Sibiu un seminar teologic cu menirea să pregătească studenți pentru pastorat.

Mihai a luat decizia să urmeze acest seminar. Avea acum 18 ani și era dotat cu un caracter de oțel. Nu mai era băiețelul pe care-l lăsase tatăl lui cu atâția ani în urmă. A avut multe și intense lupte spirituale în acești ani și a suferit privațiuni de tot felul în acest timp. Și, deși era adeseori asaltat de îndoieli ca rezultat al îndoctrinărilor, el a rămas creștin. Acum, tatăl său căuta să-l întărească în credința lui. Dar Mihai i-a spus chiar de la bun început:

– Tată, tu știi cât de mult te iubesc și te respect. Dar tu ești tu și eu sunt eu. Noi nu gândim deopotrivă în toate.

El trecuse cu succes toate examenele de liceu fără nici o zi de frecvență, după ce a fost exclus din școală la vârsta de 15 ani. Acum era decis să se dedice studiului teologiei. Richard l-a întrebat însă:

– Ești sigur că faci bine că te înrolezi în seminar? Eu unul n-aș recomanda nici unui tânăr acest lucru.

– De ce nu?

– Pentru că felul în care sunt astăzi pregătiți studenții în seminare e distructiv pentru credința lor. Nu vei învăța acolo dragostea de Dumnezeu și de Cuvântul Său, nici nu te vor îndruma pe calea sfinților. În schimb, te vor învăța să diseci Biblia și să cauți în ea „erori“, ceea ce ar fi o otrăvă pentru sufletul tău. E drept, unii dintre profesori sunt oameni care duc o viață sfântă și demnă de chemarea lor, alții însă sunt departe de a fi așa.

Mihai însă n-a putut fi convins și a intrat în cele din urmă ca student acolo.

În prima vacanță de Crăciun, când a venit acasă, unele remarci pe care le-a făcut fiul nostru mi-au produs un puternic șoc. La rugăciunea de familie, tatăl lui a citit un pasaj din Evanghelie, pasaj în care Isus explica ucenicilor Vechiul Testament.

– O, observă Mihai mai târziu, eu nu sunt de părere că acesta este înțelesul. Și în orice caz Isus n-avea nici cunoștințele și n-avea nici educația de bază pentru a putea interpreta corect Vechiul Testament din punct de vedere științific.

– Nu, nu avea? l-am întrebat eu gata să izbucnesc în plâns. Mai bine să fim recunoscători pentru aceasta.

Dar Mihai a biruit până la urmă îndoielile sale dintâi. În urma discuțiilor lungi, uneori, pe care le-am avut cu el și a argumentației pe care i-o aduceam de fiecare dată a început să-și contrazică profesorii care îi instruiau în spirit marxist. Aceasta însă i-a adus noi necazuri. Idealul lui era să devină misionar în India. În vederea pregătirii pentru aceasta el studia acum religiile și practicile indienilor, între care și instrucțiunile lui Hata-Yoga. Când l-am văzut încercând să stea în cap conform acestor practici, am fost foarte îngrijorată și l-am întrebat:

– Tu nu crezi că Dumnezeu a creat omului picioare pentru ca să stea pe ele, iar nu în cap?

El și-a pregătit teza alegându-și ca subiect studierea vieții celor doi predicatori britanici neconformiști: W. Booth și C. H. Spurgeon, oameni ai lui Dumnezeu care nu erau prea interesați de studiile teologice oficiale din timpul lor.

Seminarul de la Sibiu avea drept scop să dea impresia Occidentului că acum țara acordă libertatea religioasă, mai ales în urma faptului că ea fusese acceptată ca membră în Consiliul Mondial al Bisericii. În realitate, la seminar nu era voie să fie admiși prea mulți studenți, ci cât se poate de puțini. Când 4 00 de tineri au făcut cerere de admitere, autoritățile s-au alarmat și le-au dat acestora să înțeleagă – evident, în mod indirect – că tatăl lor și-ar putea pierde locul de muncă, dacă ei insistă să fie primiți la seminar. Atunci cei mai mulți și-au retras

cererea „în mod voluntar“. (În 1965, seminarul teologic din Cluj avea numai 5 studenți, iar cel Baptist de la București avea 6). În pofida tuturor restricțiilor, Mihai a reușit să-și continue studiile la Sibiu pentru următorii 3 ani fără întrerupere. Există acolo o librărie cu cărți foarte valoroase, iar unii dintre profesori erau oameni excelenți. De aceea nu era acasă în ziua când poliția a venit să-l aresteze din nou pe tatăl lui.

Știam sigur că va veni din nou ziua aceasta, căci în anul 1958 un nou val de teroare s-a dezlănțuit în țară. Acum înțelegeau cu toții că au fost din nou înșelați în așteptările lor. Până atunci, mulți crezuseră în sinceritatea intențiilor celor de la putere de a reînnoi relațiile de prietenie cu Occidentul și că drept urmare își vor modifica atitudinea. Alții însă, cu toate că fuseseră martori la decepțiile și înșelăciunile din trecut, nu-și dădeau nici acum bine seama cât de răspândită era minciuna guvernanților.

În iulie, noi legi au fost introduse, mai aspre decât toate cele de până atunci în vreuna din țările satelite Moscovei. Pedepsa cu moartea a fost introdusă pentru încălcări neînsemnate ale legii și în toamnă au început execuțiile, arestările în masă și trimiterea a mii de deținuți la muncile forțate din Delta Dunării, la curățirea mlaștinilor. Toți tinerii suspectați de a nu fi de acord cu regimul erau trimiși „la stuf“. Noi epurări au început și în rândul oficialităților. Un nou decret guvernamental interzicea oricărui cetățean având o „origine socială dubioasă“ și care își găsisse un post în perioada „dezghețului“ să continue a sta în posturile lor. Toți aceștia au fost concediați, și nici copiii lor nu puteau să obțină un post în serviciul public. Lupta împotriva religiei a fost reînnoită. Din ordinul lui Hrusciiov, în toate țările din blocul comunist au fost închise biserici iar preoții lor arestați, ca parte a unui nou plan de 7 ani pentru „eradicarea vestigiilor superstiției“.

În aceste condiții mansarda noastră a devenit din nou un centru al Bisericii Subterane. Dar aceasta n-a scăpat atenției autorităților multă vreme. Richard se ruga în fiecare seară astfel: *Doamne, dacă se află în aceste zile un om în închisoare căruia aș putea să-i fiu de*

folos, trimite-mă din nou acolo. La o astfel de rugăciune nu puteam spune decât un foarte ezitant “Amin!”

Într-o seară de ianuarie a anului următor, o femeie din biserica noastră a venit la noi să ne informeze cu lacrimi în ochi că tocmai fusese poliția la ea și-i confiscase, la percheziție, acele copii ale predicilor lui Richard care circulau acum, multiplicat, în multe locuri din țară. Apoi am aflat chiar de la un informator al partidului că Richard fusese denunțat de un alt tânăr pastor care pretindea că-i e prieten. Poate că a făcut aceasta fiind șantajat și forțat să semneze actul de denunț sub amenințări, nu știm. Nici nu vrem să osândim pe acel pastor, pentru că noi îl iubeam, și iubirea e totdeauna calea cea mai bună.

Curând după aceea, în noaptea de 15 ianuarie, la ora 1, după miezul nopții, bătaii grele în ușă ne-au trezit din somn. Poliția a dat buzna în casă, înainte să fi avut timp să ne dăm jos din pat. Luminile au fost aprinse.

– Dumneata ești Richard Wurmbrand? Du-te în cealaltă odaie și rămâi acolo până îți voi spune eu, comandă un polițist.

Mica locuință s-a umplut de polițiști care deschideau dulapuri, răsturnau sertare, aruncau hârtii pe podea. Toate paginile cu notițe, predicile scrise la mașină și Bibliile uzate au fost luate în grabă de pe micul pupitru pe care Richard scria. Totul a fost confiscat.

– Vă rog, nu luați aceasta. E doar un obiect personal, un cadou care nu vă poate fi de nici un folos, i-am rugat eu când au pus mâna pe micul carnetel de notițe cu versuri pe care mi-l dăduse soțul meu drept cadou.

Dar ei l-au luat și pe acesta. Căpitanul care conducea echipa l-a adus în cele din urmă pe Richard din cealaltă odaie. La mâini avea cătușe. Le-am spus revoltată:

– Nu vă este rușine să vă purtați așa cu oameni nevinovați?

Richard vroia să se îndrepte spre mine, dar l-au apucat cu brutalitate de braț. El însă i-a avertizat:

– Nu voi părăsi această casă fără împotrivire dacă nu sunt lăsat să-mi îmbrățișez soția.

– Bine, lasă-l, ordonă căpitanul către polițistul care-l ținea.

Am îngenuncheat amândoi și ne-am rugat în timp ce oamenii aceia stăteau în picioare în jurul nostru. Apoi am cântat împreună imnul: ***Singura temelie a Bisericii e Hristos, Domnul ei.***

În cele din urmă, o mână grea a căzut pe umerii lui Richard:

– Trebuie să plecăm acum. E aproape 5 dimineața, a spus căpitanul.

Dar acum el vorbea încet iar ochii îi luceau.

Coborând după ei pe scări, Richard întoarse capul spre mine spunându-mi: ***Trimite dragostea mea lui Mihai și de asemenea pastorului care m-a denunțat.***

În stradă aștepta o mașină și Richard a fost împins înăuntru. Când mașina s-a pus în mișcare, am început să strig: „Richard! Richard !“ Alergând după mașină de-a lungul străzii înzăpezite îl strigam pe nume și plângeam în hohote. Când automobilul a dispărut după colț, m-am oprit în loc, cu privirea perplexă, cu respirația tăiată. Întoarsă la locuință, unde ușa rămăsese deschisă larg, am căzut pe podea și, printre lacrimi, am spus: ***Doamne, încredințez pe soțul meu în mâinile Tale. Eu nu mai pot face nimic, dar Tu poți trece chiar prin uși încuiate, poți trimite îngerii Tăi să-l ocrotească. Tu poți, de asemenea, să mi-l aduci înapoi!*** Și am rămas așa pe întuneric, rugându-mă până la ivirea zorilor. Abia atunci mi-am amintit că erau atâtea de făcut în acea zi. Alice a venit să mă vadă.

– Mi l-au răpit din nou pe Richard! i-am spus.

TEROAREA ÎNCEPE DIN NOU

Mai întâi, trebuia anunțat Mihai de rearestarea tatălui său. Și nu era ușor, după ce trecuse deja prin atâtea tragedii la vârsta lui tânără. Totuși, știrea trebuia dusă numai lui deocamdată, până să afle informatorii de la Universitate când îl vor exmatricula, așa cum făcuseră și altă dată.

Deoarece eu eram cunoscută la Sibiu, Alice a luat trenul a doua zi dimineața și s-a dus ea în locul meu. Așteptând multe ore într-un

parc din apropierea seminarului pe un ger năpraznic, l-a întâlnit în cele din urmă pe Mihai, către seară, ieșind de la studii, singur.

– Da, mă așteptam la asta, spuse el. Spune, te rog, mamei că eu mă întorc acasă imediat. Nu e bine ca ea să fie singură acum, căci ar putea s-o aresteze și pe ea din nou.

– Dar, Mihai, ce se va întâmpla cu studiile tale, după ce ai muncit din greu în ultimii 3 ani ca să-ți pregătești o carieră ...

– Ce contează asta acum? Dacă astăzi pastori și teologi învățați sunt cei ce trădează și distrug ceea ce au zidit adevărații „pescari de oameni“, nu-i mai bine fără școală? De altfel, mă vor exmatricula din nou, mai devreme sau mai târziu, când vor afla.

Se făcuse târziu când s-a întors acasă Alice și mi-a relatat totul.

Am mai revăzut pe Richard încă o dată de atunci, înainte de a dispărea pentru alți 6 ani din viața mea. Revederea aceasta a avut loc la procesul lui, unde de această dată rudele aveau voie să fie de față. Acum partidul avea grija să simuleze desfășurarea unui proces după toate formele juridice nu ca în primele zile din 1948, când totul era haotic.

– Noi nu arestăm pe nimeni fără motiv. Avem tribunalele și judecătorii noștri, spuneau ei lumii.

Acum acești judecători, cinci la număr, erau așezați pe o platformă; iar deasupra capetelor lor, un afiș mare, roșu, anunța cu litere mari: „Dreptate pentru popor, în serviciul poporului“. Pe afiș portretul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej și al altor fețe bine hrănite ale noilor guvernanți.

„Dușmanii poporului“ intrau acum pe o ușă și ieșeau după numai câteva minute pe o alta. În acest timp atât de scurt cazul era ascultat, apărarea își spunea cuvântul și sentința se dădea pe loc. Preoți, țărani, țigani, jurnaliști intrau și ieșeau ca pe o bandă rulată.

A venit rândul unui măturător de stradă acuzat că, în stare de ebrietate, strigase în public: „Gheorghiu-Dej este un idiot bătrân. Ar trebui să fie trimis înapoi la puff-puff-ul lui“ (Dej fusese muncitor la calea ferată înainte, iar măturătorul făcuse aluzie la pufăitul locomotivei). Insulta a fost repetată din nou în sala tribunalului, și apărarea

cerea îndurare pentru clientul său. „Doi ani, a rostit președintele tribunalului“.

Măturătorul a fost scos afară și a intrat următorul acuzat: Richard. N-am auzit nici un cuvânt din câte s-au rostit acolo, dar nici el nu auzise nimic. Ne-am uitat numai unul la altul tot timpul acela, fiecare din noi gândind că ar putea fi cea din urmă oară când ne vedeam fețele unul altuia pe acest pământ. Mihai mi-a spus mai târziu că, de fapt, aceasta fusese redeschiderea vechiului său proces care, prima dată, în 1951, se ținuse cu ușile încuiate. Amnistia de care beneficiase a fost anulată, iar sentința veche a fost reactivată: 25-de ani! Aceasta însemna că pedeapsa veche fusese mărită cu încă 5 ani. Înainte de a fi scos din sală Richard și-a mai întors capul spre noi și ne-a zâmbit încurajator. Totul nu durase decât câteva minute. Sentința includea și o amendă grea, plus cheltuieli de judecată.

Așadar toată mobila care ne mai rămăsese a fost confiscată din nou, așa cum se proceda de obicei și în cazul celorlalți deținuți politici. Cum nu aveam bani cu ce plăti, doi portărei s-au prezentat a doua zi și au luat cu ei toate micile obiecte din casă pe care le strânseserăm după liberarea mea, în 1953. Rămăseseră acum numai paturile, o masă și două scaune.

Credeam că am scăpat cu asta, dar ei au continuat să vină iar și iar în următorii 6 ani, cerând bani și confiscând tot ce mai găseau. Vara și iarna, eram în veșnică luptă cu birocrăția oarbă pentru fiecare din neînsemnatele noastre obiecte.

Acesta a fost un nou an de groază pentru cetățeni. Prieteni și frați de credință erau arestați zi de zi. Acum, aproape toți dragii noștri erau în pușcărie. Prietenii veneau din nou la noi din multe părți ale țării, povestindu-ne despre teroarea generală reîncepută, despre noi biserici închise și cetățeni răpiți de Poliția Secretă. Și totuși, în chiar acele zile, Hrusciiov vizita America pentru a „declanșa dezghețul“ (se credea) dintre țările lor. Se vorbea de o nouă Conferință la Vârf care urma să aibă loc în mai 1960 la Paris. „Ai să vezi, Sabina dragă, că în curând îl vor libera din nou pe soțul tău, imediat după această conferință. Va trebui ca ei să ajungă la un acord, și porțile închiso-rilor se vor deschide iarăși“, mă încuraja domnișara Landauer.

În clipa aceea a sunat telefonul: cineva mă anunța să nu mă întorc acasă în acea noapte, căci aş putea fi arestată din nou. Vecina îmi spunea că poliția se afla chiar atunci în casa noastră la o nouă percheziție și au luat-o cu ei și pe Alice.

Alice era cred cea mai generoasă persoană pe care am întâlnit-o. Tot ce avea dădea altora. Ea era aceea care îngrijea de copiii celor arestați, acești sărmani copii care erau aruncați pe stradă pur și simplu odată cu arestarea părinților lor, numai pentru că erau copii de deținuți politici.

În cursul interogatoriilor ea a refuzat să denunțe pe prietenii ei și, drept rezultat, a fost bătută cu sălbăticie. Dinții i-au fost smulși sub torturi, oasele i-au fost rupte în bătaie. Apoi sentința: 8 ani de închisoare. Împreună cu Alice arestaseră pe o tânără care venise la noi în vizită doar din întâmplare.

Abia a doua zi ne-am întors în locuința noastră care era acum vraște. Hârtii și îmbrăcăminte zăceau de-a valma peste tot, paturile desfăcute, până și saltelele fuseseră spintecate cu cuțitul. Mi-au fost luate până și copiile după o carte „Leacuri împotriva reumatismului” pe care le copiaseră cu multă grijă bătrâna doamnă Tomațiu și mi le împrumutase cu puțin timp înainte, spunând:

– Să știi că e o carte foarte rară, dragă. Mi-a fost împrumutată numai pentru o zi. Vezi să nu se piardă nici o iotă din ea.

Nu mi-a fost ușor să-i explic bătrânei că prețioasa ei carte mi-a fost confiscată de Poliția Secretă, și nu știu nici azi dacă am reușit s-o conving că Securitatea e interesată de leacuri împotriva reumatismului.

Zile întregi cutreieram străzile să aflu de la poliție sau din orice altă sursă ceva despre Alice, ca și despre alți prieteni arestați care dispăruseră fără urmă; numai rareori reușeam să aflu câte un crâmpei de știri despre vreunul din ei. Dispăruseră cu toții în groapa cea fără fund a închisorilor comuniste. Numai cu mult mai târziu am putut afla ce i se întâmplase lui Alice. Toți prietenii noștri mai apropiați se aflau în temnițai acum: bătrânul domn Trifu, care fusese ca un „tată-mare” pentru Mihai. Acesta era un om simplu de la țară și lipsit de instrucție aleasă, dar scria versuri de o simplitate și profunzime

cerească. După el a dispărut și Năilescu, unul din cei mai renumiți compozitori de muzică creștină din țară. El lăsase în urmă soția și 4 copii care au fost azvârliți în stradă, și casa lor confiscată. Apoi mai era și pastorul Armeanu. Mai târziu când am povestit ascultătorilor mei în Occident motivul arestării sale, aceștia credeau că glumesc: el a fost condamnat la 20 de ani închisoare pentru că predicase din textul Evangheliei: *aruncă-ți mreaja în partea dreaptă*.

– Aha, în partea dreaptă. De ce n-ai spus la stânga? Aceasta înseamnă propagandă imperialistă, l-au acuzat anchetatorii lui. Soția și cei cinci copii au fost deportați într-un loc pustiu – pe câmpia Bărăganului.

Într-o zi, doamna Armeanu, bolnavă și extenuată, a bătut la ușa noastră. Am luat-o să stea cu noi. Cu firea ei blândă care suporta totul fără cel mai mic murmur, ea era o încurajare pentru noi toți. Acum eram iar cinci persoane în casă. Omul pe care-l suspectam a fi denunțatorul pastorului Armeanu a venit într-o zi la una din întrunirile noastre intime. Doamna Armeanu mi-a șoptit: „Să-l lăsăm în pace. Omul a fost desigur forțat s-o facă“. Ea vroia să ierte și să uite. Dar eu nu eram în stare de aceasta, și l-am luat din scurt, întrebându-l:

– De ce ai făcut asta? El a roșit și mi-a răspuns:

– S-au ținut după mine timp de luni de zile. În orice caz n-am spus nimic care să nu fi fost adevărat. Pastorul spusese într-adevăr cuvintele pe care le-am raportat. Chiar dacă eu eram de acord cu el, erau totuși cuvinte contrarevoluționare, iar eu mi-am făcut numai datoria așa cum am înțeles.

– În acest caz, dumneata ești de acord cu un regim care nu se dă înapoi de la nimic? Care ucide și întemnițează oameni nevinovați? Care otrăvește sufletele copiilor propagând ateismul?

Mișcându-se stingherit pe scaunul său, zise:

– O, nu, cu acestea desigur că nu sunt de acord.

– Atunci de ce nu i-ai informat că dumneata însuși ești împotriva regimului, în loc de a denunța pe fratele dumitale?

Era, în adevăr, multă amărăciune adunată în sufletul meu. Știam că anumiți pastori pe care-i credeam până atunci prieteni și chiar un anumit episcop purtau o parte de vină pentru arestarea lui Richard,

fiindcă se iubeau pe sine mai mult decât iubeau principiile pe care le predicau altora. Mă luptam adesea cu mine însămi, simțind că ura intrase în inima mea față de cei ce-mi răpiseră soțul, ca și pe atâția alți soți răpiți de lângă familiile lor. Mă rugam, dar nu găseam pace.

Într-o zi Marieta a găsit într-o publicație veche un portret al lui Hristos pe cruce, și l-a atârnat de perete. De fiecare dată când ochii mi se opreau asupra aceluia portret, ultimele cuvinte ale Sale îmi răsunau în urechi ca un ecou: *Tată, iartă-i, căci nu știu ce fac*. Și, de asemenea: *Mi-e sete*.

Cât de mult însetau într-adevăr acești trădători după iertare din partea victimelor lor! Dar eu nu puteam să le acord iertarea în amărăciunea adâncă a inimii mele. Sau, poate, nu vroiam să le-o acord. Dar de la un timp am simțit că ceva s-a schimbat în mine. Știam că chiar pentru sfinți poate veni o zi când iubirea de sine e mai puternică decât iubirea de Dumnezeu.

Episcopul luteran Mueller – un bun prieten, de altfel – obișnuia să spună că, uneori, cel pe care alții îl consideră trădător ar putea fi în ochii lui Dumnezeu doar un creștin mai slab. Din acea zi am hotărât să iubesc pe toți, oricine ar fi ei, fără a aștepta nimic în schimb.

Iarna a sosit mai devreme ca de obicei, în 1960. Străzile erau aproape îngropate sub zăpadă, sufla un vânt aspru și nimeni nu ieșea din casă dacă nu avea o trebuință urgentă. În odaia noastră căzuse o parte din geamul de la fereastră și Mihai a acoperit golul cu o bucată de preș vechi. Dar vântul continua să sufle pe sub ușă.

– Brrr, ce frig e acum. E ca și cum am fi afară, remarcă Marieta.

Dar preșul de la geam, ne bloca lumina. Iar noaptea, odaia noastră devenea înăbușitoare cu cinci persoane în ea.

Când nu eram prinsă în activitatea mea pentru Biserica Subterană, colindam străzile mergând din birou în birou căutând să obțin o amânare a plății amenzii impuse lui Richard, dar răspunsul care mi se dădea era mereu același: „Dacă nu se va plăti suma de ... până la data de ... vi se va lua tot ce mai aveți în casă“. De fiecare dată era nevoie să aștept ore în șir pe sălile friguroase ale diferitelor instituții, să completez zeci de formulare complicate, dar nimic din toate acestea

nu ajutau prea mult. Într-o zi veniră din nou cei doi portărei. Vroiau din nou bani, ca de obicei. Nu poți plăti? Foarte rău. Vor face un inventar de tot ce se află în casă, și lucrurile mi se vor restitui numai după ce voi plăti rata amenzii datorate. Le-am spus:

– Inventarul acesta nu vă va lua prea mult timp.

Ei au notat fiecare scaun, masa, tacâmuri, chiar și un gramofon vechi din care lipsea o piesă – o reminescentă din zilele când Mihai se ocupa cu reparatul de instrumente muzicale. Paturile ni s-au lăsat; erau și așa prea șubrede ca să fie scoase afară.

– Covor cenușiu, mic, spuse unul din ei lipind o etichetă pe bucata de preș care astupa geamul.

Vântul pătrunse imediat în odaie, șuierând.

– Nu, mai bine socotește-l ca făcând parte din geam. Oamenii dorm în camera asta, spuse el adresându-se colegului său și puse preșul la loc.

Le-am mulțumit pentru acest gest, dar am văzut îndată că am făcut o greșală, căci aceasta le-a reamintit de datoria lor.

– Aveți încă 3 zile să plătiți ce datorați. De nu, nu le mai vedeți înapoi, ziseră ei ieșind.

A doua zi mă prezentai să vorbesc cu funcționarul de resort. După ce am așteptat toată dimineața aceea să fiu primită, omul îmi spuse răstit:

– Ce? Vrei să spui că nici acum oamenii mei n-au putut încasa de la dumneata suma datorată?

Era furios.

– Ce-i treaba mea ce vei face? Ordinul judecătorului e clar: sau plătești imediat datoria, sau ți se confiscă proprietatea. Nu poți plăti? Bine că-mi spui. Măine dimineață oamenii vor fi la dumneata să execute.

Coborând scările, nu-mi puteam opri lacrimile care-mi curgeau șiroaie pe obraz. Tremuram toată și eram cuprinsă de un teribil acces de tuse.

Oprindu-mă pentru încă o clipă în sala cea vastă înainte de a ieși în strada înghețată, am simțit că cineva mă atinge de braț. Un om înalt cu ochelari, într-un costum de culoare închisă se luase după

mine pe scări. Credeam că și acesta e un om al percepției care venea cu o nouă amenințare. Dar m-am înșelat. Omul a privit repede în jur și, nevăzând pe nimeni, mi s-a adresat: „Cunosc cazul dumitale. Ține, ia asta“ mi-a zis și a dispărut repede pe scări așa cum venise.

M-am uitat la bancnotele pe care mi le strecurase omul în mână: erau de-ajuns pentru a-mi plăti ratele pe timp de câteva săptămâni.

Pe drum spre casă, nu-mi mai păsa de încălțăminte mea scâlciată și ruptă, nu-mi mai simțeam mâinile înghețate de ger, și nici oboseala, parcă îmi dispăruse. Inima mi-era plină acum de o liniște adâncă. Un singur gând mă preocupa: cine să fie oare acel om atât de bun și generos, prin care Dumnezeu mi-a arătat un nou semn al dragostei Sale? Mihai a făcut o mică anchetă discretă și a aflat că omul lucra la secția oficiului de impozite și era unul din membrii Bisericii Subterane. Nu-l puteam întâlni, căci ar fi fost primejdios pentru el; dar din ziua aceea primeam regulat de la el o parte din salariul său lunar, pe toată perioada șederii lui Richard în închisoare.

Mihai a fost exmatriculat din seminar așa cum prevăzusem, deși prietenul nostru, episcopul Mueller făcuse tot ce i-a stat în putință pentru a-l menține acolo. Dr. Mueller era disprețuit de mulți din membrii bisericii luterane – enoriașii săi – din pricina colaborării sale deschise cu autoritățile comuniste, servicii răsplătite, de altfel, de acestea cu decorații.

Autoritățile însă n-aveau cum să știe că el destăinuia Bisericii Subterane fiecare raport sau discuție ce-o avusese cu ei. El, de asemenea, proteja și ajuta în secret familiile martirilor. Pot spune lucrul acesta abia acum, căci omul nu mai e printre cei vii.

Între timp Mihai a reușit să fie admis acum la Facultatea de Construcții. El nu a declarat nici acum, desigur, că e fiu de deținut politic, căci zicea: „Ei vor afla în orice caz adevărul peste câteva luni și mă vor da din nou afară. Atunci am să mă apuc de altceva“.

Am încercat, de asemenea, să câștig puțin lucrând acasă la mașină de tricotat jerseuri și pulovere. Mașina însă era veche și adesea refuza să coopereze. Donatorul, care era mecanic de meserie, trebuia să fie chemat adesea la noi pentru a o repara. În cele din urmă, el a spus că mașina e prea veche și nu se mai găsesc părți sau piese de

schimb care trebuie înlocuite. Dar puloverele tricotate cu ea, deși aveau o formă puțin cam neobișnuită, se vindeau.

Peste o săptămână, mecanicul se prezintă la noi cu alte două mașini mai simple, de tricatat ciorapi. Doamna Armeanu îmi era colaboratoare foarte prețioasă la lucrul acesta. Problema era însă că acele se rupeau des și altele nu se găseau în țară, toate cele existente fiind trimise la fabricile de Stat. Mecanicul ar fi vrut să ia câteva ace de la fabrica unde lucra, dar muncitorii erau controlați și inspectați corporal în fiecare zi, la ieșire. Nu puteam să-l las să riște închisoarea pentru câteva ace de tricatat. De aceea producția noastră înceta câteodată pentru o lună întreagă.

Când mașinile începeau să funcționeze din nou, ciorapii erau vânduți de prietenii noștri la poarta fabricilor, pe furiș, în talcioc, prin autobuze și în orice loc unde puteau fi departe de ochii informatorilor (căci vânzarea și fabricarea oricărui articol erau interzise; totul trebuia să treacă prin mâna Statului). Dar după un timp, prin anii '60 când restricțiile economice ale Occidentului încetaseră, țara importa niște mașini moderne din țările libere și cu manuale de instrucțiuni necesare pentru a le folosi. Când apărură pentru prima oară pe piață ciorapii de nylon, marfa noastră a încetat a mai avea căutare. Atunci am început să-mi câștig existența dând lecții de limbi străine.

– Tovarășa Sabina Wurmbrand?

– Da, eu sunt doamna Wurmbrand.

Un bărbat tânăr într-un treni de culoare închisă sosi la ușa mea într-o seară și-mi spuse: „Măine dimineață la orele 9 trebuie să te prezinți la biroul Ministerului de Interne. Arătând această invitație, gardianul de la intrare te va conduce la biroul indicat aici“.

Aruncându-mi o privire rece și sticloasă, adăugă: „Noapte bună“ și ieși.

„Invitații“ de acestea la Ministerul de Interne erau totdeauna motive de îngrijorare. De atâtea ori „vizitatorii“ odată ajunși acolo deveneau „musafiri ai Securității“ pentru multă vreme. Familiile nu-i mai revedeau decât după multă vreme, dacă nu mureau în închisoare, între timp.

Să fi fost oare denunțată iar de cineva? – mă întrebam.

În seara aceea, mica noastră familie era plină de tristețe așteptând cu îngrijorare cele ce vor urma. A doua zi dimineața mi-am strâns în grabă câteva obiecte de toaletă, o perie de dinți, îmbrăcăminte mai călduroasă, le-am pus pe toate într-o sacoșă și am plecat, după ce mi-am luat rămas bun de la ai mei.

Biroul Ministerului de Interne se afla într-o clădire vastă și cu un aspect grandios. Covoare groase și draperii grele împodobeau odăile, și secretare tinere mișunau peste tot. Portretele lui Lenin & Co. atârnav pe pereți, în culori și înrămate cu eleganță. Îndărătul unei mese mari de birou stătea un bărbat corpulent, cam în vârstă de 40 ani, cu fața rotundă și îmbrăcat în haine civile:

– Luați loc, tovarășa Wurmbrand, mă invită el să mă așez pe unul din fotolii. V-am invitat aici, deoarece suntem interesați de cazul dumneavoastră și al familiei. N-aveți nici o teamă, nimic din cele ce-mi veți spune nu va trece dincolo de pereții acestei odăi. Așadar, aveți un fiu (și aruncând o privire spre hârtiile de pe masa lui) ... da, Mihai. Cum merg studiile lui?

Am înțeles imediat la ce vroia să ajungă: o nouă încercare de a mă convinge să divorțez.

După ce metodele de presiune nu le ajutaseră, acum încercau să schimbe placa: poate, adresându-mi-se cu politețe, vor reuși. Omul vorbea pe un ton baljin, făcut să inspire încredere, uitându-se la mine cu o privire suavă, aproape cu gingășie. I-am răspuns:

– Eu îmi iubesc soțul și vom rămâne uniți pe vecie, orice s-ar întâmpla.

– Bine-bine, înțeleg. Dar hai să privim problema printr-o altă prismă. N-ați dori să-l vedeți pe fiul dumneavoastră completându-și educația? Iar pentru dumneavoastră dreptul de a căpăta o slujbă, ca să vă puteți trăi propria viață? Ei bine, toate acestea le veți putea obține foarte simplu: lăsați la mine carnetul dumneavoastră de identitate și-l veți primi înapoi în numai 48 de ore și va purta pe el numele dumneavoastră de dinainte, nu cel de acum. Să nu folosim acum cuvinte mari ca: divorț. Statul vă cere numai o simplă formalitate. N-ar fi aceasta un lucru logic atât pentru binele dumneavoastră cât și

al copilului dumneavoastră? Apoi după o pauză, jucându-se cu creionul de pe masă:

– Dar, desigur, dacă refuzați și acum să cooperați, mai avem și alte metode de a vă convinge. Când noi vrem un lucru, îl obținem.

Atunci, privindu-l ținută în ochi i-am răspuns:

– Ce-ați spune dacă ați fi dumneavoastră în închisoare, ca mulți alți oameni ai autorităților? V-ar plăcea atunci ca soția dumneavoastră să divorțeze?

Omul a sărit ca ars de pe scaunul lui și explodează:

– Dumneata nu știi cine ești, și cine sunt eu? Cum îndrăznești să-mi pui întrebări de acestea? *Mie?*

Furios peste măsură, și-a azvârlit creionul în focul din cămin:

– Ieși afară acum, afară, și să nu uiți ce ți-am spus. Ai înțeles?

Mi-am luat sacoșa de pe covor și am ieșit fără să-i mai răspund.

– Ai înțeles? strigă el din nou după mine.

Dar și el a înțeles, de bună seamă, că aceasta a fost ultima încercare de a mă convinge să divorțez. Fiindcă n-au reușit ce și-au propus, au apelat la altă mârșăvie: m-au lăsat să cred că e mort.

Prima dată am primit vizita a doi tineri cu privirea înfricoșată, susținând că sunt foști deținuți. La început i-am crezut, dar în chip ciudat ei evitau să mă privească în ochi. Iar când au început să-mi povestească cum au văzut pe Richard în pușcărie, am știut de îndată că am de-a face cu provocatori.

– Sărmanul pastor Wurmbrand! Începu unul din ei. Nu știm cum s-a întâmplat exact, dar către sfârșit devenise foarte trist și închis și nu mai comunica deloc cu nimeni. Cel puțin așa am auzit de la alții la Gherla.

– Dar ce vreți să-mi spuneți cu asta? Că s-ar fi sinucis?

– Nu se știe niciodată. Ceea ce știm însă e că am văzut cum e târât de picioare afară din celula sa. Dar cine l-ar putea condamna chiar dacă ar fi recurs la acest gest disperat?

Omul încerca să mă convingă cu șiretlic. Totuși n-ar fi putut alege o minciună mai grosolană ca aceasta. Iar cel de al doilea a adăugat:

– Sărmanul pastor Wurmbrand! Era un adevărat Sfânt! Fiecare vorbea așa despre dânsul.

– Vă rog, părăsiți casa mea acum!

Nu eram în stare să găsesc cuvinte mai potrivite pentru a le răspunde în clipa aceea.

– Dar, doamnă Wurmbrand, noi am venit numai să vă spunem cât de rău ne pare...

– Vă rog, ieșiți.

Ochii lor exprimau jenă și vinovăție. Poate că acceptaseră să joace acest rol abject în schimbul unei cartele de alimente sau al promisiunii vreunei slujbe.

A doua oară însă, autoritățile declarară în mod oficial că Richard e mort. Dar nu au declarat în mod direct, ci au trimis un om în haine civile la o familie prietenă susținând că-i vine greu să aducă această veste tristă doamnei Wurmbrand în mod personal. N-ar vrea prietena să facă asta în locul lui? Spuneți-i că pastorul Wurmbrand a murit în urma bolii sale grave și a fost înmormântat în cimitirul închisorii.

Le-am fost recunoscătoare în sinea mea pentru că eram scutită de un nou interviu care-mi inspira atâta greață pentru tonul fățarnic cu care fusese plănuț dinainte, ca și prima dată.

Dar ei nu s-au oprit aici. Numele lui Richard era acum cunoscut în toată țara. Devenise aproape o legendă. Copiii credincioșilor se duceau la culcare rugându-se pentru el. Autoritățile erau furioase și doreau să pună capăt acestei situații. Alți deținuți „liberați” de curând erau trimiși pe la familii prietene din alte orașe de provincie pentru a le aduce același mesaj: că Richard s-ar fi sinucis. Din fericire, nimeni nu i-a crezut.

Mihai a fost dat afară și din această facultate pentru că refuzase în mod categoric să accepte învățăturile și practicile comuniste. Acum însă descoperirea că ei știau totul despre el: care-i sunt prietenii, cum își petrece timpul liber etc. Securitatea ținea dosare ale fiecărui creștin în parte. Ar fi trebuit să fii un geniu în lucrarea Bisericii Subterane – și puțini din noi eram – ca să poți ascunde ceva de ochii Securității. Știm că unii informau regulat despre noi: acceptam ca o parte inevitabilă a vieții. Dar Mihai susținea că biserica e prea adânc infiltrată.

– Mamă, îmi spuse într-o zi, n-aș fi vrut să ți-o spun, dar tu ești prea îngăduitoare cu aceștia. Îi primești pe toți în casă. E de-ajuns ca ei să zică: „Slăvit să fie Domnul!” – și sunt acceptați de tine. Părerea mea e că trebuie să fim mai severi cu acești informatori.

Încercând să-i explic motivul atitudinii mele, el a insistat însă:

– Mi-e tare teamă că te vor aresta din nou, mamă. Și pe mine, de asemenea. Ei știu destul de bine că și eu sunt amestecat cu totul în activitatea ta secretă. Dar nu e vorba numai de noi înșine, care știm cel puțin ce riscuri ne luăm asupra-ne, și știm că avem un scop în viață. Dar mă gânesc la ceilalți. Știi tu oare că băieții de la Sibiu erau arestați de poliție de două ori pe săptămână și bătuți până când acceptau să devină informatori? Mi-aduc aminte și de acei elevi de liceu din Brașov care încercaseră să formeze un partid al libertății. Era o joacă de copii. Ei țineau chiar jurnale și notițe despre întrunirile pe care le aveau. Dar și comuniștii știu regulile jocului, așa că i-au mai lăsat pentru un timp în pace. Acum sunt cu toții în pușcărie, și nu este exclus ca unii din ei să fi fost omorâți.

Atunci m-am gândit din nou la Alice; femeia aceasta atât de bună și oricând gata să ajute pe oricine. Fusese torturată fiind întinsă pe o masă cu mâinile și picioarele legate, și bătută peste gură cu atâta brutalitate încât i-au fost smulși toți dinții din rădăcină. Și Richard fusese torturat în chip oribil la cea dintâi arestare a lui, deși el nu-mi vorbise niciodată despre asta. Ce-o fi suferind el acum?

Fusesem informată că unele întruniri ale membrilor Bisericii Subterane din alte localități au fost descoperite de Securitate și întrerupte. Altele însă au mai fost lăsate, fără îndoială cu scopul de a înlesni informatorilor să strângă cât mai multe dovezi împotriva lor.

Acum noi încercăm să fim, în adevăr, mai prevăzători ca înainte. Adunările noastre continuau și numărul membrilor creștea pe zi ce trecea. La fiecare întrunire veneau până la 60 de persoane. Era de trebuință să fim deosebit de prevăzători dacă vreunul din acești vizitatori deținea un post mai important sau un rang mai înalt: un profesor universitar sau un membru de partid. Chiar dacă nu aveam nici o îndoială cu privire la sinceritatea lor, știam că sunt urmăriți oriunde se duceau. Când am încercat să ne întrebăm pe cine din ei

am putea oare conta în adevăr și până la capăt, am ajuns la constatarea că numai un număr foarte restrâns dintre ei corespundea acestei condiții: cam o jumătate de duzină numai.

Una din metodele noastre de detectare a informatorilor era răspândirea unei știri false. Unul dintre ai noștri mai încercat avea grijă să șoptească la urechea celui bănuît că în cutare seară va avea loc viitoarea strângere a Bisericii Subterane într-un loc anumit, deși nu aveam intenția să ținem adunarea noastră, de fapt, în acel loc. Apoi unul din familia respectivă se uita pe afară, și dacă observa un număr neobișnuit de străini în haine civile învârtindu-se prin apropierea casei, înțelegeam că cel bănuît era vinovat în adevăr. Atunci ne păzeam de el și nu-l mai anunțam când și unde aveau loc adunările noastre. Dacă el întreba pe cineva din noi ce s-a întâmplat cu acea adunare fixată și de ce n-a avut loc până la urmă, îi răspundeam că a trebuit să amânăm adunarea în acea seară, întrucât n-am avut timp să-i anunțăm pe toți, așa că adunarea aceea nu s-a ținut. Dar a-ți cunoaște informatorul e bine, deoarece cunoscându-l, îl poți deruta. Dacă acesta se simțea descoperit, atunci era înlocuit cu un altul pe care nu-l cunoșteam. În concluzie, regula de aur era: menținerea relațiilor de prietenie cu informatori cunoscuți.

Câteodată aflam despre identitatea a noi informatori – necunoscuți de noi până atunci – din cele ce ne relatau foști deținuți liberați. Întrebările pe care anchetatorii acestora nu li le puseseră lor erau adesea de mai mare importanță decât cele care le-au fost puse. Așa, de exemplu, unul din membrii noștri tipărise în secret evangheliile în limba rusă. Totuși el n-a fost niciodată întrebat despre acest subiect în timpul interogatoriului său. Explicația nu era greu de găsit: cel care cooperase cu el la tipărirea acestor cărți era însuși informatorul lui. Acesta, deși era creștin, căzuse în cursa fricii, a amenințărilor și a șantajului. El continua să lucreze cu noi și să ia parte la strângerile noastre de rugăciune, și era și agentul Securității, de frică. Și așa, viața noastră continua înainte, pe de o parte făcând eforturi să ținem vântul și ploaia să nu ne pătrundă în casă, luptându-ne cu percepții, și ferindu-ne pe cât puteam de Poliția Secretă și agenții ei; iar pe de

alta, era lupta de a păstra unitatea în Biserica Subterană. Viața era plină de primejdii, dar nu aveam niciodată timp să ne plictisim.

În luna noiembrie am făcut o călătorie la Cluj, unde urma să aibă loc un proces înscenat împotriva conducătorilor „Oastei Domnului“, mișcare creștină, nerecunoscută de lege și pe care Richard o ajutase mult în trecut. Unul din prietenii noștri apropiați, un profesor, se afla printre acuzați.

„Oastea Domnului“ se compune, în majoritate, din oameni simpli de la țară, și sute din ei au venit la Cluj să fie de față în ziua procesului. Deși afară ploua cu găleata în acea zi, ei stăteau afară, în picioare, în fața porților tribunalului militar care urma să-i judece. Din toate colțurile țării, ei sosiseră, cu tot riscul de a fi observați și denunțați, fiindcă înțelegeau să-și exprime în felul acesta loialitatea față de frații lor persecutați pentru credință. Când a apărut duba închisorii cu cei acuzați, mulțimea a alergat în întâmpinare sperând să vadă măcar pentru o clipă pe dragii lor. Bărbați și femei în haine vărgate, aspre, de închisoare au fost scoși la iuțeală din dubă și aduși repede în sala tribunalului. Soțiile și familiile lor îi strigau pe nume, vrând să le înmâneze câte un pachet cu alimente și haine călduroase. Dar milițienii au îndreptat îndată puștile spre ei: „Înapoi! Înapoi!“ Vreo doi soldați mai tineri se făcură că sunt gata să tragă. A urmat un moment de panică. Unul din ofițeri striga către ceilalți din lăuntru clădirii: „Telefonați să ni se trimită întăriri!“ Milițienii împinseră cu patul puștii mulțimea, afară din incinta tribunalului, încercând apoi să încuie poarta. Dar grupul mare de oameni, bărbați, femei și copii strigau într-un glas: „Arestați-ne și pe noi. Ei sunt frații noștri! Și noi avem aceeași credință ca a lor!“

Un camion a apărut de după colț încărcat cu milițieni, având puștile îndreptate spre noi. Mulțimea s-a retras puțin înapoi, dar aștepta prin apropiere. Îndată ce camionul miliției a plecat, ei au venit cu toții și s-au strâns din nou lângă poartă, încercând s-o deschidă cu trupurile lor. În cele din urmă miliția – complet nepregătită pentru o astfel de demonstrație – a cedat și a acceptat să fie lăsate înăuntru rudele mai apropiate ale acuzaților. Numai o mână de femei și copii

au fost admiși înăuntru, ceilalți rămânând afară, dincolo de poartă, întreaga zi, rugând mereu să-i lase înăuntru; dar fără succes. Târziu, în noapte, ei se mai aflau tot acolo; nici unul din ei nu plecase.

Pentru a preveni o revoltă neașteptată, tribunalul a început să zorească procesele tuturor, de aceea s-au ținut toate într-o singură ședință, iar arestații au fost înapoiți în grabă de unde fuseseră aduși. Un ofițer a venit să anunțe familiile că sentințele vor fi făcute cunoscute a doua zi. Cei care veniseră din alte regiuni au fost găzduiți peste noapte la familii din oraș, care, deși nu-i cunoșteau, se identificau pe deplin cu cauza lor. Cei mai mulți dintre noi eram în lacrimi. Nici una din femei nu fusese lăsată să spună măcar un cuvânt de adio soților lor, nici să le dea prețiosul pachet. Am fost și eu găzduită la un prieten de-al nostru din oraș împreună cu alte familii și am hotărât să ne petrecem noaptea aceea în rugăciune pentru ei. „Orișice ar anunța ei mâine, putem fi sigure că sentința lor va fi grea“, suspină una din femei.

Dar „Oastea Domnului“ nu se afla acum la primul ei proces. Membrii ei, începând cu tineri de 20 de ani și până la bătrâni de peste 60 de ani, erau persecutați de mulți ani în țara noastră.

Dimineața am pornit cu toții spre tribunal. Porțile erau ferecate și deasupra lor se afla o listă bătută în cuie. Un grup de femei se afla deja acolo dând din cap cu tristețe. Sentința prietenului nostru era: 8 ani. M-am îndreptat spre stația de tren pe o ploaie care nu mai conținea și m-am așezat pe o bancă în așteptarea trenului care urma să mă aducă înapoi la București.

Puțin timp după aceea am fost chemată într-o zi de urgență în casa unei prietene. Trudi era acolo. Dar acum nu mai era aceeași tânără zâmbitoare și înțeleaptă, care ne primea pe ascuns în casa colonelului Șircanu și-i asculta convorbirile telefonice; ci era o Trudi întristată, deziluzionată. Pentru o clipă m-am temut că a fost descoperită.

– Ce s-a întâmplat, Trudi? am întrebat-o cu îngrijorare.

Ai casei au ieșit discret din cameră așa că am putut sta de vorbă în voie. Era vorba despre logodnicul ei, un tânăr de aceeași vârstă.

Din lipsă de mijloace nu aveau încă posibilitatea să întemeieze un cămin și, pe deasupra, Trudi simțea că e de datoria ei să mai rămână pentru un timp la postul ei primejdios, cel puțin pentru moment. Dar acum, tânărul insistă ca ea să-i facă dovadă de sinceritatea afecțiunii ei. „Dacă m-ai iubi cu adevărat nu mai ții la distanță de fiecare dată când ne întâlnim, așa cum faci mereu“, îi repeta el cu fiecare prilej. Ea vroia cu disperare să-l păstreze și să nu-l piardă. Ce să facă?

Cu Trudi, ca și cu atâtea tinere se punea problema castității: să ating sau să nu ating? M-am gândit mult la această problemă, amintindu-mi de zilele acelea îndepărtate ale tinereții mele, și apoi la închiisoare ca și după aceea, când așteptam liberarea soțului meu. Știam și răspunsul. A te întreba „de ce e nevoie să-mi păstrez castitatea?“ e ca și cum te-ai întreba: „de ce să-mi păstrez viața?“ Castitatea e unul din marile daruri ale naturii. Chiar de la începutul vieții pe pământ, idealul oricărui bărbat în concepțiile tuturor marilor religii ale omenirii, fie în China, în mitologia greacă sau în orice alt loc, visul de totdeauna al fiecărui bărbat era: o fată fecioară. În opoziție cu feluritele Mesaline din acele vremuri, Evanghelia începe cu descrierea vieții unei fecioare. Jeanne d'Arc a fost nevoie să fie o virgină pentru a-și putea salva patria. Citind despre viața Sfintei Teresa de Lisieux, nu poți să n-o iubești pentru că-și păstrase acea virtute. Ar fi fost oare Spinoza sau Beethoven în stare să producă opere atât de înălțătoare dacă nu și-ar fi păstrat castitatea? A întreba de ce e nevoie de castitate e ca și cum ai întreba de ce e nevoie de onestitate; și cine pune totuși astfel de întrebări nu face decât să dezvăluie partea întunecată a sufletului său.

Din lumea cărților mi-au plăcut dintotdeauna în mod deosebit două personaje, două caractere. Primul personaj Solveig, a lui H. Ibsen, din poemul dramatic Peer Gynt; iar a doua e Gretchen din „Faust“ a lui Goethe. Peer Gynt era un bețiv și un înșelător, dar a întâlnit într-o zi în viață o tânără cuminte și evlavioasă. El era sigur că ea îl va aștepta, deși își irosea tinerețea în păcat și corupție. Totuși, chiar și atunci, chipul tinerei fecioare era mereu înaintea ochilor lui. Când în cele din urmă s-a întors la ea, Peer era deja un om bătrân. Dar devotamentul și fidelitatea lui Solveig l-au condus pe calea mântuirii lui.

Cea de a doua, Gretchen, era întâlnită adesea de către Faust atunci când fata se afla în drum spre biserică. El o remarcase, dar ea nu îndrăznea să-și ridice ochii la el. Într-un moment de neveghere, ispitită de Mefistofeles, ea a cedat, căzând în păcat. Apoi și-a ispășit păcatul la închisoare (numit de ea „loc sfânt“). În felul acesta ea și-a recâștigat curăția de altădată. Dar și în cer, ea tânjea de dorul lui Faust. Iar până la urmă, gândul la ea l-a adus și pe el la mântuire.

De ce să se păstreze o tânără curată? În primul rând pentru că ea poate sluji ca inspirație pentru ceilalți, înălțându-i moral. Văzusem în închisoare cât de mare era valoarea unei vieți pure, când femeile caste erau cele mai în măsură să le ajute pe celelalte. Noi oamenii trăim departe de Dumnezeu, în partea cea mai întunecată a Universului. Dar ori de câte ori ne expunem sufletul la lumina Sa, el crește și rodește.

Pe de altă parte se cade să avem înțelegere pentru slăbiciunea omenească (a altora ca și a noastră). Talmudul învață că îndelunga răbdare a lui Dumnezeu se arată față de orice păcat al omului în afară de cel împotriva castității. Dar Domnul Isus care cunoaște firea noastră păcătoasă a luat asupra Lui și păcatele de ordin sexual și poate da iertare și asupra acestui gen de păcate. De aceea El n-a condamnat pe femeia prinsă în adulter. El ne îndeamnă să ne ferim cu toată puterea de acest păcat, dar continuă să ne păstreze la sânul Său iubitor chiar dacă am căzut în păcat. Ceea ce n-am putut birui azi putem birui mâine. Îndelunga răbdare a lui Dumnezeu n-are limită și nu există păcat pentru care Biserica lui Hristos să nu aibă iertare și înțelegere. Am putut să-i dau unei tinere ca Trudi și un sfat practic în această problemă și anume: cu cât mai mult te lupți să gonești din imaginația ta gândurile erotice sau sexualitatea vinovată, cu atât mai mare va fi eșecul. Dorința cărnii are o putere uriașă, și luptându-te din răputeri să scapi de ea te va strânge și mai tare în chingile ei. Reușita vine mai degrabă atunci când o tratezi indirect. Nu încerca să alungi gânduri pe care le urăști, căci nu vei reuși; ele te vor urmări întruna și nu vei scăpa de ele. Mai degrabă caută să-ți umpli gândurile cu idei frumoase, vrednice și pure. Dedică-te cu toată energia ta, cu tot timpul și inima ta unei munci de ordin social, politic, filantropic, religios sau

educațional. Luând asupra ta sarcina pe care ți-o cere Hristos în orice domeniu pentru binele altora, vei lua chipul Său cu trecerea timpului. Idealurile noi au o forță care nu poate decât să se reverse în afara granițelor ei. Dar dacă ai căzut, amintește-ți că nu e limită pentru iertare. Nimeni din noi nu devine sfânt în câteva zile. Sfântul Antonie cel Mare a avut nevoie de 30 de ani pentru a atinge această spirituală înălțime.

Prin anul 1962 a început să se vorbească din nou despre „dezgheț” între cele două blocuri. Începuserăm să primim scrisori din străinătate mai mult ca până atunci și circula chiar zvonul că România intenționează să rupă relațiile cu C.A.E.R.-ul, piața comună dintre statele satelite ale Uniunii Sovietice.

Se zvonea iar că o grațiere va fi dată din nou în curând. Oamenii îndrăzneau acum să facă glume pe seama guvernanților într-un mod ceva mai liber. Iată una din ele: „Domnule Kennedy – se adresa Hrusciiov într-o zi președintelui Americii – aș dori să-ți cer un sfat: cum să mai lupt împotriva creștinismului? Am încercat deja toate metodele cunoscute de noi: îndoctrinarea, spălarea creierului, persecuția, închisorile dar nimic din toate acestea n-a ajutat. Acești creștini încăpățânați continuă să se ducă la biserică la fel ca și mai înainte. Cum aș putea să-i opresc?” Kennedy: „Încearcă să înlocuiești icoanele din biserici cu portretul dumitale”.

ÎN LIBERTATE

Acum, cu fiecare prilej când se serba în țară un eveniment sau festival comunist, ascultam cu atenție la radio sperând într-o grațiere pentru deținuții politici. Nici noaptea nu puteam așipi gândindu-mă în permanență la această posibilitate.

Dar a venit ziua de 1 Mai, ziua muncii: nimic. Apoi, 23 August: iar nimic. 7 Noiembrie: ziua revoluției bolșevice: câțiva pușcăriași de drept comun au fost eliberați, dar nici un deținut politic. Cu toate

acestea erau semne că ceva se petrecea pe arena internațională, și acest lucru era simțit din ce în ce mai mult și la noi. Contracte comerciale de valori uriașe s-au încheiat cu Iugoslavia vecină. Institutul Maxim Gorki unde studiau mulți tineri până acum, a devenit cu mult mai puțin frecventat ca cel pentru studierea limbilor străine din Occident. Chiar „Cartea Rusă“ acest mare magazin de stat a devenit „Cartea Universală“. În anul următor încetă și bruiajul emisiunilor în limba română transmise de posturile străine. Abia la începutul anului 1964 au fost eliberați câțiva deținuți politici fără nici un anunț oficial. Printre ei se aflau câțiva din prietenii noștri. Ce să însemne aceasta? – i-am întrebat. Dar nici ei nu știau mai mult ca noi. Cu ei fuseseră eliberați aproape 80 de alți deținuți. Acum era sigur că o grațiere începuse, căci la fel se petrecuseră lucrurile și întâia dată, în 1956.

Într-o dimineață, Marieta s-a întors acasă și a adus vestea: Alice e acasă! După 4 ani! Mi-am luat repede pardesiul de pe cuier și am sărit în tramvaiul care ne ducea spre casa ei. Da, era acasă. Slăbită mult, foarte obosită, dar zâmbitoare. Și avea atâtea de povestit! În casă nu se mai găsea nimic, odaia era goală. Alice purta pe ea o rochie decolorată de soare și peticită.

– Măine îți vom aduce lucruri, i-am spus.

– Dar eu cred că tu n-ai nimic nici pentru tine, mi-a zis ea.

– A, ce știi tu? Noi trăim acum în culmea luxului. Ar trebui să vezi în ce apartament elegant locuim acum, la etaj, spuse Mihai.

– Da, avem chiar și covoare pe pereți, adăugă Marieta.

– Și apă-n casă.

– Da, chiar până la plafon.

Totuși – mă gândeam – noi eram atât de binecuvântați în comparație cu alții! Eram înconjurați peste tot cu dragoste frățească. Prietenii lucrau ca să ne ajute, și ajutorul lor tacit era ca seva care hrănește copacii pe nesimțite, fără zgomot: era marea familie a Bisericii Subterane. Când s-a făcut dimineață, am strâns câteva lucruri în grabă și le-am dus lui Alice, în casa verișoarei ei, unde dormise în noaptea aceea.

Dar iarăși au trecut săptămâni, apoi luni și nimic mai mult nu s-a întâmplat. Una din prietenele noastre, pe nume Marcia, venea din

când în când la noi și ne vestea emoționată: „Amnistia va fi declarată chiar săptămâna viitoare. Veți vedea. De data aceasta e adevărat“. Dar Marcia ne aducea vestea aceasta la fiecare câteva săptămâni, așa că o poreclisem „sora Amnistia“. Ea era o lucrătoare devotată a bisericii, iar soțul ei avea un post oficial, așa încât veștile ce ni le aducea ne trezeau de fiecare dată speranțe noi. Dar nimic nu s-a întâmplat nici de data aceasta.

Când însă grațierea s-a dat cu adevărat, ne-a luat pe toți prin surprindere. În acea zi ieșisem să fac târguieli pentru familie. Era iunie. La întoarcerea acasă am găsit pe masă ziarul adus de un prieten, cumpărat în drumul său spre serviciu. Acolo, într-un colț, aproape neobservat, sta scris: **Grațiere**. Nu se aplica însă tuturor deținuților. De fapt, nici nu se arăta cu claritate cine anume beneficia de ea. De altfel, pentru ca să observi micul anunț trebuia să te uiți cu atenție. Am înțeles de ce: cum ar fi putut autoritățile să admită în văzul tuturor că mii de oameni nevinovați, ținuti cu forța ani de zile în dosul grațiilor, sunt acum eliberați așa, dintr-o dată? Și-ar fi expus idioteția în mod deschis, public. În afară de aceasta, Moscova veghea mereu...

Ducându-mă la o prietenă din apropiere să comentăm știrea, am găsit un mic grup deja adunat acolo.

– A, să nu ne înșelăm. Va fi, desigur, ca și anul trecut. Numai pe criminali îi eliberează, spuse domnișara Landauer. Dar „sora Amnistia“ se afla acolo și a intervenit:

– Nicidecum! Nu v-am spus eu de atâtea ori? Haideți mai bine să ne rugăm acum și să mulțumim Domnului, și veți vedea.

Ne-am rugat deci împreună și apoi m-am întors acasă. Dar n-am apucat să intru bine în casă când vecina a venit la ușa mea. Promise tocmai o știre prin telefon de la o rudă liberată chiar în acea dimineață de la Gherla. El mi-a spus că și soțul tău se află pe lista celor care vor fi eliberați chiar astăzi. Omul l-a și văzut pe Richard în curte, gata de plecare, așa că el vine astăzi sigur.

Ca să-mi pot păstra calmul, după plecarea vecinei mele m-am apucat de treburi, de curățat cartofi etc. Dar inima îmi bătea atât de tare, încât am fost nevoită să mă așez pe un scaun ca să mă liniștesc. Timpul se scurgea pe nesimțite. Apoi s-a auzit din nou o bătaie în

ușă: era doamna Ionescu, o veche prietenă de la etajul de sub noi care avea telefon în apartament. Ea m-a privit zâmbind, apoi mi-a luat mâna într-a ei spunându-mi: „Cineva din provincie e la telefon și vrea să vorbească cu tine“.

Am coborât în grabă scările luând iute receptorul în mână. La celălalt capăt al firului era ... Richard! Când i-am auzit vocea mi s-a tăiat graiul și n-am putut scoate nici un cuvânt; m-am prăbușit jos pe podea. Auzeam în jurul meu zgomot ca cel al valurilor mării, apoi am simțit că mă cuprinde întunericul. După câteva minute am deschis ochii iar. Câteva fețe îngrijorate erau aplecate asupra mea.

– Și-a revenit, slavă Domnului!

– Dar unde sunt?

– Ai leșinat.

Am chemat îndată pe Mihai. El discuta acum voios și râdea în conversație cu tatăl lui. Richard se afla deocamdată în casa unor prieteni, la Cluj.

– Nu mai știam dacă am soție și copii, spuse el. De aceea am ținut să telefoniez mai întâi, ca să aflu dacă mai sunt așteptat de cineva la București.

Era bine și era liber! Va veni acasă imediat ce va putea. Dar nu astăzi, cu toate că pentru acea seară se și aranjase cea dintâi întrunire a Bisericii Subterane sub conducerea lui.

În cursul acelei după amiezi sosiră și alți prieteni la noi din multe părți ale țării, și acum așteptau cu toții următorul eveniment, plini de teamă dar și de nădejde. Am primit o telegramă: *Richard ne făcea cunoscut că va fi aici mâine dimineață la ora opt și jumătate, venind cu trenul de noapte*. Deodată se auzi un suspin: „sora Amnistia“ s-a prăbușit pe podea. Era acum rândul ei să leșine! Cei de față o stropiră cu apă și-i dădură palme peste obraz ca s-o trezească.

Bineînțeles, emoția mare nu ne-a îngăduit să dormim nici în noaptea aceea. Între timp, la fiecare oră ne veneau anunțuri de noi prieteni liberați. Bărbați și femei pe care nu-i mai văzuserăm de 10–15 ani veneau acum la noi ca să ne anunțe vestea că dragii lor au fost liberați, ca înviați din morți pentru ei. Toată casa s-a umplut în curând de oameni care se salutau, își depănau amintiri și-și făceau

planuri de viitor. Ni s-au trimis flori din diferite direcții ale orașului, buchete mari de trandafiri care trebuie să fi costat o mică avere pe expeditorii lor. Erau de la prieteni care nu puteau veni ei înșiși spre a lua parte la bucuria noastră, simțindu-se încă supravegheați; și n-ar trebui să fie văzuți alături de noi, la gară. I-am înțeles și am acceptat florile care exprimau dragostea lor față de noi. Nici nu ne dădusem seama până în acea zi că mai avem încă atât de mulți prieteni. „Sora Amnistia“ avea acum brațele pline de gladiole, Marieta ținea trandafirii, iar doamna Armeanu și Alice țineau buchete de margarete mari, frumoase și albe. Soarele apărău în toată strălucirea lui și aerul de dimineață era proaspăt și înviorător. Grupuri de oameni așteptau fiecare tren care sosea în gară, sperând că și dragii lor se află printre cei sosiți. Nici ei nu avuseseră vreo veste de la ai lor, din închisoare, de ani de zile. În sfârșit, sosi și trenul „nostru“. L-am zărit pe Richard mai înainte ca el să mă fi văzut. Stătea cu capul rezemat de geamul vagonului, slab și palid, cu capul ras. Dar era el. Da, Dumnezeu mi l-a redat! Hainele îi erau mai puțin peticite, iar ghețele lui n-aveau șireturi – nu le era permis deținuților să aibă șireturi în închisoare. De altfel, această încălțăminte era prea largă pentru el. Acum, înaintă spre mine încet, înalt și zâmbitor, împiedicându-se în ghețele lui. Întâi mă îmbrățișă pe mine și pe Mihai, în timp ce peronul părea că se zguduie la zgomotul strigătelor de emoție și al uralelor de bunvenit. Cineva a venit cu un aparat de fotografiat și a făcut o poză cu noi trei. Ceilalți oameni îl înconjurară pe Richard, întrebându-l despre prieteni și rude care încă nu sosiseră cu trenul acela. Apoi mi-am amintit cât de mulți nu mai veniseră înapoi, și nici nu vor mai veni vreodată la familiile lor, căci muriseră în închisoare...

Aveam să-l întreb atâtea, să-i povestesc atâtea.

– Nu vorbi acum, spuse el. Lasă-mă numai să mă uit la tine.

Locuința era acum plină zi și noapte, căci prieteni din multe regiuni soseau fără încetare să-l revadă pe Richard și să-i ureze bunvenit. Unii în picioare, alții așezați pe podea, pe scări sau strecurându-se cum puteau pe ușa rămasă deschisă tot timpul, fiecare din ei dorea să schimbe numai un cuvânt cu el. Poliția Secretă nu încerca

cât de cât să oprească valul de vizitatori care veneau neconținut, căci n-ar fi putut să-i oprească decât dacă puneau în funcție vreo mitralieră. Agenții ei stăteau de-o parte și observau totul, făcându-și discret notițe în carnetele lor. Richard era deosebit de slab, pierduse aproape jumătate din greutate. Suferise bătăi fără număr, torturi crude și „spălarea creierului“ (brainwashing). A fost nevoie să fie internat imediat la spital. Dar și acolo era vizitat fără oprire până într-atât, încât curând, directorul spitalului, scuzându-se sincer, îl rugă politicos să se transfere la vreun alt spital, fiindcă Securitatea îl avertizase că nu-i e îngăduit să tolereze această situație în instituția sa. Așadar el a fost nevoit să se mute din spital în spital și ajunsese și la Sinaia, unul din cele mai pitorești orașe de munte unde fusese odată reședința de vară a familiei regale. Dar și acolo oamenii continuau să-l viziteze, unii venind cu bicicleta, alții cu motocicletă, autobuzul, fiecare cum putea. Poliția Secretă a trimis iarăși avertizări peste tot, așa încât el n-a găsit altă soluție la situația aceasta, decât să se întoarcă acasă.

Între timp, la București situația era haotică. Zeci de mii de deținuți fuseseră eliberați în acea scurtă perioadă. Ei umblau acum din loc în loc căutându-și un adăpost sau o slujbă, alții își căutau soția și copiii, încercând – adesea fără reușită – să se readapteze unui mod de viață pe care nu-l cunoșteau de 15 sau 20 de ani. Atâtea tragedii se petreceau în multe inimi, în familii, și pe străzi! Poliția nu putea ține ordine în această atmosferă de confuzie generală. Și atunci Richard s-a hotărât să răscumpere vremea dedicându-se predicării, în secret, pe la bisericile sau grupurile care-l chemau. Așa am putut și să-i ajutăm pe mulți prieteni.

Pastorul Armeanu nu fusese liberat încă. Am trimis pe doamna Armeanu să se odihnească o vreme la Constanța, la mare. Richard a reușit iar să obțină permis de predicare. Numai că acest permis nu-i îngăduia să predice în nici un alt loc în afară de Orșova, unde exista o mică comunitate care nu avea voie să-și mărească numărul membrilor nici măcar cu unul singur. Biserica avea 36 de membri, iar Securitatea l-a avertizat că, dacă vor fi vreodată 37 de membri acolo, „nu va fi bine de dumneata. Noi te cunoaștem destul de bine acum și-ți urmărim activitatea de aproape“.

Richard mi-a zis:

– Nu cred că voi putea accepta această condiție, și mai bine e să nici nu încep acolo. Alți oameni vor veni când vor auzi că predic acolo, și astfel voi cauza numai necazuri fraților.

Deci nu ne-am mai dus la Orșova, ci am rămas în capitală. În orice caz eram prea ocupați cu activitatea noastră în sânul Bisericii Subterane ca s-o putem părăsi acum. Străngerile de credincioși prin case particulare erau interzise la fel ca înainte, dar Richard a început să țină adunări secrete cum făcusem și eu în lipsa lui și sute de suflete erau câștigate pentru Domnul. Totuși, el nu era mulțumit, simțind că nu face îndeajuns. În afară de aceasta, nici acum nu știam cât timp va fi lăsat să-și continue această activitate înainte de a cădea din nou în mâinile Poliției Secrete. Când l-am întrebat ce planuri de viitor are, mi-a răspuns:

– Dacă mi-aș putea permite să-mi împlinesc un vis vechi, m-aș retrage într-un loc pustiu și mi-aș petrece restul anilor în contemplare, meditare și rugăciune, cum făceau pustnicii de altădată. Acesta ar fi idealul meu. Dar, din nefericire, realitatea pe care o văd în jurul meu e departe de a-mi îngădui să fac aceasta.

El era nevoit din nou să constate cu tristețe cât de multe restricții se impuneau bisericii, cât de puțină libertate reală avea și cum mișunau acum, peste tot, spionii și informatorii, începând cu unii episcopi și până la membrii cei mai simpli ai diferitelor congregații. Preoții îl informau că sunt siliți să furnizeze poliției informații împotriva propriilor lor enoriași dacă nu voiau să li se închidă biserica. Copiii și tineretul erau, acum mai mult ca oricând înainte, îndoctrinați cu ateism. Dar ceea ce îl îndurera în mod deosebit era trista constatare că creștinii din Occident – fie din ignoranță, fie din credulitate – nu păreau să vadă și să înțeleagă nimic despre comunism și adevăratul lui scop: *acela de a distruge cu orice preț credința în Dumnezeu din sufletele oamenilor.*

Între timp, eu am stabilit unele contacte cu personalități de seamă dintre creștinii cu posturi importante în biserica din Rusia Sovietică, pe căi secrete. Mulți din aceștia erau unelte ale partidului din țara lor, și mi-o mărturiseau în mod deschis, dar cu multă tristețe: „N-avem încotro!”

Alți prelați din țările satelite, care erau adesea trimiși ca delegați la conferințe bisericești internaționale, oameni aleși de partid care trebuia să joace rolul dictat de patronii lor comuniști, erau, în realitate, membri secreți ai Bisericii Subterane de acolo. Când aceștia, după încheierea acelor conferințe, se întorceau în țările lor, ne descriau impresiile căpătate la acele conferințe din Occident. Ei își exprimau totdeauna uimirea și deziluzia lor constatând cu câtă ușurință puteau fi duși de nas unii din delegații veniți din America, Anglia etc. „Acești clerici naivi din țările libere cred absolut tot ce li se spune, ne mărturiseau ei îngroziți. Ba mai rău: unii din aceștia se arată a fi mai plini de entuziasm pentru comunism decât comuniștii înșiși“.

Ce era de făcut în această situație?

La viitoarea întrunire a liderilor Bisericii Subterane a fost luată o hotărâre unanimă: Richard era sfătuit să caute a ajunge în Occident. Astfel el va putea explica în mod clar și liber oamenilor adevărata realitate: ce se petrece cu noi și ce s-ar putea întâmpla și cu ei mai târziu.

Începând cu anul 1948, România începuse „să vândă“ Israelului pe supușii ei evrei. Nădejdea noastră era că acest „comerț“ ciudat ne va putea ajuta și pe noi, acum când mii de evrei căutau să plece din țară. Cozi lungi se formau zilnic în fața clădirii sediului miliției pentru a căpăta formularele de rigoare. Dar fiindcă exodul acesta s-a dovedit a fi ca un spin în ochi pentru țările arabe, guvernul căuta să fie cât mai prevăzător pentru a nu-i ofensa pe arabi. Totuși, scrupulele oficiale puteau fi lăsate deoparte atunci când autoritățile primeau sume mari de bani pentru fiecare cetățean evreu care era lăsat să emigreze. Încercând să tratăm cu diferiți funcționari superiori, am aflat de la aceștia că dosarele noastre de la minister purtau ștampila: **A NU SE ACORDA NICIODATĂ VIZA DE IEȘIRE.**

Nu ne-am lăsat însă intimidați. Unii din prietenii noștri credeau că mai bine ar fi să plece mai întâi Mihai, mai ales că acum pericolul de a fi arestat și el era mare. Alții însă susțineau că, dimpotrivă, eu sunt aceea care ar trebui să ajung în Occident mai întâi, și apoi, făcând o colectă prin diferitele biserici de acolo, să adun suma

necesară pentru răscumpărarea restului familiei. După ce primul val de confuzie și haos – ca rezultat al liberării miilor de deținuți politici – trecuse oarecum, măsurile opresive împotriva bisericii începură să se simtă din nou. Richard era urmărit acum pas cu pas. Chiar când vizita vreo biserică pentru a asculta predica în rând cu ceilalți, pastorul bisericii era avertizat și amenințat.

Fosta biserică oficială de dinainte de arestarea lui Richard era acum închisă pentru slujbe religioase, fiind între timp transformată într-un studio de cinematografie. Băncile și altarul erau răsturnate grămadă una peste alta, într-un colț, geamurile astupate. Locuința noastră de la mansardă aflându-se însă în aceeași clădire, acest lucru s-a dovedit a fi o binecuvântare pentru noi, căci era mai greu acum pentru agenții Poliției Secrete să ne urmărească mișcările. Ținându-se la noi totuși cele mai multe întruniri frățești, era greu pentru poliție să distingă între diferiții tehnicieni, muzicieni, actori, secretare și între frații și surorile noastre care ne vizitau în acel du-te-vino în toate orele din zi și din noapte.

Într-o zi am stabilit un contract cu o persoană sus-pusă, care nu era suspectată de autorități și am trimis un mesaj Anuței, prietena noastră din Norvegia care plecase din țară cu atât de mulți ani înainte. Cum l-a primit, ea s-a pornit de îndată să facă apeluri pe la diferitele biserici și instituții creștine pentru a se strânge suma necesară pentru liberarea noastră „pe cauțiune”. Propriile noastre familii după trup care se aflau în Apus au contribuit și ele la aceasta. Dar datorită Anuței, mai mult ca oricui altuia, am putut în cele din urmă părăsi țara. Ea a reușit să convingă guvernul norvegian să ne acorde vize de intrare, apoi a strâns șapte mii de dolari de la Misiunea Norvegiană pentru Israel, precum și de la Alianța Evreilor Creștini (cărora voiesc să le exprim și pe această cale recunoștința mea și a familiei mele). Alți trei mii de dolari au fost obținuți de la o altă sursă, între care și familia mea care ne-a ajutat în multe feluri. Cu toții ne iubeau și vroiau să ne ajute cu tot ce puteau în încercarea noastră de a pleca spre libertate.

Cei dintâi vizitatori care veniră din țările din apus spre a ne întâlni erau: Pastorul Stuart Harris, directorul Misiunii Britanice Către Lumea

Comunistă care era însoțit de Pastorul John Moseley, un american. Ei au venit într-o noapte, în secret, și au urcat la locuința noastră aducând cu ei primele ajutoare familiilor creștine în nevoie. Dar Mihai a observat că agenții Securității se învârtteau pe afară și de data asta; cineva îi informase despre venirea vizitatorilor la noi. Am reținut deci pe acești frați până la ora 1, după miezul nopții. La acea oră, oamenii poliției plecaseră de mult, presupunând că informația primită nu fusese decât o alarmă falsă.

A doua zi, cei doi lăsaseră pentru noi câteva Biblii pe o bancă, într-un anumit parc și la o oră dinainte stabilită între noi. Eram urmăriți peste tot. Mai târziu a venit un informator la noi, punându-ne întrebări tendențioase.

Cei doi pastori străini au obținut permisiunea să distribuie Biblii studenților de la Seminarul Baptist din București, cu prilejul vizitei lor acolo. Mai târziu însă, ei au fost surprinși să afle de la noi ce se petrecuse la seminar după plecarea lor: toți studenții au fost siliți să restituie Bibliile primite direcției seminarului pentru a fi predate, până la una, Securității!

Următorii vizitatori au sosit pe neașteptate: erau câțiva americani și un elvețian. Neștiind adresa noastră, ei s-au dus să se intereseze la sediul unei organizații bisericești oficiale. „Pastorul Wurmbrand? O, desigur, îl cunoaștem foarte bine“. Și se oferiră să trimită pe unul din oamenii lor să-i însoțească până la noi.

„Ce oameni cumsecade și serviabili“, spuneau străinii!

Așadar, omul îi conduse până la locuința noastră și apoi, cum era de așteptat, s-a dus direct la sediul Securității pentru a-i informa. Dar întâlnirea cu acești străini a luat până la urmă o întorsătură hazlie. „Călăuza“ știa limba franceză, dar nu și pe cea engleză. Deci Richard discuta cu vizitatorii în engleză, iar eu m-am oferit să-i traduc informatorului ceea ce vorbeau. „... Acum soțul meu explică străinilor despre marea libertate religioasă de care ne bucurăm în țara noastră ... Acum el vorbește despre marile posibilități pentru turism... acum vorbește cu ei despre mersul vremii... etc. etc.,”. În realitate, Richard discuta cu ei, povestindu-le cu repeziciune telegrafică tot ce se petrecuse cu noi și care erau adevăratele condiții în care se afla

biserica. Le vorbea cu mult patos, presărându-și vorbirea pe alocuri cu un umor care le stârnea râsul, deși le relata întâmplările prin care trecuserăm în trecut și care nu fuseseră deloc hazlii pe atunci. După un timp, unul din americani îi spuse:

– Bine, ceea ce ne povestești e foarte interesant pentru noi, domnule. Dar cum noi nu mai avem prea mult timp, am voi să schimbăm câteva cuvinte și cu pastorul Wurmbrand, dacă e posibil.

– Dar ... eu sunt pastorul Wurmbrand.

– Nu, imposibil!

– Dar, adevărat!

– Bine, te credem. Dar după 14 ani de închisoare, noi ne așteptam să întâlnim un om suferind de depresie profundă. Dar iată, în loc de aceasta, întâlnim un om fericit și plin de viață!

După mari eforturi și presiuni exercitate pe timp de mai bine de un an de către prietenii noștri din țările libere, într-o zi am fost anunțați: „Vi s-a acordat viza de ieșire. Dolarii au fost trimiși și s-au primit“.

Înainte de plecare, Richard a fost chemat pentru ultima oară la sediul Securității, unde i s-a pus în vedere: *Ești liber acum să-ți iei familia și să părăsești țara. Poți predica în străinătate ce poțestești; dar dacă spui ceva împotriva noastră, vom ști să te facem să amuțești pentru totdeauna.* Și am avut destule dovezi de atunci că oamenii Securității nu și-au uitat amenințarea!

Și eu am avut o întrevedere pentru cea din urmă oară cu oficialitățile. Erau iar oamenii percepției care veneau cu o listă de articole care urma să fie confiscate din casă.

– Aceasta este absolut ultima ocazie pentru dumneavoastră să plătiți ce datorați Statului.

– În regulă. Veniți mâine și veți putea lua tot ce doriți de aici, le-am răspuns.

A doua zi dimineață ne aflam la aeroport. Cât de mulți erau cei ce veniseră să ne petreacă pentru a-și lua rămas bun, mulți din ei călătorind din sate și orașe depărtate ca să ajungă la timp! Era ziua de 6 decembrie, iar după calendarul Bisericii Ortodoxe în această zi se sărbătorește Sfântul Nicolae, ocrotitorul celor înțemnițați.

Era o ceață groasă, și avionul care urma să ne ia abia se vedea pe pistă. Șaizeci de persoane urmau să fie transportate în avionul acela de tip DC7, toți evrei și cumpărați cu sume mari de bani. Stând cu toții împreună mai multe ore, un spirit de unitate și de recunoștință se simțea plutind între noi, deoarece după numai alte câteva ore vom scăpa de comunism pentru totdeauna. Totodată eram cu toții cuprinși și de tristețe adâncă pentru ce ne lăsam în urmă, în suferință, prinși în cleștele acestui regim diabolic.

Funcționarii aeroportului, ofițerii de la controlul pașapoartelor și fete în uniformă cu liste în mâini, toți aceștia ne priveau cu invidie că plecăm spre alte țări, spre libertate. Poliția încerca să oprească mulțimea care se strânsese la aeroport pentru a-și lua rămas bun de la noi, dar nu reușea, căci grupul stătea acolo tot timpul și nu putea fi urnit din loc. Cu capetele întoarse spre ei, le făcurăm ultimele semne de adio prin pereții transparenți de sticlă groasă care ne despărțeau. Ceața se ridicase.

În avion, Mihai s-a așezat lângă singurul pasager străin, un om de afaceri italian care începu de îndată să închege o conversație cu el. Pe un ton voios el îi puse lui Mihai o serie de întrebări despre țară. El nu putea crede că lucrurile stau atât de rău precum i se povestise.

– Oamenii povestesc tot felul de lucruri rele despre viața sub comunism. Eu unul n-am văzut însă nimic din toate acestea în cursul vizitei mele. Dimpotrivă, am fost servit cu mâncărurile cele mai delicioase la hotelul Athenae Palace (cel mai luxos hotel din capitală datând din zilele de dinaintea celui de al doilea război mondial).

Dar Mihai tăcea tot timpul. Abia când ajunserăm pe aeroportul din Roma, el l-a întrebat pe turist:

– E oare adevărat? Suntem acum în Roma? Nu cumva ne-au dus în Berlinul de est sau în vreo altă țară comunistă?

– O, nu, suntem în Roma cu adevărat. Nu vezi colo, în fața dumi-tale, acea reclamă de neon care anunță: BEVETE COCA-COLA? Te afli pe teritoriul Italiei!

– Atunci, în sfârșit, sunt un om liber de aici înainte, spuse Mihai izbucnind în plâns.

Și înainte de a-și lua rămas bun de la străin, îi zise:

– Domnule abia acum, dacă doriți să știți adevărul, vă pot spune care e situația reală în România. Dar mă îndoiesc că dumneavoastră ca și oricare alt cetățean din țările Occidentului ar fi în stare să înțeleagă.

Și cu aceasta ne-am îndreptat spre ieșire. Fratele meu și soția sa ne așteptau la aeroport. Veniseră în mod special din Paris, unde locuiau, ca să ne întâmpine, din dragoste pentru noi.

EPILOG

De la Roma ne-am luat zborul spre Oslo. Richard ar fi vrut să se oprească mai întâi la Geneva pentru a prezenta un raport cu privire la persecuția creștinilor din România. Dar secretarul Federației Luterane Mondiale cu sediul în acel oraș l-a implorat într-o convorbire telefonică: „să nu vii, căci vor afla rușii!” Ne-am întrebat cu uimire de ce s-ar teme de ruși cei de la Consiliul Mondial al Bisericilor din Geneva, când noi nu ne temeam de ei, deși pe noi ne guvernau!

Frumoasa Norvegie ne-a oferit un cămin. Am întâlnit acolo membri ai Misiunii către Israel care contribuiseră la plata răscumpărării noastre din sclavia comunistă. De asemenea, am întâlnit reprezentanți oficiali aparținând altor biserici. Dar cea dintâi persoană pe care am întâlnit-o a fost Anuța. Ea depusese eforturi mari timp de 15 ani pentru ca această revedere să aibă loc, în sfârșit. N-am fost dați uitării nici de pastorul Hedenquist, directorul Misiunii Suedeze către Israel, care a sosit și el de la Stockholm ca să ne întâmpine și să ne revadă. El se rugase pentru noi zilnic după cum ne-a mărturisit atunci. Alianța Evreilor Creștini – care contribuse și ea la strângerea sumei pentru liberarea noastră s-a interesat imediat de nevoile noastre practice. Apoi, am pornit de acolo spre Anglia. Aici, prietenul nostru, pastorul Stuart Harris, ne-a deschis drumul spre universități și biserici de toate confesiunile. Oamenii au aflat astfel, pentru prima oară, despre existența Bisericii Subterane și martirii săi și despre biruințele sale,

fapt necunoscut de ei până atunci. Creștinii din Anglia nu știau nimic despre persecuțiile fraților noștri de credință din cea de a treia parte din omenire de sub dominație comunistă. Acest subiect aproape că nu li se pomenea niciodată. În cele mai multe locuri Richard își depunea mărturia. În altele, vorbeam eu celor prezenți despre experiențele noastre de până atunci. Așa a început o trezire în Anglia.

Dar după cum cetățenii acestei țări făceau cunoștință pentru prima oară cu acea lume necunoscută lor, Biserica lui Dumnezeu din Subterană, și noi am putut să întâlnim acolo, ca și în America mai târziu, lumea anglo-saxonă.

Cu acea ocazie mi-am amintit ce spusese odată Papa Grigore cel Mare, pe când era încă un tânăr diacon. Remarcând pentru prima dată părul blond și pielea albă a unor tineri care stăteau în picioare, legați între ei, în piața de sclavi a Romei, s-a interesat cine erau aceștia și din ce țară vin. I s-a răspuns: „Sunt englezi“ (**angles** – în latină). El a făcut remarcă: „Sunt **angels** (îngeri), nu **angles**, căci fețele lor par atât de angelice! Și cum îl cheamă pe regele lor?“ „**Aella**“, a venit răspunsul. Papa Grigore cel Mare a ținut atunci să facă precizarea: „Aleluia se va cânta odată în țara lui Aella“.

Mai târziu, când a devenit capul bisericii sale, el a trimis misionari la ei pentru a le vesti pe Hristos.

Și noi auzeam acum cu adevărat cântându-se „*Aleluia*“ de miile de frați englezi care exprimau o dragoste angelică față de frații din Biserica Subterană. În felul acesta a luat ființă cea dintâi misiune către lumea comunistă.

Apoi, alți pastori creștini pe care-i cunoscusem în Norvegia ne-au deschis drumul spre America. Acolo, atât Richard, cât și eu ne-am depus mărturia în biserici, la întruniri biblice, în seminarii teologice, la adunări de femei etc. Richard a fost invitat să-și spună mărturia și în fața Senatului american, iar mai târziu, în fața Congresului. Eram așezată lângă el când vorbea. Erau acolo de față nu numai senatori, ci și mulți reprezentanți ai diferitelor posturi de radio și jurnaliști din întreaga lume. Camerele de luat vederi erau îndreptate spre el în timp ce le vorbea despre suferințele Bisericii Subterane:

„...A treia parte din omenire are dreptul la a treia parte din rugăciunile dumneavoastră, la grija și la ajutorul dumneavoastră. În închisoare am întâlnit creștini cu lanțuri grele la picioare, care se rugau pentru America, în timp ce aici, în America, numai arareori se poate auzi, în vreo biserică, o rugăciune pentru frații lor în lanțuri pentru Hristos din închisorile comuniste...”

Întrebat de unul din senatori dacă poate să aducă vreo dovadă despre torturile la care a fost supus, el și-a scos spontan cămașa și, dezbrăcat până la talie, le-a arătat cele 18 cicatrice rămase pe trupul lui pentru totdeauna. Unii din ei au început să plângă atunci când le-a zis:

„Eu nu intenționez să mă laud cu aceste răni, ci vreau să vă arăt cât este de torturat trupul bisericii și al țării mele. Vă vorbesc în numele acelor eroi și martiri ai credinței care nu mai pot vorbi pentru ei înșiși: protestanți, catolici, ortodocși și evrei, care au murit cu toții sub torturi pentru credința lor“.

Îl ascultam și lacrimile îmi brăzdau fața. Parcă vedeam din nou în acele clipe pe dinaintea ochilor pe acele femei de la țară, precum călugărițele, numeroase fete și femei ortodoxe, catolice, protestante, ca și evreice care prestau acum muncă de sclavi sub faraonul modern, pedepsite, fiindcă au dorit să vadă împlinirea făgăduințelor făcute de Dumnezeu demult părinților lor. Mi-am amintit și eu de cei mulți care muriseră acolo. Știam că, prin moarte, ei sunt primiți în brațele iubitoare ale Celui care a creat frumusețea crinilor și a trandafirilor. Cu toate acestea nu m-am putut opri din plâns.

Richard mi-a spus mai târziu: „Lacrimile tale au făcut o impresie mai puternică asupra celor prezenți, decât cuvintele mele. Lacrimile pot face adesea să se prăbușească chiar și zidurile cele mai întărite“.

El a început apoi să dicteze prima sa carte *Torturat pentru Hristos*. Eram așezată pe o canapea, îl ascultam cum dictează, încercând, în același timp, să și croșetez. El plângea, dar plângeam și eu. Era o carte scrisă foarte simplu, dar era scrisă nu cu cerneală, ci mai degrabă cu sângele și lacrimile martirilor. Cartea a devenit dintr-o dată un „best-seller“ în mai multe limbi străine. Această carte, precum și

vizitele noastre prin diferite țări și continente, unde am depus mărturie, au constituit începutul înființării a 19 misiuni în țările libere ale Europei, în Asia, Australia, Noua Zeelandă și America. Toate aceste misiuni lucrează împreună pentru a duce Bisericii Subterane literatura creștină, Bibliei, mărturii evanghelice în limbile acestor țări prin emisiuni de radio și ajutor practic pentru familiile celor persecutați pentru credința lor.

Richard continua să scrie carte după carte și era neobosit în a predica. Dar el nu numai predica, ci și înființa pe oriunde trecea organizații eficiente și misiuni, având ca scop principal lucrarea de evanghelizare secretă a țărilor de sub dominația comunistă. E drept că unii criticau metodele pe care le folosea pentru aceasta, dar criticile lor veneau totdeauna prea târziu. Richard își continua munca înainte fără să țină deloc seama de aceste critici, considerând că nu e timp acum pentru justificare; acest timp va veni mai târziu.

Eram atât de fericiți între cetățenii fiecărei țări pe care o vizitam. Ne simțeam acasă și cu frații noștri germani. Între poporul german și cel evreu au curs râuri de sânge. Dar poate că nu e întâmplător faptul că marea pe care Dumnezeu a despărțit-o în două pentru poporul evreu e numită Marea Roșie. Cei ce se iubesc se pot reuni chiar trecând peste o mare de sânge! Numai cei care persistă în ură sunt înecați de ea. Ne simțeam la fel de bine cu frații din Australia, cu creștinii maori din Noua Zeelandă, ca și cu indieni, albi și negri din Africa. În Africa de Sud am avut adunări mari în care nu se simțea nici un fel de „apartheid”; creștini de toate rasele și culorile ascultau împreună în lacrimi mesajul lui Hristos așa cum este el propovăduit de Biserica Subterană. Mi-a venit atunci deodată în gând acea reflecție tristă pe care o făcuse Mihai cu mulți ani înainte: „Chiar dacă tata se va întoarce vreodată din închisoare, desigur că nu va mai fi același om ca înainte, ci va rămâne o epavă, nemaiputând fi de folos nimănui”. În Africa, unul din ziarele locale comenta vizita noastră acolo într-un articol cu titlul: *Am fost loviți de un uragan numit Richard!* Lozinca lui: *Urâți comunismul, dar iubiți pe comuniști și faceți tot ce vă stă în putință pentru a-i câștiga pentru Hristos!* a fost acceptată cu entuziasm de milioane de oameni, pretutindeni. Astăzi se înalță

rugăciuni multe și se fac fapte de dragoste de către mulți pentru a ajuta în mod concret Biserica Subterană.

Chiar opresorii ei sunt îmbrățișați cu dragoste, cu toate că lupta împotriva răului practicat de ei continuă, ca și împotriva acelor conducători de biserici și organizații religioase care fac compromisuri cu comunismul, devenind chiar uneltele acestuia. Totuși, Richard e Richard, iar eu sunt eu. A mă lupta împotriva atâtor oameni mi se pare prea mult și totodată aș prefera să-l văd mai liniștit. Câteodată îi spun:

– În Cântarea Cântărilor, mireasa lui Hristos e asemuită cu o floare. Floarea e culeasă sau se vestejește fără ca să fi făcut altceva în toată viața ei în afară de a delecta pe cei ce o privesc admirându-i parfumul și splendoarea. Floarea nici nu se opune celor care vor s-o distrugă. Acesta e după părerea mea idealul vieții creștine!

Răspunsul lui:

– Dacă nu vom lupta noi împotriva comunismului și a infiltrării sale în biserică, ne vor birui opresorii!

Mă întrebam și atunci, și poate mă mai întreb încă, de ce să fim îngrijorați din pricina acestui fapt? Nu s-a născut însăși Biserica din Răstignire, din înfrângere? Și nu era ea mai frumoasă în catacombe decât mai târziu, când împărțea tronul cu regi și împărați? Oare adunările noastre de subterană nu erau mai profunde, mai pline de conținut decât slujbele somptuoase care se țin în marile catedrale din Occident, unde nimeni nu varsă o lacrimă când sunt menționate patimile Domnului, nici nu se aud strigăte de bucurie la vestirea Învierii Sale? Dar soțul meu nu poate fi convins cu aceste argumente. În schimb, el m-a întrebat într-o zi:

– Spune-mi, cu ce floare anume e asemuit Isus în Cântarea Cântărilor?

– Cu un trandafir, am răspuns, luată prin surprindere.

– Ei bine, trandafirul are și spini; dacă-l atingi, te înțeapă.

Cunoscându-l atât de bine, știu că el nu-și va schimba părerile. Atunci mi-am ales pentru mine partea mai liniștită a acestei activități.

Acum am pornit la organizarea curierilor misiunii noastre, care sunt trimiși în țările comuniste. Ei trebuie pregătiți mai întâi, instruiți

cum să adune știri despre starea bisericii pentru informarea noastră, să-i aprovizionăm cu Biblii, literatură creștină, magnefoane etc. precum și ajutor practic pentru familiile martirilor. Sute de mii de creștini se află în închisorile comuniste. În România, mulți din prietenii noștri sunt încă întemnițați. Nu pot uita propriile mele experiențe, atunci când zi de zi frații noștri, în atâtea locuri, îndură suferințe cumplite.

Așa, bunăoară, presa sovietică anunța cu fală, în iunie 1960, prinderea și arestarea pentru credință a unui cetățean numit Rabin-ciuk împreună cu toți cei cinci fii ai săi. Nu-mi puteam lua gândul de la doamna Rabinciuk, cât de mare trebuie să fie durerea acestei mame, când toți cei dragi ai ei i-au fost răpiți dintr-o dată! În Albania, preoți au fost închiși, apoi sigilați ermetic în butoaie și rostogoliți în mare. În Coreea de Nord, în anul 1969, 45 de creștini au fost uciși într-o singură zi. Familiile lor, precum și nenumărați alții au rămas să sufere de foame. Peste tot în aceste țări, suflete însetate după Dumnezeu ne roagă tot timpul să le trimitem Biblii. Iar partea mea e acum să întâmpin acești curieri la întoarcerea lor și să aflu aceste informații chiar din gura lor. Deși lucrarea aceasta continuă de 4 ani, totuși nici unul din curierii noștri, nici frații din țările comuniste contactați de ei după indicațiile noastre n-au fost interceptați.

Apoi mai am de întâlnit și pe alții. Clerici din toate aceste țări satelite sunt trimiși în țările Occidentului ca reprezentanți ai bisericii din țara lor. Ei sunt invitați de Consiliul Mondial al Bisericilor, la conferințe Baptiste și Ortodoxe pentru a predica acolo. Declarând însă neadevăruri despre libertatea religioasă din câmpul comunist – libertate inexistentă, în fapt – ei formează o categorie cu totul specială. Richard îi socotește trădători. Eu, însă, nu i-aș numi așa, căci cine sunt eu să-i judec? Aceștia sunt, mai degrabă, ființe nefecicite, marionete ale comuniștilor de la putere. De altfel, ce alternativă au ei? Unii au așteptat în decurs de decenii eliberarea țării lor. Multe făgăduințe li s-au făcut de către președinții Americii și de către alții, dar toate s-au arătat promisiuni fără împlinire. Și atunci, deziluzionați de apatia Occidentului față de suferințele lor, au hotărât să se adapteze regimului. Frații lor au ales martiriul și închisoarea. Dar și ei au

de suferit propriul lor martiriu: acela de a fi conștienți de viața de minciună în care trăiesc numai pentru a nu lăsa ca bisericile lor să se închidă, ca astfel credința să poată fi totuși menținută în popor, chiar dacă ea e mărturisită numai la botezuri, cununii și înmormântări. Între timp ei cutreieră lumea liberă povestind despre „libertatea religioasă deplină” din Uniunea Sovietică etc., sperând tot timpul în inima lor că creștinii liberi vor putea distinge, din strigătele lor forțate de entuziasm, adevărata realitate din țările lor.

(Dar oare și creștinii din America, Anglia sau alte țări libere călătoresc prin lume declarând că au libertate în țările lor?) Din nefericire însă conducătorii și liderii bisericilor și misiunilor occidentale sunt surzi la strigătul negrăit, cel al inimii lor. Astfel, clericii din aceste țări libere nu sunt conștienți de marea tragedie, și vestesc altora mai departe ceea ce au auzit: în tabăra comunistă există libertate religioasă! Ei nu știu că toate aceste biete ființe sunt obligate să denunțe Poliției Secrete pe credincioșii sinceri și zeloși pentru Domnul din propria lor biserică. Aceasta e o parte din „moralitatea comunistă” pe care Occidentul pare incapabil s-o înțeleagă.

Atât eu cât și alte prietene fidele creștine ne întâlnim cu mulți din acești clerici din țările de est în cursul vizitei lor în Occident. Ne întâlnim, de obicei, în orele de noapte la hotelul lor. Noi nu mai suntem femei chiar tinere. Dar agenții comuniști, care spionează neîncetat pe acești delegați ca să vadă cu cine se întâlnesc în Vest, presupun că acești preoți bărboși îmbrăcați în veșminte lungi, preotești nu-și pot permite prea mult să aibă preferințe! Așa încât acești agenți comuniști interpretează vizitele noastre după imaginația lor. Când ne ducem la ei, ne rugăm împreună, iar unii din ei devin foarte folositori apoi. Stăpânii lor din guvern n-au cum să știe care dintre delegații lor a fost câștigat de partea noastră: ar putea fi chiar episcopul, ba câteodată, însuși agentul KGB, trimis să-l spioneze. Poate fi chiar ambasadorul sovietic din țara respectivă, sau acel membru din guvernul său căruia va trebui să-i dea raportul. O Biserică Subterană care a știut să câștige de partea ei pe Svetlana Stalina, pe doamna Kosâghin și, de asemenea, pe cel mai mare scriitor rus contemporan, Soljenițân, a dovedit că știe să lucreze.

Dar și viața noastră personală e cu totul alta acum. Soțul meu, obișnuit în decurs de ani de zile să fie un deținut disprețuit, batjocorit, bătut și umilit, e privit acum cu admirație de creștini pe oriunde se duce. În această nouă situație, ispita trufiei ar putea fi mare pentru un altul. Dar Richard, după ce a trecut prin atâtea încercări de foc, știe bine că aplauzele ce i le aduc oamenii nu lui i se cuvin, căci toată slava e numai a lui Dumnezeu.

La început, după stabilirea noastră în Statele Unite, mă temeam de influența negativă asupra sufletului nostru văzând atâtea bogăție și lux în jurul nostru. Deși în primele zile, locuința noastră din acea suburbie californiană era cea mai săracă din locuințele de acolo, mi se părea un palat în comparație cu condițiile în care locuisem înainte, în București. Ni s-a cumpărat ceva mobilă, apoi cineva ne-a dăruit o mașină. Aceste obiecte de lux mă îngrijorau. Richard însă cita pe misticul creștin german, Meister Eckhardt: „Dacă ești un om care disprețuiești banii, atunci caută să te îmbogățești, căci astfel vei fi în stare să folosești bine ceea ce posezi. Și de ce să te temi de bogăție? Biblia spune: **Domnul a fost cu Iosif și el era un om prosper**. Și ce-i dacă avem acum mai mult ca înainte, atâtea vreme cât suntem conștienți că ceea ce avem nu e al nostru, ci al Domnului? Și El ne permite să dăm nu numai altora, ci și nouă înșine, după nevoie. Cine a avut oare stupida idee că albinele au fost create de Dumnezeu să dea miere numai celor păcătoși? Și sfinții au dreptul la a se bucura de bunătăți. Noi ne-am deprins să trăim în lipsuri; să învățăm acum să trăim și în abundență“.

Totuși, în ce mă privește, admir ascetismul unor suflete alese ca Sfânta Teresa de Lisieux. De asemenea îmi amintesc mereu de acei creștini din Rusia, din orașul Nijnaia-Tagila care, după ce-și vânduseră tot ce aveau (case, mobilă, unelte) pentru a plăti amenzi din trecut, au stat cu toții în post o săptămână întreagă pentru a plăti noile amenzi impuse lor pentru credință și activitățile lor duhovnicești. Mi se părea că mâncarea îmi rămânea în gât când îmi amiteam de ei. Richard poartă de grijă multora din ei în felul cel mai practic posibil. Iar în închisoare erau perioade când el însuși postea patru zile pe săptămână. Dar, cunoscându-mi soțul atât de bine, mi se pare că observ în el

ceea ce văd în fiecare altă persoană care a trecut prin ani lungi de tortură. Legea inevitabilă a reacției și a contrareacției începe să-și joace rolul. După atâția ani de privațiuni de cele mai elementare nevoi ale vieții, chiar de lumina soarelui, simțim cu toții un puternic impuls să gustăm din fiecare lucru care ne aduce bucurie.

Dar nu mă tem. Dumnezeu e credincios făgăduințelor Sale și nu va uita sacrificiile pe care slujitorul Său le-a făcut în trecut. Richard e și el conștient de primejdia aceasta. Or, orice pericol de care ești conștient încetează a mai fi un pericol pentru tine. I-am spus: „Mă bucur că disprețuiești banii“.

În misiunea noastră ne bucurăm de ajutorul prețios pe care-l primim de la fiul nostru Mihai și de la tânăra sa soție, Judith. Ei sunt o mângâiere mare pentru noi acum. Ei fuseseră prieteni buni încă de acasă, la București, pe când el era în vârstă de 16 ani, iar ea, de 10 ani. Apoi ea a emigrat în Israel împreună cu părinții ei. Acolo a fost adusă la Hristos de o vecină pe care Richard o adusese la rândul lui la credință cu 30 de ani înainte, în România.

După ce am ajuns în Occident, am fost vizitată într-o zi de Judith. Mihai a întrebat-o chiar de la prima ei vizită:

– Nu-i așa că vei rămâne cu mine pentru totdeauna?

– Desigur, a răspuns Judith.

S-au căsătorit la scurt timp după aceea.

Am avut parte de multe bucurii, dar și de dureri de atunci. Așa, de pildă, chiar anul trecut am primit trista veste că șase oameni care emigraseră în țările libere după ce luptaseră împotriva comunismului în țările lor de baștină, de după Cortina de Fier, au fost uciși: patru din ei în Germania, unul în Italia și altul în Spania. Mgr. Draganovic, un prelat catolic, a fost răpit din Triest și se află în închisoare acum, în Iugoslavia. S-au expus și documente falsificate de către guvernele comuniste, cu scopul de „a dovedi“ că nu pentru credință sunt întemnițați cetățenii țărilor lor, ci pentru alte delictе, ca fraude, însușirea fondurilor bisericii lor sau homosexualitate.

Ori de câte ori Richard e plecat în misiune singur, mă tem pentru el. Dar sunt conștientă în același timp că, dacă e primejdios să faci lucrarea lui Dumnezeu, e cu mult mai primejdios să n-o faci, atunci

când ești chemat la aceasta. Și așa cum nimeni nu poate opri un uragan, nici eu nu-l pot opri pe soțul meu de a expune cruzimile și infiltrările subtile ale comunismului. Acest lucru, cum era de așteptat, nu poate să nu stârnească furia comuniștilor de la conducere și a slugilor lor servile din biserică. Rugăciunea mea e ca Domnul să-l ocrotească pretutindeni cu îngerii Săi! Desigur, cei care sunt ținta atacurilor lui Richard nu pot rămâne pasivi; ei caută să-i pună tot soiul de piedici în cale. Dar, dacă i-ar cunoaște mai bine caracterul, ar înțelege că n-au multe șanse de reușită. Căci, cu cât mai multe sunt piedicile ce i se pun, cu atât mai hotărât este el să le depășească. El a cunoscut grave obstacole din partea multora, chiar de la începutul vieții sale de creștin, dar le-a transformat pe toate acestea în avantaje.

Călătorind prin multe țări de atunci în misiunea noastră, am ajuns și în Israel. Am vizitat locurile sfinte, și am putut revedea pe mulți frați care aparținuseră odată bisericii noastre din România. De asemenea l-am putut revedea pe vărul meu care, în ziua arestării mele, îmi urase: „La anul în Ierusalim!“ Au trecut 20 de ani, dar ne-am revăzut acolo!

În Israel, calci pe pământ sfânt. Când vizitezi locul unde stătuse odată Crucea lui Hristos, parcă ceva te împiedică să vorbești și ai vrea numai să rămâi acolo, în tăcere și să l te închini. Maria Magdalena plânse acolo tăcută, fără să împărtășească cu nimeni durerea ei adâncă. Și eu aș prefera să păstrez tăcerea în aceste locuri. Dar cât de mult m-a întristat să văd că o parte din biserica clădită acolo aparține unei anumite confesiuni, iar cealaltă parte, alteia. Deși credința mea e evanghelică, aceasta nu mă va face să mă cert cu un creștin aparținând unei alte convingeri decât a mea. După cum trandafirii își răspândesc mireasma în toate țările, deși în fiecare din acestea poartă alt nume, tot așa sunt și creștinii.

La plecarea din Israel n-am putut să nu observ că această țară, cu toate că e înconjurată de dușmani de jur împrejur, rămâne totuși o țară liberă. Cehoslovacia, în schimb, are ca vecini niște „prieteni“ puternici, și totuși țara e înlănțuită. Acest gând însă mi-a arătat în același timp că trebuie să avem mai degrabă apreciere pentru cei

ce sunt ostili lucrării noastre, căci tocmai ei ne ajută să prosperăm. Iată, și visul Sionist s-a împlinit acum, iar prietenii mei evrei care suferiseră în închisoare pentru idealul lor, n-au suferit în van. Visul lor e și al meu, și mă simt una cu ei, căci creștinismul m-a învățat mai înainte de orice să-mi iubesc poporul și să fac totul spre a-l binecuvânta și ajuta.

Dar ceea ce acești prieteni nu știau era că, în altă țară, Dumnezeu Își făcea lucrarea Sa folosind la aceasta pe mulți fii ai poporului evreu. Boris Pasternak riscase totul pentru ca el, un evreu, să readucă pe Isus în literatura rusă, motiv pentru care a fost ostracizat în țara sa. Tot astfel și Daniel și Ginzburg, doi scriitori evrei și, de asemenea, Litvinov, luptătorul pentru libertate, evreu și el, au fost aruncați în închisoare pentru că au luptat pentru libertate în Rusia Sovietică. Acolo, evreii sunt în mare parte cei ce conduc lupta împotriva terorii comuniste.

Doi preoți ortodocși, de asemenea, de proveniență evreiască, au îndrăznit să protesteze împotriva patriarhului bisericii din Uniunea Sovietică pentru colaborarea acestuia cu guvernul lor comunist și ateu. În România, cel mai mare erou al bisericii martire a fost tot un evreu: Milan Haimovici, care suferise șapte ani de închisoare și tortură. Multe nopți le petrecusem odinioară stând de vorbă cu Monica, soția lui, despre soții noștri care păreau pierduți pentru noi pe atunci. Biserica luterană l-a răsplătit: el e acum îngrijitorul clădirii unei biserici din Germania de Vest. În România el fusese considerat unul dintre cei mai buni predicatori din țară. Dar pe amvonul unei biserici din Germania el s-ar putea dovedi un om „periculos“, căci ar putea expune atrocitățile comuniste prin care atât el cât și alții au trecut. Era deci de neapărată trebuință să i se închidă gura!

Dumnezeu care a redat țara Israelului înapoi poporului Său din vechime, tot El va da oameni de credință puternici, dedicați lui Isus, Regele Iudeilor.

Între timp m-am reîntors la munca mea de „contrabandistă“. E drept, acesta nu-i un cuvânt prea atrăgător, numai că articolele trimise prin contrabandă sunt... Biblii. E lucrarea de ajutorare a familiilor martirilor creștini și a pastorilor Bisericii Subterane. E lupta împotriva comunismului, care otrăvește cu ateism sufletele tinere-

tului. Lucrarea aceasta se întinde pe zi ce trece. Numele martirilor sunt acum cunoscute în întreaga lume, iar copiii din familii creștine din țările libere mijlocesc pentru ei seara, la culcare. Oare să nu fie rugăciunile lor ascultate?

Ca soție de pastor, mi s-au ivit multe prilejuri de a sta de vorbă cu copii și tineret în multe împrejurări. Multora din ei le-am spus povestirea despre acel băiețuș care stătea la mal făcând semne unui vapor mare, care tocmai părăsise țărmul. Un om a observat semnele disperate ale micuțului și-a zis:

– Copile, nu fi prost! Vaporul nu-și va schimba cursul numai din cauza semnelor pe care le faci tu ca să se întoarcă și să te ia!

Dar vaporul s-a întors la mal și l-a luat pe copil, îmbarcându-l pe vas. De pe punte, copilul a strigat atunci:

– Domnule, eu nu sunt prost. Căpitanul vaporului este tatăl meu.

Tot așa și noi știm că Cel ce conduce Universul întreg în mersul său e *Tatăl* nostru și *El* aude rugăciunile noastre.

CUPRINS

Prefață	5
---------------	---

PARTEA I

Întâlnirea cu armata sovietică	13
Teroarea începe	29
Richard dispare fără urmă	48
Arestarea mea	59
La Jilava	77
Convertirea mea	91
Promisiuni, promisiuni	98

PARTEA A II-A

La canal	105
La carceră	123
Lagărul K4: iarna	130
Pe malul Dunării	145

Lăgarul K4: vara	152
Pe Câmpia Bărăganului	164
În tren	174
La Târgșor	183
La crescătoria de porci	188

PARTEA A III-A

Din nou acasă	199
Lucrând în Biserica Subterană	215
În rândurile rezistenței	233
Teroarea începe din nou	249
În libertate	267
Epilog	279

Editura Stephanus
ISBN 973 - 95463 - 5 - 8